

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Edebiyat Eleştirileri

YAYIN YÖNETMENİ

EMİNE GÜRSOY NASKALİ

HAZIRLAYANLAR

AYBÜKE BETÜL DOĞAN

HABİBE DEMİR

NAGEHAN UÇAN EKE

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

EDEBİYAT ELEŞTİRİLERİ

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

Edebiyat Eleştirileri / Hüseyin Rahmi Gürpınar; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali; hazırlayanlar: Aybüke Betül Doğan, Habibe Demir, Nagehan Uçan Eke.—Ankara: Türk Dil Kurumu, 2022.

310 s.; 21 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları;1485)

ISBN 978-975-17-5310-6

1. Türk Edebiyatı Eleştirisi 2. Türk Edebiyatı, Eleştiri I. Naskali, Emine Gürsoy (yay. yön.) II. Doğan, Aybüke Betül (haz.) III. Demir, Habibe (haz.) IV. Eke, Nagehan Uçan (haz.) V. e.a

813.4

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

EDEBİYAT ELEŞTİRİLERİ

Yayın yönetmeni
Emine Gürsoy NASKALI

Hazırlayanlar
Aybüke Betül DOĞAN
Habibe DEMİR
Nagehan UÇAN EKE

Ankara, 2022

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1485

EDEBİYAT ELEŞTİRİLERİ

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

*

Yayın Yönetmeni:

Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKALİ

*

Hazırlayanlar:

Aybüke Betül DOĞAN

Habibe DEMİR

Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE

*

Metin Denetimi:

TDK - Sevde GÜREL

*

Sayfa ve Kapak Tasarımı:

TDK - Mehmet GÜVEN

*

Birinci Baskı: Ankara, 2022 Kasım

ISBN: 978-975-17-5310-6

DOI: 10.24155/tdk.kitap.09

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • 7

Edebiyat Eleştirileri

Cadı Çarpıyor - Zamane Münekkitlerine Cevap • 31

Şekavet-i Edebiye • 71

Sanat ve Edebiyat • 209

Sunuş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Yaşamı

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu.¹ Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Okur yazar bir kadın olan annesi 22 yaşında veremden vefat ettiğinde Hüseyin Rahmi üç yaşındaydı. Annesinin ölümü üzerine Girit'te görevde bulunan babasının yanına gönderildi ancak babasının yeniden evlenmesiyle altı yaşındayken anneannesinin yanına İstanbul'a geldi.

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştîyesi ve idadide okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiyeye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ağzından kan gelince yani verem belirtisi üzerine Hüseyin Rahmi öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre Adliye Nezaret-i Ceza Kaleminde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalıştı. Hayatını kalemiyle kazanmaya karar verince 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Sonra, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllabi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmalarını *İkdam*, *Söz*, *Za-*

¹ Hüseyin Rahmi'nin hayatını anlatan en doyurucu kaynak: Abdullah Harman-
cı: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

man, *Vakit*, *Son Posta*, *Milliyet* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde neşretti. Türkiye Büyük Millet Meclisine 5. ve 6. dönem Kütahya milletvekili olarak katıldı (1936-1943). Ömrünün son yıllarını, 1924'te Heybeliada'da yaptırdığı evde geçirdi. 1944'te yaşama veda etti. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

Hüseyin Rahmi'nin Heybeliada'daki evi müze olarak düzenlenmiştir.

Yazarlığı

Hüseyin Rahmi Gürpınar; Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiş bir yazarımızdır.

Yazarlığa 1884'te *Ceride-i Havadis*'te yayımlanan “Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti” ve hemen ardından “İstanbul'da Bir Frenk” hikâyesiyle adım atar. İlk romanı *Şık*'ı (*Ayna*) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderir. Ertesi gün romanın gazetede tefrika edileceği ve Ahmet Mithat'ın kendisini matbaaya çağırdığı haberi gelir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat ile karşılaşmasını şöyle anlatır: “Hazretin huzuruna büyük bir helecenla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhâl bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. [...] Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin ne yazı gücün ne deneyimin ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenebilirsin ama tek başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

[...] Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüznü bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi."²

Böylece Hüseyin Rahmi, edebiyat dünyasına Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'yi kızıyla evlendirmeyi düşünecek kadar beğenmekte ve sevmektedir. Hüseyin Rahmi bu evlenme teklifini nazıkçe reddeder ve ömrü boyunca hiç evlenmez.

İlk romanın bu kadar büyük bir ün kazanmasına Hüseyin Rahmi de hayret eder. Ahmet Mithat bu ünün sebebini şöyle açıklar: "Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir."³

Romanlarındaki karakterler ve konular

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden, her yaş grubundan seçilmiştir: İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamı, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsediler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafranga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar, vb.

² Şık romanının ikinci baskısının (1920) girişinden alıntıdır. [Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları, 2005).]

³ Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır.

Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir.

Romanlarının konuları şöyle sınıflandırılabilir:⁴

1. Türk toplumunun geleneklerine tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsevdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*.

2. Himayeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri, sorunlarını ve düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*.

3. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tılsımı, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*.

4. Karı koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallaka, Tebessüm-i Elem*.

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler: *Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*.

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşlıları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler: *Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?, Namuslu Kokotlar*.

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhşu, realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*.

⁴ bk. Önder Göçgün: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları no.: 722, Kültür Eserleri Dizisi no.: 63.

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek dünya ve ahiretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavırlı kimseleri, onların fikir ve ruh yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun muydu?*

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içerisindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler: *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam.*

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicvederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*

11. Tehditte para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler: *Eşkya İninde.*

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler: *Kesik Baş.*

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler: *Ölümler Yaşıyor mu?*

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Romanları ve hikâyeleri önce gazete tefrikası olarak yayımlanmış, sonradan kitap olarak basılmıştır. Eserlerinin kitap olarak basım tarihi, bazen kaleme alınış tarihinden epey sonradır hatta bazı yazıları, ölümünden sonra kitap olarak basılmıştır. 1960 sonrasında roman ve hikâyelerinin sadeleştirilmiş baskıları yapılmıştır. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

Eserleri

Romanlar: *Ben Deli miyim?*; *Billur Kalp*; *Bir Muadele-i Sevda*; *Cadı*; *Can Pazarı*; *Cehennemlik*; *Deli Filozof*; *Dirilen İskelet*; *Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?*; *Efsuncu Baba*; *Eşkîya İninde*; *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; *Gönül Bir Yeldeğirmenidir* *Sevda Öğütür*; *Gulyabani*; *Hakka Sığındık*; *Hayattan Sayfalar*; *İffet*; *İnsanlar Maymun muydu?*; *Kaderin Cilvesi*; *Kesik Baş*; *Kokotlar Mektebi*; *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*; *Metres*; *Tesadüf*; *Mezarından Kalkan Şehit*; *Muhabbet Tılsımı*; *Mürebbiye*; *Namuslu Kokotlar*; *Nimetşinas*; *Ölüler Yaşıyor mu?*; *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*; *Sevda Peşinde*; *Şeytan İşî*; *Şık*; *Şıpsevdi*; *Son Arzu*; *Tebessüm-i Elem*; *Toraman*; *Tutuşmuş Gönüller*; *Utanmaz Adam*.

Hikâyeler: *Açlıktan Ölmemenin Çaresi*; *Ada Vapurunda*; *Aferin Hayrullah* (=Bravo Hayrullah); *Ahlak Humması*; *Allah Gönülüne Göre Versin*; *Annemin Ölümü*; *Asansör*; *Balta ile Doğuran Böyle Doğurur*; *Benim Babam Kimdir?*; *Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak* (=Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak); *Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti*; *Bir Hafîyenin İtirafatı*; *Bir Muamma*; *Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi*; *Bir Seyahat-ı Acibe* (=İki Hödüğün Seyahati); *Bugün Ne Yiyeceğiz?*; *Büyük Ana*; *Büyük Bir İbret Dersi*; *Büyük Bir Nedamet* (=Büyük Bir Pişmanlık); *Büyük Günah*; *Çocuğumun Babası*; *Çocuklara Yasak*; *Ecir ve Sabır*; *Er Kişi Niyetine*; *Erkeğe Galebe Reçetesi*; *Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Mütahassıs* (=Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Uzman); *Eşkîya Oyunu*; *Eti Senin Kemiği Benim*; *Falaka*; *Fırkacı* (=Partici); *Galip ve Mağlup Vaziyeti* (=Yenme ve Yenilme Durumu); *Garip Kaldığımız Günlerde*; *Gönül Ticareti*; *Gugular*; *Hangisi Daha Zevkli?*; *Hattı İstiva* (=Kadayıfçı Yusuf); *Hayvanat Mitingi*; *Heybeliada Merkeplerinin Grevi*; *Horoza Ses Talimi* (=Horoza Ses Eğitimi); *İhtiyar Muharrir* (=Yaşlı Yazar); *İki Külhani Arasında*; *İki Loğusa*; *İmrenilecek Bir İntihar* (=İmrenilecek Bir Ölüm); *İstanbul'da Bir Frenk*; *İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra* (=İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı); *Kadını Müdafaanın Cezası* (=Kadını Savunmanın Cezası); *Kadının Erkeğe Galabesi*; *Kadınlar Mebusu*; *Kadınlar Vaizi*; *Kanlı*

Eldiven; Katil Puse (=Öldüren Öpücük); Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide; Kaynata-Kaynana); Kedi Yüzünden; Kedim Nasıl Öldü?; Kılıbık; Kıpti Düğünü; Kırço; Kiralık Vücut; Kocasını Deli Divane; Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım; Kumru ile Büyükhannımın Mükamelesi; Lakırdı Beynimizde (=Söz Aramızda); Lekeleli Humma Şüphesi (=Lekeli Humma Kuşkusu); Melek Sanmıştım Şeytanı; Menekşe Kalfa'nın Müdafaaanamesi; Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar); Mınav... Mınav; Misafir; Mutallaka (Boşanmış Kadın); Mübareğin Kuyruğu; Müslüman Mahallesinde Bu İş Ohur mu?; Namusla Açlık Meselesi; Nasıl Dolandırıcı Oldum?; Nasıl Öldürdüler?; Nergis Hanım'la Fehmi Bey; Nurker Hanım'dan Mektup; Ölü Diri Getirir; Refia Hanım'ın Köftesi; Sahte Doktor; Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala; Sigarayı Nasıl Terk Ettim? (=Sigarayı Nasıl Bıraktım?); Sirkeci Lokantalarında İftar; Sokakta; Sonbahar Göçleri; Şillikle Züppe; Şehirde Bir Şekavet; Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor; Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama); Ters Konuşma; Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir; Tosun; Tövbeler Tövbesi; Tünelde İlk Çıkış; Türkân Hanım'dan Mektup; Uçurumun Kenarında; Üç Misal; Varda İspanyol Geliyor!; Yanık Dolma; Yankesiciler (=El Elden Üstündür); Yankesiciler Kulübü; Yeni Diyojen; Zarafet ile Tekir; Zavalı Halime; Zavalı Katil; Zavalı Şair.

Kısa yazıları: *Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor; Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup; Balık Pazarı; Bir Maymunun İntiharı; Boykotajın Telakki-i Değeri; Dağların Şenliği; Döşekten Bir Sada (=Döşekten Bir Sesleniş); Gökten Köpek mi Yağıyor?; Halkın Sağlığı; Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi; Hayat ve Ölüm; Heybeli Yangını; Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu; İğneli Fıçı; İlk Orucum; İnsan Çekiştiren Eski Vaizler; Kanatsız Uçak Yelkensis Gemi; Kanımızı Emenler; Karıncalarla Savaştayım; Pis Bir Vak'a; Taharet Meraklısı (=Temizlik Meraklısı); Üfürükçülüğüm; Yazarlar Nasıl Ölür?; Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri.*

Hüseyin Rahmi'nin hikâye antolojileri: *Kadınlar Vaizi* (1920); *Meyhanede Hanımlar* (1924); *Namusla Açlık Meselesi* (1933); Ka-

til Buse (1933); *İki Hödüğün Seyahati* (1933); *Tünelden İlk Çıkış* (1934); *Gönül Ticareti* (1939); *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943); *Eti Senin Kemiği Benim* (1963).

Oyunlar: *Gülbahar Hanım* (kayıp); *Hazan Bülbülü*; *Kadın Er-kekleşince*; *Tokuşan Kafalar*; *İki Damla Yaş*.

Sanat ve edebiyat konulu yazıları: *Cadı Çarpıyor*; *Şekavet-i Edebiyat*.

Derlemeler: *Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi*, 3 cilt (1899), *Sanat ve Edebiyat* (1972), *Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998), *Gazetecilikte İlk Yazılarım* (1999), *Gazetecilikte Son Yazılarım 1* (2001), *Gazetecilikte Son Yazılarım 2* (2002), *Gazetecilikte Son Yazılarım 3* (2004), *Gazetecilikte Son Yazılarım 4* (2006).

Çeviri romanlar: Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan* (1889), *Bir Kadının İntikamı* (1891), *Batinyollu İhtiyar* (1891), Jules Arsène Arnaud Claretie'den *Paris'te Bir Teehhül* (1892), Alfred de Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1896), Paul de Kock'tan *Biçare Bakkal* (1903).

Çeviri hikâyeler: *Arsızlık Eden Cezasını Bulur*; *Baba Kornil'in Mühim Bir Sırrı*; *Bir Sehv-i Rü'yet*; *Bir Zeki Rehnüma*; *Garip Bir Mektup*; *Hâlî Zamanı Olmayan Adam*; *Hasta Çocuk*; *İki Öksüz*; *Kedilenmek İlleti*; *Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?*; *Münzevi Rahip* (=Köşeye Çekilmiş Rahip); *Ne Boş Hayal İmiş*; *Rahibin Merkebi* (=Papazın Eşgeği); *Sadakat*; *Şeytanın Karısı*; *Zavallı Cambaz*.

Kaynaklar

- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında I”, *Akşam*: 1944, no.: 9151, 11 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında II”, *Akşam*: 1944, no.: 9152, 12 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında III”, *Akşam*: 1944, no.: 9153, 13 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 8, s. 6-7.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 9, s. 10-11.
- ÂDİL, Fikret: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni İstanbul*: 7 Mart 1961.
- ÂDİL, Fikret: “Türk Edebiyatının Büyük Kaybı”, *Tanin*: 11 Mart 1944.
- AHMED MİDHAT: “Muhâbere-i Aleniyye”, *Tercüman-ı Hakikat*: 1888, no.: 2858, 2 Rebiü’l-âhir 1304/1888.
- AKAGÜN, Oya: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Dört Romanında Dejenere Tipler*: Erzurum 1966, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans tezi.
- AKBAL, Oktay: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, no.: 100.
- AKBAL, Oktay: *Konumuz Edebiyat*: İstanbul 1974, Varlık Yayınevi, S 1817, s. 9-16.
- AKGÜN, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleri VII: Hüseyin Rahmi Bey”, *Yedi İklim*: Şubat 1993, S 35, s. 45.
- AKTAŞ, Şerif: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Büyük Türk Klâsikleri*: 1990, Ötüken Neşriyat, C 10, s. 237-243.
- AKYÜZ, Kenan: *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*: İstanbul 1995, İnkılap Kitabevi.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *Değirmen*: Nisan 1944, Y 2, S 12.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi”, *Ataç*: Ekim 1964, C 3, S 29-30, s. 3-7.

ALANGU, Tahir: “W. Shakespeare ile Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 11 Haziran 1964.

ALANGU, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri*: Milliyet Yayınları, C 2, s. 823-847.

ALÇIÇEK, Esin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeciliği*: İzmir 2010, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ALİ RAUF: “Hüseyin Rahmi Ne Bıraktı?”, *Tanin*: 18 Mart 1944.

ALPASLAN, Gonca Gökalp: *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Et-kileri*: Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ALPTEKİN, Turan: “Ölümünün 60. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Bugüne Yansıyanlar”, *Hürriyet Gösteri*: Mart 2004, S 237, s. 26-29.

ALVER, Köksal: “Züppeliğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği”, *Hece*: Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, S 65-66-67, s. 252-266.

ARPAD, Burhan: “Hüseyin Rahmi’nin Romanları”, *Türk Dili*: 1966, C 20, S 213, s. 197-199.

ATAY, Falih Rıfkı: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Ulus*: 12 Mart 1944.

ATEŞ, Ömer; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, “Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi”, *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*: İstanbul 1993-1994, Milliyet Yayınları, s. 86-87.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı: “Hüseyin Rahmi ve İnsanoğlu”, *Yeni Adam*: 2 Ağustos 1945, no.: 553.

BANARLI, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 1948, C II, Millî Eğitim Basımevi, s. 1059-1062.

BAŞGÖZ, İlhan: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hayatı”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.

BAYBARS, Sudi: *Hüseyin Rahmi’nin Yarattığı Tipler*: İstanbul 1948, Türkiyat Enstitüsü Kitaplığı, no.: 320.

- BEK, Kemal: “Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar”, *Hürriyet Gösteri*: Şubat 1997, S 195, s. 77-79.
- BEKİ, Akif: “‘Utanmaz Adam’ Nasıl Unutulur Arkadaş?”, *Hürriyet*: 24 Haziran 2017.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 539-552.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Aile ve Kadın”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 3, s. 19-32.
- BERKES, Niyazi: “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 1, S 3 (Mart-Nisan), s. 3-17.
- BORATAV, Pertev Naili: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 2, s. 205-212.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*: 13 Mart 1941, no.: 324-325.
- BOZOK, Hüsamettin: “Gerçekler Uğruna Savaşan Bir Er”, *Yeditepe*: 16-31 Mart 1961, no.: 39.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: 15 Mart 1951.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Köy ve Köylü”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, S 100, s. 4-9.
- COŞKUN, Nusret Safâ: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz: “Hüseyin Rahmi’yi Kaybettik”, *Yedigün*: 20 Mart 1944, no.: 576.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: “Büyük Romancı Hüseyin Rahmi”, *Haber (Akşam Postası)*: 22 Mart 1944.
- ÇEVİK, Dilek: *Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri*: Konya 1999, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- DİMDİK, Pelin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi*: İstanbul 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi.

- DÖLEK, Sulhi: “Hüseyin Rahmi’de Mizah ve Toplumsal Eleştiri”, *Güldiken*: Güz 2000, S 22.
- DUMANOĞLU, Halil: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kovan*: Mayıs 1944, S 10.
- DURAN, Elif: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın*: İstanbul 2009, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kahramanlarının ve Anlatıcı Olarak Yazarın Evlilik Hakkındaki Görüşlerinden Hareketle Türk-Osmanlı Toplumunda Evlilik Anlayışı”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2017, s. 22-47.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Kadınlar Dünyası Ekseninde Türk-Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2016, s. 24-39.
- ENGİNÜN, İnci: “Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim”, *Araştırmalar ve Belgeler*: İstanbul 2000, Dergâh Yayınları.
- EREN, Abdurrahman Âdil, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*: 22 Kasım 1936.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk”, *Türk Dili*: 1966, Y 15, S 177, s. 586-591.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi’yi Okurken”, *Dost*: Ocak 1965, Yeni Dizi, C 15, S 15.
- ERİŞENLER, Satı: “Mürebbiye”, *Türk Dili*: Ekim 1966, C XVI, S 181.
- ERİŞENLER, Satı: “Nimetşinas”, *Türk Dili*: Temmuz 1965, C XV, S 166.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Bakû 1925-1926, C I, 2. hisse, Azer Neşriyat.
- ERTEM, Sadri: “Halkın San’atkârı Hüseyin Rahmi”, *Kurun*: 19 Mayıs 1937.
- ES, Hikmet Feridun: “Bizdeki Roman Kahramanları”, *Akşam*: 15 Eylül 1936.
- ES, Hikmet Feridun: “Tanımadığımız Meşhurlar: Bilmediğimiz Hüseyin Rahmi”, *Akşam*: 12, 13, 14, 16, 17 Aralık 1944.

- ESATOĞLU, Hakkı Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi ve Gerçekçi Edebiyat”, *Edebiyat Postası*: 15 Haziran 1950, Y 1.
- ESEN, Nüket: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın İki Romanında Anlatım Teknikleri”, *Kuram Kitap*: 11 Mayıs 1996, s. 51-62.
- ESEN, Nüket: *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*: İstanbul 1990, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- FAHRİ, B., “Edebiyat Bahisleri: Hüseyin Rahmi”, *Milliyet*: 21 Haziran 1932.
- FELEK, Burhan: “Kalem Âleminin Kaybettiği Büyük Kıymet: Üstat Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- FETHİ NACİ: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.
- FIRÇA: “Üstad Hüseyin Rahmi”, *Karikatür*: 29 Şubat 1936.
- GARİPER, Cafer: “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*: Ankara 2005, ed.: Ramazan KORKMAZ, Grafiker Yayıncılık, s. 41-79.
- GERÇEK, Selim Nüzhet: “Hüseyin Rahmi ve Eserleri”, *İstanbul*: 1 Nisan 1944, S 9.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Edebi Portreler - Hüseyin Rahmi”, *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, S 10, , s. 5.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Hüseyin Rahmi de Gitti”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- GÖÇGÜN, Önder: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuklar”, *Türk Dili*: 1985, S 400, s. 228-235.
- GÖÇGÜN, Önder: “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümünde Hüseyin Rahmi”, *Hisar*: Mart 1974, C 14, S 123, s. 6-7.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*: Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1993, Kültür Bakanlığı Yayınları.

GÖKMAN, Muzaffer: *Hüseyin Rahmi Gürpınar - Açıklamalı Bibliyografya*: İstanbul 1966, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

GÖVSA, İbrahim Alâaddin: “Hüseyin Rahmi”, *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*: 1943, s. 753-754.

GÜLER, Cemal Nâdir: “Türk Mizah San’atı Bir Ustasını Kaybetti”, *Amcabey*: 18 Mart 1944, C 3, S 68.

GÜNGÖR, Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi’nin Yarım Asırlık Dostu Kitabçı Hilmi Anlatıyor”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

GÜNYOL, Vedat: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Göre Hayat”, *Yücel*: Temmuz 1944, C XVII, Y 10, S 99.

GÜNYOL, Vedat: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Göre San’atkarın Cemiyet İçindeki Yeri ve Rolü”, *Yücel*: Şubat 1941, C 12, S 72.

GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi: *Gazetecilikte Son Yazılarım 2*: İstanbul 2002, Özgür Yayınları.

GÜVEMLİ, Zâhir: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Vakit*: 12 Mart 1944.

GÜZELCE, İlga: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru*: İzmir 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

HARMANCI, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

HAYRİ, Alp: “Üstadın Ölümünden Evvelki Günlere ve Ölümü Gününe Ait Hâtıralar”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.

HIZARCI, Suat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Sanatı, Eserleri*: İstanbul 1964, Varlık Yayınları.

HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi Bey”, *Kim*: 20 Ağustos 1964, no.: 318.

HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerini Oyunlaştırma Yarışması”, *Dost*: Mayıs 1965, Yeni Dizi, C 16, S 7.

- HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi’den Seçmeler”, *Sosyal Adalet*: Ağustos 1964, no.: 19.
- İLDEŞ, Özgür: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)*: Ankara 2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- İLERİ, Selim: “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286, s. 2-32; 2. baskı: Eylül 2008.
- İMSET, Hulûsi İsmet: “Hüseyin Rahmi”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- İNCİ, Handan: “Tip Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, *Türk Kültüründe Argo*: Hollanda 2002, ed.: Emine GÜRSOY-NASKALİ, Gülten SAĞOL, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, s. 213-222; 2. baskı: İstanbul 2016, KaKitap.
- İNCİ, Handan, “Türk Edebiyatı’nın Kedili Öyküleri”, *Kitap-lık*: Temmuz-Ağustos 2006, S 96.
- İNCİ, Handan: “Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu”, *Kitap-lık*: Ekim 2005, S 87.
- İNSEL, Avni: “Hüseyin Rahmi’ye Dâir”, *Servet-i Fünûn*: Ekim 1944, Y 53, C 94, S 24-25.
- KABAKLI, Ahmet: “Hüseyin Rahmi ve Halide Edip”, *Tercüman*: 15 Mart 1964.
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*: 1974, Türk Edebiyatı Yayınları, C III, 3. baskı, s. 312-324.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslı Tipler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: İstanbul 1976, Dergâh Yayınları, s. 458-475.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, *Edebiyatımızın İçinden*: 2004, Dergâh Yayınları, s. 90-96.
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Hikâye Tahlilleri*: 1997, 6. baskı, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1976, Dergâh Yayınları.

- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: İnci Enginün ve Birol Emil, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1995, Dergâh Yayınları, 3. baskı.
- KAPLAN, Mehmet; İnci ENGİNÜN; Birol EMİL, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*: 1993, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. baskı.
- KARAALİOĞLU, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3: Cumhuriyet Edebiyatı*: 1985, İnkılap Kitabevi Yayınları, s. 95-156.
- KARATAY, Namdar Rahmi: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yaşayan Tarafı”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- KARAY, Refik Halid: “Dünki İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi: Hüseyin Rahmi”, *Tan*: 9 Nisan 1944.
- KAYGANA, Mehmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasında Yazdığı Romanlarında Yapı Tema ve Anlatım*: Ankara 2008, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- KERMAN, Zeynep: “Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya’da Mürebbiye Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 1986, C 24-35, s. 299-304.
- KERMAN, Zeynep: “Şık Romanı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*: İzmir 1983, s. 58-73.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- [KORKMAZ] Zeynep DENGİ, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Fikir Cephesi”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.
- KOŞAR, Emel: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar*: 2008, Piya-Art Yayıncılık.
- KUTLU, Şemsettin: *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*: 1970, Türkiye Yayınevi.
- KUTLU, Şemsettin: *Servet-i Fünun Edebiyatı*: 1988, Toker Yayınları.
- Kıyruklu Yıldız Altında Bir Ev*: 2000, Adalar Vakfı Yayınları.
- LEKESİZ, Ömer: *Yeni Türk Edebiyatı’nda Öykü*: 1997, Kaknüs Yayınları.

- LEVEND, Âgâh Sırrı: “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Haziran 1969, C 20, S 213.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1964, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*: 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 54-55.
- MECDÎ, Tevfik: *Cadı Mes'elesine Dâir — Recm*: Dersaadet 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- MİYASOĞLU, Mustafa: *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*: 1998, Ötüken Neşriyat, s. 112-117.
- MORAN, Berna: “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”, *Birikim*: Mayıs 1977, C 5, S 27, s. 7-17.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’da Sosyalizm ve Haydutluk”, *Birikim*: Haziran 1975, C 1, S 4, s. 5-9.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yüksek Felsefesi, Şıpsevdi”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*: 1991, C I, s. 87-116.
- MORAN, Berna: “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni”, *Hürriyet Gösteri*: Mayıs 1992, S 138, s. 7-12.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 1997, İletişim Yayınları, 6. baskı.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 2007, İletişim Yayınları.
- MORKAYA, Burhan Cahit: “Hüseyin Rahmi Türk Romancılığında Mekteb Kurmuş Bir Üstaddı”, *Son Posta*: 11 Mart 1944.
- MUTLUAY, Rauf: “Konuları ve Kişileriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Papirüs*: 1969, S 33.
- MUTLUAY, Rauf: “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286; 2. baskı: Eylül 2008.
- MUTLUAY, Rauf: *Bende Yaşayanlar*: 1977, İş Bankası Yayınları.
- NACÎ, Fethi: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.

NACİ, Fethi: *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*: 1981, Gerçek Yayınları.

NACİ, Fikret: “Celal Nuri Beyefendi’ye”, *Edebiyat-ı Umûmiye*: 5 Teşrin-i Evvel 1335 (1919), Mecmua no.: 85.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey ve Roman”, *Yeni Fikir*: 15 Eylül 1926, no.: 16.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey’in Âsârı”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NACİ, Fikret: “Tutuşmuş Gönüller”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NİHAT, Mustafa: *Türkçe’de Roman, Hakkında Bir Deneme*: 1936, Remzi Kitabevi.

NÜZHET, Sadri: *(Cadı) Münasebetiyle (Feth-i Meyyit’e) İsyan*: 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.

OKAY, Orhan: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*: 2005, Dergâh Yayınları.

OKSAL, Sedat: “Roman San’atı ve Hüseyin Rahmi”, *Tanin*: 10 Nisan 1944.

OKTAY, Ahmet: *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*: Ankara 1993, s. 755-776.

OSMAN NİHAD: “Hüseyin Rahmi’nin Arkasından”, *Ankara Postası*: 27 Mart 1944.

OSMAN SABAHADDİN: “Günü Geçen Bir Dâvâ”, *Yarım Ay*: 15 Mart 1943, no.: 169.

OZANSOY, Halid Fahri: “Hüseyin Rahmi’yi Düşünürken”, *Son Posta*: 18 Mart 1944.

OZANSOY, Halid Fahri: “Ölümünün 25. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tercüman*: 13 Mart 1969, no.: 2659.

OZANSOY, Halit Fahri: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Ait Enteresan Hatıralarım”, *Tercüman*: 20 Mayıs 1964.

ÖNERTOY, Olcay: “Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı”, *Türk Dili*: Ağustos 1964, no.: 155, s. 842-847.

- ÖNERTOY, Olcay: “Oyun Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türkoloji Dergisi*: 1977, C 7, S 1, s. 55-71.
- ÖRİK, Nahid Sırrı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Ulus*: 25 Mart 1944.
- ÖZBALCI, Mustafa: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: Samsun 1991, S 6.
- ÖZCAN, Celâl: “Ölümünün 32. Yılında Hüseyin Rahmi”, *Varlık*: 1977, Y 43, S 833, s.13.
- ÖZERDİM, Sâmî Nabi: “Doğumunun Yüzüncü Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Ekim 1964, no.: 157.
- ÖZMEN, Kemal: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Fransız Kişiler”, *FDE Yazın ve Dilbilim Dergisi*: Ankara 1979, no.: 3, s. 150-166.
- ÖZÖN, Mustafa Nihad: “Hüseyin Rahmi Bibliyografyası”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*, Hilmi Kitabevi, 1945.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1941, Maarif Matbaası.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah: “Hüseyin Rahmi Mütefekkir”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- ÖZYALÇINER, Adnan: “Çağdaş Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Güldiken*: 2000, Güz, S 22, s. 10.
- PARLA, Jale: *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*: 1993, İletişim Yayınları, 2. baskı.
- POLAT, Nazım H.: “Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münakaşalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Aralık 1982.
- SAFA, Peyami: “Türk Romanının Büyük Kaybı: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tasvir-i Efkâr*: 11 Mart 1944.

- SAĞLAM, Nuri: “Ben Deli miyim? Romanında Ahlakı Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 2005, no.: XXXII, s. 1-20.
- [SAYMAN], Mecdi Sadrettin: “Büyük Romancımız Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat”, *Yeni Kitap*: Temmuz 1928, S 3.
- SERASLAN, Halim: *Cariyelik ve Türk Romanında Bazı Cariye Tipleri*: Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- SERVER, İskit: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Aylık Ansiklopedi*: 1943, S 49, C V, s. 1408-1410.
- SEVENGİL, Ahmet Refik: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri Hakkında Mütalaalar*: 1945, Hilmi Kitabevi.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey - Hayatı ve Eserleri”, *Dârülbîedâyi Mecmuası*: 1932, no.: 35.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları”, *Yedigün*: 23 Mayıs 1934, no.: 63.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*: 1944, Hilmi Kitabevi.
- SEVİNÇLİ, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği*: 1990, Arba Yayınları.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Edebî Yeniliğimiz II*: 1932, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Tanzîmattan Beri I, Edebiyat Tarihi*: 1944, Remzi Kitabevi, s. 226-232.
- SEYDA, Mehmet: “Doğumunun 11. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Forum*: Ankara 1964, S 15, s. 16-17.
- SINAR, Alev: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Âdet ve Gelenekler”, *Türkiye Günlüğü*: 2000, S 63, s. 88-100.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1974, 3. baskı, Varlık Yayınları.

- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959 II (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar (1911-1922))*: Ankara 1978, Varlık Yayınları.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar 1859-1910)*: 1977, Varlık Yayınevi.
- SU, Hüseyin: *Öykümüzün Hikâyesi*: Ankara 2000, Hece Yayınları.
- SUPHİ RIZA: "Hüseyin Rahmi", *Bilgi Âlemi*: 1 Kânun-ı Evvel 1931.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi'ye Jübile", *Kurun*: 13 Mayıs 1937.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi", *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, no.: 10.
- SÜNER, Necip: "Hüseyin Rahmi İçin", *Yeni Adam*: 4 Mayıs 1944, no.: 488.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*: Erzurum 1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpsevdi, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları*: Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TALU, Ercüment Ekrem: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni Sabah*: 10 Mart 1944.
- TANER, Haldun: "Ölümünün 7. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni İstanbul*: 11 Mart 1951.
- TANJU, Sadun: "Hüseyin Rahmi Bey ve Biz", *Ulus*: 17 Ağustos 1964.
- TANJU, Sadun: "Kızgınlığı Müthişti", *Ulus*: 20 Ağustos 1964.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Romana ve Romancıya Dâir Notlar", *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Yeni Türkiye*: 1959, Nebioğlu Basımevi, s. 343-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*: 1995, haz.: Zeynep KERMAN, 7. baskı, Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1942, Bürhaneddin Matbaası.
- TANRIKULU, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1974, Toker Yayınları.

- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1970, C 18, s. 223-228.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi’nin Halkçılığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*: 1 Ekim 1972, C 1, S 4, s. 36-46.
- TANSEL, Fevziye Abdullah: *Gürpınar, Hüseyin Rahmi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.
- TANSEL, Feyziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *İslâm Ansiklopedisi*: 1997, Millî Eğitim Bakanlığı, C 5/1, s. 655-663.
- TANYOL, Cahit: “Hüseyin Rahmi’nin Kahramanları”, *Değirmen*: Nisan 1944, S 12, s. 153-154.
- TATARLI, İbrahim; Rıza MOLLOF: *Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Marksist Açıdan Türk Romanı*: 1969, Habora Kitabevi.
- [TEPEDELENLİOĞLU], Nizameddin Nazif: “Hüseyin Rahmi”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- THEODOR, Menzel: “Hüseyin Rahmi”, *The Encyclopaedia of Islam*: 1927, C 2, S 367.
- TİLKİ, Bahriye: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuk*: İstanbul 1990, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*: 1991, Afa Yayınları, s. 46-49.
- TOKER, Şevket: “Şıpsevdi Romanı”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: İzmir 1983, S 2, s. 148-172.
- TOKER, Şevket: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Alafranga Tipler*: İzmir 1990, Ege Üniversitesi Basımevi.
- TOPLU İĞNE [Hamdullah Suphi TANRIÖVER]: “Vur Abalıya”, *Davul*: 1 Nisan 1325 (1909), no.: 20.
- Türk Dili - Roman Özel Sayısı*: Ankara 1964, S 154, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Ankara 1975, S 286, Türk Dil Kurumu Yayınları; 2. baskı: 2008.

- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Tan*: 21 Mayıs 1943.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kalemin Matemi", *Tan*: 10 Mart 1944.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kaybettiğimiz Büyük Romancı Hüseyin Rahmi'nin Şahsiyeti ve Eserleri", *Tan*: 12 Mart 1944.
- VÂ-NÛ: "Hüseyin Rahmi", *Akşam*: 10 Mart 1944.
- YALÇIN, Alemdar: *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı*: Ankara 2002, Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, İlhami: "Hüseyin Rahmi'nin Hususiyetleri: Hemşiresinin Kızı Safder Hanım Anlatıyor", *Çınaraltı*: 18 Mart 1944, no.: 130.
- YARDIMCI, İlhami: "Rahmetli Büyük Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Çınaraltı*: Eylül 1944, no.: 130.
- YAVUZ, Hilmi: *Roman Kavramı ve Türk Romanı*: 1977, Bilgi Yayınevi.
- YAZAR, Mehmet Behçet: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yedigün*: 4 Ağustos 1941, no.: 439.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil: "Hüseyin Rahmi", *Vakit*: 13 Mart 1944.
- YESARİ, Mamut: "Büyük Kaybımız", *İleri*: 18 Mart 1944.
- YEŞİLYURT, Evrim: *Hüseyin Rahmi Gürpınar Hayatı ve Eserleri*: Ankara 2002, Yeryüzü Yayınevi.
- YILMAZ, Durali: "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*: 1977, Dergâh Yayınları, C 2, s. 2-3.
- YILMAZ, Durali: *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*: Ankara 1997, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali: *Romanımız ve İnsanımız*: 1976, Nakışlar Yayınevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1964, İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- YÜCEL, Hasan Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*: Ankara 1957, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜZÜNCÜ, Esat Feyzi: "Hüseyin Rahmi", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

ZEKÂ, Semih: *Hüseyin Rahmi Gürpınar 'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah*: 2004, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ZÜMRÜTKAL, Şerif Şenol: *Hüseyin Rahmi Gürpınar 'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*: İstanbul 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

CADI ÇARPIYOR
ZAMANE MÜNEKKİTLERİNE CEVAP

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Cadı* adlı romanının kolay anlaşılır bir dille yazılmış olmasını Şehabeddin Süleyman eleştirmiş ve bir tenkit yazısı yazmıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar da bu tenkide cevap olarak *Cadı Çarpıyor* yazısını kaleme almış, edebiyatın halk için yapıldığını söylemiştir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Cadı Çarpıyor*'u 20 Nisan 1329'da (20 Nisan 1913) Heybeliada'da tamamlamıştır. Yazı ilk defa 1329'da İstanbul'da Matbaa-ı Hayriye ve Şürekâsında basılmıştır. Elinizdeki metin, 1913 baskısı esas alınarak sadeleştirilmeden hazırlanmıştır. 1913 baskısı, Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Nadir Eserler Koleksiyonu Kullanma Kılavuzu'ndan temin edilerek okunmuştur. Yazı daha sonra 1998 yılında, Kemal Bek'in çevirisiyle, *Zamane Eleştirmenlerine Cevap: Cadı Çarpıyor, Şakavet-i Edebiyye: Edebiyat Haydutluğu* başlığı ile Özgür Yayınları tarafından, 2013'te *Cadı - Cadı Çarpıyor* başlığı ile Everest Yayınları tarafından basılmıştır. 2016'da ise Papersense tarafından "Hüseyin Rahmi Gürpınar Külliyyatı" içerisinde e-kitap olarak *Cadı Çarpıyor (Tenkit)* adıyla yayımlanmıştır.

Aybüke Betül Doğan

Lisanımızda sadeliğin elzemiyet
ve ehemmiyeti cidden bilindiği gün
edebiyat başlamış olacaktır.

H. Rahmi

Karilerim içinden bu âcizi müdafaaten duyulan sada-yı ismetiniz, lehimde feveran eden bu avaze-yi hakperestiniz hayat-ı edebiyemde uğradığım meraretlere karşı gördüğüm medar-ı tesliyet, mükâfatların en ruhnevazlarındandır.

Bu davada belki zat-ı fazlınıza peyrev olacak birçok karilerim daha bulunurdu. Fakat emin olunuz *Rûbab* namı verilen o çoluk çocuk karalaması, nevhevesanın siyah tecrübe tahtası olmaktan başka bir mahiyeti bulunmayan o mecmuayı çok okuyan yok. *Cadı* muharriri aleyhindeki suikast henüz pek duyulmadı. Bir de mevcudiyetimizin üzerinde tevakkuf ettiği mühlike-yi siyasiye, şu an hatırlımız, ezhanın bu gibi mesail-i taliye ile tevaggülüne müsait değildirdi.

56 numaralı *Rûbab*’daki mektubunuzda “*Burada hakikati tayin ettirecek birisi varsa o da Cadı muharririnin kendisidir. Ümit ediyorum, bu edib-i muhterem yeniden neşredeceği bir eseriyle henüz hayat-ı tahririyede yaşayacağını ispat edecektir.*” buyuruyorsunuz.

Bu fikrinize adem-i iştirakteki mazaretimden dolayı affınızı temenni ederim. Şehabeddin Süleyman’ın hod u bedbinî-yi edebîsi karşısında makhur kalmayacak eserler, ancak onun zade-yi tabı olanlardır. Böyle nazik bir meselede bu derbeder-i zihnîyi hüküm tayin etmek enfas-ı edebiyemizi siyah dumanlarla tehlike-yi inkıtaa uğratmaktadır.

O ne derse desin! Edebiyat-ı Osmaniye’imizin roman kısmı, geçen ve bu sene Hüseyin Rahmi’nin *Gulyabani* ve *Cadı*’sıyla yaşıyor. Halka, gıda-yı mütalaayı bunlar veriyor. Beğenenlerin beğenmeyenlerden kesir olduğunu aded-i temsilatla satışın miktar-ı nisbisi ispat ediyor.

Halkta bir ihtiyaç-ı mütalaa vardır. Pazar-ı matbuatta ne bulursa onunla tağdiye-yi zihn ü fikre mecburdur. *Gulyabani* ve *Cadı*, avami ve adi ise alilerini yazmak için çok şükür kimsenin elini, kalemini tutan yok. Yazsınlar. Görelim nasıl olurmuş! Daha iyileri meydan alınca Hüseyin Rahmi'nin hikâyeleri kendi kendine düşer, söner, unutulur. Azılı kalemler zahmet-i katlden azade kalırlar. Ortaya bir numune-yi liyakat koyamadıkça tenkitname onun bunun asarı üzerinde işmizaz-ı temerrüdle tepinmeye uğraşmak beyhudedir, züldür. Daha mükemmellerini vücuda getirmek liyakatini kendilerinde görenlerin, saha-yı edebi böyle kıymetsiz eserlerin tağdiyesine terk hususunda gösterdikleri atalet, en büyük hamiyetsizliktir.

Körlük memleketinde tek gözlüler, şehla sayılırmış. Asar-ı âcizanem de bu diyarda öyledir. Çünkü yok. Siyasi, idari ve sair şubat-ı ulum ve fünunumuzun hangisinde Avrupa'daki mühreye benzer bir adam yetişmiş? Bu gaye-yi tekemmülü yalnız romandan talep etmek... Bu ne insafsızlık ve garazkârlıktır...

*

Asar-ı müstakbelemi Şehabeddin Süleyman'a beğendirmek gibi bir vahimeye taban, yazmaya hazırlanacak kadar 'safdil' bir adam değilim. Fakat mademki hakkımdaki müdafaatinızla söz bu vadiye döküldü. Münekkidin psikolojisinden bir nebze bahsetmek isterim.

Bu dikenli meseleyi ayıklarken belki ellerim kanayacak, bu ufunet-i edebiyemiz karşısında benimkiyle beraber birçok gönüller bulunacaktır. Fakat zararı yok. Bazılarının cephe-yi müfekkirelerinde ziynet-i kemalat zannolunan çibanları biraz teşrih etmiş olacağım. Anlatacağım ki bunlar ezhar-ı fikriye değil, Rabb'im saklasın, yenirce karhalardır.

*

Vicdan-ı ismetinizden yükselen o merdane müdafaanızın ilelebet minnettar ve müftehiriyim.

Pembe Bir Mantar

Zaman-ı istibdadda nispeten devre-yi meşrutiyetimiz bize namütenahi bir saha-yı serbestî açtı. Fakat biz bu fûshat-ı hürriyeti malul, kıskanç, eçhel, mütecaviz, katil kalemlerimizin türrehatından başka bir şeyle tezyin edemedik. Siyasette, edebiyatta, her şeyde, her şeyde aramızda “Sen çekil! Ben oturayım.” nazariye-yi hodbinîsi, mücadele-yi biamanı teknil çirkinlikleriyle parladı. Mektepte yaladıkları mürekkeplerin henüz yüzlerinden lekeleri zail olmamış çocuklar Kemal’den, Hamid’den, Ekrem’den Fikret’ten, Uşakizade’den, Cenap’tan başladılar. Bunları devirmek için en katil darbeyi indirebilmek en büyük iktidar, en şayan-ı takdir bir hüner sayılıyordu. Her şeyin kendileriyle başlamış olduğu hiffet-i kanaatine düşen bu nevrepeyda üdebada, evvelkilere karşı zerre-yi tekrim yoktu. Görülmüyordu. Böyle bir his ayıp sayılıyordu. Bu yokluk küstahlığı moda olmuştu. Mülkümüzde her şey yıkılacak, yeniden yapılacaktı.

Evet, bugün her şey yıkıldı. O kadar göçtü ki işte hep enkaz-ı mesaib altında kaldık. Eziliyoruz. Başımızı kaldırıp bu harabi, bu yangın külçesine bakamıyoruz.

İlk nefha-ı hürriyetten bu sarsar-ı harbe kadar geçen müddet zarfında zemin-i matbuatta zehirli zehirsiz türlü elvan ve unvanda mantarlar fişkırdı. Fakat hepsi kof... Hepsi gayrimukavim saklar üzerinde sallanan mahkûm-ı mevt birer sıskaydı. Memleketin türap ve havası, ezhar-ı irfan açacak, evladına mugaddi semerat-ı fikriye verecek fidanlar yetiştirmiyordu. Kariin-i Osmaniye bu kavga mantarlarını layık oldukları bikaydı ile karşıladı ve hemen birer birer gömdü. Fakat onlar bir taannüd-i tenebbülle oradan buradan yine fişkırıyordu. Geçen sene şair-i muhterem Tevfik Fikret Beyefendi’nin *Rûbab* unvanı altında neşrettikleri manzume-yi meşhurelerinden sirkat-i hayat edercesine bir hokkabazlıkla hemen o namı benimseyerek âdeta onu kendine kalp eder bir cüretle bir pembe mantar daha bitti. İlk intişarında bu *Rûbab-ı Fikret*’in bir zeyli zan nolundu. Onunla hiç münasebeti olmadığı sonradan anlaşıldı. Köşe-yi tenebbütünde revaçsızlıktan can çekişmeye başladı. Memle-

ketimizde bir gazete, risale, mecmua hakk-ı hayata malik olabilmek için kendinden evvelkilerin esbab-ı mevtiyelerinden ibretbin olmak lazım gelir. Yoksa kendinin de aynı arazın kurbanı olacağına şüphe yoktur.

Bir risale çıkarmak istiyor musunuz? Bu pek kolaydır. Evvela parlak, ahenktar bir isim bulunuz. Klişesini yaptırtınız. Büyük bir kâğıdı dörde katlayınız. Üzerine renkli bir kap geçiriniz. İşte fedakârlığın, zahmetin büyüğü yapıldı, bitti. Artık ötesi kolayın kolayıdır. Sonra sadaka-yı asara bir keşkül intizar açarsınız. Şehrimizde nevheves küçük beyler, küçük hanımlar çok. Her hafta Boğaziçi’nden, Kadıköyü’nden, Ayastefanos’tan nesirler, şiirler yağar.

Böyle bir matbuat mantarları pek tabiidir ki revaç bulamaz. O zaman halkı hüsn-i takdirden mahrumiyetle itham ederek “Bu memlekette altınla bakırı fark eden yok.” şikâyetiyle bağırırsınız.

Rûbab hakkında şu tafsilatı vermekten maksadım mecmuanın serkûşe-i mübahatına kurulan ‘direktör literer’ Şehabeddin Süleyman Bey’in orada aldığı edebî bir Don Kişot vaz-ı vakurunu irae içindir. Bu mecmua, tenkit namıyla onun bunun asarına aç kurt gibi yapışarak kopardığı kanlı parçalarla tagaddi ediyor. Bizdeki ahlak-sızlığın işte şekli-i edebîsi... Pek müthiş, fakat ne yapalım göz önünde bir hakikat...

Hareket-i Gayr-i Edebiye

Geçenlerde ihvandan bir zat, bu soluk kaplı keşkül matbuatı *Rûbab*’ın 51. numarasını “Son eseriniz *Cadı* hakkında tenkit var. Okuyunuz!” ihtarıyla göndermiş. Tenkidi okudum. Zavallı *Cadı*’nın hangi mecra-yı edebe düştüğünü anlamak için risalenin yapraklarını çevirdim. *Rûbab*’ın bu 51. numarası her kimin nezdinde varsa muhteviyatına insafla, ibretle bir göz gezdirmelerini rica ederim. Münekkidin böyle bir kürsi-yi gurura çıkıp da şunun bunun asarını muahezeye kalkması, hadnaşinaslığın en gülünç bir misalidir.

Bir müdir-i edebînin vazifesi evvela kendi mecmuasını ıslah etmek, sonra sairlerinin nekais-i asarıyla meşgul olmaktır. *Rûbab*’ı

cidden acınacak, sefalet-i edebiyemiz namına ağlanacak bir hâlde buldum.

İsbat-ı müddeâ için bunun muhteviyatından bir iki numune arz edeceğim. 51. numara “Hareket-i edebiye” terkiib-i gayr-i nezihî altında “meşhur olmak” sernamesiyle başlıyor. Edebin bu taharrükü yani “hareket-i edebiye” tabir-i galizi Fransızca *mouvement littéraire*’in tercümesi olduğu için bu sakaleti, kisve-yi lisanımız altında bile def-i garabet edemeyen ecnebiliğine bağışlanacak.

Fransızca *littérature* de bizdeki ‘edep’ ve ‘edebiyat’ın edep-ten hariç gûnagûn iltibasları olmadığından bu tabir istimal edilince Frenk’in aklına onun mevzu olduğu manadan gayrı bir suret hutur etmez. Aransa lisanımızda bu makamda istimal için belki bir terkiib-i muvafık bulunabilir. Fakat bizim kör körüne taklitten başka bir kârımız yoktur. Başka bir milletin aza-yı edebîsine sıkı sıkıya istinat etmedikçe yürüyemeyiz. Çünkü körüz. Çünkü topalız. Çünkü bitigiz. Reh-i mahsusatımıza doğrulmak isteyenleri tepelemeye kalkarız. Çünkü her suretle harağgûzar-ı âlemiz. Çünkü mülk-i edebîmiz rical-i aslisinin kahtından dolayı eyadi-yi mütearızına düştü. Çünkü taarruz eden teferrüt ediyor. ‘Edip’ oluyor. Bir Türk “hareket-i haşarat” tabirini anlar. Lakin “hareket-i edebiye”de şaşırabilir. Çünkü Fransızcada *non-littéraire* tabir-i menfisi, edebiyattan olmayan şeylere lahak olur. Edebiyattan olmayan her şeyse edepsizlik sayılmaz ya! Fakat bizde “hareket-i gayr-i edebiye” terkiib-i sakimi çok su götürür. Buysa mâni-yi nezahattir zannederim. Edebiyatımız henüz edepsizlikle pek komşu bir hemhudut bulunuyor. Zavalhıy ismen bile bu şümuldan kurtaramamışız. *Rûbab* bu sınırı katıyen farik bir tabir-i muvafık bulamadıktan başka ona bir de “hareket” ilavesiyle sakamet-i şümulünü dübala eylemiş.

Şimdi bu “hareket-i edebiye” altındaki “meşhur olmak” davasına gelelim. On dört satırlık kısa bir şey...

Bu bir makale midir? Kısılgına bakılırsa değil... İhtiraat-ı ahireden olan mensur şiirlerden midir? Çerçevesi olsa benzer. Hasılı, bu öyle bir şey ki ne olduğunu tayinde muharririnin de aczine hü-

kümde tereddüt etmem. Bunu bir şeye benzetmekte muztar kalırsak bir *introduction littéraire* yani yukarıdaki “hareket-i edebiye”nin methali diyebiliriz.

Bu şekilsiz satırların mantıki cihetini araştırdım. Çok yoruldum. Fakat maatteessüf bir şey bulamadım. Bulan varsa kemal-i takdirle ellerinden öpmeye hazırım.

Rûbab’ın “hareket-i edebiye” muharriri, meşhur olmak isteyenlere fevkalhad hiddet ediyor. Meşhur olmak hevesi medhul bir emel midir? Bundan ari kim vardır? Bu hakikaten bir cinayetse en evvel *Rûbab*, kendi dâhil olmak üzere, bununla hemen hepimiz müttehimiz. Demek ki eyvan-ı şöhreti suut için çalışmış olan bunca meşahir, muharririn zumunca, affolunmaz birer kabahat işlemişlerdir. Bu mantıksızlık karşısında zihinler duruyor.

Bu gülünç hükmü, muharririn mağz-ı avaresinde tevlit eden hâletiruhiyeyi araştırırsak mesele tavazzuh eder ki o da şudur: *Rûbab*’ın muharrir-i gayr-i meşhuru hırs-ı şöhretle herkesten ziyade yanıp tutuştuğundan, başkalarının bu sevdaya düşmelerini çekemiyor. Hayır... Buna tahammül edemiyor. Diğerlerinin hücumuyla meydan-ı şöhret kendi için daralacak zannediyor. Etrafı ısırarak, teperek, pençeleyerek oraya tırmanmak, orada bir yer kapmak istiyor. Fakat ayıpladığı şeyin en sunturlusu kendinde bulunduğunu anlamıyor. Görmüyor. Bakınız daha ne yaveler yumurtluyor:

“*Bazı ceraid-i musavverenin bir sahifesini işgal eden ödül ilanlarındaki büyük resimler gibi onların nazarında (neuzibillah meşhur olmak isteyenlerin) bütün insanlar küçük birer hayal ve kendileri uzun bacaklı, iri gözlü bir hakikattir.*”

Galiba muharrir sembolizme girişti. Fakat anlamak müstahil... Ödül ilanlarında ödül ve hakikate dair rumuzat mı var? Bilmiyorduk. Tasavvur-ı dâhiyaneleri olan hakikatin bu şekl-i acibi, bereket versin ki henüz taammüm etmedi. Zavallı hakikat... O bile elinizde umacıya dönüyor. Acemice sembolik bir tuhaflık yapılmak istenilmiş fakat şive-yi Türkçeye ısıdırılmadığı için satırlar buz gibi donmuş kalmış. Okuyanlara gülme değil, âdeta hiddet geliyor.

“Şöhret kürsüsüne tırmanmak için bu kadar külfete lüzum hissedenenlerin, bir gün muhayyel kürsü üzerinden, bir tarafları kırılmış olarak sukut edeceği şüphesizdir.”

Muharririn ya ızan-ı mantıkinden külliyyen mahrum yahut “şüphesiz” tabirinin samimen vakf-ı manası değil. Şöhret kürsüsüne tırmanmak için o kadar ihtiyar-ı külfet edenlerin hep birer tarafları kırılarak sukut edecekleri neden şüphesiz olsun? Birkaçının da kırılıp dökülmeden bala-yı kürside kalabilmesi ihtimalini zihinlerinden tamamıyla selp kabil midir? Muharrir bey galiba kaleminden dökülen her saçmanın edebiyattan sayılacağına kail bir safdil olmalı...

“Neden bu memlekette herkes meşhur olmak için koşuyor, meşhur olmak için ne yapmak lazımsa bilaperva icra ediyor?”

Yalnız bu memlekette değil, her memlekette, her yerde, bütün dünyada bu böyledir. Bu âdeti bir zaruret-i hayat, bir kaide-yi külliye gibidir. Bu hakikate şimdiye kadar şaşan, itiraz eden *Rûbab* muharririnden başka kimse görülmemiştir. Avrupa’da, Amerika’da, bütün kıtaat-ı âlemde herkes meşhur olmak için koşar ve bundan dolayı yekdiğerini tayip etmek kimsenin aklına gelmez. Bu saffet, bizdeki ukala-yı edebe mahsus... Asıl şaşılacak cihet, nazariyat-ı hayata bu kadar bigâne görünen gençlerin, muharrirliğe kalkmak emrindeki cüretleridir. Bu hâli hariçten anlamaya muharririn kudret-i tettebbuu yoksa bari kendi vicdanına insin, nefsinin tetkik etsin, kendinin de mayup gördüğü bu emelden başka bir şey için koşmadığını hissederek sussun.

“Bunu edebiyatın bugünkü şeklinde, bugünkü hiçî-yi mealinde aramak daha münasip olur.”

Edebiyatın bugünkü mümessilleri kimlerdir? Onu menzile-yi hiçîye indirenler sizlerden başkaları değil. İspat lazımsa “hareket-i edebiye” sernamesi altında karaladığınız saçmaları işhat kâfidir. Memleketimizde hüküm süren bu edebî anarşinin amillerini sizlerden uzaklarda aramak pek abes olmaz mı? Kendinizden başka cüret-i tahrir kalkanları katl için baltalarla hücum ediyorsunuz.

Meşhurlara ve olmak isteyenlere tan edeceğinize, siz de edebinizle iktisab-ı şöhrete çalışınız.

“Esasen şöhret kürsüsüne çıkmak isteyenler de hayat-ı edebiye nin bugünkü fasıla-yı sükûnundan istifade etmek istiyorlar.”

Bu fetret-i edebiyenin en büyük müstefitleri de sizsiniz. Memlekette bir hayat-ı edebiye uyansa böyle *Rûbab*’ınız gibi hasetten, garazdan, kofluktan, manasızlıktan müteşekkil ve revacını onun bunun asarına düşnamda arayan zırlıtların vücudu ortadan kalkar. Kırk paraya, böyle bir başağrısı satın alacak kimse bulunmaz.

“Ne tarafa gittiği malum olmayan bugünün edebiyatında...”

Onun yedekçileri de sizsiniz. Zavallıyı sürüklediğiniz semt-i inkıraz malumunuz değil mi?

“...bir gün acaba hakk-ı müruru olanlarla olmayanlar tefrik edilmeyecek mi?”

Bu bahsettiğiniz şey “edebiyat” mı, Karaköy Köprüsü mü? Pamel-ı cehl etmekte bunun da ötekinden pek farkını bırakmadınız. Haydi, farz edelim ki tasavvurunuz veçhile “edebiyat” bir hakk-ı mürur mukabilinde çiğnetilir bir şey olsun. Fakat “cıs-ri edeb”in hakk-ı mürurundan ıskatları icap edenler kimdir? İnsan merak ediyor. Muharrir bu hususta kendi ve şürekâsı menfaatine bir ‘monopol’ ihdası fikrinde olmalı. Edebiyata “hakk-ı mürur” tayini... Bunu meşruti, müstebit, vahşi, medeni hiçbir memleketin kavanininde göremezsiniz. Bu gibi lemeat-ı zekâ ancak dühat-ı edebiyemizden saçılır.

“Ne vakte kadar karanlıkta böyle yabancı eller meşhur olmak için koşacaklar ve bunlara her şey sükût edecek?”

Kari, belki bu ibarede koşmak için ayak makamında el istimal edildiğinde taaccüpten kendini alamaz. Bu satırların mensur şiirler olduğu unutulmamalıdır. Bu makûsiyet-i istimalde zaruret-i ifade vardır. Ayakların birer uzv-ı seyr ü meşyet olduğunu herkes bilir. Üslubu eda-yı hayideden kurtarmak için artık ayakları dinlendirip elleri koşturmalıdır. Bunda, başların ayak, ayakların baş olması gibi zir ü zeber-i ictimamıza bir işaret olsa gerek. Artık anlaşılan mey-

dan-ı edebde “kabak” durabilenler en hünerver addolunacaklardır. Son cümleinin iptidasındaki şayan-ı hayret mantıksızlığa dikkat buyursanız bu ellerin koşması meselesi güneş kadar sıcak ve parlak kalır. Muharrir beyefendi “*Ne vakte kadar ‘karanlıkta’ böyle yabancı eller meşhur olmak için koşacaklar?*” buyuruyorlar. Âlemde hiçbir fert için ‘karanlıkta’ meşhur olabilmek ihtimali var mıdır? İştihar etmek, nur-ı şöhretle âleme görünmek, tanınmak demek olacağı zaruret-i mantikiyesine nazaran karanlıkta müşarünbilbenan oluşun garabet-i müeddasını, mecmuanın müdir-i edebîsinden istifsardan başka bir çare-yi tefekkür kalmıyor. *Rûbab* muharririnin bu kavlı-i allame edalarına bakılırsa şöhret-i edebiyece yarasaların, köstebeklerin zat-ı edebiyanelerine fersah fersah tevaffuklarında tereddüt caiz olamayacağı anlaşılıyor. İşte bu garabetler, düşünmek tenezzülünde bulunmaksızın kalemi kâğıdın üzerinde “car... car... car...” koşturduktan sonra, bir şey yazdım zannıyla meydana çıkmanın netayic-i mudhikesidir. Bugün pazar-ı edebîmiz, sohbet-i tefekkürden mahrum bu acemi üslupçuların ‘kalp’ mahsulatıyla doludur. Bu nev asarın yevm-i intişarını ilan ettikleri zaman, gazetelerde şöyle bir kayd-ı ibrâma tesadüf edersiniz:

“Filan kitap veya mecmua çıktı. Münderecatı gayet mühimdir. Mutlaka okumalısınız.”

Bu cebrî tavsiye, münderecat-ı eserin mükemmeliyetten ziyade sürümce olan düşkünlüğüne alamettir. Artık halk, edebiyat namına manasız şeyler okumaktan usandı. Bıktı. İğrendi. İşte numunesi, *Rûbab*’ın hareket-i edebîyesi... Dört buçuk satır yazı içinde sıhhati tam bir cümle bulmak müşkül... Şiddetli bir seyl-i tenkid çıkıp da bunları layık oldukları mecraya süpürüp indirmekten başka bizim için reha-yı edebî yoktur. Çünkü bu dikenlerin, bu baldıranların, bu yapışkanların, bu ballıbabaların, bu ısırganların arasında bu-yı hüsn ü sanat neşredebilecek edebî bir çiçek yetişemez. Etrafını derhâl sararlar. Onu öldürüp kendileri yaşamak için usare-yi hayatiyesini emerler. Bitirirler.

51 numaralı *Rûbab*'da Mehmet Emin Beyefendi'nin ruhta acı ukus-ı enin uyandıran “Hafta-yı edebiyatın sutur-ı tenkidine geçirilmiş”¹ eserini çıkardıktan sonra mecmuayı buruşturup buruşturup da sobaya atarsak bu kadar soğuklukları bir an için hararete tahvil-den dolayı büyük bir sevap işlemiş oluruz.

Bu numaraya yukarıdan aşağıya bir göz gezdiriniz. Taklitten, tercümeden, fakrû'd-demden, şimdiye kadar binlerce defa tekrar edilmiş şeylerin tekrar-ı bisudundan başka bir şey bulamazsınız. Hele nihayetteki “Yunan Sefihesi” isimli hikâye-yi mütercemeyi görünce bu unvanı Komik Hasan Efendi'nin piyeslerinden istirkaben alınmış zannedersiniz.

Mecmuada acaba niçin millî bir roman değil, bir hikâyecik bile yok? Sahaif-i *Rûbab*, mütercem makale, emtia-yi gayr-i millî ile dolu... Hani ya has Türk malı? Hani ya millî bir hikâye? *Rûbab*'da, *Cadı* romanının sekiz on derece dununda millî bir roman bulunsa karilerin nail-i şükranı olacaklarına, naşirler emin olsun.

Fakat o gibi say-ı medid ü ciddiye tevakkuf eden eserler, maatteessüf Kadıköyü'nden, Ayastefanos'tan fisebillillah hediye gönderilemez. *Rûbab*'ın sırr-ı hayatı ise bedava topladığını parayla satmaktan ibarettir. Naşirleri, mecmuaya memleketin ihtiyacat-ı edebiyesine hadim olacak bir mahiyet vermeye uğraşmaktan ziyade bunu âdeta bir akar şeklinde telakki ediyorlar.

12 ve 13 numaralı *Rûbab*'a bakınız. Kabında adla içine alınmış birkaç santimetre murabbında boşluklar ve bunların ortasında “Kiralıktır” ilanını ve “Gayet fantezi ilanlar tertip olunur” ibaresini görürsünüz. Züğürtlük, insanı bu gibi hayretefza icatlara sevk eder. Müdür, kendini böyle birkaç yapraklı bir mecmua-yı edebiyenin sahibi görünce Beyoğlu'nda mühim apartmanlara malik zannedecek kadar firifte-yi hayalat olmuş. Ticaret ayıp değil fakat *Rûbab*'ın bu arasat-ı ilaniyesi Tiring'in, İştayn'ın, Kırmızı Horoz'un meşher-i daimîsi olan boş çöplükler, meyhane saçakları, hane, dükkân tersle-

¹ “Müessirine beyan-ı taziyet ederim.” (Hüseyin Rahmi'nin notu)

ri kadar da nail-i rağbet olamadan kaldı. Bu kiralık aksam-ı hâliye, şimdi enayice bilmecelere tahsis edildi.

51. numaranın büyük ikramiyeli bilmecesi: Boğaziçi'nin Rumeli cihetinde en güzel yer neresidir?

Şimdi afv-ı alinize iğtiraren söyleyeyim ki ben bu suali pek ahmakça buldum. Böyle his ve zevke ait bir meselede umumen ittifak kabil midir ki Boğaziçi'nin Rumeli cihetinden bir mahallini letafeten mahall-i sairesine bittercih hep birden beğenelim? Bu hususta herkesin mikyasa-ı intihabı birtakım müessirata tabi olan kendi zevk-i mahsusudur. Mesela *Rûbab*'ın bilmece mürettibi, Boğaziçi'nde Kalender'i beğenmişse umumun da oraya meftun olması neden icap etsin? Belki ben Hünkâr Suyu'ndan hoşlanırım. Bir diğeri Baltalimanı Çayırı'nı, bir başkası da Bebek'in üstündeki şehitliği, Maslak'ı falan beğenir. Âlem hissen, zevken neden muharrir beyefendinin esir-i istibdadı olsun? Kendi zevkini vahid-i kıyasi-i kâinat zannetmek pek büyük bir safvet-i küstahanedir. Fransız üdebasından birinin dediği gibi: *Vouloir amener les autres à notre goût et à nos sentiments; C'est une trop grande entreprise.*

Evet, diğerlerini kendi his ve zevkimize tabi etmeye uğraşmak başımızdan büyük halt etmektir.

Cadı

Şehabeddin Süleyman Bey'in bu hikâye hakkında yapmak istediği tenkit değil, tecavüzdür. Tecavüzle edep ise birlikte barınamazlar. Nasıl ki öyle olmuş! Münekkî, istiğfara mütecaviz, *Cadı*'dan ziyade edebi rencide etmiş.

Hiçbir kimseye karşı “Benim eserimi niçin beğenmiyorsun?” tahtiesiyle itiraza hakkım yoktur. Fakat bir mahsul-i sayı baltayla hedme yürüyen bir vahşiye karşı da sükût edilmez. Çünkü o vahşide hiss-i takdir ve hürmet-i sanat yoktur. Bu hedm ve katli, sırf keyf-i vahşiyanesine taban, evet, sırf yıkmaktan, öldürmekten zevk aldığı için yapar. İşte Şehabeddin Bey de bazı sevaik-i müessife tesiratıyla *Cadı* hikâyesine karşı böyle bir vaz-ı katilane almıştır.

Eğer münekkidin şu hareketi vicdani olaydı kimsenin zevk, takdir ve tenkidine karışamayacağım için sükût ederdim. Bir vahşi ne yaptığını bilmeyerek tıynetindeki zevk-i sibaaneyeye taban hareket ettiği için efalinde bir dereceye kadar mazur olabilir. Fakat Şehabeddin Bey'in, elhamdülillah, nik ü bedi farik bir zat-ı balığ ve medeni olduğuna iman getirdiğimizden bu hareketleri vahameten bir vahşininkinden daha azim ve binaenaleyh daha şayan-ı eseftir.

Zaten münekkit hazretleri bu günahlarını şu satırlarla itiraf etmek lütfunda bulunuyorlar:

“Nihayet Cadı geldi. Kendi hesabıma eski Hüseyin Rahmi'yi bulmak ümidiyle, kemal-i tehallükle eseri okumaya başladım. Keşke okumayaydım. Hiç olmazsa şu satırları yazmak gibi günahıtan beri olurdum.”

Bütün kasd u fikr-i tenkidi sevaba makrun ve müstenit bulunduğu vicdanen emin olan bir adam, bu işte günaha girdiğini neden itiraf ediyor? Doğruyu söylemek her yerde ve daima sevaptır. Fakat münekkidin söyledikleri doğru değildir. Bu tenkitte hüsnüniyet yoktur. Bu hakikat de münekkidin alenen itiraf-ı günahıyla sabittir. Münekkidin “Keşke okumayaydım” telehhüf-i nadimanesi de asar-ı sairemin katlden halasları hakkında benim için bir beşaret-i uzmadır. Zannederim ki artık münekkit bey, bu nedametinde sebatla asar-ı müstakbelemi mahrumiyet-i mütalaa ve tenkitleriyle ihya ve şerefyab eder. İşte buna cidden müteşekkirim. Fakat nakz-ı karar ederse sözünün eri olmadığını âleme göstermiş olur.

Şehabeddin Süleyman Bey, niyet-i katl ile *Cadı*'yı dest-i tenkidine aldığı zaman bu ameliyenin müellif üzerinde husule getireceği evca-yı tahfif ve kendinin suiniyet arazını setr için onun asar-ı maziyesinde bazı mertebe güzellikler ve eser-i sanat bulunduğu bahsetmiş. Nasıl bahsediş: Hüseyin Rahmi evvelen en büyük hakikiyundandı. Eserleri birbirlerine rekabet edencesine güzel, mudhik şiiirdi. Şöyleydi, böyleydi...

Bu takdirat, bu medayih hep mazi sigasıyla ve âdeta bir ölü-yü tezkiye kabîlinden... Çünkü berhayat bulunan bir meslektaşını

senaya, Şehabeddin Süleyman Beyefendi'nin fazilet ve semahat-ı edebiyesi müsait değildir. Sitayişte muztar kaldığı zamanlarda bile bahsettiklerini evvela öldürür ve sonra arkalarından mersiyeğüne takdiratta bulunur. Bilmem nedendir, bu memlekette kendinden başka bir ehl-i kalemin yaşadığına gönlü razı olamıyor. Bereket versin ki *Rübab* ile attığı dane-i katller bitesirdir. Çünkü bu mecmuayı muharrirlerinden başka çok kimsenin okumadığına güneşe imanım kadar kaniim.

Şehabeddin Bey, Hüseyin Rahmi'nin *Mürebbiye* ve *Tesadüf* gibi şayan-ı mütalaa birkaç eseri bulunduğunu lütfen tasdik etmiş. Fakat bu eserler müstesna zamanlarda yazıldı. O vakitler şehrah-ı matbuat bugünkü eşkıya-yı edebiyeden heman hali gibiydi. O zaman da tek tük vardı. Fakat onların kasıtları doğrudan doğruya müessire değil, esereydi. Bu eserlerin an-ı intişarlarında müsaade-yi taliye mazhariyetleri, o zamanlar siz efendilerimizin mektepte, bugünkü sermaye-yi tenkidinizi iktisapla meşgul bulunmanız sayesindedir. Yoksa *Mürebbiye* bugün neşrolunaydı onu bir hafta bile yaşatmak istemez, *Cadı* aleyhindeki şiddet-i tenkidinizden daha süratle gebertmeye kalkardınız.

Mürebbiye'yi, *Tesadüf*'ü bir tarafa bırakalım. Eğer Garp'ın Balzak, Zola, Pol Borje, Pol Europio, Anatol Frans ve emsali eazım-ı edebiyesi bugün aramızda yeniden doğmak gibi bir makûsiyet-i talie uğrasalar bu sizin kahhar bedbin-i edebiyeniz karşısında derhâl mahkûm-ı idam olurlar.

Meslek-i mariziniz tesiriyle hep etrafınızı ölü görüyorsunuz. Emin olunuz azizim, bu bir galat-ı hiss-i edebiyedir. Ölen hep mevcudat-ı muhiteniz değil, sizsiniz, vicdanınız, hiss-i takdiriniz...

Rica ederim, kalem-i tenkidinizden geçen kaç eser hakkında şimdiye kadar iyi demiş olduğunuzu düşününüz. Hemen hiç değil mi?

“Sanat sükût ediyor” terennüm-i matemiyile Fikret'i, Yakup Kadri'yi, Celal Sahir'i, Refik Halid'i ve daha bilmem kimleri söndürmek, öldürmek istedin. Sema-yı edebiyemizin muhtelif kadirde

birer ahter-i ziyneti bulunan bu simalar için sebep-i intifa gösterdiğin eserler, temin ederim ki bu zevatın en meşkûr, en lazımu't-tebrik imalat-ı fikriyelerindendir. Methe seza bulduklarınla batırmak, gömmek istediğin asar yan yana getirilince seni bu hükm-i makûsa sevk eden 'illet-i garibe', adi bir mukayeseyle anlaşılır. Sen, liyakaten yetişebilmek için asab-ı sanatını koparacak kadar geren asarı rüyete tahammül getiremiyor, hemen sayıklamaya, bu gibilerini teveccüh-i umumiden ıskat vehmiyle manasız sözler aramaya kalkıyorsun. Seviye-yi fikriyenden dun gördüklerini alkışlamada bir nevi teselli-yi teşeffi buluyorsun. Fena hastalık... İzzetinefsine her ne kadar giran gelirse de bu âlemde seninkine metfuk dimağların vücudunu kabule yavaş yavaş zihnini alıştırmalısın. Bu kanaatini tashihe çalışmazsan pek rahatsız yaşarsın. Valih-i şaşaası olduğun Hamid'in bile aleyhinde gıcırtilara başladın. Yakında bir hücum-ı ani ile onu da saltanat-ı şî'r ü dehasından hale saldıracağına benziyorsun.

Yazdığın bataklıkta memuriyet kapılarına gidenleri, avami yazarları, kadr-i sanatı parayla veznedenleri hıyanetle hatta cinayetle itham ediyordun. Bugün şems-i sanatın lazım-ı say u itinahurde tayflarını tahlilden sıkıldığın için yevmî bir gazetede "Vahime-i mesuliyet" tentesi altında Fage'den intihalen işi sıraladığın züyuf terakip nedir? Cevab-ı itizarın "para" kelimesinden başka ne olabilir? Diğerleri aleyhinde medar-ı tezyifin olan avam muharirliği, acaba bugünkü senin makaleciliğinden başka bir şey midir? Şu bukalemun mizaçla bugün edip, yarın siyasi, öbür gün müverrih, daha öbür bir gün abur cuburcu ve daha sonra ısmarlama fikirlerde, ıstampalarda muvaffakiyet-i mantikiye ve iknaiye gösterilirse emsali veçhile gazete sütunlarından mühim bir memuriyet koltuğuna fırlamak... Ve hepimizin arzukeşi olduğumuz, çok parayla az veyahut hiç iş görmeyecek o firdevs-i maişette yan gelmek... Yani memurin sınıfına dâhil olmak... Bu memleket yatıyor, nasıl düzelecek diyenlere karşı kalen, kalemin bin nazariyat-ı ahlak, bin çare-i salah sayıp dökmek...

Zade-yi dehan olan bataklığa ta boğazına kadar kendin gömülüyorsun. Hatta gömüldün, hatta öldün, sanat-ı bediden bu kadar uzak vadilerde ve bu numunesi görülen çırpıda birkaç makale daha yazarsan biz hepimiz toparlanarak cemaat-ı kübra ile cenaze namazını kılar, seni gömer ve hortlamamaklığın için bütün maaşı ve iskal-i tenkidiyeni sahife sahife üzerine yığırız. Zannederim ki yevmü'l-haşrda bile bu yüklerin altından zor kalkarsın. Senden sonra yaşadığımı ispat için talkını da ben vereceğim. Tezkiyeni rencide-yi tecavüzün olan masumin-i üdebaya, mücazatını da Rab-b-i izzete havale ederim.

Eline geçen hemen her eser aleyhinde yüzüme “Hepsi fena, hepsi mariz, hepsi berbat...” diye bağırma. Hep bu fenaların fevkinde isbat-ı hayat edebilecek bir eserin var mı? Bu mucizeyi sen göster de hep iman edelim. Yıkma istediklerinin en fenası kadar meydana bir eser koyabileceğin meşkûktur. Bugün, *Cadı* kuvvetinde bir eser vücuda getirebilir misin acaba? Getirebilse tenkidi bırakır, onunla meşgul olursun. Çünkü bu daha kazançlı, daha nafi, daha namuslu bir iştir. Fakat ne vaktin, ne dimağın buna müsait değil. Yazdığın en kısa hikâyelerde bile ilk satırlara nispeten sonları düşüktür. Sanata vâkıf bir adam, derhâl bu yorgunlukları fark eder.

Böyle dört yaprakta apışan bir edibin, uzun bir hikâyede mevt-i tabdan gideceğine şüphe edilmez. Böyle, Şehabeddin Bey gibi sekiz on sahifede bütün sermaye-yi edebîsini sarf edecek bir güçlük içinde bunalarak dimağındaki olanca kudret-i bedayiini boşaltan zoraki bir edibin kendine nispeten yorgunluksuz yazanlara ve hele ciltlerden sonra hâlâ mahsuldar kalanlara karşı izhar-ı adavette nefsinin mazur görmesine şaşılmaz.

*

Bir münekkit için elzem olan evsafın çoğundan mahrumsunuz. Evvela siz, bir megalomansınız. Nefsinizden hariç olan her şeyi cirm-i tabisinden pek küçük görürsünüz. Bütün makalatınız, nefsiniz hakkında ince imalar ile doludur. Demek istersiniz ki hep benim... Ötesi hiçtir. Bu kasirü'l-basar illeti, mâni-yi tenkididir. Bur-

nunun ucundan ilerisini göremeyen yarı kör bir adam iyi bir nişancı olamaz. Bozuk ölçüler, mikyaslar ile doğru bir iş görülemez. Muhit-i edebîmizde yetişen her eser, Şehabeddin Beyefendi'nin haiz-i tasdiki olmadıkça yaşamayacaksa zavallı Türk milleti kaht-ı asar ile mahvolur. Yalnız bir kişinin yani münekkidin feyz-i irfanı koca bir millete kifayet etmez. Gayz-ı hased ile ne kadar suzan olsak diğer üdebanın yaşamasına, yetişmesine de mümkün mertebe müsamahakâr bulunmamız zaruridir.

*

Şehabeddin Süleyman Beyefendi taфра-yı edebiye ile ne kadar şişkin görünse cevher-i aslinin neden ibaret olduğu erbabınca malumdur. Onu anlarız. Kendinin tahsili nerede ve ne derecededir? Saha-yı tettebbuda nerelere varmıştır? Bugün mütaalat-ı ciddiye ile meşgul olabiliyorlar mı? Bunları bilmek kolaydır. Tereciye tere satılmaz. Onu bunu korkutmak için aslan postuna bürünüp böyle mülk-i edebîn sahipkıranı geçinmek isteyenleri yakalayarak şiddetle bir iki sarsar isen o kaba tüy tüs dökülür. Madde-yi asliye bütün mudhik, feci üryanlığı ve hiçliğiyle meydana çıkar. Bu edebiyat umacılarından belki korkanlar bulunur. Fakat ben korkmam. Çünkü onlara karşı istimal edilecek tütsüleri, nüshaları, “Ya Dafi”leri bilirim.

Mesela Şehabeddin Beyefendi, *Cadı* tenkidinde “Rüyetlerimiz fikirlerimizin, hisler gibi rüşeymidir.” buyurmuşlar. Bu ibareyi okuyanların içinde ihtimal ki münekkidin pek derin nazariyelere vukufuna kani olacak safdiller bulunur. Fakat ben hakikati bilirim. Bu “rüşeym” kelimesi, münekkidin hemen her makalede ısıtıp ısıtıp meydana koyduğu bir temcit pilavıdır. Artık buna karnımız pek doydum. Yutulmuyor. Fransızca bir kitaptan not edilmiş ve eşkâl-i muhtelifede kesretle tahriri suistimal derecesini de geçmiştir. Bu, onun için bir mûlaabe-i edebiyedir. Kendi kaht-ı sermaye sebebiyle bıkmadı ise bile okuyanlar çoktan usandı.

Rüşeym, hüceyrelerin vücuduyla kabil-i husuldür. Her rüyet vukuunda dimağımızda hüceyrat mı teşekkül ediyor? Edebiyata tatbikinde fen, böyle tağyir-i mahiyet mi eder?

Şimdi bu sual karşısında kopacak şarlatanlık tufanından korkmayın. Umacı daima, vasıta-yı tehdidi olan o tecemmülat-ı muhavvifesinden çoğunu etrafına saçarak önünüzden firar eder.

*

İyi tenkitler ve eserler yazmak için yalnız zekâ ve on sene evvel mektepte iktisap edilmiş malumat kâfi değildir. Tettebbuat-ı daime ister. Bu say-ı daimî ise bir maişet-i muntazamaya ve metodikman harekete mütevakkıftır, (affınızı temenni ederim) biraz da ahlaka... Öyle soluk benizle kitapçı dükkânlarını dolaşıp cebine tıkıştırdığı eserlerin altı ayda, altı satırını okumaya vakit bulamayan derbederler, ortaya şah değil, bir geda eser bile koyamazlar. Bunlar olsalar olsalar onun bunun eserine torpil atmak için fırsat bekleyen edebiyat korsanları olabilirler.

Sessiz evinde, her gün muayyen saatte yazıhanesinin önüne oturup evrak-ı mesaisini sutur-ı yevmiyesiyle imla eden ve vicdanını rehber edinen bir adam, avare hayat geçinen dühat-ı üdebaya muvaffakiyet-i neşriyece manen, maddeten daima galebe eder. Bu da çok müellim fakat iddia-yı aliniz kadar nazarfırıp olmayan bir hakikat...

Öyle vapurda, arabada kitap taşıyan, meşgul-i mütalaa görünen adamların allameliklerine aldanmam... Çünkü buraların kıraat-i ciddiye mahalleri olmadıklarını beyana hacet yoktur. Böyle yerlerde okunan gazetelerin şüun-i adiyesini bile tamamıyla anlamak kabil olmaz. Ciddiyet başka, gösteriş başka... İlim başka, şarlatanlık başkadır. İrfan-ı ciddi erbabı, bu caliyet-i edebiyeye tenezzül etmez. Bu zavallı memleket ciddi, samimi, mukadder, muktedir, ahlaklı, çalışkan evlada muhtaçtır. Edebiyat torpilcilerine değil... Şehabeddin Bey, hakiki sermaye-yi irfana malik olsa şeynaver, simsiyah midad-ı tenkidıyla evvela kendi yüzünü gözünü, sonra onun bunun asarını karalamaya hasr-ı zaman etmekten daha nafi meşguliyetler

bulabilir. Bu yıkıcılık hissi, adem-i vukuf ve devanapezir bir hüsrân-ı edebînin, netice-yi akuranesidir. Zavallının hastalığı humar-ı şâminin bakiye-yi tabı, zeval-i mantıkisi olan ve hezeyan-ı tazallümiden başka bir şeye benzemeyen, şu aşağıki satırlarında görünüyor. Bu, edebiyattan ziyade tıbbın salahiyet-i tedkikine girecek bir marazdır.

Cadı ne bir eser-i ciddi-yi sanat ne de bir eser-i hezlaver-i sanatmış. Acele yazılmış vakayii birbirine raptedilememiş, hiç durmaksızın, gramofon gibi Şükriye Hanım namında bir kadının naklettiği mütekeddir felsefelerle mali bir romanmış.

Şu sözlerdeki hiffetin, hakikate mugayeretin hangisine güleym bilmem ki!

Yazılacak romanların mutlaka ya ciddi veyahut hezlaver olması lazım geleceği hakkında kati bir düstur-i edebî mi vardır? Demek ki bir hikâye bir iki müntehadan uzaklaşmayacak. Ya öyle olacak ya böyle... Pek tuhaf! Her şeye olduğu gibi edebiyatta da indiyatın bizdeki kadar hüküm sürdüğü bir memleket daha yoktur. Münekkidin “Bir roman demek, adese-yi şahsiyet arkasından görülmüş bir peygule-yi hayattır.” tarifi, hakikiyunun otuz kırk sene evvel çıkardıkları ve okuya okuya, dinleye dinleye bıktığım bir sözdür. Zola, bunun için şahsiyet yerine *tempérament* kelimesini kullanırdı. Biz de “mizaç” diye tercüme eder idik. Herkesin çehresi, sedası, tarz-ı tekellümü, nüfuz-ı nazarı, düşünüşü, yürüyüşü hasılı bütün evsaf ve efal-i hayatiyesi kendi hasıla-yı hüviyetidir. Bir diğerininkine benzemez. Zaten kimse kendi şahsiyetinden çıkamaz ki! Mutlak kendi adese-yi şahsiyeti arkasından görür. Birbirimizin etvar ve harekâtını taklit ne kadar müşküldür. Hatta bir diğerinin yazısına bile tamamıyla benzetmek hemen muhaldir. Bu taklitteki müşkülât-ı azimeden dolayı değil midir ki sahne-yi hüner üzerinde, diğerlerinin cesetlerine birer ruh-ı sanat gibi hulul ile beşeriyetin bütün mudhik, feci zaafalarını, kahramanlıklarını enzar-ı takdir ve ibrete karşı muvaffakiyetle bittensil yaşatan artistler, fevkalhad mazhar-ı takdir oluyorlar. Bunlar ifa-yı sanattan sonra yine şahsiyetlerine avdet ediyorlar.

Şu kadar var ki “bu âlemde şahsiyet-i adiyе” pek kesir olduğundan müstesna hilkatler temeyyüz ediyorlar. Zat-ı edibanelelerinden evvel hiç kimse roman tahriri için kati bir düstur ve kaide vazedememiştir. İnanamaz iseniz Mopassan’ın, Pierre Jan isimli hikâyesinin mukaddimesini okuyunuz. Bu hikâye, Klurd Bernar’ın fizyolojideki usul-i tecribiyesini, Zola’nın romana tatbiki kalkmasından sonra yazılmıştır. Edebiyat muallimi bulunmanıza rağmen bu eseri mütalaa etmediğimize hemen eminim. Eğer fikren ve edeben Mopassan’ın zat-ı üstadanelerine tefevvukunu kabule tenezzül buyurur iseniz hatalarınızdan çoğunu tashih etmiş olursunuz.

Acele yazılmak cihetine gelince münekkitt, bütün bütün yanılıyor. Bunda da katiyen isabet-i fikr yok. Çünkü acele yazılan *Cadı* değil, *Mürebbiye* ile *Tesadüf* tür. Bu iki romanı *İkdam*’a tefrika suretiyle her gün yazarak vücuda getirdim. İyi yazmak endişesiyle bunalırdım. Ölürdüm. İştihadan, uykudan kalır, nihayet hasta düşerdim. Şiddetli ıstırahat-ı asabiye geçirirdim. Zaten sağlam, mukavim bir vücuda malik değilim. Her cihetçe inanılmaz bir perhizkârlık sayesinde yaşıyorum. Hayat-ı hamiyede münzeviler, çilekeşler belki benden daha günahkârlardır.

Pek seriü’t-teessür olduğum için istimdad-ı tahririmin bu ilk inkişafı anında, birkaç ‘edebiyat haydudu’ üzerime saldıra idiler belki daha o zaman işimi bitirirler ve bugün Şehabeddin Bey beni öldürmek zahmetinden azade kalırdı. Ben Aksaray’daki hanemde alam-ı asabiye ile mustarip iken *İkdam* sahib-i imtiyazı Ahmed Cevdet Bey nezdime gelir, beni döşekte veya bir kanepe üzerinde solgun, bitap uzanmış bulur, romanın acilen lüzum-ı itmamından söze girişir, tefrikaya bu kadar fasıla vermek, roman karilerini bekletmenin uyamayacağını anlatırdı. Sitemamız birkaç söz teatisinden sonra barıştırdık. Muvaffakiyetimin pek büyük olduğunu tebşir ile giderdi.

Bunlar on üç, on dört sene evvel oluyordu. O zamandan beri sinnim terakki etti. Victor Hugo’nun bilmem hangi eserinde, mahsulat-ı edebiyece mahiyeten, kıymeten gençliğiyle ihtiyarlığını birbirine nispet eder iken aklımda kaldığına göre söylediği şu “*C’est*

toujours la meme tige mais d'une autre fleur (Sak daima o sak ama çiçeği başkalaştı)” mısraı gibi her sinnin fark-ı semeratı olabilir. Fakat ben *Şipsevdi*’yi daha dün yazdım. Ecel aman verirse karilerime o kuvvette birkaç eser daha takdim edeceğimden katiyen eminim. Hatta bunlardan ikisinin notları itmam edilmiş, krokilerinin hutut-ı esasiyesi çizilmiştir.

Görüyorum Fransa’da, İngiltere’de ‘garibe’ nevinden avam-firip romanlar çoğaldı. Bizim saha-yı matbuatımızı da Arsen Lünpenler, Şerlok Olmeslar, Nat Pinkertonlar daha bilmem neler kapladı. Karilerime bu nevlerden millî numuneler takdim etmek üzere “garaip faturası” külliyyatını tesis ettim. Bunlar uzun ve mugaddi eserlerimin arasında salata kabîlinden telziz-i dimağla iştiha açacak şeylerdir. Bu hakikati görmeden, anlamadan *Cadı*’yı *Tesadüf*’le, *Mürebbiye*’yle kıyasa girişip aleyhimde tuğyan etmek... Bu ne kadar kör körüne ve acınacak bir istical-i tecavüzdür. Ne büyük bir mağlubiyet-i hased u garazdır. Mülkümüzde münekkitlik namını çamurlara sürüklemektir.

Cadı para kazanmak için acele yazılmış vakayii birbirine rap-tedememişmiş...

Bu eser geçen sene uzun bir kış esnasında yazılmıştır. Acele değil... Vakayı birbirine o kadar güzel raptedilmiştir ki hikâyeyi okumaya başlayan neticeye ermek merakıyla nihayete kadar kitabı elinden bırakmaz. Para kazanmak cihetine gelince memleketimizde eser yazmanın en müsait bir zemin-i kesb olduğuna münekkit inanıyorsa bu saffetine yalnız ben değil, âlem güler. Maksadım sırf para kazanmak ola idi böyle uzun uzadıya ne cadı yazardım ne şeytan... Zavallı münekkit, bir kaleme banknotlardan ezhar açtıracak temettü mecraları başkadır. Hikâye yolu değil. Büyük memuriyet yağmalarında ben de icap eden taraflara hizmet beğendirmek iktidarından mahrum değildim. Baksana ortada benden başka romancı kaldı mı? Ne kûtehbine tenkittir bu! Azıcık safdil...

Her eserin hatta şöhretleri, kuvvetleri mertebe-i icaze varan en büyük şaheserlerin bile zayıf noktaları vardır. *Cadı*’nın da nekaisi bulunmak tabiidir. Fakat münekkit bunların hiçbirini görememiş.

Çünkü onun ince tetkikata vakti yoktur. O bir katil-i mutemeddir. O zaten kararını kable'l-mütalaa vererek hazırladığı bir iki avuç çamuru eserini lalettayin orasına burasına sıvayarak “îfa-yı vazife ettim” zanneylemiş. Fakat *Cadı*’dan ziyade kendini bulaştırdığından zavallının haberi yok. Çünkü şimdiye kadar bu edebî torpilcilikte, batırmak kastıyla çattığı kimselerden daima nezaketle muamele gördüğü için şımarmış. Kendinin bir şey olduğuna kanaat getirmiş. Nezaketi erbabına göstermelidir. Böylelerine karşı onu suistimal günahıdır. Henüz mana-yı tenkidin pek bilinemediği bir memlekette şirretliği, şarlatanlığı, safsatayı, iftirayı o makamda istimalden muvaffakiyet ümit edenlerin, eğer o memleket için bir ati-yi edebî varsa bunun şerefli bir meslek olmadığını anlamaları gecikmez. Fakat vicdanları hâlet-i mestî ile bidari arasında -yeni moda deniz fenerleri gibi- uyuyup uyanan kimseler -dürüst düşünmeye vakitle-ri olmadığı için- yapmak istedikleri fenalığı hasımlarından ziyade kendilerine etmiş olurlar.

Cadı’nın en büyük kusurlarından biri de Şükriye Hanım tarafından hiç durmaksızın gramofon gibi hikâye edilmiş olması imiş.

Süphanallah, ne büyük kusur! *Muadele-yi Sevdâ* unvanlı hikâyeyi, baştan intihaya kadar romanın kahramanı Naki Bey kendi nakleder. Bu eser yazılalı on beş sene oldu. Defaatle tabedildi. Belki yirmi, otuz bin kişi okudu. Bu noktaya ilişmek kimsenin aklına gelmedi. Nasıl gelsin! Bu usulü ben icat etmedim. Ta Pol e Virjini’den tutunuz da zamanımıza kadar bu tertipte yazılmış size pek çok meşhur eser sayabilirim.

Eser düz ve yeknesakmış. Verterler, Adolflar, Rafaeller lisanımızda yazılıp da Şehabeddin’in muhtac-ı tenkid olmak felaketine uğraya idiler bunlara düzden daha öteye bir tabir bulmak için münekkitt yamyassı mı diyecekti, kim bilir!

Kocakarının muhaveresi tabii değilmiş. Söz kahtıyla münekkitt bunu iki defa yazdı. Acaba bunun neresi gayritabiymiş? Bu muhaverede öyle bir kadının ağzından suduruna istiğrap edilecek bir kelime var mı?

O Kürt ile roman arasında bir münasebet yokmuş.

Affedersiniz münekkit bey! Hikâyedeki ırgatbaşı Kürt değil, Eğinli Türk'tür. Şive-yi tekellümünden bunu anlamalıydınız. Mensup olduğu lisanın diyalektlerini gayrifarik bir adam, kendi zumunca mesail-i bedia müdekkiki olsa da münekkit olamaz. Buna “Kürt” deyişiniz ne kadar büyük bir eser-i cehl ise ırgatbaşının orada adem-i lüzumu hakkındaki iddianız da o kadar indi ve gülünçtür. Bir hikâyedeki eşhasın lüzum ve lüzumsuzluğu tayinindeki miyarınız nedir? Bunun için tabiatı bir katiyet mi vardır? Bir gün sokakta nageh zuhur bir hâle yahut hiç memul etmediğiniz milletten bir şahsa, mesela bir Çinliye tesadüf etseniz, tabiatı kendi hadisatında münasebet gözetmemekle mi itham edeceksiniz? Rumelihisarı'nda bir bir iki, belki dört beş ırgatbaşına tesadüf edilmesine pek o kadar taaccüp olunmaz ve buna sizden başka şaşacak da bulunmaz zannedirim. Böyle vahi sebeplerle *Cadı* öldürülemez.

“Bu büyük masalda biraz üslup, biraz hüsn-i tanzim ü tertib, biraz dikkat ve ihtimam bulunsaydı ne güzel bir eser olabilirdi.”

Aman ya Rabbi! Hakikate karşı bu ne tuğyan, ne isyan, ne in-safsızlıktır! Biraz olsun dikkat ve ihtimam gösterilmeden *Cadı* gibi bir eser yazılabilir mi? Acaba münekkit, bütün âlemin bu noktada nısfetini kendi gibi sifra tenezzül etmiş, zulmet-i kin ile gözleri mi kararmış zannediyor? Tenkitteki bayağılığın bu derekesine karşı bütün ehl-i insafın derin bir nefretle muazzep olacaklarından eminim. Münekkit olmaya lüzum yok. Eserin bazı sahaifinde muharri-rin ne kadar güçlükler geçirmiş olduğunu teslim etmek için böyle musavveratla biraz meşgul olmuş bulunmak kifayet eder.

Üslup oyununa gelince... O nasıl şeydir? Sorarım. Vilayatta nescedilip de burada pazar-ı revaca çıkarılmak istenilen mahut kumaş mı? Bu üslup oyunu yeni üdebamızın acemi ellerinde, edebî fakat pek gürültülü ve havai bir futbol şeklini aldı. Birbirine atan atana... Bu, lisanımızın hayatına taalluk eder bir meseledir ki zavallı Türkçe, bundan dolayı hastadır. Âdeti tehlikededir. Bu kumaşın muhtelif ve alehusus fantezi numunelerini şuraya dizsek hem güler hem ağlarız. Selis, açık, sade yazmak ayıp sayılmaya başladı. Şu dar sahifeler, bu geniş bahis için bir zemin-i münakaşa olamaya-

cağından şimdi bunu geçiyorum. Üslupçuluğun bizdeki bütün garabetlerini musavvir, büyük bir roman yazmak niyetindeydim. Bu marazı mümkün olabildiği kadar teşrihe uğraşacağım. Bunun için epey vesaik topladım.

Münekkit, beni üslupsuzlukla itham ediyor. *İffet* istisna edilirse² *Mürebbiye*'den *Cadı*'ya kadar diğer asarım, üsluben hemen birbirinin aynıdır. Ne eskilere ne yenilere benzemeyen kendime has, açık, sade bir üslubum vardır. Muvaffakiyetimi temin eden de işte bu süssüz, şaşaasız ifademdir. Eserlerimde anlaşılamayan bir cümleye tesadüf edilemeyeceği gibi, aklımın eremediği mesele de girişmem, karışmam. Bu müddeada kaybedenler, tabiatları fevki-ne çıkmaya uğraşanlar, cidden tahsil etmedikleri mesailden bahse cüret eyleyenlerdir ki bu gibi fuzullardan saha-yı matbuatımızda çok vardır. Bunların bazıları La Fonten'in kurbağası gibi şişe şişe nihayet bir gün çatlar, kurtulur. Bazılarında bu megaloman, marazi bir devr-i müzmine girer, tanınamamış bir dâhi hayat-ı yeisaluduy-la matbaalarda, gazetelerde, idarehanelerinde, mecmua müdüriyetlerinde, kitapçı dükkânlarında, edip düşünlerine mahsus o paslı kıyafetle sürünür sürünür, hayat-ı tahririyesi üzerinde ezici hatveleriyle koskoca on sene mürur eder; ortada ne büyük bir var ne meslek ne de nik nam... O zaman bu bedbaht, torpilci olur. Kendisinin yapamamış olduğunu, başkasının yapmış bulunmasına tahammül edemez. Mesleğinde, sayında muvaffak olmuş bulunanların hasm-ı canı kesilir. En muteber asar-ı edebiye üzerine akur bir anarşist feveranıyla dane-i tahribat yağdırmaya başlar. Oh ne zillet!

Bu süfela ve sefalet-i edebiye, kadimden beri her memlekette var imiş. Bunlardan pek canı yanmış olan Volter, bu mesleği domuz tababetine benzetiyor. Evvelen bu hayvanların dillerini muayene ederek ahval-i sıhhiyeleri hakkında hüküm veren ve isimlerine “Langueyeur” denilen bir nevi sanat erbabı varmış, zamanının münekkitlerini bunlara teşbihle “*Ils gagnent quelque argent à ce métier*;

² “Çünkü onu bir iddia üzerine Vecihi'yi takliden yazmıştım.” (Hüseyin Rahmi'nin notu)

surtout quand ils disent du mal des bons ouvrages, et du bien des muavais”³ diyor.

Volter, münekkkit namıyla saldıran bu mütearrızları, süfliyet-i sanatça domuz tabiplerine benzetmekte yine büyük bir insaf ve nezaket gösteriyor. Etıbba-yı hanazır, bir nevi hayvanın tedkik-i sıhhatine vakf-ı ihtimam etmiş hayırhahandan sayılırlar. Tenkidi bir vasıta-yı katl u imha şekl-i muzırrına sokmaya uğraşanlar, o mübarek etıbba ile vicdan ve ahlaken kabil-i nisbet midir?

Şehabeddin Bey, kendini icazkâr bir üslupçu zannedenlerin, bu kudretiyle övünenlerin serfirazıdır. Bu mahareti için numune aramaya, pek uzaklara gitmeyelim. İşte *Rûbab*’daki üslub-ı tenkidî önümüzde duruyor. Bunda mucize-yi edebiyeden addedilecek cümleler, kimsenin yetişemeyeceği mümteni ifadeler, güzellikler göremiyorum. Bu satırlarda dar, garazkâr, bedbin, yorgun, şımarmış, bunalmış bir kafanın -namus-ı tenkide getiren- mariz sözlelerinden başka şey yok... Keşke münekkkit üsluptan ziyade vicdana, hakka, insafa, şeref-i tenkide, haysiyet-i mesleğine ehemmiyet vere idi. Kendi muvaffak olurdu, okuyanlar da müstefit...

Burada allame geçinmenin usulünü ve Fransızca, Türkçe arasında sanat intihal muvaffakiyetinin nasıl olduğunu anlamak merakında bulunanlar, münekkkin “Vahime-yi mesuliyet” makalatıyla Emil Fagu’nin *Et l’horreue des responsibitiés* namındaki eserini mukayese etsinler.

Büyüklik, bir muharririn kaleminden evvel ruhunda olur. Üslup bir ziynettir. Vicdan çirkinliklerini setre bile kifayet etmediği işte görülüyor. Safsata-yı üsluba güvenerek hakka tecavüz edilmez. Hak, ziynet-i üslubla kazanılmaz.

Benim fikrim, üslubum ince değildir ama doğrudur. Her şeyde eğrilik, nihayetü’l-emr doğruluğun mağlubudur. Bu hak ve batıl nazariyesi pek sade görünür fakat münekkkit gibi safсатаacılar haktan

³ “Bu sanatta birkaç para kazanırlar ve bilhusus iyi asarı zem, fenalarını methederler ise...” (Hüseyn Rahmi’nin notu)

ziyade kalemlerine güvendikleri için bu açık hakikat önünde yanırlılar.

“*Cadı* ibdadan, icattan mahrum, mütekeddir felsefe ile mali bir roman.” imiş. Münekkidin, lagaraz böyle en sade kelimatın manalarından tecahülü kendine acındırıyor. Mevzu-yı hikâye hiçbir yerden kopya edilmediği için *Cadı*, serapa muharririn bir eser-i ibdadıdır. Sırf mahsul-i hayal olan bir şey nasıl mahrum-ı icad olabilir? Anlaşılamaz...

Mütekeddir felsefelerle mali olmak, bir eser için nakısa mıdır? Böyle bir hüküm var mı? Öyleyse Şopenhaur’ın, Niçe’nin eserleri en bayağı kitaplardır. Münekkit, kendi hayat-ı edebiyesinde kaç sahife neşeli felsefe gösterebilmiştir? Şehabeddin Bey’in yalnız asarı değil, çatık, esmer çehresi, kalın dudakları, kaba, kısık sedasına varıncaya kadar bütün şahsiyet-i hılkiyesi mütekeddir ve kasvetlidir. Biri yanılıp da “felsefe-yi neşataver” terkiibini kullansa buna karşı en evvel “Olamaz!” itirazıyla bağırarak yine münekkidin kendidir. Bir insan haksızlığa niyet edince meğerse ne müthiş bir bakar kör kesiliyormuş.

Bu hayatın neresi neşeli? Doğuşumuz mu? Yaşayışımız mı? Ölüşümüz mü? Bu âlemde yalnız güldürecek, gülünecek bir şey vardır: behimiyet-i insaniye... Misal aranırsa işte sen... İşte ben... Senin tenkidin, benim cevabım... Fakat bu gülme de, giryenin şekl-i diğeridir.

Haydi efendim... Haydi... Sen çatmak için Don Kişot gibi yel değirmenleri ara...

*

Münekkidin *Cadı* aleyhindeki haksız, insafsız, fuzulca tecaüzünden müteessir olan nazik, hayırhah bir ruh, hak ve hakikati müdafaaten bir sada-yı isyanla *Rûbab*’a bir makale gönderdi. İmzalarını birkaç defa evrak-ı edebiyede görmekten başka hüviyet-i fazılaları ve aile-yi muhteremelerini maatteessüf tanımakla müşerref bulunmadığım Mevhibe Ziya Hanımefendi, Şehabeddin Bey gibi merdanegi-yi beyanını kaybetmiş, vicdanını unutmuş bir ‘edip’e, nezahat-i tesviyesinin bütün inceliklerine bürünerek teessürle, te-

essüfle bir ders-i ahlak verdi. Fakat münekkit, bütün mübeccelata karşı hiss-i hürmetten mecur, o haşin nisviyetin bu tekdir-i naziği önünde bütün bütün kabalaştı. “Benim siyahtır dediğime beyaz demeye kimse cesaret edememelidir” hezeyanıyla feveran etti. “Sen Hüseyin Rahmi’yi müdafaa mı ediyorsun? İşte ben ona bir tepme daha indiriyorum!” dedi ve daha haykırdı:

“Yine tekrar ediyorum. Evvelce ‘acaba’ kaydını koymuştum. Şimdi onu da kaldırıyorum. Diyorum ki Cadı muharriri sukut etmiştir.”

Sorarım ey herzevekil! Evvela “acaba” kaydını niçin koydun? Sonradan onu niye kaldırdın? Mevhibe Ziya Hanımefendi’nin müdafaasından sonra hakkımdaki hükmün niye değişiyor? Bu müdafaadan evvel senin hükmünce ben ne idiysem ondan sonra da yine o kalmaklığında bir zaruret-i akliye ve mantıkiye vardır. Çünkü bu iki zaman arasında ne bir eser neşrettim ne iki satırlık bir mukabelede bulundum. Ne sesimi çıkardım. Tebdil-i hükmüne medar olan şey nedir? İşte görülüyor ki senin rehber-i hamen akıl, mantık, tefekkür-i insaf, edep gibi mısbahtı fikr ü vicdan olacak evsaf değildir. Sen yalnız bozuk asabın icbarları altında yazan, haykıran, etrafa saldıran, ısıran, lazımu’l-ictinab bir bimar-ı edebisin! Bu hakikate inanmayan varsa zavallının aşağıdaki sözlerini okusunlar. Bunlar benim yazacaklarımdan, yüz kat ziyade bir fesahatla münekkidin maruf-ı hâlidir:

“Çünkü mesail-i bediayı tedris dolayısıyla bu nokta daha ziyade merbutiyet-i vukufiyem vardır.”

Efendim bir bedi hocası “ben muallim-i edebim” diye böyle bar bar bağırır. Her üstadın kemalatı, asarında müncelidir. Herkes onu orada okur, anlar, takdir eder. “Hakikaten bu zat, bir maden-i kemalat imiş” der. Kerameti kendinden menkul olan şeyhe kimse ehemmiyet vermez. Böyle telaşla ne bağırıyorsun? Bedi üstadı isen onu sen söyleme! Buna asarın, sözlerin şahadet etsin... Fakat bak sen daha ne haltlar ediyorsun? Bunu bedi muallimi değil, en cahil bir mektep kalfası bile söylemez:

“Avam için, belki bilmezsiniz, edebiyat olamaz.”

Bu cesaretli iddia karşısında insan donakalıyor. Anlıyorum ki Şehabeddin Bey, bu şayan-ı merhamet olan adam, vaktiyle okuduğu beş altı kitabın esaret-i fikriyesi içinde bunalmış, dar, pek dar bir kafadır.

Ey bedi muallim-i mağruru! Edebiyat nedir? Buna cevap vermek için Frenk, Garp, Türk üdebasının artık okuya okuya yorulduğumuz o muhteşem, mutantan, pürahrenk tarifatını tekrara kalkma! Estetik kitaplarını, okkalar çeken o ağır diksiyonerleri, ansiklopedileri karıştırma! Bu külfete lüzum yok. Bu zamana kadar olan kendi hasıla-yı tetebbuunu söyle...

“Edebiyat”, bir hüsn-i mutlak mıdır? Değildir. Çünkü bu ismi olup cismi bulunmayan manasız bir terkiptir. Mutlakiyetten hariç olan her şey ise birer mahiyet-i mütefaviteye malik bulunur. Yani âlâdan ednaya kadar ale’-d-derecat kabil-i tefrik u inkisam olur. Binaenaleyh “edebiyat”ı ulvi bir kütle-yi vahide hâlinde tasavvur, münekkitten başka hiçbir sahib-i ızanın harcı değildir. Çünkü edebiyatın da derecatı bulunmak bir emr-i tabiidir. Edebiyat-ı aliye bulunduğu gibi ona silm-i vusul hizmetini görececek derecat-ı evveliyesi vardır. Bu hakikati kimse inkâr edemez.

Edebiyat, en sade kıraat kitaplarından başlar, en bülent asara kadar çıkar. Bir şair-i dâhi nasıl seni, beni titretir ise o masumane sade ibarelerde yavrucukların ruhlarını terbiye, tenmiye eder. Uyandırır, aydınlatır. Sen ise “Avam için, etfal için edebiyat olmaz” diye istediğin kadar bağır, inat et.

Nur-ı irfanın vuzuh-ı şaşıadalarında intişar eden *Rûbab*’ın 56. numara ve 205. sahifesinde “*Sırça bardaklar, kızıl şerbetlerin raşe-yi gaşyiyle dolu idi. Benat-ı şamı open bileklere ipek tavusların sedr-i hülyası kuruluyor, dudakların mehtab-ı füsunu üstünde aşkın dumanı uzuyordu.*” (!!!) keramet-i tenkidin ile cümlemizi erdirmek istediğin aksa-yı edeb bu mudur? Müdrike-yi avam fevkine yükseliş, bu nevahi-yi hezeyana pervaz mıdır? Ey müdir-i edebî, şöhret-i imzanı kurtarmak için bu saçmalara birer mana tatbikine uğraşmak hiffetine kadar varacak mısın? Yoksa bu gidişin edebiyatımızı derin girivelere sürüklemek olduğunu bütün erbab-ı ızan u hamiyet-

le beraber tasdik edecek misin? En güzel eserleri islendirmek için dolaştırdığın şema-yı tenkidini biraz da lütfen *Rûbab*'nızın sutur-ı türrehatı arasında gezdiren olmaz mı?

Avamın yetişemeyeceği büyük sözler bunlar ise ilahi, hiçbirimiz yetişmeyelim. Böyle sayıklamaların piş-i bürudetinde avamın da havassın da ruhları belki üşümeden titreyebilir.

Rûbab'ın nağme-yi sanatını herkes anlayamaz. Pek incedir. Bu sevda tuzağına Boğaziçi'nin en havadar şevahikinden uçurulan -müteveffa Şahin Sergiz'in komşularını andıran- sual cevaplı muşaka neşaidinin ruh-ı felsefesine hulul edemeyenler, bu mecmua-yı feyzafeyzin ahlak-ı 'zamane'ye ettiği derin hizmeti bihakkın takdire muktedir olamazlar.

*

Avam için edebiyat olamaz mı? Bu olamamazlık ancak münekkidin tengi-yi mağzındadır. Her sınıf halkın ruhunu tehiz edecek mahiyette sözler, eserler vardır. Herkes kabiliyet-i fikriyesine göre anlar ve anladığı şeyleri arar. Mesela elinde tamburasıyla nağmesaz, bizim Aşçı Abbas için Âşık Garip'in yanık beyitleri, bir *Rûbab-ı Şikeste* tesirini gösterir.

Bir adam ne kadar büyük bir edip veya feylesof olsa tabakat-ı ictimaiye içindeki insanların her biriyle onların kudret-i idrakleri nispetinde birer lisanla görüşür. İnsan validesiyle, çocuğuyla, akranıyla, hizmetkârıyla ayrı ayrı lisanlarla söyleşir. Demek ki Şehabeddin Bey, nazariyat-ı bedianın evc-i tahassüsatına varamayanlara karşı kalen, kalemen hitaba tenezzül etmeyecek. Anlaşıyor ki münekkit, Molier'in hışmına uğrayacak garabette bir bedi hocasıdır. Karşımızda yükselmek tazarruuyla ellerini bize uzatmış milyonlarla halk var. Bir milletin irfan-ı umumisi birkaç bedi hocasının hasılla-yı tettebbuuyla ölçülmez.

Avam için edebiyat olamazmış. Ne hezeyan! Avam cehil içinde boğulsun, koca bir millet mahkûm-ı zeval olsun, biz karşıdan seyrine bakalım, öyle mi?

Siz edebiyatı kendi aranızda tedavül eden kalp akçeye, yalnız havasa mahsus bir şifreye çevirmek istiyorsunuz. Tarikat-ı edebi-

yenizden hariç kalanları zevi'l-ukuldan saymamaya kalkıyorsunuz. Yanlış bedi hocası, yanlış... “Avam için edebiyat olamaz.” diye-mezsınız. Çünkü bu tamamıyla hilaf-ı hakikattir. Çıktığın kürsi-yi gururdan belki “Ben edebiyatın avamı derekesinden demsaz ola-mayacak kadar yüksek bir bedi muallimiyim.” diyebilirsin. Böyle mağruriyetle bulutlara kadar yüksel... Zemin-i sanata inme... Bu suretle olsun sahib-i meslek ol... Çünkü aramızda şimdilik senin kadar balapervaz bedayışinasana lüzum yoktur. Senin gibi yüz tane bedi muallimi yerine, millet adamakıllı on tane mektep kalfasına malik olsa daha ziyade istifade eder.

Yuttuğun beng-i bedayı ile göklerde uç... Fakat benim gibi havastan ziyade avamın, ekalliyetten ziyade ekseriyetin terbiye-yi ictimaiyesine hasr-ı nefis etmiş, bu emel ile senelerce çalışmış bir hadim-i samimi-yi devirmek için saldırmayı şeref zannetme... Bu cüretin millete de, edebiyata da büyük bir hıyanettir. Vicdansızlıktır. Zaten ne kadar çalışsan deviremezsin. Hüseyin Rahmi'yi devirebil-mek yalnız bir şeyle olur. Onun eserlerini itibar-ı halktan ıskat ede-cek daha mükemmellerini meydana koymakla... Sen ise muazza-mat-ı millete çarparak uçan bir yarasasın. Karabela münasebetiyle Büyük Kemal'i yıkmak için olanca gayzınla saldırdın. Bu hareketin tıpkı Kumkapı'da alabildiğine kafayı tütsüledikten sonra Bayezid'e çıkıp da devirmek için yangın kulesine var hıncıyla omuz vuran bir bedmestin tehevvründen farklı değildir. Kemal tenkit edilir. Fakat öyle değil... Kemal, avam muharririymiş... Hâlâ mı hâlâ edebiyat kitaplarında nesirleri, şiirleri en rakik, en ulvi hislere misal getirilen ve zamanının bir dâhi-yi edebi olduğu şek götürmeyen bu büyük adama karşı avamın hiss-i tekrimini çekememek... İşte edebiyatta yenilik...

Şehabeddin Bey, Emil Zola'nın Viktor Hugo'ya gösterdiği hü-ner-i tenkidi Kemal'e yapmak istemiş. Fakat arada ne farklar, ne mesafeler var. Zola, mektepten çıktığının ikinci senesi münekkidi-azam kesilmemişti. O, sertak-ı edebe mühim asar-ı sanat talik et-tikten sonra “Eser böyle olur.” demiş, göçmeye başlayan romantik-liğin harabesi üzerine realistliğin kasr-ı metnini inşaya uğraşmıştı.

Bizim yıkıcı münekkidiğimiz, eser namına, her parçası bir mecmuada intişar eden birkaç güdük fanteziden başka ne gösterebilir? Kendini muallimlikle nezdlerine kabul eden bazı küberanın gafletlerine bakıp da şahsiyetini pek mühim buluyor.

Yalnız istidada mazhariyet kifayet etmez. Yazıp da muvaffak olmak için, yine tekrar ederim, maişet-i muntazama, meslek ve sebat ister. Muhitimizde bu levazım-ı tekellümün fıkdan-ı adam yetiştirmesine mâni oluyor.

Münekkidin, edebiyat-ı Osmaniye'ye dair yazdığı kitabın bile devşirme suretiyle vücut bulmuş emeksiz bir eser olduğunu söylüyorlar. “Şehabeddin Süleyman” ismi bazen yevmî, üsbüi cerait ve mecamide görünür. Sonra karabatak gibi nihan olur. Zavallı, bir esere bomba atmak için vehleten yine zuhur eder.

Onu bedi muallimi yapanlar, “Avam için edebiyat olmaz” kavlı muzırrını iştirip de şermsar olsa gerektir.

Bugün Fransa'da ta Pol Borjelerden, Marsel Prevulardan, Morris Lüblanlara, Gaston Lürülere, Rosni Enelere kadar bir ‘edebiyat’ vardır. Gaston Lürü'nün, *Meşum Koltuk*, *Sarı Oda*, *Güneşin Zevcesi* unvanlı avami eserleri pek ziyade nail-i rağbet olduğu gibi Rosni Ene yine avami ve meraklı bir eserinin başında Edmu Rustan'ın bir mektubunu neşrediyor. Fransa'nın bu şair-i benamı mektubunda, Rosni'ye “Herif, Allah belanı versin... Avam için edebiyat olmaz.” diyor. “Kemal-i şükranla beyan-ı takdirat” ediyor. Romanı mütalaadan duyduğu fart-ı mahzuziyetini ve eserin tefrika edildiği gazeteyi her sabah ailece sabırsızlıkla bekleyerek okuduklarını söylüyor.

Üzerlerinden birkaç batn-ı edebî geçen Aleksander Dumaların, Öjen Suların, bu avam muharrirlerinin asarı hâlâ yüz binlerce basılıp okunuyor. Bugün servet-i edebiyesiyle mağrur-ı âlem olan Fransa, *Monte Kristo*'yu, *Serseri Yahudi*'yi sinematografa alıyor. Milyonlarca halka seyrettiriyor.

Bugün Rusya'dan başlayıp Almanya, İsviçre, İtalya, Fransa, İspanya, İngiltere hep Avrupa'yı dolaşınız, Amerika'ya kadar gidiniz. Dünyanın en mesbukü'l-himme, en harikanüma, en büyük muharrirleri, en ziyade popülarite kazanmış olanlar yani ekalliyetin

değil, ekseriyetin, havasın değil, avamın telviz-i dimağına, tezyid-i irfan u izanına uğraşanlardır.

Geçen sene İngiltere en büyük romancılarından olan Carles Dikins'in yüzüncü sene-yi zaferini tebcil ettiği vakit bütün dünyanın gazeteleri bu hikâyenüvis için yüzlerce destan-ı şeref yazmışlardı. Bu muvaffakiyet-i azimesine sebep de İngiltere'deki kadar Amerika'da, Fransa'da, her yerde tanınmış (tabiri caiz ise) avamiyet kazanmış bulunmasını gösteriyorlardı. Dikins'in yüzü mütecaviz asarı vardır. Eğer bu İngiliz muharriri de bizim münekkıt bey gibi günlerce ancak bir makale karalayabilen soğuk bir üslupçu ola idi bu bereket-i mahsulü gösteremezdi. Onun gibi külfet-i sakimeye boğulmuş, natamam fantezilerin sanatkâr-ı hasiri olup kalırdı.

Hepiniz ince düşünüp ince yazıyorsunuz. Neticede "püf"ten başka bir şey yok... Bırakınız içinizde hakikati, tabiatı istinsahla meşgul, benim gibi bir de kaba muharrir bulunsun... Bizim için artık edebiyatta, her şeyde, her yerde sıhhati ziynete tercih edecek zaman gelmiştir. Türkçemiz henüz onun bunun fantezisine tabi, derdest-i teşekkül bir lisan olduğundan bugün doğup da ince zannolanlardan -ihtimal ki- atiyen hiçbir şaheser yaşamayacaktır. Kendilerinde mukavim bir sanat yoktur. Bunlarda ne iyi bir tagaddi görmüş bulunmak ne de mugaddi olmak hassası vardır.

Bizdeki bu akim, bu fakir muhit, henüz büyük sanatkâr yetiştiremez. Evvela onu uyandırmalı ki sonra bir yükselelim. Dikins'in aldığı hakk-ı tahriri söylesem hayal zannolunur. Yalnız *Mystère d'Edwin Drood* unvanlı eseri için sekiz yüz bin franktan ziyade almış, tabiler yirmi sahifelik bir masalına yirmi beş bin frank vermeye kadar çıkmışlardır. Ben ne alıyorum? İbrahim Hilmi Kütüphanesinin defterlerini açıp da bakalım ve ağlayalım. *Cadı* için hakk-ı tahrir, Avrupa romancılarına nispeten kal ü kaleme alınmaya sıkınılacak bir para... Yüz on lira... Bu eser için sarf edilen zaman ve emek düşünülürse Avrupa'da en kaba sanatlar erbabının benden kat kat fazla aldıkları anlaşılır. Bu cüzi miktar para bile, haftalarca birkaç liranın arkasını kovalayan torpilcilerin enzar-ı tamalarını kan bürütüyor.

Carles Dikins milletinden nasıl ihtiram görürmüş ve hâlâ görüyor. Bundan bahseden eser şöyle diyor:

“İngilizler fevka’l-gaye bir eser-i hürmət olarak Dikins’ı Westminster’e defnetmek istediler. Muharririn seng-i mezarında iki tarihle (viladet, vefat) yalnız ismi vardır. Bu kadarı kâfidir. Çünkü bakiyesi havatır-ı enamda menkuştur. Vefatı kırk seneyi mütecaviz olduğu hâlde her gün metfeninden züvvar eksik olmaz ve orası daima taze çiçek demetleriyle muattar bulunur.”

Ben ne muamele gördüm? Üç dört defa cenaze gördüm. Üç dört defa ceza mahkemelerine davet olundum. Hele bir defasında divanhanede ismimi dolandırıcı Hacik’le kalpazan Mehmet’in arasına talik edilmiş görünce benzim uçtu. Vekilim Selim Hüsnü Bey⁴ iki elimden tutarak “Beyefendi metanet...” dedi.

Dolandırıcı Hacik çıktı, sandalyesine ben oturdum. Ben çıktım, yerimi kalpazan Mehmet işgal etti. Huzur-ı hükkâmda reis sordu. Vekilim cevap verdi. Ne dediklerini anlamıyor, belki işitmiyordum. Benim bildiğim şey; vicdanımın evvelden, daima ve hâlâ temiz, altın gibi bişeyin u pak olmasıdır.

Her eserimin intişarında laakal yarım düzine tahkirname alırım. Birçok mürainin bam tellerine, amansız noktalarına sıkıca basmış olduğumu anlar, kendi kendimi tebrik ederim.

Cadı hakikaten “hiç” denecek bir eser ola idi kimsenin bu mer-tebe feveranla hame-yi tenkidini yormazdı. Bu kadar yaveler, haksızlıklar söyletmezdi.

Avam için edebiyat olmazmış? Edebiyatta derece, tenevvü kabul etmeyen dar bir kafa sahibine ne denir? Bugün Avrupa’da avam için ne kadar risaleler, mecmualar, gazeteler, kitaplar, romanlar çıkıyor. Piyesler yazılıyor, tiyatrolar oynanıyor. Bunların ezhan-ı nasın tenviri hususundaki tesirleri, hizmetleri inkâr olunur mu? Mesela halk Pol Eropiyu’nun *La Kurs dö Flaniyo* piyesindeki idame-yi nesl nazariyesini anlayamaz ise avamı anlayabileceği se-

⁴ “İnsaniyetine medyun-ı şükran kaldığım büyük bir avukattır.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

viyede temaşalardan mahrum mu bırakmalıdır? Memleketin bütün maddi meşakk-ı mesaisi altında ezilen ameile takımının fikren, zihnen telzizini, terbiyesini, tefrihini düşünmemelidir. Tiyatrolar var ki pazar akşamları yalnız ameile ile doluyor. O ameile ki içinde bizim üdebamıza ders-i edeb ü hikmet verecek sosyalistler ve hükûmetlerin hışm-ı idarelerini vakit vakit bombalar ile sarsan anarşistler var.

“Avam için edebiyat olamaz” fikir-i sakim ve inhisar-ı edebîsi içinde uyuşan bir milletin amelesi de bizim Rençper Haso gibi elifi görse mertek zanneden nim behimî nevinden olur. Altı kuruş gündelik bir deliğin içinde altı ay çalışır. Kuru ekmek, beyaz suyla iktifa eder. O tahammülfersa meşakk-ı yevmiyesinin kimlere ne kazandırdığını anlamaz. Mevki-yi ictimaisini bilmez. Hukukunu talep edemez. Efrad-ı hakkını tanımayan ve tanıtamayan bir millet mahkûm-ı zevaldir. Böyle bir milleti Abdülhamid gibi tek bir adam otuz iki sene, tek mil hukuk-i insaniye ve medeniyesinin üzerinde tepinerek uyutur. Can çekiştirir. Sonra bütün varlığımız dört müttefik küçük hükûmetin hücumu önünde gürül gürül göçer, göçer. Bu ne kadar rüyetine tahammül götürülmez, müellim bir hakikatse hâlâ içimizde “Avam için edebiyat olamaz” feryad-ı hodbinisiyle haykıran bihamiyet cühela-yı üdeba bulunduğunu görmek belki ondan daha müthiş bir hüsrân-ı ictimaidir.

Münekkit Bey, Mevhibe Ziya Hanımefendi’nin itirazına cevabında şöyle diyor:

“Mamañih sizi ayıplamam. Memleketimizde iyi romanlar, bunlara dair malumat pek azdır. Okumamış, görmemişsinizdir. Zararı yok...”

Acaba Şehabeddin Bey’in dimağında bir mantıksızlık afeti mi var? Memleketimizde iyi romanlar ve bunlara dair malumat pek az ise zat-ı edibaneleri, mağrur göründükleri bu kelimat-ı binihayeletlerini nereden iktisap etmişlerdir? Tabii ecnebi-yi asar-ı edebiyeden olacak... Avrupa hazain-i edebiyesinin Şehabeddin Süleyman’dan başka Türklere mesdud kaldığını zannetmek için mutlak münekkit gibi hüsnüzannı nefesine münhasır bulunanlardan olmalı. Ecnebi lisanslarından roman kritik okuyan Türkler içinde yalnız kendi olduğu

vehmine düşmek... Bu ne gülünecek ve acınacak bir megalomani-
dir!

Bu memlekette iyi romanlar ve bunlara dair malumat pek az
imiş.

Pekâlâ ama on senedir feyz-i irfânıyla münekkidin, bu kıllete
çaresaz olamadığına taaccüp edilir. Mademki burada iyi romanlar
bilinmiyor imiş, bir numunecik ibrazında neden böyle bahil dav-
ranılmış?

Münekkit:

*“Efendim, kıymet-i edebiyeyi şu mütalaayla domates fasilesine
indirecek kadar bir mahdudiyet-i nazar gösteriyorsunuz.”*

Şehabeddin Bey arz-ı behreye uğraştıkça teşhir-i cehalet edi-
yor. Evvela domates kendisi Solanées yani ‘badincanya’ fasilesin-
dendir ki ilim-i nebatatta ismi ailesine nispetle yâd edilir.

Saniyen bu, bak otu, inebü’s-saleb, yer elması ve daha sair te-
nevvüyle yüzlere varan bereketli bir fasiledir. Mahdudiyet-i fikr ü
nazara buna muvafık bir misal zannetmek için Şehabeddin Bey ka-
dar kûtehbîn üdebadan olmak iktiza eder. Bu ana kadar yazdığı saç-
malara karşı biri çıkıp da “Yahu zırvalıyorsun!” dememiş olduğu
için münekkit, cehl-i cesurane mesleğinde kendini mazur görecek
bu derece-yi müstesnaya varmış. Şaşılmaz...

Asarıma teşbihle tahkir etmek istediği domates, münekkidin
zatına nispetle afakir-i şöret, büyük bir nimettir. Keşke kendinin
beğenmediği domates kadar ehemmiyeti ola idi. Başlı başına, ta re-
cülüne kadar enva-yı matbuhası olduğu gibi her taama lezzet ü çeş-
ni bahıştır. Çiğ de ekl olunur. Münekkidin hiçbir sözü yenir yutulur
gibi değil... Allah tatsızlıkta, akamette domatesi sana benzetmesin.
Bu, onun şeref ve haysiyeti için büyük bir şeyndir. Tenzil-i kadrdir.

Gelelim yine Volter’e... Zamanının münekkitleri aleyhinde
pek acı fakat doğru söylüyor. Diyor ki:

*“Bunlar hemen hiçbir şey bilmez. Saçma sapan her bahse gi-
rişirler. Akademiyi, en namuskâr kimseleri, en iyi eserleri, abes
olduğu kadar küstahane tenkitlerle tahkir ederler. Niçin böyle yap-*

tıklarını sorsanız ‘Ne yapalım? Biz de geçineceğiz!’ derler. Fakat kanunun takip ettiği en azılı eşirra-yı insaniyenin harekât-ı taarru-ziyeleri de bundan başka bir mazerete matuf değildir: geçinmek!”

Enzar-ı İbrete

Netice

Edebiyatımız madrabazlar elinde alet-i araz oldu. Eski zamanın ‘fehim’lerine, şimdi ‘bedi’ muallimleri, asar-ı edebiye bombacıları, şöret kuduzları halef oldular. Dün istibdadın müdrike-yi enamı boğmaya tevkil ettiği sansürlere bedel, bugün üdeba itlafında vesile-yi iştihar u iftihar arayan kitle-yi edebiye peyda oldu.

Berhayat erbab-ı kalem aleyhinde reva görülen taaddiyat-ı tenkidiye ile teşeffi edemeyerek ölümlere saldıran, Namık Kemal’in medfen-i mübareğine dane-yi tahrib fırlatan, gasb-ı şöret için mezar karıştıran edebiyatşinasları, mülk-i edebi harac-ı tenkide kestiler. Her cihetten yoksulluk içinde uyuşan, bigıda, bitab ü tüvan kalan bu millete her kim kudretince bir mahsul-i fikri ihda etse derhâl acı tahkirler, katil danelerle saldırıyorlar, tepelemek, öldürmek istiyorlar. En hayırhah, en masum, en faal erbab-ı hüsnüniyeti en hatiakâr, en mayup göstermeye, en vahim bir hufre-yi sukuta itmeye uğraşıyorlar. Bu tecavüz hedmlerine mukabil kendileri bir varlık göster-seler ya! Hayır... Âlem, bu hadimlerin vicdanları gibi bir hiçistana dönsün... Onların dimağları müsait olmadığı bir ibdaı başka kimse de yapamasın. İşte bu...

Kara Bela unvanlı eseri münasebetiyle Namık Kemal hakkın-da yazılan tenkidin sonunda şu satırları okuyoruz:

“Kemal Bey bir sanatkâr, hayır... Kemal Bey bir münekkit, hayır... Kemal Bey müceddit (bir) edip, hayır... Kemal Bey romancı, hayır... Kemal Bey temaşanüvis, hayır... Hayır...”

Kemal Bey bunların hiçbirisi değil... Âlâ... Fakat bu satırların râkımı, sen nesin, behey zıpcıktı, nesin? Tahrip için bir vücud-ı marufu tırmalamaya atılmadıkça kendini gösteremeyen bir âciz haris... Mahiyeti, diğer bir varlığın şöretine sürtünmedikçe kabil-i

taayyün olmayan bir zavallı gölge... Ziyalar arasında dolaşan bir karaltı... Bir şeamet, bir kasvet-i edebiye... En güzel asara arız kirli bir mikrop...

Kemal, bir temaşanüvis değil... Öyle olsun... Fakat millet bu son inkılabına erdiği zaman sokaklarda, tiyatrolarda helecen ve heyecan-ı vatanperveranesini izhar için merhumun *Vatan* piyesinden, şarkısından başka bir şey bulamadı. O, eserin kırk senelik gubar-ı memnuiyet u mensiyetini silerek dolaptan çıkardı. Onunla id-i hürriyetini yaptı. Türkler bugün yine bir raşe-yi mevcudiyete düşseler ihtizazat-ı kalbiyelerini yine o şarkının lahn-ı hamasetine uyduracaklardır. Çünkü meydanda başkası yok. Ey derbeder! Beş senedir ne yaptın? Zaten otuz senelik istibdadın budadığı harabazar-ı edebimizin sefil köşelerinde, elde balta, muntazır-ı fırsat, bir meslek-i tahrib ittihaz edeceğine Namık Kemal'in modası geçmiş kitabını arattırmayacak bir eser-i nevin niye vücuda getirmedin ve getir miyorsun? Hüma-yı liyakat u iştihar, silah-ı gayz ile, dane-yi katl u tezyifle vurulmaz. Ona kadar yükselecek kudretpervaz lazımdır. Sen ona, Kemal'e bakabilmek için haziz mesleğinden başını yukarıya, pek yukarıya kaldıracaksın. O büyük ölü, edebî, tarihî mehabet ve azametiyle senin vazi, ehemmiyetsiz, küçük namını daima daima ezecek, münhasif bırakacaktır. Onun aleyhinde kaleminin ebedî kindarlığına sebep de işte budur.

Bu zavallı millet, uzma-yı merhumesini abidelerle tebcil edemiyor. Senin küfürlerini dinleyerek bari büsbütün günaha girmesin. Lisanlarımızı, kalemlerimizi, bize iyi kötü eser bırakmış olanların tan-ı hatıralarından sakınmayı bilmek de bu hiçlik içinde bir nevi edep sayılır.

20 Nisan 1329⁵

Heybeliada

⁵ 20 Nisan 1913

ŞEKAVET-İ EDEBİYE*

* şekavet-i edebiye: edebiyat haydutluğu

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Şekavet-i Edebiye* adlı eleştiri kitabını Heybeliada'da kaleme almış ve 19 Temmuz 1329'da (1 Ağustos 1913) tamamlamıştır. Ali Naci Karacan ile Şehâbeddin Süleyman'ın Gürpınar'ın edebiyat anlayışına yönelik eleştirilerine karşı bir cevap niteliği taşıyan ve başlığı "edebiyat haydutluğu" anlamına gelen eser, İstanbul'da Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsında 1329 (1913) yılında basılmıştır.

Kitap ilk defa 1998 yılında Özgür Yayınları tarafından *Cadı Çarpıyor* eseriyle birlikte sadeleştirilerek basılmıştır. Elinizdeki yayın ise eserin ilk baskısına uygun şekilde sadeleştirilmeden hazırlanmıştır. Güncel kullanımı azalmış kelime, tamlama, terim ve deyişlerin anlamları dipnotlarla izah edilmiş, metin içerisinde geçen edebiyat eleştirmeni, yazar, filozof, ressam vb. şahısların isimleri orijinal hâllerıyla yazıldıktan sonra yanlarına parantez içerisinde okunuşları verilmiş ve bu kişiler hakkında kısa bilgiler yine dipnotlarla açıklanmıştır. Metin içerisindeki noktalama işaretleri günümüz imlâsına uyarlanmış, anlatım bozuklukları giderilmiştir.

Şekavet-i Edebiye'de Gürpınar, kendisini eleştirenlere karşı kimi zaman sert bir üslup kullansa da eser; yazarın edebiyat görüşlerinin yanı sıra, resim, müzik gibi sanat dallarındaki fikirlerini ihtiva eden, dönemin toplumsal okuryazarlığına ve matbuat hayatına ılık tutacak önemli tespitlerin bulunduğu bir metin olarak karşımıza çıkar.

Habibe Demir

Bir İtizar-ı Müessif⁶

Husemanın⁷ bana karşı istimal ettikleri⁸ aynı nev silahla mukabeleye⁹ mecburiyetimden dolayı nezahet-i lisaniye ve ahlakiyemiz¹⁰ namına karilerimden¹¹ af istirham ederim. Çünkü zamanımızda harbin esliha-yı mümasile¹² ile edilebileceği kaide-i evveliye¹³ hükmüne girdi.

Onlara ancak anlayacakları lisanla hitapta muztar¹⁴ kaldığım için kariin hazeratından¹⁵ işte bir daha af diliyorum...

*

⁶ itizar-ı müessif: üzücü bir özür dileme

⁷ husema: muhalifler

⁸ istimal etmek: kullanmak

⁹ mukabele: karşılık

¹⁰ nezahet-i lisaniye ve ahlakiye: dil ve ahlak temizliği

¹¹ kari: okuyucu

¹² esliha-yı mümasile: benzer silahlar

¹³ kaide-i evveliye: öncelikli kural

¹⁴ muztar: zorunlu

¹⁵ kariin hazerat: okuyucu hazretleri

Muareke-i Edebiyede¹⁶ Bir Çifteli

Bedi¹⁷ muallimi meşhur torpilci Şehabeddin Süleyman Bey¹⁸ saha-i cevabda kendi görünmezden evvel, enker-i esvat¹⁹ ile bir pişdar²⁰ göründü. Genç bir himar-ı Hemedani²¹... Bunun, sahne-i sanattaki tepinme ve anırtılarından anladık ki arkadan batantana²² üstat geliyor.

Türklüğün meydan-ı hame ve sühanı²³ asıl hünerverlerinden²⁴ bu kadar hali²⁵ mi kaldı ki böyle dudaklarında kurumuş fişkılı²⁶ zifoslarıyla²⁷, her tarafından saçılan ahır taaffünatıyla²⁸, Zeyrek bodrumlarından firar etmiş zannolunan bir Acem eşeği bahse karışıyor?

Şehabeddin Bey en feyizli²⁹ kafadarlarından birinin kösteklerini çözdü. Bu hayvanı “deh” diye ortaya sürdü.

Bedi mualliminden her hamakatı³⁰ memul eder³¹ fakat sanat-ı naziğinin vekil-i müdafaalığına bu kadar echel³², bu kadar gabi³³,

¹⁶ muareke-i edebiye: edebiyat savaşı

¹⁷ bedi: düzgün ve yerinde söz söyleme usulünü öğreten belagat ilminin söz ve mana sanatlarından ve süslerinden bahseden bölümü

¹⁸ Şehabeddin Süleyman: (1885-1921) Fecr-i Ati edebî topluluğunda yer almış yazar. *Cadı* romanına yazdığı eleştiriden dolayı Hüseyin Rahmi’yle karşı karşıya gelmişlerdi.

¹⁹ enker-i esvat: seslerin en çirkini

²⁰ pişdar: öncü

²¹ Hemedan eşeği. *Milliyet* gazetesinin kurucusu Hemedanizade Ali Naci Karacan (1896-1955) kastediliyor. Hüseyin Rahmi’nin *Cadı* romanı etrafındaki kalem tartışmalarında “Cadı Hortladı” makalesiyle ve *Feth-i Meyyit* adlı eseriyle yer alır.

²² batantana: gürültü ve patırtı ile gösteriş yaparak

²³ meydan-ı hame ve sühan: söz ve kalem meydanı

²⁴ hünerver: hünerli

²⁵ hali: boş

²⁶ fişkı: hayvan dışkısı

²⁷ zifos: yerden sıçrayan çamur

²⁸ taaffünat: pis kokular

²⁹ feyiz: verim

³⁰ hamakat: ahmaklık

³¹ memul etmek: ummak

³² echel: aşırı derecede cahil

³³ gabi: ahmak

bu kadar hışır³⁴, bu kadar müstekreh³⁵ bir mahluk intihap edeceğine³⁶ ihtimal vermezdim. Çünkü ben seksen tane daha *Cadı Çarpıyor* yazmış olsa idim hasımlarımın kendi mahiyetlerini³⁷ yine kendi kalemleriyle ilan ettikleri kadar teşhir-i hakikat edemezdim.

Bir cahilin sübut-ı cehaleti³⁸ için kendini söyletmekten muvafık³⁹ usul olamaz. Söyletelim. Dinleyelim. Edebiyatımızın nasıl bir kâriz-i cehl ü taaffüne⁴⁰ indiğini görerek ibretbin olalım⁴¹.

Mekâtib-i resmîye⁴² muallimlik eden yegâne bedi mütehas-sısımız⁴³ Şehabeddin Süleyman Bey edebiyatının müebbet bir vesika-ı süfliyetini⁴⁴ elde etmek, edebî bugünkü bir kısım erbabınca gördüğü tarz-ı telakkiyi anlamak ister iseniz *Rûbab* namındaki mecmuanın 61. nüshasını buldurunuz. 281. sahifeyi açınız. “Cadı Hortladı” unvanlı makaleyi okuyunuz. Bunun muharriri⁴⁵ zıpcıkların en sonuncusu, echeli, en iğrenci, memleketimizin veba-yı edebîsi mikroplarından Hemedanizade Ali Naci’dir.

281. sahife ve ilk sütunun sonlarına doğru şu ibareyi okuyacaksınız:

“*Sanat-ı edebiyat içerisine böyle yeni bir bend-i garibin*⁴⁶, *böyle bir icad-ı zamanenin duhulüne*⁴⁷ (!) *teşebbüs eylediklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey...*” İlaahirihi⁴⁸...

³⁴ hışır: aptal

³⁵ müstekreh: iğrenç

³⁶ intihap etmek: seçmek

³⁷ mahiyet: nitelik

³⁸ sübut-ı cehalet: cahilliğin ortaya çıkması

³⁹ muvafık: uygun

⁴⁰ kâriz-i cehl ü taaffün: cehalet ve kokuşma lağını

⁴¹ ibretbin olmak: ders almak

⁴² mekâtib-i resmîye: resmî mektepler

⁴³ mütehas-sıs: uzman

⁴⁴ vesika-ı süfliyet: bayağılık belgesi

⁴⁵ muharrir: yazar

⁴⁶ “*Cadı Çarpıyor hakkında*” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

⁴⁷ duhul: giriş

⁴⁸ ilaahirihi: ve böyle

Şu satırları yazarken edebiyat-ı Osmaniye'mizin matem-i sukut u memati⁴⁹ namına ben terliyorum. Ağlıyorum. Fakat bu cümlelerin kâtib-i biarı⁵⁰ şu ibarat-ı tenkidiyemi⁵¹ okur iken, eminim, hiç utanmayacaktır. Çünkü ettiği hata-yı fahişü'l-fahişin⁵² nerede olduğunu anlayabilmek izanından⁵³ mahrumdur. O, biidrak⁵⁴ doğmuş ve öyle yaşayacaktır. O, hilkatın bir gabavet-i mücessemesidir⁵⁵. Bunu ne mektep ne edep ne sanat hiçbir şey yontamaz. İnceltemez... Sınıflardan döner, yazdığı her satır ile hayvaniyetini meydana kor. Fakat memleketimizin muhit-i irfanında Şehabeddin gibi bir refik⁵⁶, bir hemhâl⁵⁷, *Rûbab* gibi mecamide⁵⁸ kendine bir kürsi-yi hitabet bulur.

Ya Rabbi! Böyle muharrip⁵⁹, böyle vebai mikropların cism-i sanat ve edebimizin rakik⁶⁰ ensicesine⁶¹ kadar nüfuzuna biz neden bu ana değin bikayıt⁶² birer seyirci gibi durup bakmışız? Herhangi bir memlekette zuhur eden⁶³ fesadat⁶⁴ ve tefessühât⁶⁵, o muhit ahalisinin, ilk alaim-i maraz⁶⁶ belirlediği anda def-i tehlikeye lüzumu derecesinde ihtimam gösterememeleri tesirâtıyla⁶⁷ evet, seyyie-i

49 matem-i sukut u memat: ölüm ve düşüş matem-i

50 kâtib-i biar: arsız yazar

51 ibarat-ı tenkidiye: eleştiri ibareleri

52 hata-yı fahişü'l-fahiş: kötünün de kötüsü hata

53 izan: anlayış

54 biidrak: anlama yeteneğinden yoksun

55 gabavet-i mücesseme: büyük ahmaklık

56 refik: yoldaş

57 hemhâl: aynı durumda olan

58 mecamî: dergiler

59 muharrip: tahrip eden

60 rakik: hassas

61 ensice: dokular

62 bikayıt: aldırılmaz

63 zuhur etmek: ortaya çıkmak

64 fesadat: kötülükler

65 tefessühât: kokuşmuşluklar

66 alaim-i maraz: hastalık belirtileri

67 tesirat: etkiler

müşamahaları⁶⁸ yüzünden büyür. Artık önüne geçilemez bir vahamet peyda eder⁶⁹.

Bir milletin, enzar-ı basireti⁷⁰ fakrû'd-dem-i maarifle⁷¹ bulanmaya başlayınca Hemedani gibi edipler türer, “Cadı Hortladı” nevinden deli saçmaları, mantığı bırakacak müstekrehat-ı kalemiye⁷² asar-ı fazl u iktidardan⁷³ sayılır.

Envar-ı ilm ü irfanla⁷⁴ dimağların inkişaf-ı tama⁷⁵ ermiş olduğu bir muhitte, Hemedani gibilerinin sözleri bir gûş-i kabul⁷⁶ bulamaz. Fakat maatteessüf⁷⁷ bizde bütün acılığı, bütün dehşetiyle hakikati üç kişi görebilir ise üç yüzünün yanılması muhtemeldir. Bir memlekette hakikati fark edemeyenlerin adedi ne kadar kesir⁷⁸ olursa orada sefalet-i ictimaiye⁷⁹ o kadar derin, o kadar şifanapezir⁸⁰ bir vahamet alır.

Her şey mecra-yı tabiisinden⁸¹ çıkar. Adl ü hak susar. İlm ü irfan-ı hakiki ebkem⁸² olur. Meydan galebe-i cehl ü nadaniye⁸³ kalır. Vahdetiler⁸⁴ birer liva-yı tahrik⁸⁵ açınca arkalarında yüz binlerce

⁶⁸ seyvie-i müşamaha: hoşgörünün kötülüğü

⁶⁹ peyda etmek: edinmek

⁷⁰ enzar-ı basiret: gerçekleri yanılmadan görebilme yeteneğine sahip görüşler

⁷¹ fakrû'd-dem-i maarif: bilgi kansızlığı

⁷² müstekrehat-ı kalemiye: kalem iğrençlikleri

⁷³ asar-ı fazl u iktidar: kıymetli ve güçlü eserler

⁷⁴ envar-ı ilm ü irfan: bilgi ve kültür ışıkları

⁷⁵ inkişaf-ı tam: tam bir gelişme

⁷⁶ gûş-i kabul: kabul ile dinleyen

⁷⁷ maatteessüf: maalesef

⁷⁸ kesir: çok

⁷⁹ sefalet-i ictimaiye: toplumsal sefillik

⁸⁰ şifanapezir: tedavi edilmez

⁸¹ mecra-yı tabii: doğal akış

⁸² ebkem: dilsiz

⁸³ galebe-i cehl ü nadani: bilgisizliğin ve haddini bilmezliğin üstünlüğü

⁸⁴ Vahdetiler: 31 Mart olayında (13 Nisan 1909) ayaklanmayı başlatan gazeteci ve politikacı Derviş Vahdeti (1869-1909) ve yandaşları

⁸⁵ liva-yı tahrik: kışkırtma bayrağı

hempa⁸⁶ bulurlar, Hemedaniler gibi harlar⁸⁷, biperva⁸⁸ milletin kürsi-i irşadından⁸⁹ anırırlar.

Muhterem karilerim, o ibareyi işte bir daha tekrar ediyorum:

“Sanat-ı edebiyat içerisine böyle yeni bir bend-i garibin, böyle yeni bir icad-ı zamanenin duhulüne (!) teşebbüs ettiklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey...”

Eşek sürücüsü ümmi⁹⁰ bir Acem, Türkçeyi belki bu Hemedani'den daha dürüst ve selis⁹¹ söyler. Yoksa bu da kavait⁹² okumadan bedie çıkan sanatkârandan mıdır?

Şeref ü namus-ı edebi mevcut olan bir memlekette lisanın en sade kavaidinden bihaber, böyle echel⁹³ püserler⁹⁴ minber-i edebde⁹⁵ münadiliğe⁹⁶ çıkamazlar. Halk onları oradan tükürükle, yuha ile indirir. Çünkü artık bunun lamı cimi yok. Bu Acemoğlu kütük gibi bir kara cahil... Ne fiilin ne failin ne lazımın⁹⁷ ne müteaddinin⁹⁸ katiyen farkında değil... Katiyen... Geçenlerde vatanperver gazetelerimizden bir ikisi sıkılmadan bu biedebi⁹⁹ “genç ediplerimizden Hemedanizade Ali Naci Beyefendi” pehpehleriyle ilan ettiler... Korkarım, ah evet korkarım ki bu har-ı İranî¹⁰⁰ Ali Naci yakında mekâtib-i aliye¹⁰¹ birine edebiyat muallimi tayin edilmesin... Çünkü bu muhitin her şeye tahammülü, her fenalığa istidadı var.

⁸⁶ hempa: omuzdaş

⁸⁷ har: eşek

⁸⁸ biperva: korkusuz

⁸⁹ kürsi-i irşad: doğru yolu gösterme kürsüsü

⁹⁰ ümmi: okuyup yazması olmayan

⁹¹ selis: akıcı

⁹² kavait: dilbilgisi kuralları

⁹³ echel: kara cahil

⁹⁴ püser: oğul, evlat

⁹⁵ minber-i edeb: edebiyat minberi

⁹⁶ münadilik: müezzinlik

⁹⁷ lazım: geçişsiz fiil

⁹⁸ müteaddi: geçişli fiil

⁹⁹ biedeb: edepsiz

¹⁰⁰ har-ı İranî: İranlı eşek

¹⁰¹ mekâtib-i aliye: yüksek okullar

Çünkü bu diyarda cehl-i ilm, ilm-i cehl sayılıyor. Mefsedet¹⁰² fazla galebe ediyor. Mühim şeylere hor bakılıyor. Müvellid-i vahamet¹⁰³ olan hususat bade'n-netice¹⁰⁴ anlaşılır.

Bu mesele zannedildiğinden pek ziyade vahimdir. Alakadaran-ı bahsin¹⁰⁵ kulaklarına kadar gitsin. Büyük mekteplere bedi, edebiyat ve lisan muallimliklerine kabul edileceklerin hiç olmazsa sübyana mahsus kavaid-i lisandan¹⁰⁶ sıkıca birer imtihan geçirmeleri mecburi tutulsun. Çünkü Şehabeddin Süleyman Bey için “Terkib-i izafî¹⁰⁷ ile terkib-i vasfî¹⁰⁸ çok defa fark edemez” diyorlar. Bunu kendi arkadaşları söylüyor. Bu rivayat¹⁰⁹ sahih¹¹⁰ olmalı. Şehabeddin, irfan-ı ciddi sahibi olsa Hemedani kadar boş, o kadar falso kafalı hamhatlar ile fikren, mesleken nasıl bağdaşabilir? İlim ve hünerine güvenip de böyle bir eşiği müdafî-i edeb olarak tarafından bittevkil¹¹¹ bana karşı saldırmaya nasıl cesaret eder?

Anlıyorum, kendilerine muallim-i edeb süsü veren bu ilim ve hüner bigâneleri, muhiti, nezaretleri, heyetleri, iğfaldeki¹¹² suhulet-i muvaffakiyetlerinden¹¹³ dolayı kendi allameliklerine yine herkesten evvel yine kendileri inanacak kadar birer galat-ı hisse¹¹⁴ düşmüşler. Cehillerinden haberleri yok. Çünkü kaç zamandır imlaca, kavaitçe, ilimce, fence, felsefece etmedikleri hata, hezeyan bırakmadılar. Bunlara “Aman ne yapıyorsunuz?” diyen olmadı. Hemedani gibi mektepten değil, ahırdan çıkanlar hutaba-yı edebiye¹¹⁵ payesine er-

¹⁰² mefsedet: kötülük

¹⁰³ müvellid-i vahamet: korkulacak tehlikeli durumları meydana getiren

¹⁰⁴ bade'n-netice: sonunda

¹⁰⁵ alakadaran-ı bahs: konuyla ilgilenenler

¹⁰⁶ kavaid-i lisan: dilin dilbilgisi kuralları

¹⁰⁷ terkib-i izafî: isim tamlaması

¹⁰⁸ terkib-i vasfî: sıfat tamlaması

¹⁰⁹ rivayat: rivayetler

¹¹⁰ sahih: gerçek

¹¹¹ bittevkil: vekil ederek

¹¹² iğfal: kandırma

¹¹³ suhulet-i muvaffakiyet: kolay başarı

¹¹⁴ galat-ı hiss: his yanılması

¹¹⁵ hutaba-yı edebiye: edebî hutbe okuyan kişiler

diler. Gazeteler ile alkışlandılar... Münekkîd-i edeb oldular. Bizi ne müthiş bir hissizlik ve afet-i tedenni¹¹⁶ sarmış! Bunların küstahane cüretten başka bir marifetleri yok. Hemedani'nin kendi kalemiyle yazdığı berat-ı cehl¹¹⁷ işte göz önünde duruyor. Kendinde şemme-i ar u hayâ¹¹⁸ olsa sıkılıp bozularak hemen tıklılacak delik arar... Fakat bu öyle yapmayacak, isbat-ı liyakat¹¹⁹ için tekrar alabildiğine zırlayacak, ortalığı izaç edecektir¹²⁰... Çünkü senelerden beri muhitin bu gibi semdar¹²¹ cereyanları teneffüs ve temsilde peyda ettiği ülfetten¹²² mütehasıl¹²³ uyuşukluk ve hakikati görebilenlerin de kendilerine lakaydıyı itiyat¹²⁴, daha doğrusu bir vazife edinmiş olmaları tesiratıyla yavaş yavaş mahvoluyoruz. Bu katil, bu cahil kalemler, sardıkları ağaçların yapraklarını kurutan, esmarını¹²⁵ durduran, muzır¹²⁶ tırtıllar gibi nerede bir feyz-i inkişaf¹²⁷ görseler hemen oraya üşüşüyorlar. Milletın zülal-i irfanını¹²⁸ emip bitiriyorlar.

“Hüseyin Rahmi böyle yeni bir icad-ı zamanenin duhulüne teşebbüs etti” şive-i garibiyle¹²⁹ ilan-ı cehl ü belahet eden¹³⁰ bir Hemedani karşıma çıkarak “Sen yazamıyorsun, artık sus, biz yazacağız... Bu ihtarımızdan mütenebbih¹³¹ olmayıp da meslek-i tahririnde devam edersen yazdıklarını haftasına öldüreceğiz!” tehdidinde bulunuyor.

¹¹⁶ afet-i tedenni: gerileme felaketi

¹¹⁷ berat-ı cehl: cahillik fermanı

¹¹⁸ şemme-i ar u hayâ: utanma ve sıkılmadan en ufak bir parça

¹¹⁹ isbat-ı liyakat: yetkinliğini kanıtlamak

¹²⁰ izaç etmek: bunaltmak

¹²¹ semdar: zehirli

¹²² ülfet: kazandığı alışkan

¹²³ mütehasıl: meydana gelen

¹²⁴ itiyat: alışkanlık

¹²⁵ esmar: meyveler

¹²⁶ muzır: zararlı

¹²⁷ feyz-i inkişaf: büyük bir ilerleme

¹²⁸ zülal-i irfan: irfan suyu

¹²⁹ şive-i garib: garip söyleyiş

¹³⁰ ilan-ı cehl ü belahet etmek: cahilliğini ve ahmaklığını ilan etmek

¹³¹ mütenebbih: tembih ile uyarılmış

Şekavet-i edebiye bundan başka türlü daha nasıl olur? “Bedi Hocası Şehabeddin Bey Çetesi” bendeniz gibi yirmi beş senedir elinde tuttuğu kaleme artık itimad-ı tam peyda etmiş bir hadim-i matbuata¹³² karşı böyle bir tecavüzde bulunur ise benden zayıflarına ne yapmazlar!

Şu vakt-i Meşrutiyet’imizde “hür” matbuat-ı Osmaniye’nin başına gelen bu nev belalar -size yeminle söylerim ki- istibdat zamanında görülmemiştir. Sansör¹³³ bu âcizi -yazıdan menetmek emrini aldığı zaman- nezdine celbederek hodbehod¹³⁴ böyle bir tebliğde bulunmadı. Keyfiyeti bilvasıta¹³⁵ ve kemal-i nezaketle anlattı. Şimdiki çeteciler bu emirlerini lisan-ı matbuatla açıktan açığa itadan¹³⁶ sıkılmıyorlar. Ve bimuhaba¹³⁷ “öldürmek” tabirini kullanıyorlar...

*

Bugün matbuat-ı Osmaniye benim hizmet-i kalemiyemden müstağni kalacak¹³⁸ mertebede feyizdar¹³⁹ mı olmuştur? Katele-i edebiyenin¹⁴⁰ domatese teşbih ettikleri hikâyelerimi aratmayacak eserler nerede? Hani ya kimler yetiştirdi? Neler yazıldı?

Farz ediniz ki bugün bustan-ı maarifimiz semerat-ı ilm ü hünerle¹⁴¹ feyezandır¹⁴², dolmuş da taşıyor. Hürriyet-i kalemiye yok mu? Ben de yazarım. Ahmet de Mehmet de... Kim karışabilir? Ben

¹³² hadim-i matbuat: basın hizmetlisi

¹³³ sansör: denetleyici

¹³⁴ hodbehod: kendi başına

¹³⁵ bilvasıta: birinin aracılığıyla

¹³⁶ ita: vermek

¹³⁷ bimuhaba: korkusuzca

¹³⁸ müstağni kalmak: ihtiyaç duymamak

¹³⁹ feyizdar: verimli

¹⁴⁰ katele-i edebiye: edebiyat katilleri

¹⁴¹ semerat-ı ilm ve hüner: ilim ve hüner meyveleri

¹⁴² feyezan: bolluk

bilmem kaç yaşına gelmiş¹⁴³ herhangi birisinin meslek-i tahrir¹⁴⁴ için bir gaye-i kanuniye¹⁴⁵ olduğuna dair hangi nizamnamede¹⁴⁶ sarahat¹⁴⁷ var? Üdebası¹⁴⁸ kesir¹⁴⁹ ve âdetâ mebzul¹⁵⁰ olan Fransa’da Comédie-Française¹⁵¹ (Komedi Fransez) müdürü Jules Claretie¹⁵² (Jül Klarti) benden otuz yaş büyük olduğu hâlde elan¹⁵³ durmayıp yazıyor.

Gazeteleri, mecmuaları fıkralar, hikâyeler ile dolduruyor. Fakat koca Fransa’da bir ferd-i küstah çıkıp da bu pir-i edebîye: “Senden iyi yazanlar yetişti. Artık elinden kalemi bırak.” demiyor.

Hâlbuki bugün ben, iyi kötü yazdıklarımâ mukabil¹⁵⁴ kimseden takdir, tekrim¹⁵⁵ beklemiyorum. Belki hiçbir şeye değerim yoktur. Fakat şimdiye kadar muktedir olabildiğim¹⁵⁶ bir gayret ve hüsnünü-

¹⁴³ “Her memlekette mesleğinde muvaffakiyetle ihtiyarlayanlar tebcil edilirler. Bizde ise bu gibilerini terzile yol arıyor. Afrika kabail-i vahşîyesinden bazıları, ihtiyarlarını öldürüp yerler imiş. Tutturduğumuz makûs hatavat-i terakki ile itila-yı edebîmiz oralara varacak zannolunur. Sinnen kırkı bulanlar düşünsünler...” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

[tebcil edilmek: yüceltilmek; terzil: küçük düşürme; kabail-i vahşîye: vahşî kabileler; makûs: uğursuz; hatavat-i terakki: gelişme adımları; itila-yı edebî: edebî yücelik; sinnen: yaşça]

¹⁴⁴ meslek-i tahrir: yazı mesleği

¹⁴⁵ gaye-i kanuniye: yasal amaç

¹⁴⁶ nizamname: tüzük

¹⁴⁷ sarahat: açıklık

¹⁴⁸ üdeba: edebiyatçılar

¹⁴⁹ kesir: bol

¹⁵⁰ mebzul: pek çok

¹⁵¹ Comédie-Française: Fransız Devlet Tiyatrosu. Dünyanın en eski ulusal tiyatrosu.

¹⁵² Jules Arsène Arnaud Claretie (1840-1913): Fransız romancı, oyun yazarı, tiyatro eleştirmeni.

¹⁵³ elan: hâlâ

¹⁵⁴ mukabil: karşılık olarak

¹⁵⁵ tekrim: saygı gösterme

¹⁵⁶ muktedir olmak: bir işi yapmaya veya yaptırmaya gücü yetmek

yet¹⁵⁷ ile çalıştım. Bu bir marifet olamasa da böyle reva-yı tahkir¹⁵⁸ bir kabahat de değildir.

İnsanı zorla söyletiyorsunuz. Almanlardan, Fransızlardan birçok takdir ve tebriknameler aldım. Almancaya tercüme edilen hikâyelerim hakkında Berlin ceraidi¹⁵⁹ sütun sütun tenkidat¹⁶⁰ yazdılar. Bir naçiz Türk'ten uzun uzun bahsettiler.

Maatteessüf¹⁶¹ kendi milletimden gördüğüm ilk sutur-ı tenkidiye¹⁶² beni katl¹⁶³ sadedinde¹⁶⁴ vuku buldu. Bir millet için bu ahval pek fena alaimdendir¹⁶⁵.

Bu bir temeddüh¹⁶⁶ değildir. Bu satırları bir mecburiyet-i elime¹⁶⁷ ile yazıyorum. Çünkü karşıma çıkan humeka¹⁶⁸, cühela ne beni biliyorlar ne de kendilerini. Bir eşekçi Acem'in, elindeki sürücü değneğini fıskiya batırarak tenkit namıyla en pak nasiyeleri¹⁶⁹ telvise¹⁷⁰ cüretini o memleket gazetelerinin alkışlamalarındaki zilleti¹⁷¹ tarif için söz bulamıyorum...

*

Bakınız eşekçi, aleyhimde neler yazıyor:

“Akşam saat on birde Balık Pazarı meyhanesinde yuvarladığı dört kadeh rakının helecan ve tesiriyle beynini kaybedip sokak ortalarında sallana sallana nara atan, her tesadüf ettiği adamın yüzü-

¹⁵⁷ hüsnüniyet: iyi niyet

¹⁵⁸ reva-yı tahkir: aşağılanmayı gerektiren

¹⁵⁹ cerait: gazeteler

¹⁶⁰ tenkidat: eleştiriler

¹⁶¹ maatteessüf: ne yazık ki

¹⁶² sutur-ı tenkidiye: eleştiri satırları

¹⁶³ katl: öldürme

¹⁶⁴ sadet: niyet

¹⁶⁵ alaim: belirtiler

¹⁶⁶ temeddüh: kendi kendini övme

¹⁶⁷ mecburiyet-i elime: üzücü zorunluluk

¹⁶⁸ humeka: ahmaklar

¹⁶⁹ nasiye: alın

¹⁷⁰ telvis: pisletme

¹⁷¹ zillet: alçaklık

ne bedbaht (!) bir küfürle mukabele (!) eden¹⁷², sonra kollarındaki kirlerden (!) karşısına çıkana bir katre (!)¹⁷³ bulaştıran... ”

Bu müstekrehat¹⁷⁴, benim *Cadı Çarpıyor* namıyla yazdığım şeye cevap mıdır? Şehabeddin’in vekil-i edebîsi işte ancak bu kadar olabilir.

Evvelen benim işret¹⁷⁵ itiyadım¹⁷⁶ yoktur. Bir kadeh rakı içsem yazı yazamam. Muharrirîn-i Osmaniye¹⁷⁷ içinde içmeden yazan bir nadireyim. İşretle adem-i melufiyet¹⁷⁸ sayesinde bir intizam-ı hayata malik olarak eserlerimi vücuda getirebildim. Bu hakikati beni tanıyanlardan yüzlerce kişi bilir. Bu iftirayı edenler bana kaç defa meyhanede, birahanede tesadüf etmişlerdir? Hemen hiç... İhvan-la¹⁷⁹ bir birahanede bulunmaya mecbur olsam içeceğim şey iki kadeh biradır. Ziyade değil... Bu da pek nadiren vuku bulur. Cigarayı bile terk ettim. Çünkü hastayım, müddet-i ömrümde kimse beni sarhoş görmemiştir. On bir senedir rahatsızlığımdan dolayı yazlı kışlı adada oturuyorum. Farzımuhal olarak¹⁸⁰ işret etmek istesem niçin adanın o güzel gazonlarını bırakıp da Balık Pazarı’nın müteaffin¹⁸¹ meyhanelerine gideyim? Saniyen¹⁸² benim İstanbul’a ancak ayda, yirmi günde bir indiğimi herkes bilir. Fakat deni¹⁸³ müfteride¹⁸⁴ ya-

¹⁷² mukabele etmek: karşılık vermek

¹⁷³ katre: damla

¹⁷⁴ müstekrehat: iğrenç şeyler

¹⁷⁵ işret: içki içme

¹⁷⁶ itiyat: alışkanlık

¹⁷⁷ muharrirîn-i Osmaniye: Osmanlı yazarları

¹⁷⁸ adem-i melufiyet: alışkanlığın olmaması

¹⁷⁹ ihvan: eş dost

¹⁸⁰ farzımuhal olarak: varsayalım ki

¹⁸¹ müteaffin: pis kokulu

¹⁸² saniyen: ikinci olarak

¹⁸³ deni: alçak

¹⁸⁴ müfteri: iftiracı

zacağı telvisatla¹⁸⁵ muarızının¹⁸⁶ hâl ü şanı arasında biraz olsun münasebet düşürmeyi bilecek kadar ızan¹⁸⁷ yok.

Bu eşekçinin karaladığı her cümle, zevk-i edebîmize karşı galiz¹⁸⁸ birer küfür gibi insanın beynini tırmalıyor. Zerre kadar ne şive ne kaide ne mantık ne muhakeme var. Şöhret-i sehile¹⁸⁹ kabîlinden hatalar tümen tümen... Bunların hepsini irae¹⁹⁰ vaktim yok. Fakat benimle muarızlarımin arasındaki farkı görmek için bu “Cadı Hortladı” makalesini burunlarını tıkayarak mütalaa buyurmalarını kariinden¹⁹¹ tekrar rica ederim. Beni batırmak gayret-i cahilanesiyle kendileri ta boğazlarına kadar gömülmüşler.

İşte bir sürücünün muhakeme-i edebiyesini dinleyiniz:

“Hüseyin Rahmi Bey bilmiyorsa öğrensin. Bir adamın eserini tenkit etmek, ona ve eserine ehemmiyet vermek demektir. Jules Lemaître (Jül Lömetr)¹⁹² kalkıp da Nat Pinkerton¹⁹³ hakkında bir tenkit yazmaz ve bu aklından bile geçmez. Çünkü Nat Pinkerton edebiyat değil, Hüseyin Rahmi Bey’in mensup olduğu edebiyattan, meyhane edebiyatındandır.”

Hemedani, fenn-i münekkide¹⁹⁴ bizim Şehabeddin’i Jül Lömetr’e, beni de romancılıkta Nat Pinkerton muharririne benzetiyor. Tenkit edilen eserler ehemmiyet verilenler imiş... Pinkerton’u tenkit etmek Jül Lömetr’in aklından bile geçmez imiş... Çünkü Pinkerton, Hüseyin Rahmi’nin mensup olduğu meyhane edebiyatından imiş... Hakikat-ı hâl böyle ise Türklerin Jül Lömetr’i, bu bedi hocası Nat Pinkerton’la hemayar¹⁹⁵ meyhane edebiyatından olan Hü-

¹⁸⁵ telvisat: pislikler

¹⁸⁶ muarız: karşıt

¹⁸⁷ ızan: anlayış

¹⁸⁸ galiz: iğrenç

¹⁸⁹ şöhret-i sehile: kolay şöhret

¹⁹⁰ irae: gösterme

¹⁹¹ kariin: okuyucular

¹⁹² François Élie Jules Lemaître (1853-1914): Fransız eleştirmen ve oyun yazarı.

¹⁹³ Nat Pinkerton: Ünlü polisiye roman kahramanlarındandır.

¹⁹⁴ fenn-i münekkide: eleştiri fenni

¹⁹⁵ hemayar: denk

seyin Rahmi'nin eserini tenkide neden atılmış? Niçin ehemmiyet vermiş?

İnsan bu gabavet-i kesife¹⁹⁶ karşısında diyeceğini şaşırıyor. Eşekçide, alt satırı yazar iken yukarının manasını unutacak bir ateh-i şabane¹⁹⁷ var.

“Hüseyin Rahmi Bey büyük bir teneffüs-i heyecanla bizi müteessir etmeyecek bir kalemle bir hendese davası halleder gibi yazıp çizmiştir. (...) Bu Hüseyin Rahmi Bey muhayyilesinin¹⁹⁸ önünde ne bir eser-i heyecan ne bir eser-i acz duydum: ‘Sular karardı. Dışarıdan gelen serin rüzgâr, perdeleri dolduruyor, güneş battı. Ay çıktı.’”

Bu kütük kafalı Acemoğlu'nun yazdığı bimeal sutur-i kesire¹⁹⁹ içinde eğer mana çıkabilecek iki sözü varsa o da beni takliden tah-rire yeltendiği bu “sular karardı” ve ilaahirihi cümlelerinden ibaret. Tab-ı sanatkârı²⁰⁰ bu sadeliği beğenmiyor. Nevin²⁰¹ üslub-ı müzehherde²⁰² idare-i hame etmek²⁰³ istiyor. Zaman, eşeklere piyano çaldıracak, katırlara sanat-ı tersim²⁰⁴ öğretecek kadar mucizat-ı terakki²⁰⁵ gösterse bile emin ol sen yine dürüst Türkçe yazamazsın... Sen edebiyattan ne bir eser-i heyecan ne bir eser-i acz duyamazsın. Sırtına yarım çeki moloz taşı yüklemeli. Seni merkep sürüsüne yani emsalinin arasına katmalı. Baldırları çıplak, zifoslara²⁰⁶ müstağrak²⁰⁷, elinde çomak, o müthiş kirli sürücü Acem, boğazını yırtta yırtta çıkardığı şütüm²⁰⁸ naralarıyla seni dehdehleye dehdehleye so-

¹⁹⁶ gabavet-i kesife: yoğun ahmaklık

¹⁹⁷ ateh-i şabane: budalalık bunaması

¹⁹⁸ muhayyile: hayal gücü

¹⁹⁹ bimeal sutur-i kesire: bir sürü anlamsız satırlar

²⁰⁰ tab-ı sanatkâr: sanatçı yaradılış

²⁰¹ nevin: yeni

²⁰² üslub-ı müzehher: çiçekli üslup

²⁰³ idare-i hame etmek: kalem oynatmak

²⁰⁴ sanat-ı tersim: resim sanatı

²⁰⁵ mucizat-ı terakki: gelişme mucizeleri

²⁰⁶ zifos: yerden sıçrayan çamur

²⁰⁷ müstağrak: batmış, bulanmış, gömülmüş

²⁰⁸ şütüm: sövgüler

paları yapıştırınca eser-i heyecan u aczi işte o zaman hissedersin... Başka türlü kabil değil... Çünkü üslub u tarz-ı tefekkürce²⁰⁹ izhar ettiğin²¹⁰ gabavet bunu gösteriyor...

Eşekçi edebiyatında garabet-i teşbihe²¹¹ misal:

“Zaten buna edebiyat demezler. Tarhana çorbasının bakır tenceresi bile bundan daha şerefli, daha kıymetlidir.”

Tarhana çorbası, tenceresiyle beraber kaynar kaynar beynine boşalsın... Abuk sabuk musibet...

Tömbekici²¹² şivesine misal:

“Hüseyin Rahmi Bey’in edebiyatı yerin dibine batsın. Fakat şahsına yakışmamalıydı (!)”

Zavallı lisanımızı seyyie-i cehaletle²¹³ Azerbaycan Türkçesine çeviriyorsun. Bu meskenet²¹⁴ hâlini bilmeyerek bir de durmuş da “rahmetlik Muallim Naci” filan diye, fenagüzin olalı²¹⁵ yirmi seneyi geçmiş bir Türk ediple eğleniyor. Menhus! Sen Muallim Naci’yi ağzına abdestle almalısın... O senin gibi böyle aklına gelen her zih-i kalemîyi²¹⁶ ortaya savurmazdı. Üç sahife yazmak için üç hafta düşünür bir ehl-i lisandı. Sen onun en sade bir mısraını anlamak liyakatinden pek uzaksın...

Yazdığı ilk sözü ikinci cümle ile çürütmek emrindeki gaye-i humka²¹⁷ misal:

²⁰⁹ üslub u tarz-ı tefekkür: düşünce tarzı ve biçimi

²¹⁰ izhar etmek: göstermek

²¹¹ garabet-i teşbih: tuhaf benzetme

²¹² tömbekici: nargileci

²¹³ seyyie-i cehalet: cehaletin kötülüğü

²¹⁴ meskenet: acizlik

²¹⁵ fenagüzin olmak: öteki dünyaya gitmek, rahmetli olmak

²¹⁶ zih-i kalemî: kalem çizgisi

²¹⁷ gaye-i humk: ahmaklık amacı

“*Cadı’yı okuyan diğer beş on kişi gördüm ki bunlar edebiyattan anlamadıkları hâlde (?) bile sizin sukutunuza*²¹⁸, *ne kadar fıydır*²¹⁹ (!) *sizin artık yazamadığınıza, sizin artık ölmüş olduğunuza onlar bile ve Şehabeddin Süleyman Bey’den daha suzişli*²²⁰, *daha cangüdaz*²²¹, *daha meraretti*²²² *bir lisanla hükmediyordular (!)*”

Evet, amenna, hemdem²²³ olan zevatın²²⁴ edebiyattan nasiptar olmadıklarına ben de kaniim. Zerre kadar zevk-i edebî ve bediisi olan bir kimse senin gibi hamal fikirli kaba bir dimağ ve çehre sahibini beş dakika rüyet-i sıkletine²²⁵ tahammül edemez. Bu doğru fakat edebiyattan anlamayan kimselerin *Cadı* aleyhindeki hükümleri nasıl mesmu²²⁶ olabilir? Hem bigâne-i sanat-ı edeb²²⁷ olanlar, Allah bağışlasın, mülkümüzde bediyyun-ı nadireden²²⁸ bulunan Şehabeddin Bey’den daha suzişli, daha meraretti, daha cangüdaz bir lisan-ı müessir²²⁹ ile nasıl hüküm verebilirler?

Hayvan! Ağzından çıkan kulakların işitsin... Ne halt ettiğini bilmiyorsun... Sahaif-i matbuatı²³⁰ merkepçiler loncası mı zannediyorsun?

Ey kariin, eteklerinizi toplayınız, çirkef²³¹ atlayacağız:

²¹⁸ sukut: değerini yitirme

²¹⁹ Arap harfleriyle fe-ye-ayın [فیع] biçiminde yazılan kelimeye sözlüklerde rastlanmadığı gibi, Hemedanzade Ali Naci’nin *Rûbab* mecmuasındaki makalesinde de kelime aynı şekilde yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Hemedanzade Ali Naci, “Cadı Hortladı!”, *Rûbab*, C 2, s. 61 [29 Cemaziyelahir 1331 (5 Haziran 1913): 287].

²²⁰ suzişli: yakıcı

²²¹ cangüdaz: can yakan

²²² meraretti: acı dolu

²²³ hemdem: dost

²²⁴ zevat: kişiler

²²⁵ rüyet-i sıklet: görme ağırlığı

²²⁶ mesmu: duyulmuş

²²⁷ bigâne-i sanat-ı edeb: edebiyat sanatına yabancı

²²⁸ bediyyun-ı nadire: nadir bulunan estetikçiler

²²⁹ lisan-ı müessir: etkileyici dil

²³⁰ sahaif-i matbuat: basın sayfaları

²³¹ çirkef: pis ve bulanık su

“Siz her (!) kendinizi beğenmeyen adama böyle küfürbazlık sanatını ele alırsanız neticede yine siz ziyanlı çıkarsınız. Ve ihtiyar olmanız hasebiyle gençlere fena bir yol göstermiş olursunuz.”

Nihayetdeki iham-ı müstehcene²³² dikkat buyruldu mu? Ben ihtiyar olmam hasebiyle gençlere fena bir yol göstermiş olurmuşum...

“Şehabeddin Bey Çetesi”nin bahsi kazanmak için ne derin, ne müteaffin bir çirkef deryasında kulaç attıklarını görüyor musunuz? Acaba üstat bu incelikleri çırağına Gaultier’nin²³³ (Goltie) mana-yı sanatından mı talim etmiş... *Rûbab* denilen avavegâhta²³⁴ uluyan Hemedani ile bir sıraya imza atarak neşr-i tahassüsât²³⁵ eden üdeba-yı kiram²³⁶ bu satırları okuyup refik-i tahrirlerinin sanat-ı tecavüzdeki zarafetinden dolayı iftihar etsinler.

Zararı yok. Bir kere ben kollarımı sıvadım. Neşter-i teşrihim²³⁷ bu edebî yaraların en derin ufunetlerine²³⁸ doğru salacağım. Yüzümme gözüme müteaffin, mesmum²³⁹ cerahatler²⁴⁰ fışkıracığını biliyorum. Bu her operatörün uğradığı bir rahatsızlıktır.

Arz-ı mahiyette²⁴¹ budalaca bir cürete misal:

“Şehabeddin Süleyman Bey genç olması itibarıyla bu züppelikte belki biraz hakkı olabilir (!)”

²³² iham: iki anlamı olan bir sözün akla en az gelen anlamının amaçlanarak kullanılması ve anlamı güçlendirmesi sanatı

²³³ Jules de Gaultier (1858-1942): Fransız filozof ve deneme yazarı.

²³⁴ avavegâh: havlama yeri

²³⁵ neşr-i tahassüsât: duyguları yayımlama

²³⁶ üdeba-yı kiram: yüce edebiyatçılar

²³⁷ neşter-i teşrih: amelîyat neşteri

²³⁸ ufunet: irin

²³⁹ mesmum: zehirli

²⁴⁰ cerahat: yaradan akan irin

²⁴¹ arz-ı mahiyet: niteliği gösterme

Züppeliğin hakla, icazetle²⁴² olduğunu bilmiyordum. Zat-ı belahetinin²⁴³ eşekliğe olan istihkak-ı irsînde²⁴⁴ tenvir-i müdde²⁴⁵ için bu sadette parlak bir misal olabilir zannedirim. Saçmanın da bir haddi vardır. Kıvamını geçince tahammül olunmaz bir soğukluk alıyor. Âlem-i matbuatta değil, dünyanın hiçbir tarafında en derin tımarhane köşelerinde, bu derece da-i türrehata²⁴⁶ müptela²⁴⁷ bir beyinsiz bulunabileceğine ihtimal veremem. Acemoğlu, bu hezeyannameyi²⁴⁸ yazdığı vakit rüfeka-yı üdebadan²⁴⁹ biri bu zavallıya acıyıp da acaba niçin “çüş” dememiş? İntikam almak için mi bu bedbahtı böyle iptidai²⁵⁰ ve hemen vahşi gılzet-i himaranesiyle²⁵¹ meydan-ı imtihana kapıp salıvermişler? Maksat eğlenmek idiyse edebiyatı bu kaba latifeye zemin olmak zilletinden de kurtarmalı idiler. Merkebi kırdı, sokakta koşturalım. Ahırda, tavlada²⁵² oynatalım. Fakat hadd-i edeb ü sanata gelince ondan ötesini eşeklerin çiğnemesine mesâğ²⁵³ olmadığını anlatalım...

Her ne ise, Şehabeddin Bey demek bugün bilistihkak²⁵⁴ “züppe” bulunuyor. Belki bu da fazail-i edebiyesine²⁵⁵ zammedilecek²⁵⁶ fazla bir şereftir... Muhit-i edebîmizde, züppelikten mezun daha kimler var, tanısak da maazallah yanlarında bir pot kırmamak... Neler öğreniyoruz Rabb'im neler!

Gayriihtiyari tekerlemeye misal:

²⁴² icazet: izin

²⁴³ zat-ı belahet: ahmaklığa sahip olma

²⁴⁴ istihkak-ı irsî: kalıtımsal kazanım

²⁴⁵ tenvir-i müdde: iddia edilen şeyin aydınlatılması

²⁴⁶ da-i türrehat: saçma sapan söz söyleme hastalığı

²⁴⁷ müptela: yakalanmış, tutulmuş

²⁴⁸ hezeyanname: saçma sözlerle dolu yazı

²⁴⁹ rüfeka-yı üdeba: edebiyatçıların arkadaşları

²⁵⁰ iptidai: ilkel

²⁵¹ gılzet-i himarane: eşeğe yaraşır kabalık

²⁵² tavla: at ahır

²⁵³ mesâğ: müsaade

²⁵⁴ bilistihkak: haklı olarak

²⁵⁵ fazail-i edebiye: edebî faziletler

²⁵⁶ zammedilmek: eklenmek

“Şehabeddin Süleyman Bey ‘Bir şey yapmadı’ diyorsunuz. Bunu geçen sene ilk defa söyleyen bendim. Bugün size aksini söyleyeceğim. (!) O zaman söylediklerime kendisi cevap verdi ve mağlup oldu. (!) (Yazık sana Şehab...) Bugün size karşı aksini söylediğim vakit siz de mağlup olacaksınız (!) İsterseniz tecrübe edelim...”

Seninle böyle bir şey tecrübe etmek... Allah esirgesin... Sen bunu bir kâğıda yaz da Hayalî²⁵⁷ Kâtip Salih Efendi’ye gönder. Tımarhane oyununun saçmalarına ilave etsin. Gabavetinden memul edilmeyecek²⁵⁸ kadar parlak... İçinden çıkılır herze değil...

Ben Şehabeddin Bey için “Bir şey yapmadı” demişim. Fakat bunu ilk defa geçen sene Hemedani söylemiş. Demek ki bu iddiada bana hakk-ı takaddümü²⁵⁹ var. Âlâ... Lakin bugün aksini söyleyecekmiş... Neden acaba? Zurnada peşrev olmaz²⁶⁰. Bugün kaziyenin²⁶¹ aksi iltizam olunursa²⁶² Şehabeddin Bey’in bir şey yapmış olduğu anlaşılıyor. Geçen sene Hemedani’nin muarızına sen ‘Bir şey yapmadın’ dediği zaman, Süleyman Bey’in mağlup olduğuna dikkat edip ileride şaşırmmamak için bu noktaya bal mumu yapıştıralım. Lakin mademki Süleyman Bey bir şey yapmış imiş, Acemoğlu geçen sene yapmadığını iddia ile nasıl temin-i galebe edebilmiş²⁶³? Ve geçen sene galebesini temin eden hususun aksiyle şimdi beni nasıl mağlup edebiliyor? Bu herif âdeta zırdeli, hınzır deli... Saçma membai... Hezeyan kumkuması... *Rûbab* heyet-i ahenginin²⁶⁴ çatlak zurnası...

Ahlaksızlığı fazilet zannetmek belahetine misal:

“Sonra bu vicdan dediğiniz şey nedir? Rica ederim bana bir de bunu anlatınız. Siz muhakkak olan ölümünüz karşısında üç tane

²⁵⁷ hayalî: Karagöz oynatan kimse

²⁵⁸ memul edilmek: umulmak, beklenmek

²⁵⁹ hakk-ı takaddüm: önde bulunma hakkı, öncelik hakkı

²⁶⁰ Zurnada peşrev olmaz: Plansız, rastgele yapılan işte kural ve yöntem aranmaz.

²⁶¹ kaziye: ileri sürülen iddia

²⁶² iltizam olunmak: taraf tutulmak, tercih edilmek

²⁶³ temin-i galebe etmek: galibiyet sağlamak

²⁶⁴ heyet-i aheng: çalgı takımı

fena itikada yapışarak idame-i hayat etmek isteyen bir zavallıdan başka bir şey değilsiniz. Bunların birisi vicdan, ikincisi avamın, Cadı karilerinin gurur ve azametlerini okşayarak onları gençliğin, sizi beğenmeyenlerin, sizin ölümünüze müttefiken²⁶⁵ karar veren (!) bir gençliğin aleyhine kaldırmak... ” İlaahirihi...

İnsanın nefretten tüyleri ürperiyor. Üç fena itikadımdan birinin ne olduğunu anladınız mı? Vicdan! “Bu nasıl şeydir? Bana anlatıver.” diyor. Senin gibi şekl-i insanide gelmiş bir öküze bu mübarek kelimenin medlülü²⁶⁶ kabil-i telkin²⁶⁷ midir? Her sözün, her iddian gösteriyor ki vicdandan, izandan tamamıyla mahrumsun. Bunun ne olduğunu benden ne soruyorsun? Bedi hocasına, ustana müracaat et... Bakalım böyle bir kelimeye o hiçbir yerde tesadüf etmiş mi?

Acem niçin böyle söylüyor biliyor musunuz? Güya “vicdan” kelimesi avamı inzibat-ı ahlakide²⁶⁸ tutmak için uydurulmuş manasız bir sözmüş de, kendisinin böyle oltaların yemine saldırmayacak kadar tabaka-i ulya²⁶⁹ mütefekkirininden²⁷⁰ bulunduğunu anlatacak... Fakat her sözü bir burhan-ı belahet²⁷¹ olduğu için arz-ı behreye²⁷² uğraştıkça cehlini, humkunu²⁷³ meydana koyuyor.

Müttefiken “ölümüne” karar vermiş olan gençler kimler imiş? Meydana çıksınlar. Edebiyatta da bir cemiyet-i hafiye²⁷⁴ mi var, anlayalım. Bu Hemedani müfsidi²⁷⁵, hakikaten böyle bir zümre-i

²⁶⁵ müttefiken: oy birliğiyle

²⁶⁶ medlul: anlam

²⁶⁷ kabil-i telkin: telkin edilmesi mümkün

²⁶⁸ inzibat-ı ahlaki: ahlak disiplini

²⁶⁹ tabaka-i ulya: yüce tabaka

²⁷⁰ mütefekkirin: düşünürler

²⁷¹ burhan-ı belahet: ahmaklık kanıtı

²⁷² arz-ı behre: payını gösterme

²⁷³ humk: budalalık

²⁷⁴ cemiyet-i hafiye: gizli örgüt

²⁷⁵ müfsit: arabozan

katilenin²⁷⁶ vekâlet-i beyanını mı²⁷⁷ haizdir²⁷⁸? Yoksa kendi nam ve hesabına mı saçmalıyor, bu tahakkuk etsin²⁷⁹...

Ben, Türklük istikbal-i edebîsinin medar-ı inkişaf u zaferi²⁸⁰ olacak, faal, müteceddit²⁸¹, milliyetine, ananatına²⁸², büyüklerine ihtiramkâr²⁸³, hakayıkbin²⁸⁴, ciddi, nezih gençliğin önünde bütün hürmet-i ruhiyesiyle boyun eğmiş bir takdirkâr, bir senahanım²⁸⁵... Böyle güzidefitrat bir heyet-i şübban²⁸⁶ arasında -velev hizmet-i merkebane²⁸⁷ ile olsun- Hemedani gibi Acem eşeklerinin dolaştığını istemem.

İcaba misal:

“Siz edebiyatı ahlak manasına alıyorsunuz. Edebiyat ahlak değildir beyefendi. Sizin cümle asabınız²⁸⁸ zannettiğinizden fazla bozulmuştur da haberiniz yok. Bugün beğenmediğiniz Şehabeddin Süleyman’ın sizin eserlerinizden daha fazla satıldığı yüzde iki yüz (!) derecesinde muhakkak olan Çıkmaz Sokak isminde bir kitabı vardır ki ahlaki olmadığı hâlde (!) sizin eserlerinizin ezher cihet²⁸⁹ yarısını cebinden çıkarır...”

İbare o kadar muakkat²⁹⁰, o kadar çetrefil ki satılan şey kitap mıdır, yoksa Şehabeddin’in kendi midir, asarımın²⁹¹ yarısı içinden çıkarılan cep, Acem’e mi Şehab’a mı kitaba mı aittir, anlaşılamı-

²⁷⁶ zümre-i katile: katil topluluğu

²⁷⁷ vekâlet-i beyan: konuşma, sözcülük yetkisi

²⁷⁸ haiz: sahip

²⁷⁹ tahakkuk etmek: gerçekleşmek

²⁸⁰ medar-ı inkişaf u zafer: zafer ve gelişmeye vesile

²⁸¹ müteceddit: yenilikçi

²⁸² ananat: gelenekler

²⁸³ ihtiramkâr: saygılı

²⁸⁴ hakayıkbin: hakikatleri gören

²⁸⁵ senahan: öven (kimse)

²⁸⁶ güzidefitrat bir heyet-i şübban: seçkin yaratılışlı bir gençler topluluğu

²⁸⁷ hizmet-i merkebane: eşekçe hizmet

²⁸⁸ asap: sinirler

²⁸⁹ ezher cihet: her bakımdan

²⁹⁰ muakkat: zor anlaşılır

²⁹¹ asar: eserler

yor... İşte size bir çıkmaz sokak muamması ki halledebilene aşk olsun... Bunları anlayabilmek için pek kuvvetli bir sahib-i karine²⁹² olmalı...

Şehab’la benim asarımın satış mukayesesinde gayet nazik, hassas bir terki-i kimyevi yapar gibi “yüzler” hanesinden adet alıyor. “Yüzde iki yüz derecesinde” diyor. İlahi Acem kahrol! Hiddetten insanı öldüreceksin... Yüzden iki yüz çıkar mı? Bu ne belahet ya Rabbi! Tada u terkim²⁹³ okumadın. Amal-i erbaa²⁹⁴ bilmezsin. Birden iki çıkamayacağını akıl edecek kadar ferasetin²⁹⁵ yoksa böyle bahislere girip de el âleme niye kepaze olursun? Noksanını, humkunu bil. Sen edip değil, eşekçi bile olamazsın... Çünkü onlara taşıttıkları yükün hesabını bilmek için birer çetele tuttururlar. İşte görünüyor ki sen ona da muktedir olamayacaksın. “Yüzde iki yüz” diyeceğine “üçte iki” desen olmaz mı? Hayır... Sonra bu pek sade bir ifade olur. Zat-ı küstahileri sadeliğin düşmanıdır. Nevin²⁹⁶ üslub-ı muakkad²⁹⁷ yazılacak. Çünkü bu manasızlıklar, bu mantıksızlıklar, bu hamakatler²⁹⁸, cehaletler başka türlü nasıl örtülür? Açık yazabilmek için kelimada cevher, kuvvet, selamet, dimağda ciddi sermaye lazım. Fakat yeni usul şivesizlikler, garabetler, zayıf telifler, sembolizmler arasında her falso, her noksan-ı fikrî, her ayb-ı edebî örtülür. Yalnız örtülmez belki birer letafet, maharet, fazilet-i bedia²⁹⁹ eşkâlini alır. İşte edebiyatımızın taht-ı tehdid ü kahrında kaldığı tehlike...

Dimağların sağlam, sarıh, mukavviyat-ı ilmiye ve fenniye³⁰⁰ ile terbiye alması lazımdır. Bu bahis uzun ve pek mühimdir. Fransa

²⁹² sahib-i karine: ipucu sahibi

²⁹³ tada u terkim: sayıları okuma yazma

²⁹⁴ amal-i erbaa: matematikte dört işlem

²⁹⁵ feraset: anlayışlılık

²⁹⁶ nevin: yeni

²⁹⁷ üslub-ı muakkad: anlaşılması güç anlatım

²⁹⁸ hamakat: budalalık

²⁹⁹ fazilet-i bedia: yeni ve görülmedik güzel erdem

³⁰⁰ mukavviyat-ı ilmiye ve fenniye: ilmi ve fenni güçlendiren şeyler

edebiyatı da böyle bir tehlikeye girmiş olduğu için en muktedir erbab-ı kalemden, bir heyet-i tahlisiye³⁰¹ teşkil edilmiştir.

Ben edebiyatı ahlak manasına alıp almadığıma dair *Cadı Çarpıyor*'da harf-i vahid³⁰² yazmadım. Fakat o, sizin almak istediğiniz edepsizlik manasında değildir. Edebiyatla ahlaka dair böyle bir şeyler işitmiş, gelmiş bana çalım satacak... Senin o kalın kafanın içinde gabi³⁰³ bir eşekçi beyni var. Bu hakikat her sözünle ayan oluyor. Edebiyatın mana-yı ahlakı tazammun edip etmeyeceği³⁰⁴ ve vicdanın varlığı yokluğu hakkında zihin sarf etmek... Bunlar senin için ne kadar uzak şeyler. Sen düşün bakalım yüzden, iki yüz, üç yüz çıkarmak gibi bir keşf-i mühimm-i adediye³⁰⁵ muvaffak olarak fenn-i riyaziye³⁰⁶ de harika-i zekânla edebiyat gibi altüst edebilir misin?

Muarızım gibi Fransızcadan sıfır almış bir şakika-i tahrir³⁰⁷ acaba bu hezar³⁰⁸ nazariyat-ı mudhikeyi³⁰⁹ hangi lisanda görüp de böyle meydan-ı bahse atılıyor?

Akılda adem-i muvazene³¹⁰ misal:

*“Şehabeddin Süleyman sizi bir kürsüden ihtiramla³¹¹ indiriyor-
du. Fakat siz zaten o kürsüye çıkmamıştınız...”*

Şehabeddin Bey erbab-ı kalemi inzal³¹² ve irkâp³¹³ için kürsü memuru mu oldu? Bu şerefli hizmeti kim ihdas u tevcih etti³¹⁴? Zaten çıkmamış olduğum yerden nasıl indiriliyorum? Çelmeyle,

³⁰¹ heyet-i tahlisiye: can kurtarma topluluğu

³⁰² harf-i vahid: tek bir harf

³⁰³ gabi: ahmak

³⁰⁴ tazammun etmek: içine almak

³⁰⁵ keşf-i mühimm-i adedi: önemli sayısal keşif

³⁰⁶ fenn-i riyazi: matematik fenni

³⁰⁷ şakika-i tahrir: yazının baş ağrısı

³⁰⁸ hezar: bin, binlerce

³⁰⁹ nazariyat-ı mudhike: gülünç kuram

³¹⁰ adem-i muvazene: dengesizlik

³¹¹ ihtiram: saygı

³¹² inzal: indirme

³¹³ irkâp: bindirme

³¹⁴ ihdas u tevcih etmek: ortaya çıkarmak ve mevki vermek

kurt kapanyıyla, karmanyolayla³¹⁵, boyundurukla indiremediklerini-
zin etrafına dizilip böyle binihaye³¹⁶ havlayacak mısınız? Avave-i
tenkidinizle³¹⁷ *Cadı*’nın daha ziyade sürümüne hizmet ediyorsunuz.
Çenenize, kaleminize kuvvet... Çalışınız... Kimseyi mevki-i ede-
bîsinden düşüremez, mahlul-i kürside³¹⁸ bulamaz iseniz bazı so-
kaklarda hamal beklemelikleri vardır, şimdilik oralarda tüneyiniz.
Sonra yer açıldıkça kayrılırsınız. Hemedani Yenikapı’daki moloz
dağına gitsin. O tepe, Acem eşeklerinin himmetiyle vücut bulmuş-
tur. Belki dedesi de bu emirde mesbukü’l-himmedir³¹⁹.

Nezakete misal:

*“Kel Hasan (!) Osmanlı âlem-i temaşasında³²⁰ ne kadar iktisa-
b-ı marifet³²¹ eylemiş ve ne kadar sanattan behreyab³²² olabilmış ise
siz de Osmanlı âlem-i tahririnde³²³ ondan fazla bir şey kazanma-
mışsınız beyefendi. O da güldürmüş, siz de güldürmüşsünüz. O da
arkasına bir insan sürüsü takmış, siz de takmışsınız...”*

Şehabeddin Bey’in “bir kitab-ı şütüm”³²⁴ namını verdiği *Cadı
Çarpıyor*’da bir herzevekil³²⁵ ile bir “kirli mikrop” tabirlerinden
başka hemen bir şey yoktur. Biz bu kitabın 21. sayfasında mud-
hik³²⁶ oyuncumuzun ismini “Komik Hasan Efendi” suretinde zik-
retmişiz... Kendi sayısıyla³²⁷ taayyüş eder³²⁸ bir oyuncuyu yukarıdaki
üryan ifade ile ağza alış, Acemoğlu’nun nasıl bir mezbele-i terbiye-

³¹⁵ karmanyola: şehir içindeki ıssız yollarda ölümle korkutarak yapılan soyguncu-
luk

³¹⁶ binihaye: bitmek tükenmeksizin

³¹⁷ avave-i tenkid: eleştiri havlaması

³¹⁸ mahlul-i kürsi: kürsüden indirilmiş

³¹⁹ mesbukü’l-himme: daha önce hizmette bulunmuş

³²⁰ âlem-i temaşa: piyes dünyası

³²¹ iktisab-ı marifet: beceri kazanma

³²² behreyab: nasiplenmiş

³²³ âlem-i tahrir: kitap yazma dünyası

³²⁴ kitab-ı şütüm: küfürler kitabı

³²⁵ herzevekil: saçma sapan konuşan kimse

³²⁶ mudhik: eski Türk sahne oyunlarında güldüren oyuncu

³²⁷ say: emek

³²⁸ taayyüş etmek: geçinmek

de yetiştiğini gösteriyor. Yirmi senedir asar-ı âcizanemi takip eden, memleketimizin en güzide kısm-ı mutaliinini³²⁹ “insan sürüsü” tabir-i behimîsiyle³³⁰ ifade hayâsızlığında bulunuyor. Bedi muallimi kendine böyle bir muavin-i beyan³³¹ bulduğu için iftihar etsin.

Aleyhimde gösterilen en menfur³³² teşniatla³³³ iktifa edemeyerek tahkirat-ı kemşuuranesini³³⁴ kariin-i masumeye³³⁵ kadar teşmil³³⁶ habasetine³³⁷ kalkmak...

Daha bakınız:

“Şehabeddin Süleyman evvela bu memlekete, bir iki arkadaşıyla beraber bu memlekete, bu nankör memlekete...”

Sus hergele! Türkler evlad-ı dallelere³³⁸ tahkiratına karşı bitahammül bulunurlar iken senin gibi mülevves³³⁹ vicdanlı bedhah³⁴⁰ bir ecnebinin ağız kokusunu nasıl çekebilirler? Bu memleket nankörse, bu muhitin insanları hayvan sürüsü ise aramızdan defol, Hemedan’a git... Zaten Türklükle bir münasebetin yok. Hâlâ “gelirdiler”, “gidiyirdiler” deyip duruyorsun. Türklük, mahsusat-ı lisanıyesini³⁴¹ bile sana tevdiiden³⁴² iğrenmiş... Elan bahçe oyunundaki Acemler gibi konuşuyorsun. *Rûbab*’ın 290. sahifesinde şu ifadene bak:

“Kudret-i beyan itibarıyla pek büyük hatta bizde yazılmamış birer eser-i sanattılar. (!) Fakat piyes değildiler... (!)”

³²⁹ kısm-ı mutaliin: kitap okuyanlar kısmı

³³⁰ tabir-i behimî: hayvanca tabir

³³¹ muavin-i beyan: düşünce belirtme yardımcısı

³³² menfur: nefret uyandıran, iğrenç

³³³ teşniat: ayıplamalar

³³⁴ tahkirat-ı kemşuurane: kötü niyetli hakaretler

³³⁵ kariin-i masume: masum okuyucular

³³⁶ teşmil: yayma, genişletme

³³⁷ habaset: alçaklık

³³⁸ evlad-ı dalle: yoldan çıkmış çocuklar

³³⁹ mülevves: kirli

³⁴⁰ bedhah: kötü yürekli

³⁴¹ mahsusat-ı lisanıye: dil özellikleri

³⁴² tevdi: verme

Eğlenmek istediğin meddah Sururi şimdi karşına çıkıp da “Pes balam Hemedani, öz deden lisanın kabağa koyup İslambol’da edipleşmek hahiş edirsən³⁴³, Türki bilmirsən, Farisi anlamırsən, sakalına hına³⁴⁴ bağlamırsən. Hansi insan görsən kelb³⁴⁵ gibi salırsən. Sen ne milletsən? Utanmırsən mi? Kızarmırsən mi? Hey köpeyoğlu...” yollu bir serzenişte bulunsa büyük pederin tarafından bir vekâlet-i tevbiḥ³⁴⁶ ifa etmiş olacağı için iki elinden öpmelisin. Çünkü karşına hakiki deden de çiksa sana bundan başka türlü söylemez.

Bu nankör memleket mi? Acem, Allah belanı versin... O elindeki kalem gözüne girsin çıksın... Bu memleket nankör değil, bilakis pek münim³⁴⁷ ve mükerremdir³⁴⁸. Türkiye; Tahran’da, Şiraz’da, Hemedan’da aç kalıp buralara dökülen kitapçı, tömbekici, eşekçi nevinden sürülerle Acem besliyor. Gözünüze dizinize dursun... Buradan yediğiniz ekmeğe mukabil memleketimize ne hizmet ifa ediyorsunuz? İşte bir numunesi sen. Daha imla, kaide, edep, terbiye öğrenmeden, dilini düzeltmeden eline kalemi alır almaz edebiyat haydutluğuna çıkıyor, yirmi otuz senelik kadem ve mesai-i tahririyesiyle tanınmış evlad-ı memleketin katline yürüyorsun. Hele İrani kitapçıların içinde gizli matbaalara malik sarik³⁴⁹ kumpanyaları var. Namık Kemal merhumun asarını benim şunun bunun kitaplarımızı kerratla³⁵⁰ basıp basıp has malınız gibi gözümüzün önünde satmaktan utanmıyorsunuz.

İffet’in, *Mürebbiye*’nin, *Muadele-i Sevda*’nın temettuat-ı neşriyelerinden³⁵¹ benden ziyade bu hırsız Acemler istifade ettiler. Memleketimizdeki İranilerin içinde namuslular da bulunduğu kabîl-i inkâr değildir. Fakat senin gibi bir edepsizin muhitimizdeki

³⁴³ hahiş etmek: istemek

³⁴⁴ hına: kına

³⁴⁵ kelb: köpek

³⁴⁶ vekâlet-i tevbiḥ: azarlama vekâleti

³⁴⁷ münim: cömert

³⁴⁸ mükerrem: saygıdeğer

³⁴⁹ sarik: hırsız

³⁵⁰ kerratla: defalarca

³⁵¹ temettuat-ı neşriye: yayım kârları

mazarr-ı fesadı³⁵² yüz namuskâr Acem'in hayırhahisini iptale kifa-
yet ediyor.

Zamanımızın türlü türlü edebiyat modaları içinde, mahrum-ı
istidad³⁵³ olanların başları sıkıldıkça vatana tan etmeleri³⁵⁴, memle-
keti nankörlükle ithama kalkmaları gibi bir nev-i kerih³⁵⁵ de çıktı.
Kimse kendine kabahat bulmuyor. Bir kitap revaçyab olmazsa³⁵⁶
suçu yazana değil, satın almayanlara bulmak lazım geliyor. Heme-
dani'nin kafası ari-i dimağ³⁵⁷ bir azm-i mücevvef³⁵⁸ olduğundan
orada etrafından akseden gürültülerden başka şey bulamazsınız.
İşte bu maluliyetinden³⁵⁹ dolayı bu mukallit³⁶⁰ herif tan-ı muhit³⁶¹
modasına kapılarak memlekete nankör diyor. Bilmiyor ki kendisi
buralı değil, belki tohumu İran'dan alınmış acı, hışır bir Acem ka-
bağıdır.

Hemedani, Şehabeddin'in Faguet'den³⁶² (Fage) intihali³⁶³ hak-
kındaki sözlerini bir isnat, bir iftira şeklinde göstermeye yeltenerek
“Vahime-i Mesuliyet” unvanından başka meydanda bir hırsızlık ol-
madığını iddia ile diyor ki:

*“Eğer o makaleler birer eser-i intihal ise Hüseyin Rahmi Bey
bunu gösterebilir. Fransızcılarını alsın, çalınan yerleri kessin. Ve
Türkçeleriyle yan yana koyarak istediği, beğendiği bir gazetede
neşreylesin. Eğer bunu yapamaz ise kendisine adi, sefil bir müf-*

³⁵² mazarr-ı fesadı: kötülüğün zararları

³⁵³ mahrum-ı istidad: yetenekten yoksun

³⁵⁴ tan etmel: kötülemek

³⁵⁵ nev-i kerih: iğrenç tür

³⁵⁶ revaçyab olmak: değerli bulunmak

³⁵⁷ ari-i dimağ: beyinden yoksun

³⁵⁸ azm-i mücevvef: içi boş kemik

³⁵⁹ maluliyet: sakatlık

³⁶⁰ mukallit: taklitçi

³⁶¹ tan-ı muhit: etrafı kötüleme

³⁶² Émile Faguet (1847-1916): Fransız edebiyat eleştirmeni

³⁶³ intihal: kaynak göstermeden, yazarın adını belirtmeden bir eserden parçalar
alma, kendininmiş gibi gösterme veya bir eserin bütünü kendine mal etme,
aşırma

teri³⁶⁴ lakabını vermekte bir saniye bile tereddüt etmeyeceğim. O makalelerin iki üçü benim evimde, gözümün önünde yazılmıştır.”

Şehabeddin Bey’in “Vahime-i Mesuliyet”³⁶⁵ unvanıyla *Sabah*’ın 28 Nisan tarih ve 8495 numaralı Pazar günkü nüshasında intişar eden³⁶⁶ makalesinin³⁶⁷ hemen ilk satırlarına bir göz atarsanız şu sözleri görürsünüz:

“– Amirim söyledi ben yaptım... Eğer mesuliyet teveccüh ederse³⁶⁸ ona aittir. Bahusus³⁶⁹ zannediyor musunuz ki ben onu kitaba uydurmadım... İlaahirihi...”

Bu satırları okuduktan sonra Émile Faguet’nin (Emil Fage) *Et l’horreur des responsabilités*³⁷⁰ isimli kitabının birinci babını açınız, ikinci paragrafta şu ibareyi okursunuz:

“*Par suite, il est absolument irresponsable; c’est la loi, ce n’est pas lui qui a fait arrêt; l’arrêt est sorti de de la loi, etc.*”³⁷¹

Şimdi görüyorsunuz ki iki metindeki ruh-ı ibarat³⁷² birbirinin aynıdır. Fakat Şehabeddin Bey, on senedir hile-i intihal ile meşgul bir sahib-i mümarese³⁷³ olduğundan Faguet’nin (Fage) Fransızca-daki “loi” yani “kanun” kelimesini amir lafzına tahvil³⁷⁴ ve bir de “arrêt”³⁷⁵ sözünü kamilen³⁷⁶ tayyetmek³⁷⁷ gibi pek ufak tedabir-i tağ-

³⁶⁴ müfteri: iftiracı

³⁶⁵ vahime-i mesuliyet: sorumluluk kuruntusu

³⁶⁶ intişar etmek: yayımlamak

³⁶⁷ “Bu unvan altında münteşir makalatın birincisi olacak zannederim.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

³⁶⁸ teveccüh etmek: yönelmek

³⁶⁹ bahusus: özellikle

³⁷⁰ *et l’horreur des responsabilités*: ve sorumluluk korkusu

³⁷¹ *Par suite, il est absolument irresponsable; c’est la loi, ce n’est pas lui qui a fait arrêt; l’arrêt est sorti de de la loi, etc.* Sonuç olarak o kesinlikle sorumsuzdur; bu kanundur, yargılayan o değildi; yargı kanunlardan çıktı, vb.

³⁷² ruh-ı ibarat: cümlelerin ruhu

³⁷³ sahib-i mümarese: ihtisas sahibi

³⁷⁴ tahvil: değiştirme

³⁷⁵ arrêt: yargı

³⁷⁶ kâmilten: eksiksiz olarak

³⁷⁷ tayyetmek: çıkarmak

yiriyede³⁷⁸ bulunmuş. Çünkü bunları aynen bıraksa o zamana intihal değil, tam manasıyla bir tercüme olur.

Müntahilin³⁷⁹ rüsuu-ı medidine³⁸⁰ delalet eden başka ustalıklar da var. Ekser ibarattaki intihalat³⁸¹ toplu değil, avcı tabiyesine³⁸² dağılmış gibi serpinti hâlinde... Münekkit için elde takib-i cımbızla, etrafa ve bazen uzaklara kertenkele gibi kaçışan bu firarı cümlelerin arkasından koşarak birer birer enselemek külfeti var... Mesela biraz yukarıda zikrettiğim ibarelerin cümle-i ahiresi³⁸³ olan “Zan- neditiyor musunuz ki ben onu kitaba uydurmadım.” sözünün Fransızcasını ikinci paragrafta bulamaz iseniz birinciye çıkınız. Orada hafifçe tebdil-i sima etmiş³⁸⁴ gibi bir şekilde “*Le juge ne juge point en équité, mais selon la loi*”³⁸⁵ sözlerini hemen yakalarsınız...

Sonra Faguet’den (Fage) bir ibare alıp Fransızların “*délayer*”³⁸⁶ dedikleri usulde sulandırarak, içine, güneşler, aylar, yıldızlar, zihniyetler, ananeler karıştırarak zahiren³⁸⁷ her şeyden bahis fakat hakıyla hiçbir şey anlatamayan kompozit³⁸⁸ usulünde arşın boyu makalat vücuda getirilir. Bu suretle bir taraftan sahib-i imtiyazların³⁸⁹ beyhude keseleri boşaltılır, diğer taraftan boş yere karilerin kafaları şişirilir. Bunda iki menfaat vardır: gazete doldurmak, para kazanmak... Fayda ve şeref-i hakiki-i matbuatın hissesi hemen bir hiçtir.

³⁷⁸ tedabir-i tağyiriye: değiştirme tedbirleri

³⁷⁹ müntahil: başkası tarafından kaleme alınmış veya söylenmiş şiiri, yazıyı vb. kendisine aitmiş gibi gösteren, eser çalan (kimse)

³⁸⁰ rüsuu-ı medid: uzun süredir devam eden ustalık

³⁸¹ intihalat: intihaller, aşırımlar

³⁸² tabiye: taktik

³⁸³ cümle-i ahire: son cümle

³⁸⁴ tebdil-i sima etmek: yüzünü değiştirmek

³⁸⁵ *Le juge ne juge point en équité, mais selon la loi*: Hâkim hakkaniyete göre değil, kanuna göre hüküm verir.

³⁸⁶ *délayer*: yoğunluğu azaltmak, sulandırmak

³⁸⁷ zahiren: görünüşte

³⁸⁸ kompozit: birbiriyle uyumsuz, değişik öğelerin bir araya getirilmesi

³⁸⁹ sahib-i imtiyaz: hak sahibi

Şehabeddin Bey zihnini yormadan mütefekkir ve müellif geçinmek sırrına mazhar, pek cesur bir tufeyli-i edibdir³⁹⁰. Mekel-i sanat³⁹¹ edindiği Fransızca, Türkçe kitapların en güzel cümle ve satırlarını obur bir tırtıl gibi oyar. Reng-i asliyi biraz kaçırmak için ufak tefek rötuşlar ile sahifeler aşırır. Asarı, hırsız yataklarının dükkânçe-i avanisine³⁹² benzer. Bakarsınız murassa³⁹³ bir hançer, ortada gümüş bir ayna, yanında altın işlemeli bir çekmece... Kıymettar bir vazo... Sahaif-i sanatını³⁹⁴ tezyin³⁹⁵ ü tanzim ederken³⁹⁶ hep bunlara birer mahal bulur, yerleştirir. Taine'den³⁹⁷ (Ten), Faguet'den (Fage), Albalat'dan (Albala)³⁹⁸ vesaireden Frenk metai aşırıntılar yaptığı gibi bizim bedestene³⁹⁹ uğramaktan da çekinmez... Şark mallarıyla da koynunu, koltuğunu doldurur. Kâr-ı sirkatine⁴⁰⁰ kesat⁴⁰¹ tari olduğu⁴⁰² zamanlar *Edebiyat* müellifi Süleyman Fehmi Bey⁴⁰³ gibi bir sahib-i mesaiyi yakalar. Mahallin caddeliğine de ehemmiyet vermez, soyar soğana çevirir.

Şehabeddin Bey'in mahut⁴⁰⁴ makalatı⁴⁰⁵ Hemedani'nin hanesinde ve gözü önünde yazmış olduğunu Acemoğlu temine uğraşı-

³⁹⁰ tufeyli-i edib: edebiyat asalağı

³⁹¹ mekel-i sanat: sanat yiyeceği

³⁹² dükkânçe-i avani: züciye dükkâncığı

³⁹³ murassa: değerli taşlarla süslenmiş

³⁹⁴ sahaif-i sanat: sanat sayfaları

³⁹⁵ tezyin etmek: süslemek

³⁹⁶ tanzim etmek: düzenlemek

³⁹⁷ Hippolyte Adolphe Taine (1828-1893): Fransız eleştirmen ve tarihçi. Pozitivizmin önde gelen isimlerindendir.

³⁹⁸ Antoine Albalat (1856–1935): Fransız yazar ve edebiyat eleştirmeni

³⁹⁹ bedesten: kumaş, mücevher vb. değerli eşyaların alınıp satıldığı kapalı tarihî çarşı

⁴⁰⁰ kâr-ı sirkat: hırsızlıktan elde edilen kazanç

⁴⁰¹ kesat: durgunluk

⁴⁰² tari olmak: ortaya çıkmak, musallat olmak

⁴⁰³ Süleyman Fehmi Bey (öl. 1935): Devlet adamı, eğitimci. İstanbul ve Galatasaray Lisesinde öğretmenlik yaptı. Arnavutluk'ta birkaç dönem çeşitli bakanlıklara getirilmiş ve *Edebiyat* adlı eseri üç kez (1909, 1910, 1912) basılmıştır.

⁴⁰⁴ mahut: adı geçen

⁴⁰⁵ makalat: makaleler

yor. Huylu huyundan vazgeçer mi? Bu derece kaşarlanmış bir “edebiyat” yankesicisini kontrol altına almak kabil midir? Hemedani gibi Fransızcanın alfabesine gayrivâkıf bir cahil bu işten ne anlar? Bedi muallimi, Fransız Millî Kütüphanesini takımıyla aşırса alık Acem yine farkına varamaz...

Şehabeddin Bey’in irtikâb-ı intihalini⁴⁰⁶ ispat edemezsem Hemedani benim için “sefil bir müfteri” diyecekmiş. Fakat iddiam böyle sabit olunca ben onlara ne diyeyim? Muarızlarımı utandırmağa uğraşmanın abesle iştigal olduğunu bana çok kimse ihtar etti. Binaenaleyh bu satırları onları şermsar etmek⁴⁰⁷ maksadıyla değil, zamanımızın edebiyat namına olan mülevvesat-ı ahlakiye ve kalemiyesinden⁴⁰⁸ memlekete müellim⁴⁰⁹ numuneler, halka mucib-i intibah⁴¹⁰ vesikalar⁴¹¹ göstermek için yazıyorum.

“Cadı Hortladı” makale-i şeniasıyla⁴¹² elime tevdi ettiği⁴¹³ ruh-ı cehalet ü hamakatini satır satır kariine göstermek ıstırabına katlandığım Hemedani’nin laşesi⁴¹⁴ işte piş-i istikrahımızda⁴¹⁵ yatıyor. Karaladığı hezeyannamede şive-i lisanımıza muvafık bir satır, akıl ve mantığa mutabık⁴¹⁶ bir söz, ilim ve terbiyeye delalet eder bir ke-lime yok.

“Sanat-ı edebiyat içerisine böyle bir bend-i garibin duhulüne⁴¹⁷ (!?) teşebbüs ettiklerinden dolayı Hüseyin Rahmi Bey...”

⁴⁰⁶ irtikâb-ı intihal: çalıntı girişimi

⁴⁰⁷ şermsar etmek: utandırmak

⁴⁰⁸ mülevvesat-ı ahlakiye ve kalemiye: ahlaki iğrençlikleri ve kalem pislikleri

⁴⁰⁹ müellim: üzücü

⁴¹⁰ mucib-i intibah: gerçeği anlama, uyanma

⁴¹¹ vesikalar: belgeler

⁴¹² makale-i şenia: kötü makale

⁴¹³ tevdi etmek: vermek

⁴¹⁴ laşe: leş

⁴¹⁵ piş-i istikrah: tiksinen (gözlerin) önü

⁴¹⁶ mutabık: uygun

⁴¹⁷ duhul: girme

Eda-yı belahetiyle⁴¹⁸ ilm ü edeb iddia eden, tamtakır bir kafa, şütüm azma bir lisan, kirli bir kalem sahibinin bedhahisi⁴¹⁹, cehaleti fark edilemeyerek hitabet-i küfriyatına⁴²⁰ sami⁴²¹ bulunan bir muhitte, his, haysiyet ve namus-ı edebî yok demektir. Çünkü haysiyet, ondan cüda⁴²² mütearızına⁴²³ karşı daimî bir cidal-i müdafaa⁴²⁴ sayesinde kabil-i muhafazadır. Mihmanı⁴²⁵ olduğu bir memleketin insanlarını hayvan sürülerine benzeten, perverde-i nan u nimeti⁴²⁶ bulunduğu bir muhiti biperva⁴²⁷ nankörlükle ithamdan çekinmeyen bir küstahın istimal ettiği lisanın en basit kavaidini öğrenmeden, vicdan ve ahlak münkeriyetinin⁴²⁸ fazilet olamayacağı anlamadan, şütümün edebiyattan sayılamayacağı bilmeden tekrar etrafına çirkâb-ı hezeyan⁴²⁹ saçmaya kalkarak bu memlekette sami-i vakar⁴³⁰ bulursa bu hâl kendinden ziyade bizim için, bizim haysiyet ü namus-ı edebîmiz için ayıptır. Büyük bir şeyndir⁴³¹. Zeval-i ilm ü irfan⁴³² alametidir.

*

Şehabeddin Süleyman Bey: Meslek-i Edebîsi, Kudret-i Tenkidiyesi⁴³³, Zarafet-i Tab u Üslubu⁴³⁴

Bir kitap tabolunduğu zaman intişarı ilan edilmek için gazete idarehanelerine birer adet gönderilir. *Cadı*'yı Sabah Matbaasına gö-

⁴¹⁸ eda-yı belahet: ahmakça tavır

⁴¹⁹ bedhahi: başkasının kötülüğünü isteme

⁴²⁰ hitabet-i küfriyat: küfür içerikli sözler

⁴²¹ sami: dinleyici

⁴²² cüda: ayrı düşmüş

⁴²³ mütearız: muhalif

⁴²⁴ cidal-i müdafaa: müdafaa savaşı

⁴²⁵ mihman: misafir

⁴²⁶ perverde-i nan u nimet: ekmek ve nimetiyle beslenen

⁴²⁷ biperva: çekinmeden

⁴²⁸ münkeriyet: yadsınma, tanınmama, kabul edilmeme

⁴²⁹ çirkâb-ı hezeyan: saçmalama çamuru

⁴³⁰ sami-i vakar: ağırbaşlı dinleyici

⁴³¹ şeyn: ayıp

⁴³² zeval-i ilm ü irfan: ilim ve irfanın ortadan kalkması

⁴³³ kudret-i tenkidiye: eleştiri yeteneği

⁴³⁴ zarafet-i tab u üslub: yaradılış ve söyleyiş zarafeti

türen zat, orada Şehabeddin Süleyman Bey’e tesadüf eder ve kitabı uzatır. Münekkîd-i mağrur⁴³⁵, kaşlarını çatar. Eline aldığı eser ile mukaddimin⁴³⁶ yüzüne doğru havai bir kavs-i seri⁴³⁷ çizerek “Rahmi’yi biraz hırpalayacağım!” buyururlar. Engizisyon mahkemeleri⁴³⁸ gibi *Cadı* aleyhindeki “hük-m-i idam”ın kable’l-mütalaa⁴³⁹ verilmiş olduğunu biperva anlatır. Roman birinci derecede asardan olsun, büyük bir faide-i ictimaiye ve tenviriyeyi⁴⁴⁰ haiz⁴⁴¹ bulunsun, ne olursa olsun kitabın hakiki mahiyet-i edebiyesiyle münekkîdin ona sallayacağı mirvaha-i taltifi⁴⁴² veya indireceği darbe-i tenkidi tevlit edecek⁴⁴³ esbap⁴⁴⁴ başka başka şeylerdir.

İşte Şehabeddin Bey’in edebiyattaki mesleği... Kudret-i tenkidiyesine gelince yübuset-i eda ve mantıkiye⁴⁴⁵ içinde bunaldığı zamanlar, sözlerine lezzet verebilmek için domates salçası kullanır. Zavallı Şehab bu vadide domatesle, patatesle isbat-ı hüner edilemeyeceğini anlayacak kadar adab-ı tenkide vâkıf olaydın... Edep gibi tenkidin de âleme bu kadar pest⁴⁴⁶ menzileden⁴⁴⁷ pek çirkin bir karikatürünü iraedden⁴⁴⁸ sıkılırdın. Sence mevhûb⁴⁴⁹ ve meksûb⁴⁵⁰ olmayan meziyetler, faziletler, fenler, ilimler ile yani birtakım mef-

⁴³⁵ münekkîd-i mağrur: gururlu eleştirmen

⁴³⁶ mukaddim: takdim eden

⁴³⁷ kavs-i seri: hızlı yay (şekli)

⁴³⁸ engizisyon mahkemeleri: Orta Çağ’da, Katoliklerde katı din inançlarına karşı gelenleri cezalandırmak için kurulan kilise mahkemelerinin adı

⁴³⁹ kable’l-mütalaa: okumadan evvel

⁴⁴⁰ faide-i ictimaiye ve tenviriyeye: toplumsal ve aydınlanmaya yönelik fayda

⁴⁴¹ haiz: sahip

⁴⁴² mirvaha-i taltif: iltifat yelpazesi

⁴⁴³ tevlit etmek: doğurmak

⁴⁴⁴ esbap: sebepler

⁴⁴⁵ yübuset-i eda ve mantıkiye: yöntem ve mantıktaki kuruluş

⁴⁴⁶ pest: alçak

⁴⁴⁷ menzile: makam, derece

⁴⁴⁸ irae: gösterme

⁴⁴⁹ mevhûb: bağışlanmış

⁴⁵⁰ meksûb: kazanılmış

kudat-ı nefsiyenle⁴⁵¹ arz-ı mevcudiyete⁴⁵² uğraştıkça, mübahat-ı fikriye⁴⁵³ namına bütün kabalıklarını, tab-ı hamını⁴⁵⁴ meydana dökerek acınacak ve gülünecek bir hâl alıyorsun. Çünkü dimağda başka sermaye, kalemde başka kuvvet yok... Fıtratları müsait olmayanların bedi kitapları okumakla, daha doğrusu okumuş olduklarını iddia etmekle edip olamayacaklarına sen bir burhan-ı celisin⁴⁵⁵. Buna şahit de 62 numaralı *Rûbab* ile verdiği cevapta, fıkdan-ı ilm ü terbiye-ni⁴⁵⁶ setir için⁴⁵⁷ sapıttığın kirli yollar, kullandığın iğrenç tabirler, mülevves sözlerdir...

Edebiyat-ı Osmaniye'mizin boşluklarını imla⁴⁵⁸, nezahetini⁴⁵⁹ ila⁴⁶⁰ iddiasında gezen bir edibin bu sözlerini işte naklediyorum. Karilerin gözleri bari bedaat-i beyan⁴⁶¹, zarafet-i tab u üslub görsün:

“Bu Cadı Çarpıyor arsız, âciz, sümüklü (münekkidin küçüklüğü gibi) ruhu galiz⁴⁶² birtakım mahalle çocukları vardır, tıpkı onlara benziyor. Onlar kendilerinden daha büyük, daha kuvvetli birinin kırbaçları altında kıvranırlar da kaçarlar. Ve sonra bir köşeye çekilip, mesela evlerinin sokağa nazır bir penceresine çıkıp daribin⁴⁶³, kuvvetlinin hakkında söylemedik söz, nakletmedik isnadat⁴⁶⁴ bırakmazlar. Bunlara verilecek cevap adem-i tenezzüldür⁴⁶⁵. Ne yapayım

⁴⁵¹ mefkudat-ı nefsiye: olmayan varlık

⁴⁵² arz-ı mevcudiyet: varlık gösterme

⁴⁵³ mübahat-ı fikriye: düşünceyle övünme

⁴⁵⁴ tab-ı ham: ham yaratılış

⁴⁵⁵ burhan-ı celi: açık kanıt

⁴⁵⁶ fıkdan-ı ilm ü terbiye: ilim ve terbiye yoksunluğu

⁴⁵⁷ setir: örtme, gizleme

⁴⁵⁸ imla: doldurma

⁴⁵⁹ nezahet: incelik

⁴⁶⁰ ila: yüceltme

⁴⁶¹ bedaat-i beyan: anlatış güzelliği

⁴⁶² galiz: kaba, çirkin

⁴⁶³ darip: dayak atan

⁴⁶⁴ isnadat: iftiralar

⁴⁶⁵ adem-i tenezzül: aldırış etmeme

ki Hüseyin Rahmi Bey bu eserinin köşesinde bucağında bazı nazariyat-ı edebiye⁴⁶⁶ sarfına kalkışmışlar. Ve bunları hiç bilmiyorlar...”

Muarızlarımla karşı karşıya geleli tuhaf bir hâle uğradım. Cevap vermek için hangi satırlarına göz atsam önümde bir yığın saçmadan başka bir şey bulamıyorum. Kisve-i tıbaat⁴⁶⁷ altında zimeal⁴⁶⁸ zannını verecek birer eşkâl-i muğfile⁴⁶⁹ arz eden bu cümleleri birer birer mihekk-i mana ve muhakemeye⁴⁷⁰ sürter isek koflukları insana hayret getiriyor. Bu ne acz u belahettir! Hasımlarımı karşımda kuvvetli ve mantıki görmek arzu ederdim... İşte bakınız: Ben, Şehabeddin Bey’in kuvvetli kırbaçları altında kıvranan sümüklü mahalle çocuğuna benziyormuşum. Nasılsa bu darib-i müdhişin elinden kurtularak evimin sokağa nazır penceresine kaçmış, oradan söylemedik söz bırakmamışım.

Şehab Bey’in beni korkutmak için, elinde bu kadar hiddet ve şiddetle kullandığı taziyan-e-i tehdidin⁴⁷¹ ne olduğunu biliyor musunuz? Numune-i irfanı olan mahut⁴⁷² domatesli tenkit... Ben onu sağlam, çürük, tekmiil küfesiyle beraber münekkit cenaplarının tepesinden aşağı geçirdim. Şimdi şarlatan bir at cambazı gibi elinde kırbaçla kime karşı çıkıyor? Hemedani’yi drese⁴⁷³ etmek için mi? Bu vazifeyi Acem eşekçilerine bıraksa daha münasip olur. Bu kırbaçlı, sopalı üdebadan Allah matbuatımızı kurtarsın.

Ben hezelnüvis⁴⁷⁴ bir avam muharriri, ben son eseriyle sukut etmiş⁴⁷⁵, bitmiş demode bir romancı, ben kıymeten domatese muadil⁴⁷⁶ asarıyla son nefesini vermiş bir muharrir ölüsü... Beni böyle

⁴⁶⁶ nazariyat-ı edebiye: edebiyat görüşleri

⁴⁶⁷ kisve-i tıbaat: kitap basma görünüşü

⁴⁶⁸ zimeal: anlamlı

⁴⁶⁹ eşkâl-i muğfile: aldatıcı şekiller

⁴⁷⁰ mihekk-i mana ve muhakeme: anlam ve muhakeme mihengi

⁴⁷¹ taziyan-e-i tehdid: tehdit kırbaçı

⁴⁷² mahut: adı geçen

⁴⁷³ drese (*dresser*): bir hayvanı eğitmek

⁴⁷⁴ hezelnüvis: saçma sapan yazar

⁴⁷⁵ sukut etmek: düşmek

⁴⁷⁶ muadil: denk

tasvir ettikten sonra kırbaçla çıkıp da daraban-ı gayzınızın⁴⁷⁷ altında kimi kıvrandırıyorunuz? Bir parça mantık, izan, idrak Allah'ım!

Binlerce kariin huzurundayız. Matbuatın bu zemin-i münakaşası sümüklü mahalle çocuklarının güşe-i pencereleri⁴⁷⁸ değildir. Aklını başına al. Ben arz-ı münakaşa üzerinde duruyorum. Pencereye, hiçbir tarafa kaçmıyorum. İşte ispatı da Hemedani'yi paçalarıma doğru salıverdiğindir.

Bizim gibilerine verilecek cevap adem-i tenezzül imiş. Fakat bizi irşad-ı edebîlerinden⁴⁷⁹ mahrum bırakmamak için zabt-ı kaleme muvaffak olamamışlar. Bakalım nasıl cevahir-i hikmet⁴⁸⁰ saçacaklar? Müstefit olalım⁴⁸¹.

İşte:

“Evet, domatesin hangi fasileye⁴⁸² mensup olduğunu bir muhitü'l-maari⁴⁸³ malumatıyla zikrediyorlar da sonra ötede ‘Lisanımızda sadeliğin elzemiyet⁴⁸⁴ ve ehemmiyet⁴⁸⁵ cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır’ diyorlar. Demek ki Hüseyin Rahmi Bey, kendi fetvasınca bu büyük romancı, edebiyatla lisanı karıştıracak kadar bir sadegi-yi rüyet⁴⁸⁶ ve bir adem-i vukuf⁴⁸⁷ (!) sahibidir.”

Beyefendi evvelen muhitü'l-maarifler hin-i hacette⁴⁸⁸ müracaatla hall-i müşkil edilmek, okunmak için yazılmışlardır. Aks-i iddiada iseniz tashih-i zehab⁴⁸⁹ buyurunuz. Saniyen⁴⁹⁰ bunlardan

⁴⁷⁷ daraban-ı gayz: öfke vuruşu

⁴⁷⁸ güşe-i pencere: pencere köşesi

⁴⁷⁹ irşad-ı edebî: edebî yol göstericilik

⁴⁸⁰ cevahir-i hikmet: hikmetli cevherler

⁴⁸¹ müstefit olmak: yararlanmak

⁴⁸² fasile: familya; bir cinsten olan bitkilerin hepsi

⁴⁸³ muhitü'l-maari: ansiklopedi

⁴⁸⁴ elzemiyet: gereklilik

⁴⁸⁵ ehemmiyet: önem

⁴⁸⁶ sadegi-yi rüyet: yalın görüş

⁴⁸⁷ adem-i vukuf: bilgisizlik

⁴⁸⁸ hin-i hacet: gerektiği zaman

⁴⁸⁹ tashih-i zehab: düşüncüyü, zannı düzeltme

⁴⁹⁰ saniyen: ikinci olarak

ahzedilecek⁴⁹¹ malumatın merdudiyeti⁴⁹² hakkında bir hükm-i edebî yoktur. Salisen⁴⁹³ doğru ve sarîh olan malumat-ı ilmiye ve fenniye, membalarına nispetleri itibarıyla tebdil-i mahiyet etmezler⁴⁹⁴. Rabi-an⁴⁹⁵ menabi-i ilmiye⁴⁹⁶ müracaatla müstefit olmayı ayıp sananlar, kendi kafalarını ihataca⁴⁹⁷ kamuslardan⁴⁹⁸ daha vasi⁴⁹⁹ addeden⁵⁰⁰ birtakım zavallı belhâdır⁵⁰¹... Hamisen⁵⁰²... Sadisen⁵⁰³... Daha hangisini söyleyeyim? *Rûbab*'ın⁵⁰⁴ tar-ı ahenginde⁵⁰⁵ öyle bir tesir-i muhaddir⁵⁰⁶ var ki bütün mutriplerinin⁵⁰⁷ mestî-yi cehaletle⁵⁰⁸ be-yinleri uyuşmuş...

“Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği günü edebiyat başlamış olacaktır.” dediğime hata etmişim. “Lisan öğrenilmeden edebiyatta fevkalade ihtisas ve taammuk⁵⁰⁹ kabil olur.” demeli ve misal olarak Hemedani’yi irae ile besbelli bu büyük hakikat önünde boyun eğmeli imişim...

Muarızım benim için “bir adem-i vukuf sahibidir (!)” diyor ve bu sözleriyle vukuf-ı lisanide Hemedani ile omuz öpüştüğünün farkı-

491 ahzedilmek: alınmak

492 merdudiyet: geri çevrilme durumu

493 salisen: üçüncü olarak

494 tebdil-i mahiyet etmek: nitelik değiştirmek

495 rabian: dördüncü olarak

496 menabi-i ilmiye: bilimsel kaynaklar

497 ihataca: bilgi kapsamı açısından

498 kamus: sözlük

499 vasi: geniş

500 addetmek: saymak

501 belhâ: ahmak, gafil

502 hamisen: beşinci olarak

503 sadisen: altıncı olarak

504 *Rûbab*, isim olarak “sap kısmının ucunda hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kasesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saz” anlamını da içermektedir.

505 tar-ı aheng: ahenk teli

506 tesir-i muhaddir: uyuşturucu etkisi

507 mutrip: çalgıcı

508 mestî-yi cehalet: cehalet sarhoşluğu

509 taammuk: bir konuda derine inme

na varmıyor. Yokluğa kim malik olabilir? Ben, şey-i adime⁵¹⁰ nasıl sahip oluyorum? Zavallı lisan! Biçare mantık... Ne günlere, ne elere kaldınız! Alnınıza Acem şahının güneşi gibi bir “bedi muallimi” plağı yapıştırdıktan sonra her saçmayı söyleyip yazmakta artık mezun⁵¹¹ olabilirsiniz. Zamanımızın meftunin-i bedayi⁵¹² bütün tür-rehatınızda⁵¹³ birer keramet-i mana taharriyle⁵¹⁴ artık yorulsunlar dursunlar...

“Asarım, asarım” diye böbürlendiğin sahaif, sathice⁵¹⁵ bir nazar-ı tahlilden geçirilse, emin ol Şehab, bulunduğu mektebin kürsi-i tedrisinden⁵¹⁶ ta bevvalığına⁵¹⁷ kadar inersin.

Muallimi dinleyiniz:

“Lisan, edebiyat değildir. Edebiyat için bir vasıtaadır. Heykeltıraş için eşkâl, resim için elvan u hutut⁵¹⁸ ne ise edebiyat için de elfaz u kelimat⁵¹⁹ öyledir.”

Üstat gittikçe dehana hayran oluyorum. Fakat affedersin. Dava ile hüküm arasını karanlık görüyorum.

Şart-ı ibtidai-i tersim ü tecsim⁵²⁰ olan hutut veya elvandan ari bir resim göster yahut lazıme-i evveliye-i ifade⁵²¹ bulunan huruf, kelimat, cümel gibi savtı⁵²², şekli, edevat-ı lisaniyeye⁵²³ gayrimüftekir⁵²⁴ bir nevi edebiyat irae et. Evvela lisanla edebiyatın, saniyen,

⁵¹⁰ şey-i adim: yok olan şey

⁵¹¹ mezun: izinli

⁵¹² meftunin-i bedayi: estetik tutkunları

⁵¹³ tür-rehatınızda: boş sözler

⁵¹⁴ taharri: araştırma

⁵¹⁵ sathice: yüzeysel olarak

⁵¹⁶ kürsi-i tedris: öğretim kürsüsü

⁵¹⁷ bevvallık: kapıcılık

⁵¹⁸ elvan u hutut: renkler ve çizgiler

⁵¹⁹ elfaz u kelimat: sözler ve kelimeler

⁵²⁰ şart-ı ibtidai-i tersim ü tecsim: resim ve heykelin ilk şartı

⁵²¹ lazıme-i evveliye-i ifade: ifadenin ilk gereği olan

⁵²² savt: ses

⁵²³ edevat-ı lisaniye: dil gereçleri

⁵²⁴ gayrimüftekir: ihtiyacı olmayan

hutut ve elvanla resmin cismen, ruhen kabil-i tefrik oldukları⁵²⁵ sabit olsun. Mesele bir vaziyet-i lazıme-i fenniye ve mantıkiye⁵²⁶ alsın, sonra bahse girişelim. Lisan, yazı, cismaniyet⁵²⁷ ve edebiyatta ruh farz olunabilir. Fakat edyanda⁵²⁸ olduğu gibi sanatın sema-yı maneviyet ü bedayiinde⁵²⁹ cisimsiz ruh gezinemez. Bir mana ifade edemez. Edebiyatın savletkâr⁵³⁰ olduğu ideali yani gaye-i firarisi⁵³¹, meal-i girizanı⁵³² daima lisandan müteali⁵³³ ve onun fevkinde⁵³⁴ ad-dolunabilir. Çünkü birisi, mahdut⁵³⁵ kuvve-i müfekkiremiz⁵³⁶, naçiz sanat-i şairiyetimizle görmeye, tasavvura, tezyine uğraştığımız bir feza-yı layetenahi⁵³⁷; diğeri, oraya vusul için kullanmaya çalıştığımız bir vasita-ı eşkâl-i manadır⁵³⁸.

Fakat lisanla edebiyat arasındaki rabita⁵³⁹ o derece kavidir⁵⁴⁰ ki birinin vesatet-i katiyesine⁵⁴¹ müracaat etmeden diğerini tasavvur kabil olmaz. Edebiyat, gayesine doğru teali⁵⁴² için çırpındıracağı kanatlarının kuvvetini lisandan alacaktır. Lisan, tayyare-i sanatın pervanesidir... Bir Lord Byron⁵⁴³ (Bayron), tahassüsât-ı nazmiye-

⁵²⁵ kabil-i tefrik olmak: ayrılımları mümkün olmak

⁵²⁶ vaziyet-i lazıme-i fenniye ve mantıkiye: bilimsel ve mantıksal olarak gerekli bir durum

⁵²⁷ cismaniyet: maddi olarak

⁵²⁸ edyan: dinler

⁵²⁹ sema-yı maneviyet ü bedayi: manevilik ve güzellik gökyüzü

⁵³⁰ savletkâr: hücum eden

⁵³¹ gaye-i firari: kaçkın gayesi

⁵³² meal-i girizanı: firar eden anlamı

⁵³³ müteali: yücelmiş

⁵³⁴ fevkinde: ötesinde

⁵³⁵ mahdut: sınırlı

⁵³⁶ kuvve-i müfekkire: düşünme gücü

⁵³⁷ feza-yı layetenahi: sonsuz gökyüzü

⁵³⁸ vasita-ı eşkâl-i mana: anlam biçimlerinin aracı

⁵³⁹ rabita: bağ

⁵⁴⁰ kavi: kuvvetli

⁵⁴¹ vesatet-i katiye: kesin aracılık

⁵⁴² teali: yükselme

⁵⁴³ George Gordon Byron (1788-1824): Romantik akımın önde gelen isimlerinden olan Anglo-İskoç şair.

sini⁵⁴⁴ o sahir⁵⁴⁵ ateşleriyle Eskimolar lisanından yazamazdı. Fuzuli İngiltere’de doğaydı belki Shakespeare⁵⁴⁶ (Şekspir) olurdu. Bizi Türkidten alıkoyan en büyük sebeplerden biri de zavallı lisanımızdır. Elan o nama müstahak⁵⁴⁷ bir sarf⁵⁴⁸, nahiv⁵⁴⁹ hatta lügat⁵⁵⁰ kitabımız yok. Büyük ediplerimizden hiçbirisi ona, lisana tamamıyla hakkıyla tasarruf edememiştir⁵⁵¹.

Son bir buçuk asır zarfında Türkçenin geçirdiği edvar-ı tekâmüliye⁵⁵² bir göz atınız. Evvelden bazı asar-ı edebiye hemen anlaşılmazmış, sonradan Reşid Paşa⁵⁵³ zamanından itibaren bir devre-i vuzuha⁵⁵⁴ girer gibi olmuş. Yazıdan maksat anlatmak ve anlamak olduğu hakikatini Türkler biraz idrake başlamışlar. Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal⁵⁵⁵ gibi birtakım üdeba ve şuara-yı menkûbe⁵⁵⁶ menfalarda⁵⁵⁷, o mütevali⁵⁵⁸ felaketler arasında lisanla edebiyatla ne kadar uğraşabilmek kabil ise çalışmışlar. Sonra Abdülhamid⁵⁵⁹ gibi maarifin hasm-ı biamanı⁵⁶⁰, cellad-ı biinsafı bir padişah geli-

⁵⁴⁴ tahassüsât-ı nazmiye: nazminin duygulanımları

⁵⁴⁵ sahir: büyüleyici

⁵⁴⁶ William Shakespeare (1564-1616): Ünlü İngiliz şair, oyun yazarı ve oyuncu.

⁵⁴⁷ müstahak: layık

⁵⁴⁸ sarf: dil bilgisi

⁵⁴⁹ nahiv: söz dizimi

⁵⁵⁰ lügat: sözlük

⁵⁵¹ tasarruf etmek: kullanmak

⁵⁵² edvar-ı tekâmüliye: gelişme dönemleri

⁵⁵³ 1800-1858 yılları arasında yaşamış önemli Osmanlı diplomatlarından Koca Mustafa Reşid Paşa. 3 Kasım 1839’da Tanzimat Fermanı’nı Gülhane Parkı’nda okumuş ve Tanzimat Dönemi’nin önemli mimarlarından olmuştur.

⁵⁵⁴ devre-i vuzuh: açıklık devresi

⁵⁵⁵ Ziya Paşa, Şinasi ve Namık Kemal, Tanzimat Dönemi Türk edebiyatı yazar ve şairleridir.

⁵⁵⁶ üdeba ve şuara-yı menkûb: gözden düşmüş edebiyatçılar ve şairler

⁵⁵⁷ menfa: sürgün yeri

⁵⁵⁸ mütevali: art arda gelen

⁵⁵⁹ II. Abdülhamid: 31 Ağustos 1876 - 27 Nisan 1909 tarihleri arasında hüküm süren 34. Osmanlı padişahı.

⁵⁶⁰ hasm-ı biaman: amansız düşman

yor. Lisanın edebiyatın henüz sürmeye başlayan şah u bergine⁵⁶¹ bir tırpan atıyor. Meşumiyet-i mana⁵⁶² tevehhüm ettiği⁵⁶³ kelimeleri lügatlerden defediyor. Kavait⁵⁶⁴ risalelerindeki emsileye⁵⁶⁵ kadar her şeyi çıkarıp atıyor. Zaten bir refah-ı hayat ve servet-i matlubeye⁵⁶⁶ eremeyen lisan büsbütün daralıyor. Bir faka-i elimeye⁵⁶⁷ düşüyor. Çok şükür nihayet hürriyet yetişiyor. Tekmil⁵⁶⁸ ümitler uyanıyor. Mania-i cereyanını⁵⁶⁹ alıp götürmüş bir nehr-i huruşan⁵⁷⁰ savletiy-le⁵⁷¹ maarif-i Osmaniye sokaklara boşanıyor; kaldırımlar, gazete, risale, kitap almaz oluyor. Bu bereket-i matbuata yâr u ağyar⁵⁷² parmak ısıyor. Müstebidin-i sabıka⁵⁷³, münfail-i hasir⁵⁷⁴ ahaliye⁵⁷⁵ karışıyor, eski hafiyeler iş kızıştırmaya başlıyor. Gazeteler tahkirate⁵⁷⁶ girişiyor. Eski bir müstebid-i terzil⁵⁷⁷, teşhir⁵⁷⁸ olurken ona bazı mertebe karabet⁵⁷⁹ ve münasebeti⁵⁸⁰ bulunmaktan başka günahı olmayan birtakım masum kimselere de söz bulaşıyor. Herkeste bir hırs ve gayz-ı tecavüzdür⁵⁸¹ uyanıyor. Hürriyet böyle tebcil edilir⁵⁸² zannolunuyor. Gazeteciler ahaliye, ahali gazetecilere, hükûmet her

-
- ⁵⁶¹ şah u berg: dal ve yaprak
⁵⁶² meşumiyet-i mana: anlam uğursuzluğu
⁵⁶³ tevehhüm etmek: kuruntu etmek
⁵⁶⁴ kavait: dil bilgisi
⁵⁶⁵ emsile: örnekler
⁵⁶⁶ servet-i matlube: arzu edilen servet
⁵⁶⁷ faka-i elime: elem verici bir yoksulluk
⁵⁶⁸ tekml: bütün
⁵⁶⁹ mania-i cereyan: akış engeli
⁵⁷⁰ nehr-i huruşan: coşkun nehir
⁵⁷¹ savlet: saldıış
⁵⁷² yâr u ağyar: dost ve düşman
⁵⁷³ müstebidin-i sabıka: eski despotlar
⁵⁷⁴ münfail-i hasir: zarar ve ziyana uğramanın etkisi altında kalmış
⁵⁷⁵ ahali: halk
⁵⁷⁶ tahkirat: aşğılamalar
⁵⁷⁷ müstebid-i terzil: rezil olmuş despot
⁵⁷⁸ teşhir: bir suçlunun ibret olmak üzere halka gösterilmesi
⁵⁷⁹ karabet: akrabalık
⁵⁸⁰ münasebet: yakınlık
⁵⁸¹ gayz-ı tecavüz: saldırı öfkesi
⁵⁸² tebcil etmek: yüceltmek

ikisine girip çıkıyor. Cinayet ve cünha⁵⁸³ mahkemelerinin kapıları açılıyor. En uslu ve en edibimize ayda üç dört ihzar pusulası⁵⁸⁴ geliyor...

Lisan yalnız sebb ü şetm-i şube-i edebîsinden⁵⁸⁵ ilerliyor. Tarihimiz duş-i felaketine⁵⁸⁶ 31 Mart Vakası'nı⁵⁸⁷ da kaydedip geçiyor... Oh, artık hiref ü sanayiye⁵⁸⁸, edebiyata, sanayi-i nefîseye⁵⁸⁹ çalışılacak zaman geldi zannolunuyor... Sahaif-i matbuatta yeni imzalar, üsluplar, iddialar görünüyor. Ne olduğumuzu anlamadan üdeba-yı cedide⁵⁹⁰ pişdarları⁵⁹¹ tarafından eskilere karşı bir yayılım ateş hücumudur başlıyor...

Dünküler ve bugünküler namıyla iki fırka-i edebiye⁵⁹² iştiriliyor. Dünküler kaba, ihtiyar, muğlak, bunak... Bugünküler hep dahi, âlim, fazıl, sanatkâr, ince. Eğer biz Türkler kaç zamandır tedenni-i nesl-i edebîye⁵⁹³ uğramış isek, mektep, medrese, darülfünun⁵⁹⁴ namlarına müstahak müessesat-ı tahassuliyemiz⁵⁹⁵ yoksa bu ulema, fuzala, üdeba, şuara, hasılı bütün bu dühat-ı sagire⁵⁹⁶ birdenbire nereden çıktı? Hayret!

⁵⁸³ cünha: kabahatten ağır ve cinayetden hafif olan suç; bir haftadan fazla hapis ve geçici sürgün, memuriyetten uzaklaştırma ve para cezasını gerektiren suçlar
⁵⁸⁴ ihzar pusulası: bir kimsenin mahkemeye celp ve daveti için düzenlenen belgeler

⁵⁸⁵ sebb ü şetm-i şube-i edebî: edebiyatın sövüp sayma, küfretme dalı

⁵⁸⁶ duş-i felaket: felaket omzu

⁵⁸⁷ 31 Mart Vakası: 13 Nisan 1909'da II. Meşrutîyet'in ilanından sonra İstanbul'da yönetime karşı yapılmış büyük bir ayaklanmadır.

⁵⁸⁸ hiref ü sanayi: zanaatlar, meslekler

⁵⁸⁹ sanayi-i nefîse: güzel sanatlar

⁵⁹⁰ üdeba-yı cedide: yeni edebiyatçılar

⁵⁹¹ pişdar: öncü

⁵⁹² fırka-i edebiye: edebî topluluk

⁵⁹³ tedenni-i nesl-i edebî: edebî neslin gerilemesi

⁵⁹⁴ darülfünun: üniversite

⁵⁹⁵ müessesat-ı tahassuliye: ortaya çıkan kurumlar

⁵⁹⁶ dühat-ı sagire: dâhi çocuklar

Bu edebî erbab-ı huruc⁵⁹⁷, bu Yecüc Mecüc⁵⁹⁸ alayı, erganun⁵⁹⁹ hülyalı bayrakları, yeşil sedalı trampetleri, gelmişlere geçmişlere “yuf” borusu çalan bandoları, kulakları sağır eden nakus-ı cüretle-riyle⁶⁰⁰ seleften⁶⁰¹, hâlden⁶⁰², pamal-i tahkir ü tezyif etmedikleri⁶⁰³ sahife bırakmadılar. Mahallî⁶⁰⁴ erbab-ı tahriri⁶⁰⁵ bitirdikten sonra ta Voltairelerden⁶⁰⁶ (Volter), Rousseaulardan⁶⁰⁷ (Russo) girişerek ecnebi⁶⁰⁸ rical-i kalemiyesine⁶⁰⁹ de erip yetişmeye başladılar. Lamartine⁶¹⁰ (Lamartin) eski, ele alınmaz. Victor Hugo⁶¹¹ (Viktor Hugo) pek romantik, okunmaz, Balzac⁶¹² (Balzak) çekilir bela de-ğil. Zola⁶¹³ kaba, hayvan... Tolstoy⁶¹⁴ Rus papazı, mistik... Paul Bourget⁶¹⁵ (Pol Borje) bitirmiş... Marcel Prévost⁶¹⁶ (Marsel Prevo) biraz daha hassas ve ince olsa okunabilir... Bu efazıl-ı ecnebiye⁶¹⁷

⁵⁹⁷ erbab-ı huruc: ayaklanma sahipleri

⁵⁹⁸ Yecüc Mecüc: İncil ve Kur'an'da adları geçen topluluk. Çeşitli mitoloji ve kültürlerde cüce, dev, şeytan kavimleri olarak anılır.

⁵⁹⁹ erganun: org

⁶⁰⁰ nakus-ı cüret: küstahlık çanı

⁶⁰¹ selef: eskiler, öncekiler

⁶⁰² hâl: şimdi

⁶⁰³ pamal-i tahkir ü tezyif etmek: alay ederek ayaklar altına almak

⁶⁰⁴ mahallî: yerli

⁶⁰⁵ erbab-ı tahrir: kalem sahipleri, yazarlar

⁶⁰⁶ François Marie Arouet Voltaire (1694-1778): Fransız Devrimi ve Aydınlanma Hareketi'ne büyük katkısı olan Fransız yazar ve filozof.

⁶⁰⁷ Jean-Jacques Rousseau (1712-1778): Cenevreli filozof ve yazar.

⁶⁰⁸ ecnebi: yabancı

⁶⁰⁹ rical-i kalemiye: büyük kalem sahipleri

⁶¹⁰ Alphonse Marie Louis Prat de Lamartine (1790-1869): Fransız yazar, şair ve politikacı.

⁶¹¹ Victor Marie Hugo (1802-1885): Fransız şair, romancı ve oyun yazarı.

⁶¹² Honoré De Balzac (1799-1850): Realizm akımının öncülerinden Fransız yazar.

⁶¹³ Émile François Zola (1840-1902): Fransa'da natüralizm akımının öncüsü Fransız yazar.

⁶¹⁴ Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910): Realizm akımının önemli temsilcilerinden olan Rus yazar.

⁶¹⁵ Paul Charles Joseph Bourget (1852-1935): Fransız şair.

⁶¹⁶ Eugène Marcel Prévost (1862-1941): Fransız romancı ve oyun yazarı.

⁶¹⁷ efazıl-ı ecnebiye: yabancı seçkinler

üzerine öyle tenkit fantaziyelerimiz, öyle yüz kızartacak cehil numunelerimiz vardır ki... Geçelim... Geçelim

Siyasi ihtilaller arasındaki bu hercümerc-i edebî⁶¹⁸ usatına⁶¹⁹ “Aman efendim bize kıymayınız. Barışalım. Şerait-i sulhiyeniz⁶²⁰ nedir?” dedik. Yerlere kadar eğildik. Önlerinde ihtifal⁶²¹ buhur-danları yaktık. Cehillerini, yanlışlarını takdis ettik⁶²². Bu suretle yavaş yavaş muhtelif derebeylikleri eşkâlini alan, edebî bir otonomi⁶²³ teşekkül etti. Bu yeni hükûmetin tac-ı saltanatı da dâhi-i azimü’ş-şan⁶²⁴ unvanıyla bir zatın başına kondurduk. Malum a, şimdiki meşrutî⁶²⁵ Avrupa memleketlerinde hükümdarın yalnız namı var. Bu da öyle oldu. Bu tacın etrafında çoluk çocuk hükûmet ediyordu. Çünkü sahib-i ikilil⁶²⁶ ne tarz-ı işarına⁶²⁷ ne mesleğine ne felsefesine ehemmiyet veren yoktu. Herkes bildiği havayı çalıyor; bu edebî anarşi, mucib-i endişe⁶²⁸ fena cereyanlar alıyordu.

Nihayet şerait-i sulhiyeyi bize şöyle bildirdiler:

Gençlerin başına kavaitperestlik⁶²⁹ gibi bir bela-yı edebî bırakmak irticaında⁶³⁰ bulunduğu için Muallim Naci’ye tan edilecek⁶³¹. Türkçe, Arabi, Farsî boyunduruğunu silkip atacak ve hiçbir kaideye tabi olmayacak... Her edip kendi içtihadına⁶³² göre imla usulü

⁶¹⁸ hercümerc-i edebî: edebî kargaşa

⁶¹⁹ usat: isyancılar

⁶²⁰ şerait-i sulhiye: barış şartları

⁶²¹ ihtifal: anma töreni

⁶²² takdis etmek: kutsamak

⁶²³ otonomi: özerklik

⁶²⁴ dâhi-i azimü’ş-şan: şanı çok yüksek dâhi

⁶²⁵ meşrutî: meşrutîyet sistemiyle yönetilen

⁶²⁶ sahib-i ikilil: taç sahibi

⁶²⁷ tarz-ı işar: yazılı anlatım tarzı

⁶²⁸ mucib-i endişe: endişe uyandırıcı

⁶²⁹ kavaitperestlik: kuralcılık

⁶³⁰ irtica: gericilik

⁶³¹ tan edilmek: kötülenmek

⁶³² içtihat: anlayış

icat edecek... Kavaid-i basite-i lisan⁶³³ bilinmeden hikmet-i bedia⁶³⁴ okunacak. Sekiz ay evveli yazılan asar üsluben “demode” yani eskimiş sayılacak... Silk-i tahrirde⁶³⁵ devam etmek isteyenlerin tezki-re-i edebiyelerine bakılacak. Yaşı kırk bulmuş olanlara:

– Baba sen artık matbuattan çekil... Bir ufak çekmece yaptır. Üzerine hokka, kalemdan⁶³⁶, süngerlik yerleştir... Bu küçük destgâh-ı tahririni⁶³⁷, Yeni Cami taraflarında bir yere koy. Sıla mektubu filan yazarak geçin...

– Aman evlat, kabahatim?..

– Büyük! Sen, Naci zamanı müdevvinat-ı edebiyesinden⁶³⁸ bir şahıssın. O devirde sade, seyyal⁶³⁹, vazıh yazılırdı. O zaman muhit-i edebimizde hikmet-i bedia nedir bilinmiyordu. “Rüzgâr esiyor, güneş doğdu, hava ısındı” gibi basit ve çarçabuk anlaşılır adiyat-ı lisan⁶⁴⁰ kullanılır ve edebiyat sayılırdı. Şimdi usul değişti. Artık her sözün ruhunda bir heyecan-ı bedi⁶⁴¹ aranacaktır. Bir edip, ifadatina⁶⁴² bir hiss-i bedi ve vüsat-i tahassüs⁶⁴³ verebilmek için her cümlemin ince mine işler gibi sath-ı varaka⁶⁴⁴ itina-yı nakşında⁶⁴⁵ bir saat düşünürse bu icaz-ı sanatı⁶⁴⁶ okuyanlar iki saat endişe-i tefekkürde⁶⁴⁷ kalmadıktan sonra anlayamamalıdırlar. Çünkü avam için edebiyat olamaz. Çünkü sanat menfaatnaendiştir⁶⁴⁸. Çünkü onu

⁶³³ kavaid-i basite-i lisan: dilin basit kuralları

⁶³⁴ hikmet-i bedia: estetik

⁶³⁵ silk-i tahrir: yazma yolu

⁶³⁶ kalemdan: kalemlik

⁶³⁷ destgâh-ı tahrir: yazı tezgâhı

⁶³⁸ müdevvinat-ı edebiye: edebî kitap derleyicileri

⁶³⁹ seyyal: akıcı

⁶⁴⁰ adiyat-ı lisan: dil basitlikleri

⁶⁴¹ heyecan-ı bedi: estetik heyecan

⁶⁴² ifadat: ifadeler

⁶⁴³ vüsat-i tahassüs: duygu genişliği

⁶⁴⁴ sath-ı varak: kâğıt yüzeyi

⁶⁴⁵ itina-yı nakş: özenle işleme

⁶⁴⁶ icaz-ı sanat: sanat mucizesi

⁶⁴⁷ endişe-i tefekkür: anlama endişesi

⁶⁴⁸ menfaatnaendiş: çıkar endişesi gözetmeyen

küçük bir endişe-i menfaat öldürür. Çünkü bir millet edebiyatından, sanat-ı bediasından zerre kadar bir menfaat-i terakki ve teali⁶⁴⁹ beklemeden ilerlemelidir... Çünkü sanat menfaatnaendiştir! Çünkü küçük bir endişe-i menfaat onu öldürür. Bitirir... Çünkü...

– İstop... Fakat efendim merhamet... Edebiyattan, sanattan gaye her hâlde bir menfaat-i ictimaiyedir⁶⁵⁰.

– Cahil herif sus, hezeyan etme... Sen Lalo'yu⁶⁵¹ okudun mu? Ben onu takımıyla yutmuştum...

– Aman beni korkutuyorsunuz... Müellifi mi? Eseri mi?

– Gabi⁶⁵² herif... Eseri...

– Bu Lalo cenapları asar-ı bediasını⁶⁵³ marul yaprağı, kâğıt helvası gibi şeylerin üzerine mi yazar?

– Bu yaptığın bir istihza-yı gayr-i bedidir⁶⁵⁴. Hiç marula yazılır mı?

– Hiç kitap yutulur mu efendim? Terbiye-i fikriyeyi mide tarikiyle⁶⁵⁵ almak usul-i tederrüsiyesi⁶⁵⁶ Avrupa'da ne zamandan beri başladı? Demek zat-ı bedayışinasınız⁶⁵⁷ aç kalmış çoraklık keçisi gibi evrak-ı matbua⁶⁵⁸ yutarsınız? Bu sahaif-i kütübü⁶⁵⁹ kuru kuru ya mı yersiniz? Yoksa teshil-i ekl⁶⁶⁰ için şerbete, limonataya batırır veya salata gibi yağlar, sirkeler veyahut kotletpanekârî⁶⁶¹ galeta ununa bulayıp kızartır mısınız?

⁶⁴⁹ menfaat-i terakki ve teali: ilerleme ve yükselme çıkarı

⁶⁵⁰ menfaat-i ictimaiye: toplumsal çıkar

⁶⁵¹ Charles Lalo (1877-1953): Estetik konusunda eserler vermiş Fransız yazar.

⁶⁵² gabi: alık

⁶⁵³ asar-ı bedia: estetik yapıtlar

⁶⁵⁴ istihza-yı gayr-i bedi: estetik olmayan bir alaycılık

⁶⁵⁵ tarik: yol

⁶⁵⁶ usul-i tederrüsiye: okuyup öğrenme yöntemi

⁶⁵⁷ zat-ı bedayışinas: estetikten anlayan kişilik

⁶⁵⁸ evrak-ı matbua: basılı kâğıtlar

⁶⁵⁹ sahaif-i kütüb: kitapların sayfaları

⁶⁶⁰ teshil-i ekl: yemeyi kolaylaştırma

⁶⁶¹ kotletpane (*côtelette-panée*): galeta ununa bulanarak yağda kızartılmış pizola
[“-kârî” eki ile kelimeye “gibi” anlamı kazandırılmıştır.]

– Of... Soğuk herif, bu sözlerinde hiçbir kıymet-i sanat-ı edebiye yok... İnsana heyecan-ı bedii vermiyor...

– Aman efendim kulunuza bulantı geliyor. Hiç kantarlarla kitap yutmuş bir allamenin karşısında ağız açabilir miyim? Memlekette yiyecek içecek her şey ateş pahasına fırladı. Âlem-i matbuatımızda deha-yı edebiyeniz henüz takdir edilemedi. Nankör muhit asar-ı bergüzidenizi⁶⁶² kapışarak almıyor. Bazar-ı kütübde⁶⁶³ bu revaçsızlık devam ederse zat-ı allameniz⁶⁶⁴ tavan kerhen⁶⁶⁵ daha pek çok kirli kâğıt yersiniz... Mesela Lalo'yu akşamdan meze ederseniz Remy de Gourmont⁶⁶⁶ (Remi dö Gurmon) ve Gaultier⁶⁶⁷ (Goltiye) filanla da sıkıca karın doyurursunuz. Taam⁶⁶⁸ üzerine soğukluk arzu buyrulursa asar-ı matbua-ı bedianızı⁶⁶⁹ ekl⁶⁷⁰ kâfi... Kana serinlik verir... Bu kadar mukavviyana⁶⁷¹ mideniz tahammül edemez ise Hemedani'nin makalatını⁶⁷² da müşhil olarak alsanız hem su-i hazmdan⁶⁷³ kurtulur hem de Acem'in gayrinezih⁶⁷⁴ mahsulat-ı fikriyesine⁶⁷⁵ la-yık bir mahall-i sarf⁶⁷⁶ bulmuş olursunuz

– Hezeyan ediyorsunuz herif, hezeyan... Böyle türrehat-ı tezyifiye⁶⁷⁷ ile bahis kazanılmaz. Sen kıymet-i bediye nedir bilir misin?

– Aman efendim, böyle şeyleri memleketimizde... Hatta demeye cesaret edebilirim ki Avrupa'da bile tekmil heyecan-ı bedii

⁶⁶² asar-ı bergüzide: seçkin eserler

⁶⁶³ bazar-ı kütüb: kitap pazarı

⁶⁶⁴ zat-ı allame: çok bilgili zat

⁶⁶⁵ tavan kerhen: gönüllü gönülsüz, ister istemez

⁶⁶⁶ Remy de Gourmont (1858-1915): Fransız yazar ve sanat eleştirmeni.

⁶⁶⁷ Jules de Gaultier (1858-1942): Fransız filozof ve deneme yazarı.

⁶⁶⁸ taam: yemek

⁶⁶⁹ asar-ı matbua-ı bedia: basılmış estetik eserler

⁶⁷⁰ ekl: yeme

⁶⁷¹ mukavviyan: takviye edici besinler

⁶⁷² makalat: makaleler

⁶⁷³ su-i hazm: sindirim bozukluğu

⁶⁷⁴ gayrinezih: temiz olmayan

⁶⁷⁵ mahsulat-ı fikriye: fikir ürünleri

⁶⁷⁶ mahall-i sarf: kullanma yeri

⁶⁷⁷ türrehat-ı tezyifiye: aşağılayıcı saçmalıklar

ve vüsat-i tahassüsüyle zat-ı muallimanenizden⁶⁷⁸ başka bilen var mıdır? Siz himmet buyurursanız bu muhit biraz uyanır. Diriğ-i lutf ederseniz⁶⁷⁹ böyle kesafet-i cehl⁶⁸⁰ içine gömülüp kalırsınız...

– Dinle yavegû⁶⁸¹ herif... Lalo cenapları hikmet-i bediaya methal⁶⁸² olarak yazdığı kitabın üçüncü kısmının birinci babında⁶⁸³ buyurur ki:

“En hayalî, en mücerredinden⁶⁸⁴ en maddi, en mütehassirine⁶⁸⁵ ve en menfaatnaendişten en fiilî⁶⁸⁶, en amelîsine⁶⁸⁷ doğru bilcümle efkâr ve tasavvurat ve malumat, başlıca üç dereceye kabil-i tefrik-tir⁶⁸⁸. Kâffe-i vukuf u malumat⁶⁸⁹ nazari⁶⁹⁰, tatbikî⁶⁹¹ veya kaidevi⁶⁹² olur. Ve az çok bu üç hâlden biriyle muttasıf bulunur⁶⁹³.

Mevcudat⁶⁹⁴ veya eşya⁶⁹⁵ hakkındaki vukuf-ı nazari⁶⁹⁶, bunların tahlil veya terkipleriyle⁶⁹⁷ kabil-i iktisabdır⁶⁹⁸. Vukuf-ı nazari, tav-

⁶⁷⁸ zat-ı muallimane: öğretici kişilik

⁶⁷⁹ diriğ-i lutf etmek: lütfunu esirgemek

⁶⁸⁰ kesafet-i cehl: cahilliğin karanlığı

⁶⁸¹ yavegû: saçma sapan konuşan

⁶⁸² methal: giriş

⁶⁸³ bap: kitaplarda bölüm, başlık

⁶⁸⁴ mücerret: soyut

⁶⁸⁵ mütehassir: pıhtılaşmış

⁶⁸⁶ fiilî: eylemsel

⁶⁸⁷ amelî: uygulamalı

⁶⁸⁸ kabil-i tefrik: ayrılması mümkün

⁶⁸⁹ kâffe-i vukuf u malumat: bilginin tümü

⁶⁹⁰ nazari: kuramsal

⁶⁹¹ tatbikî: uygulamalı

⁶⁹² kaidevi: kurallı

⁶⁹³ muttasıf: nitelenmiş

⁶⁹⁴ mevcudat: varlıklar

⁶⁹⁵ eşya: nesneler

⁶⁹⁶ vukuf-ı nazari: kuramsal bilgi

⁶⁹⁷ terkip: birleşim

⁶⁹⁸ kabil-i iktisab: elde edilebilir

siğ⁶⁹⁹ için mevcudatın aksam-ı muhtelifesini⁷⁰⁰ veya anasırını⁷⁰¹ ve izah için dahi şerait-i müteaddide-i mevcudiyetlerini⁷⁰², ilel ü kavaninini⁷⁰³ tayin eder⁷⁰⁴. Mesela bir sahib-i arazi, bir faide-i maddiye takip etmeksizin, her nev tatbikat-ı ziraiye⁷⁰⁵ endişesi haricinde olarak sırf saika-ı tecessüsle⁷⁰⁶ bir nebatat⁷⁰⁷ âlimi gibi nebatatın terkiyat-ı kimyevilerini⁷⁰⁸ tettebbu edebilir⁷⁰⁹. Keza bir hasta, bu vukuf-ı nazarisıyla daha iyi hazmetmek veya nöbeti tahfif eylemek⁷¹⁰ gibi iddialara kalkışmaksızın sırf fikr-i tedkikle⁷¹¹ ilm-i menafîü'l-aza⁷¹² öğrenebilir...”

– Kâfi kâfi, nafîle yorulmayınız efendim... Sözleriniz pek muğlak... Biz “Avam için edebiyat olamaz” iddia-yı bediinize karşı, şimdilik bizim için yani edebî, zirai, iktisadi ve ilaahirihi her nev ulum u fûnundan⁷¹³ hemen külliye nasipsizlikle artık bir cehl-i kesif⁷¹⁴ içinde hayatları yarı yarıya sönmüş bulunan “Türkler” için, şuubat-ı ulum ü fûnundan⁷¹⁵ hiçbirine menfaatnaendiş bir suretle bakılacak sıra değildir. O Lalo’nun tarif ettiği kuru zevk-i tettebbuyla demgûzar⁷¹⁶ arazi sahipleri, kendi hastalıklarını teskinden⁷¹⁷

⁶⁹⁹ tavsif: vasıflandırma

⁷⁰⁰ aksam-ı muhtelif: çeşitli kısımlar

⁷⁰¹ anasır: unsurlar

⁷⁰² şerait-i müteaddide-i mevcudiyet: varlıkların çeşitli şartları

⁷⁰³ ilel ü kavanin: sebepler ve kurallar

⁷⁰⁴ tayin etmek: belirlemek

⁷⁰⁵ tatbikat-ı ziraiye: tarımsal uygulama

⁷⁰⁶ saika-ı tecessüs: araştırma ve anlama merakı sebebiyle

⁷⁰⁷ nebatat: bitki bilimi

⁷⁰⁸ terkiyat-ı kimyeviye: kimyasal bileşenler

⁷⁰⁹ tettebbu etmek: araştırmak

⁷¹⁰ tahfif eylemek: hafifletmek

⁷¹¹ fikr-i tedkik: inceleme fikri

⁷¹² ilm-i menafîü'l-aza: organlara fayda sağlayacak bilgi

⁷¹³ ulum u fûnun: bilimler, fenler

⁷¹⁴ cehl-i kesif: kara cahillik

⁷¹⁵ şuubat-ı ulum ü fûnun: ilim ve fen dalları

⁷¹⁶ demgûzar: vakit geçiren

⁷¹⁷ teskin: yatıştırma

hariç şeylerle meşgul marizler⁷¹⁸, bugün heyet-i ictimaiyemiz⁷¹⁹ içinde muzır⁷²⁰ birer uzuv sayılırlar.

Bizde arazi sahibi denilince çiftliklerini, tarlalarını menfaaten-diş bir suretle baştan başa işletmeyi bilen insanlar ve edip, muharrir ismi anılınca vukuf-ı ilmî ve edebîsini kasabalarımızın, köylerimizin en izbe köşe bucaklarına kadar neşir⁷²¹ imkânını düşünen ve bu memleketin ihtiyacatını⁷²² tamamıyla müdrik, hayırhah⁷²³ büyük kafalar lazımdır. Sana her ne söylene hakikati görmek istemeyerek kütüb-i bediiyeden yalan yanlış tedarik edebilmiş olduğun beş on neticesiz malumatı ortaya dökmek için bahsi o tarafa doğru çekip götürmeye uğraşıyorsun.

Biz ne dedik? Servet-i ilmiyesiyle müftehir⁷²⁴ Fransa'da bile yetmiş seksen sene evvelki Eugène Sue⁷²⁵ (Öjen Su), Dumas Père⁷²⁶ (Duma Per), Paul de Kock⁷²⁷ (Pol dö Kok) gibi kudema-yı edebiye-nin⁷²⁸ asarından bugün elan⁷²⁹ istiğna⁷³⁰ hasıl olamamış⁷³¹, bunların kitapları birkaç senede bir, yeni yeni edisyonları yani kisve-i matbuatla⁷³² neşrediliyor, yüz binlerce satılıyor. Bugün öyle memleketlerde bile avam muharrirlerinin asarı havas⁷³³ üdebanınkinden⁷³⁴

⁷¹⁸ mariz: hasta

⁷¹⁹ heyet-i ictimaiye: toplum

⁷²⁰ muzır: zararlı

⁷²¹ neşir: yayma

⁷²² ihtiyacat: gereksinimler

⁷²³ müdrik, hayırhah: akıllı, hayırsever

⁷²⁴ müftehir: övünen

⁷²⁵ Joseph Marie Eugène Sue (1804-1857): Fransız romancı.

⁷²⁶ Alexandre Dumas (1802-1870): Macera türündeki tarihî romanlarıyla ünlü Fransız yazar.

⁷²⁷ Charles Paul de Kock (1793-1871): Popüler romanlarıyla ünlü Fransız yazar.

⁷²⁸ kudema-yı edebiye: eski edebiyatçılar

⁷²⁹ elan: hâlâ

⁷³⁰ istiğna: ihtiyaç duymazlık, doygunluk

⁷³¹ hasıl olmak: ortaya çıkmak

⁷³² kisve-i matbuat: basım biçimi

⁷³³ havas: seçkin

⁷³⁴ üdeba: edebiyatçılar

nispet kabul etmez miktarda ziyade satılıyor. Alexandre Dumas'nın (Aleksandır Duma) *Monte Cristo*'sunu milyonlarca avam hayretle, merakla okuyor. Gustave Flaubert'in⁷³⁵ (Gustav Flober) *La Tentation de Saint Antoine*'ını⁷³⁶ hakkıyla anlayarak mütelevviz olabilecek⁷³⁷ pek az kari bulunur. Ne yapalım, kanun-ı tekâmül⁷³⁸ böyledir. Basitten mürekkebe⁷³⁹, pestten⁷⁴⁰ yukarıya, sehlden⁷⁴¹ müşküle doğru husul-ı muvaffakiyet⁷⁴² pek güçlkle oluyor. Hikmet-i bedayi ile tecrinizden dolayı bu kanunu herkesten ziyade siz bilmelisiniz. Hikmet-i bedayie kadar nasibedar-ı tederrüs⁷⁴³ olamayacak kısm-ı avam dilsiz, yazısız, edebiyatsız mı kalsın? Avrupa bedayi dogmatizması⁷⁴⁴ beyne'l-avam⁷⁴⁵ intişar edinceye⁷⁴⁶ kadar tahrir-i asar için kimseye icazet-i edebiye⁷⁴⁷ verilmeyecek mi? Bu dogmaları zat-ı fetanetiniz⁷⁴⁸ katiyetle anlayabildiniz mi? Hatta onlardan bahseden esatizenin⁷⁴⁹ bu nazik zeminler üzerinde ne büyük tereddütlerle gezindiklerini, nasıl hükümlerin, kelimelerin etrafında dolaştıklarını görmüyor musunuz?

Siz, hikmet-i bedayiın daire-i şümulündeki⁷⁵⁰ “güzellik, çirkinlik, sanat” gibi kelimeleri görünce bunların evsafından, mesela

⁷³⁵ Gustave Flaubert (1821-1880): *Madame Bovary* romanıyla ünlü, natüralist Fransız yazar.

⁷³⁶ *La Tentation de Saint Antoine*: Türkçeye *Ermış Antonius ve Şeytan* adıyla tercüme edilmiştir.

⁷³⁷ mütelevviz olmak: lezzet bulmak

⁷³⁸ kanun-ı tekâmül: gelişme kanunu

⁷³⁹ mürekkep: karmaşık

⁷⁴⁰ pest: aşağı

⁷⁴¹ sehl: kolay

⁷⁴² husul-ı muvaffakiyet: başarı elde etme

⁷⁴³ nasibedar-ı tederrüs: öğrenimden pay alma

⁷⁴⁴ dogmatizma: inceleme, tartışma veya araştırma yapmaya ihtiyaç olmadan mutlak bilgiye inanmayı gerektiren düşünce sistemi

⁷⁴⁵ beyne'l-avam: halk arasında

⁷⁴⁶ intişar etmek: yaygınlaşmak

⁷⁴⁷ icazet-i edebiye: edebî izin

⁷⁴⁸ zat-ı fetanet: anlama ve kavrayış yeteneği

⁷⁴⁹ esatize: üstatlar

⁷⁵⁰ daire-i şümul: kapsam dairesi

hikmet-i tabiiye ve kimyada suyun havassından⁷⁵¹ bahsolunur gibi birer formül-i katiyetle mi dem vuruluyor zannediyorsunuz?

Kitap yutmuş olduğunuzu veya yutacağınızı söylemekle beni korkutamaz, belki bol bol güldürürsünüz. İktisab-ı ilm u hüner⁷⁵², ekl-i kütüble⁷⁵³ kabil olsa bu emirde sizi âciz bırakacak ne oburlar bulunur... Heybeliada'da, yağlı, şekerli birer istimalden⁷⁵⁴ sonra sokaklara, çamlıklara atılmış, her lisandan evrak-ı matbua parçalarını ekl ile meşgul birçok hayvanat görüyorum ki bunların ilmen, edeben, Hemedani'den hiç farkları yok... Bir latife-i fenniye olarak bu iddiamı size, her suretle mutekid-i fikrîsi olduğunuz⁷⁵⁵ bir üstadın delail-i bediyyesiyle⁷⁵⁶ ispat edeceğim. Lalo cenapları⁷⁵⁷ hikâyenüvis-i şehîr⁷⁵⁸ Anatole France'ın⁷⁵⁹ (Anatol Frans) hikmet-i bedayi nazariyatı hakkındaki itikatsızlıklarına ve pek zarif bir istihza olan şu "O dedikleriniz, hayvanların tekellüm ettikleri⁷⁶⁰ zaman-ı terakkide⁷⁶¹ olur." mealindeki "*Au temps où les bêtes parleront*"⁷⁶² sözlerine karşı bir savlet-i asabiye⁷⁶³ ile ihlal-i ciddiyet ederek "*Mais, au fait pourquoi ne parleraient – elles pas un jour?*" (Fakat hay hay, bir gün hayvanlar niçin tekellüm etmesinler?) diyor. Ve Anatole France (Anatol Frans) ile onun üstad-ı muhteremi

⁷⁵¹ havas: özellikler

⁷⁵² iktisab-ı ilm u hüner: ilim ve hüner kazanma

⁷⁵³ ekl-i kütüb: kitap yeme

⁷⁵⁴ istimal: kullanım

⁷⁵⁵ mutekid-i fikrî olmak: fikirlere bağlanmak

⁷⁵⁶ delail-i bediyye: estetik kanıtlar

⁷⁵⁷ "‘*Impressionnisme et le dogmatisme*’ bahsinde sahife 212." (Hüseyin Rahmi'nin notu)

⁷⁵⁸ hikâyenüvis-i şehîr: ünlü roman yazarı

⁷⁵⁹ Anatole France (1844-1924): 1921'de edebiyat dalında Nobel ödülü almış Fransız yazar ve şair.

⁷⁶⁰ tekellüm etmek: konuşmak

⁷⁶¹ zaman-ı terakki: gelişme zamanı

⁷⁶² *Au temps où les bêtes parleront*: hayvanların konuşacağı zamanda

⁷⁶³ savlet-i asabiye: sinirli saldırı

Renan'ın⁷⁶⁴ ümidvar-ı mucizati⁷⁶⁵ oldukları bir sihr-i fennî-i atı⁷⁶⁶ bulunduğundan müstehziyane⁷⁶⁷ bahsediyor.

Üstadın bu şakası işte Şark'ta bir cay-ı sübut⁷⁶⁸ buldu. Bir Acem eşiği mucize-i tekellüm gösterdi. Kıyamet-i edebiye başladı. Şimdi katırların doğurması kaldı. Belki o da olur. Halik-i kevn ü bedayi⁷⁶⁹ nelere kadir değildir... Evet, gülmeyiniz. Aynen böyledir. Eğer Zeyrek bodrumlarında ahurbend⁷⁷⁰, bütün o müteaffin⁷⁷¹ moloz merkepleri lisana geleydiler, ilmen, fennen, zarafeten işte ancak bu kadar bir vukuf-ı tenkidî⁷⁷² gösterebilirlerdi. Bu, bütün manasıyla bir anırmaktı. Enzar u sımah-ı nezaheti⁷⁷³ izaçtan⁷⁷⁴ başka bir şey değildi... Fakat aheng-i tenkidine nağme-i diğer veren bu falso akonpanyemandan⁷⁷⁵ bedi üstadımız pek mahzuz⁷⁷⁶ ve mütelezziz göründüler... Enker-i esvat da⁷⁷⁷ belki hikmet-i bedayi fusulünden⁷⁷⁸ bir güzelliiktir de cehaletimiz hasebiyle biz takdir edemiyoruz.

*

Avrupa'da bir Renan; felsefesini, itikadatını⁷⁷⁹, vicdaniyatını istediği gibi temhit eder⁷⁸⁰. Bir Anatole France (Anatol Frans) be-

⁷⁶⁴ Ernest Renan (1823-1892); Fransız filozof ve yazar.

⁷⁶⁵ ümidvar-ı mucizat: mucizelerden ümitli

⁷⁶⁶ sihr-i fennî-i ati: geleceğin bilimsel sihri

⁷⁶⁷ müstehziyane: alaycı bir dille

⁷⁶⁸ cay-ı sübut: varlık yeri

⁷⁶⁹ halik-i kevn ü bedayi: kâinatın ve estetiğin yaratıcısı

⁷⁷⁰ ahurbend: ahıra bağlı

⁷⁷¹ müteaffin: pis kokulu

⁷⁷² vukuf-ı tenkidî: eleştiri bilgisi

⁷⁷³ enzar u sımah-ı nezahet: temizliğin göz ve kulakları

⁷⁷⁴ izaç: rahatsız etme

⁷⁷⁵ akonpanyeman (*accompaniment*): müzikte soliste eşlik etme

⁷⁷⁶ mahzuz: hoşnut

⁷⁷⁷ enker-i esvat: seslerin en çirkini

⁷⁷⁸ fusul: bölümler

⁷⁷⁹ itikadat: inançlar

⁷⁸⁰ temhit etmek: düzenlemek

dicilerin nazariyatıyla alabildiğine eğlenir. Biz burada, ferasetleri⁷⁸¹ eşekçiliğin hudud-ı galizesini⁷⁸² geçememiş Acemlerin fermanber-i maarifi⁷⁸³ ve “Adem-i vukuf sahibidir” diyecek kadar henüz lisanını düzeltmemiş bedi muallimlerinin esir-i cehaletleri kalmaya mahkûmuz. Bizde fazl u edeb, ilim ve irfanla değil, cüretle, şarlatanlıkla, küstahlıkla iktisap olunur. Aramızda tek tük sahib-i meslek, fuzala-yı hakikate yetişse de onlara ehemmiyet veren olmaz. Çünkü mukaddir⁷⁸⁴ olmak, muktedir bulunmaya tevakkuf eder⁷⁸⁵. Biz ilmi ihmal ettiğimiz kadar cehle tapınır, cüheladan ürker, “şerlerine lanet” sözüyle mütearızlardan daima çekiniriz. Fakat bu, büyük bir hatadır. İrfan-ı hakikiyi tepeleyerek serirnişin-i küstahi⁷⁸⁶ olmak isteyen gasıbin-i edebiyeye⁷⁸⁷ yumruklarımızı sıkarak göstermeli, hakikate muhalif iddiaların, iknaiyatın⁷⁸⁸ netayici⁷⁸⁹ zillet-i fikriye⁷⁹⁰ olduğunu anlatmalıdır.

Deniz ve su mevcut değilken sefine⁷⁹¹ yapılması, hava yok iken balon olabileceği kabil-i tasavvur⁷⁹² ise lisansız edebiyat da olabilir. Fakat sefinesiz deniz, balonsuz hava olabileceği gibi edebiyatsız lisan da bulunur. Edebiyatı lisan doğurmuştur. Amenna... Birincinin tealisi⁷⁹³ ikincinin terakkisine⁷⁹⁴ mütevakkıftır⁷⁹⁵. Bu iki şey arasında bu derece bir alaka-i samimiye ve kaviye mevcut iken benim “Lisanımızda sadeliğin elzemiyet ve ehemmiyeti cidden bilindiği

⁷⁸¹ feraset: anlayış

⁷⁸² hudud-ı galize: kabalığın sınırı

⁷⁸³ fermanber-i maarif: bilgi itaatkârı

⁷⁸⁴ mukaddir: takdir eden

⁷⁸⁵ tevakkuf etmek: bağlı olmak

⁷⁸⁶ serirnişin-i küstahi: küstahlık padişahı

⁷⁸⁷ gâsıbin-i edebiye: edebiyat zorbaları

⁷⁸⁸ iknaiyat: ikna etmek için söylenen sözler

⁷⁸⁹ netayic: sonuçlar

⁷⁹⁰ zillet-i fikriye: düşünce aşağılığı

⁷⁹¹ sefine: gemi

⁷⁹² kabil-i tasavvur: tasarlanabilmesi mümkün

⁷⁹³ teali: yükselme

⁷⁹⁴ terakki: gelişme

⁷⁹⁵ mütevakkıf: bağlı

günü edebiyat başlamış olacaktır.” sözümde tenkit namına vesile-i temeshur⁷⁹⁶ olabilecek ne vardır?

Lisansız edebiyat olabileceğini Şehabeddin Bey yalnız hodfuruşluğu⁷⁹⁷ ile değil, ikide birde tezkâr-ı namlarını⁷⁹⁸ medar-ı tefazzul⁷⁹⁹ edindiği bütün Avrupa bediiyun-ı muhteremesini⁸⁰⁰ bir araya toplasa yine ispat edemez.

Şimdi münekkitteki şiddet-i tettebbu⁸⁰¹ ve atş-ı tefennüne⁸⁰² bakınız:

“Çünkü edebiyat ancak hüsn-i bediye⁸⁰³ malikiyetle⁸⁰⁴ yaşar. Hiç olmazsa Gaultier’nin ‘Mana-yı Sanat’ namındaki kitabını benim gibi yırtarcasına, yutar ve içercesine okumuş olsa idiniz şu raz-ı sanata⁸⁰⁵ vâkıf olur ve böyle bir manasızlıkta bulunmazdınız.”

“Edebiyat hüsn-i bediinden tecerrüt⁸⁰⁶ ile, mahrumiyetle⁸⁰⁷ yaşar” diyen olmadı ki bunu tasrihe⁸⁰⁸ lüzum görüyorsunuz. Laf ola padişahım...

Efendim siz, kütüb-i bediyyeyi etime-i milliyeden⁸⁰⁹ patlıcan dolması, şerbet, hoşaf kabîlinden bir hiffet-i şikemperverane⁸¹⁰ ile telakkide yanıyorsunuz. Şimdiye kadar mütalaa yerine ekl ü şürb⁸¹¹ ile meşgul bulunmuş olduğunuz için devanapezir⁸¹² bir su-i

⁷⁹⁶ vesile-i temeshur: alaya alma bahanesi

⁷⁹⁷ hodfuruşluk: kendini beğendirmeye çalışma

⁷⁹⁸ tezkâr-ı nam: ad anma

⁷⁹⁹ medar-ı tefazzul: üstünlük sebebi

⁸⁰⁰ bediiyun-ı muhtereme: estetikçiler

⁸⁰¹ şiddet-i tettebbu: araştırma şiddeti

⁸⁰² atş-ı tefennün: öğrenme susuzluğu

⁸⁰³ hüsn-i bedii: estetik güzellik

⁸⁰⁴ malikiyet: sahip olma

⁸⁰⁵ raz-ı sanat: sanatın sırrı

⁸⁰⁶ tecerrüt: soyutlanma

⁸⁰⁷ mahrumiyet: yoksun kalma

⁸⁰⁸ tasrih: belirtme

⁸⁰⁹ etime-i milliyet: ulusal yemekler

⁸¹⁰ hiffet-i şikemperverane: oburcasına bir hoppalık

⁸¹¹ ekl ü şürb: yeme içme

⁸¹² devanapezir: şifa bulmaz hastalık

hazm-ı edebîye⁸¹³ uğramışsınız. Artık terbiye-i fikriye vazifesini midenizden dimağınıza naklediniz. Kitap yırtmak hoyratlığına gelince adam olacak bir çocuk daha mekteb-i ibtidaide⁸¹⁴ iken medar-ı tefeyyüzü⁸¹⁵ bulunan kütüb-i tedrisiyesini⁸¹⁶ hüsn-i muhafaza⁸¹⁷ etmek lüzum ve hürmetini o zamandan derk eylemek⁸¹⁸ izanına⁸¹⁹ malik bulunur.

Sizin gibi zekâ ve fetanetiyle müftehir, koskoca bir muallim, kitaplarını yırtmak yaramazlığında yalnız bir suretle mazur sayılabilir. Kütüb-i bediiyeyi okur okur, anlayamaz... Yer yutar, zevkine varamaz... Hurup⁸²⁰ şerbeti gibi içer, yine bir lezzet duyamaz... O hâlde bu manasız sahaifi parçalayıp rüzgâra savurmaktan başka bir çare-i halas⁸²¹ kalmaz. Bu da enva-ı bedayiden “à la Şehab⁸²²” bir usul-i tederrüs olur. Evet, anlayamadığınız için kitap yırtmak hiddet ve şiddetinde, bu asabilikte bir dereceye kadar mazur olabilirsiniz. Fakat bu hâlinizi itiraf, size gülünç olmaktan başka bir muvaffakiyet temin etmez.

Fakat siz bu gibi enafis⁸²³ asarı⁸²⁴ okuyacak yerde Xavier de Montépin⁸²⁵ (Ksaviye dö Montepen) ve emsaliyle uğraşmış bir hamal zihniyetinden ayrılamamışsınız.

Çocukluğumdan, yani kitaba malik olmaya başladığım zamandan bugüne kadar Xavier de Montépin’in (Ksaviye dö Montepen) asarından ne asıl ne de tercüme olarak bir sahife kütüphaneme gir-

⁸¹³ su-i hazm-ı edebî: edebî sindirim bozukluğu

⁸¹⁴ mekteb-i ibtidaî: ilkokul

⁸¹⁵ medar-ı tefeyyüz: ilerleme nedeni

⁸¹⁶ kütüb-i tedrisiye: ders kitapları

⁸¹⁷ hüsn-i muhafaza: güzelce koruma

⁸¹⁸ derk eylemek: anlamak

⁸¹⁹ izan: anlayış

⁸²⁰ hurup: keçi boynuzu

⁸²¹ çare-i halas: kurtuluş çaresi

⁸²² à la Şehab: Şehab tarzında, Şehabca

⁸²³ enafis: en nefis

⁸²⁴ asar: eserler

⁸²⁵ Xavier de Montépin (1823-1902): Popüler Fransız romancı.

memiştir. Bu güruh-ı muharriîn⁸²⁶ ile mesleken, neven⁸²⁷ bir güne münasebet-i edebiyem olmadığına asarım şahittir. Fakat siz, vicdan münkirleri⁸²⁸ söylediğiniz sözleri hakikatle ölçmek ızanından uzak hasirin-i edebiyedensiniz⁸²⁹. Yalnız söylersiniz. İddialarınızı bilamuhakeme⁸³⁰ ve latefekkür⁸³¹ kabul edecek bazı dalgınlara, şaşkınlara tesadüf edebilirsiniz işte muvaffakiyetiniz bundan ibaret kalır. Fakat adam aldatmak hiçbir meslekte makbul değildir ki edebiyatta size bir şeref ü faide temin edebilsin.

Ben *Cadı Çarpıyor* eserimde Eugène Suelardan (Öjen Su), Nat Pinkertonlardan filanlardan ne suretle bahsettim? Bunlar için “asrın illiyyin-i kemalatına⁸³² ermiş lazımu’t-taklid⁸³³, esatize-i edebiyeden-⁸³⁴” demedim. Bize nispetle bir umman-ı maarif olan Fransa gibi bir memlekette bile bu gibi asara müncezip⁸³⁵, müftekir⁸³⁶ bir kısım vefir⁸³⁷ kariin⁸³⁸ bulunduğunu ve onlar için bu kitapların edebiyattan sayılacağını anlatmak istedim. Siz ise derhâl bana Montepenlerden müteşekkil bir eskâl-i zihniyet⁸³⁹ yükletmeye kalkıyorsunuz. Azizim siz yazarken, yani önünüzdeki kâğıdı karalarken karşınızda, sözün sağlamını çürüğünden katiyen farik⁸⁴⁰, nakabil-i iğfal⁸⁴¹ kariin-i ciddiye⁸⁴² bulunduğunu farz ederek tahrik-i hame ediniz⁸⁴³.

⁸²⁶ güruh-ı muharriîn: yazarlar sürüsü

⁸²⁷ neven: tür olarak

⁸²⁸ münkir: inkârcı

⁸²⁹ hasirin-i edebiye: edebiyatta zarara uğrayanlar

⁸³⁰ bilamuhakeme: akıl süzgecinden geçirmeden

⁸³¹ latefekkür: düşünmeden

⁸³² illiyyin-i kemalat: olgunluğun zirvesi

⁸³³ lazımu’t-taklid: taklit edilmesi gereken

⁸³⁴ esatize-i edebiye: edebiyat üstatları

⁸³⁵ müncezip: tutkun

⁸³⁶ müftekir: muhtaç

⁸³⁷ vefir: birçok

⁸³⁸ kariin: okuyucular

⁸³⁹ eskâl-i zihniyyet: zihniyet çirkinliği

⁸⁴⁰ farik: ayıran

⁸⁴¹ nakabil-i iğfal: kandırılması mümkün olmayan

⁸⁴² kariin-i ciddiye: ciddi okuyucular

⁸⁴³ tahrik-i hame etmek: kalem oynatmak

Çünkü bu külfet-i iğfaliyeniz ile fikri saip⁸⁴⁴ bir ferdi aldatamaz, belki aldatabilmiş olduğunuz vehmine düşerek kendi kendinizi iğfal etmiş olursunuz.

Avamilikle⁸⁴⁵ itham ettiğiniz, “mürdeza⁸⁴⁶” tezyifiyle yâd buyurduğunuz *Cadı*’nın 174’üncü sahifeden aşağısını ve 208’inci yaprakta başlayan ahiret mektubunu dikkatle okuyunuz da insaf ediniz. Nat Pinkerton’da Montepen’de bu vadide sözlere, fikirlere tesadüf edebilir misiniz? Ben her eserimde karilerimi, avami şathiyat⁸⁴⁷ arasında yüksek bir felsefeye doğru çekmeye uğraştım. Asar-ı muallimaneniz de dâhil olmak üzere Türkçede *Cadı*’nın hikâye-i şeklinde deruhte etmek⁸⁴⁸ istediği vazife-i tenviriye ve intibahiyeyi⁸⁴⁹ takiben yazılmış bir kitap daha gösteriniz... İşte *Cadı* da meydanda, siz de... Ben de... Elhamdülillah koca millet-i Osmaniye henüz bu hakikati fark edecek erbab-ı ızan u insaftan külliye mahrum kalmamıştır. Ama siz, edebiyatın hikâyesinin, tiyatronun ahlaka olan tesiratını, münasebetini inkâr edeceksiniz. Bu hakikati anlamak için Goethe⁸⁵⁰ (Göte), Molière⁸⁵¹ (Molyer) gibi eazımın⁸⁵² eserlerini, tercümeihâllerini⁸⁵³ okuyunuz. Yaşadıkları zaman ve muhit üzerine gösterdikleri tesirâtı anlarsınız.

Siz hikâye denince insaniyeti, münhasıran⁸⁵⁴ kısarak arkasından şahlanarak kişneyen aygırlar, feveran-ı aşk ile bağıra bağıra damlarda birbirini didikleyen kızgın kediler, hâlet-i galeyan⁸⁵⁵ ile cinneti-sevda içinde tasvir eden kitapları murat ediyorsunuz. Çünkü gös-

⁸⁴⁴ saip: doğru

⁸⁴⁵ avamilik: halkçılık

⁸⁴⁶ mürdeza: ölü doğmuş

⁸⁴⁷ şathiyat: alaylı ve eğlenceli fıkra ve hikâyeler

⁸⁴⁸ deruhte etmek: üstlenmek

⁸⁴⁹ vazife-i tenviriye ve intibahiye: aydınlatma ve uyarma vazifesi

⁸⁵⁰ Johann Wolfgang Von Goethe (1749-1832): Alman yazar.

⁸⁵¹ Jean-Baptiste Poquelin Molière (1622-1673): Komedi türünde eserler vermiş Fransız oyun yazarı.

⁸⁵² eazım: ileri gelen büyükler

⁸⁵³ tercümeihâl: öz geçmiş

⁸⁵⁴ münhasıran: sadece

⁸⁵⁵ hâlet-i galeyan: coşma hâli

terdiğiniz numuneler hep böyle... “Edebiyat” edebî bu gayesine inhisar eder⁸⁵⁶ ise sonra hangi şeye “edepsizlik” deneceği bilinemez. Bu fikrinizde mazursunuz. Çünkü siz ancak bir kadın çehresi, bir hanım çarşafı, bir madam şapkası, iskarpın, baldır, paça, korse filan falan görmedikçe cezbe-i edebiyeye gelemesiniz.

Menba-i bedayiniz⁸⁵⁷ fistanlar arasında “çeşm-i çerez”⁸⁵⁸ geçinmektir. O hız ve kuvvetle ne söyleyebilirsiniz söylersiniz. Çünkü başka sermayeniz yoktur.

Rûbab’daki Karagöz göstermeliğine benzeyen kadın resimleri mahsul-i bedayışınasäneniz⁸⁵⁹ olan güzellik numunelerinden ise tabiatınıza turp sıkayım... Bizde sanayi-i nefiseyi atık⁸⁶⁰ hayalciliğin⁸⁶¹ deve derisi, nazıba⁸⁶² eşkâl-i ibtidaiyesi⁸⁶³ derekesine⁸⁶⁴ indiriyorsunuz.

Kadim sanat-ı tersimiyemiz⁸⁶⁵ şaheserlerinden olup da artık unutulmuş Kanlı Nigârları, Kınapzadeleri, Narçıl Beyleri, Tutsuzları sanat namına zevk-i millimizde ihyaya uğraşıyor, sonra da hikmet-i bedia, Lalo, Guyau⁸⁶⁶ (Giyö) filan diye bar bar bağıriyorsunuz.⁸⁶⁷ Bir mecmuanın tasaviriyle⁸⁶⁸ musavverat-ı kalemiyesi⁸⁶⁹ sanaten birbirinin muadili olacağına şüphe yoktur...

⁸⁵⁶ inhisar etmek: sınırlanmak, sınırlı kalmak

⁸⁵⁷ menba-i bedayi: estetik kaynağı

⁸⁵⁸ çeşm-i çerez: göz çerezi

⁸⁵⁹ mahsul-i bedayışınasane: edebiyat bilgisinin ürünü

⁸⁶⁰ atık: eski

⁸⁶¹ hayalcilik: Karagözcülük

⁸⁶² nazıba: yakışsız

⁸⁶³ eşkâl-i ibtidaiye: ilkel şekiller

⁸⁶⁴ dereke: aşağı derece

⁸⁶⁵ sanat-ı tersimiye: resim sanatı

⁸⁶⁶ Jean-Marie Guyau (1854-1888): Fransız filozof ve şair.

⁸⁶⁷ “*Rûbab*: numara 51, sahife 121; numara 59, sahife 254; numara 64, sahife 344 (Bu sahaifteki tasavire müracaat olunsun.)” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

⁸⁶⁸ tasavir: resimler

⁸⁶⁹ musavverat-ı kalemiye: kalemde çıkan tasvirler

Cadı hikâyesinin kabına korkunç bir kadın şekli koymak için hayli uğraştım. Fakat *Rûbab*’ın numune-i hüsn olarak neşrettiği çirkinliklere benzer bir şey bulamadım.

“Bir de benim zannıyla altındaki imzaya bakmayarak Rûbab’ın hareket-i edebiyesini ayrı ayrı satır satır tahkir ediyorsunuz. Yazık değil mi efendim, çok terlemiştir. Niçin bu kadar üzüldünüz, onları ben yazmadım.”

Onları sizin yazmadığınızı biliyorum. İtiraf ederim, o, fıkren, üsluben sizden pek aşağı bir kalem. Bu hakikat yek nazarda⁸⁷⁰ fark olunuyor. O satırları tenkitten maksadım “müdiriyyet-i edebiye”niz markasıyla bazar-ı revaca⁸⁷¹ çıkarmaya uğraştığınız hezeyanları âleme göstermektir.

İzafe-i nam-ı üstadane⁸⁷² ile ila-yı kadrine⁸⁷³ himmet buyurduğunuz bir mecmuadaki o biser ü bün⁸⁷⁴ türrehattan⁸⁷⁵ mahalle bekçisi mi mesuldür? Vazife-i müdiriyyetiniz ne olsa gerek? Yalnız para almak mı? Kaç zamandır afak-ı matbuatımıza⁸⁷⁶ velveleendaz⁸⁷⁷ olan hışm-ı edebînizden ürkmeyerek birtakım abuk sabukları, acemi fakat cüretkâr elleriyle *Rûbab*’ın evtar-ı sanatını⁸⁷⁸ bu kadar ahengşikenane⁸⁷⁹ izansızlıklarla⁸⁸⁰ nasıl tırmalayabiliyorlar? Hemen burnunuzun dibinde “karanlıkta meşhur olmak” gibi deli saçmaları nasıl söylenip yazılıyor? Yoksa nisbet-i namınızla⁸⁸¹ mübahi⁸⁸² olan

⁸⁷⁰ yek nazarda: tek bakışta

⁸⁷¹ bazar-ı revac: itibar pazarı

⁸⁷² izafe-i nam-ı üstadane ile: üstatlık adını ekleyerek, kullanarak

⁸⁷³ ila-yı kadr: kıymet yükseltme

⁸⁷⁴ biser ü bün: başı sonu olmayan

⁸⁷⁵ türrehat: saçmalıklar

⁸⁷⁶ afak-ı matbuat: basın ufukları

⁸⁷⁷ velveleendaz: gürültü patırtı eden

⁸⁷⁸ evtar-ı sanat: sanatın telleri

⁸⁷⁹ ahengşikenane: ahenk bozucu

⁸⁸⁰ izansızlık: anlayışsızlık

⁸⁸¹ nisbet-i nam: isim nispetinde

⁸⁸² mübahi: övünen

her saçmanın iktisab-ı mana⁸⁸³ edeceğine inanacak kadar nefsinizce bir keramet-i edebiye mi tevehhüm ediyorsunuz⁸⁸⁴?

Zannederim ki “müdür” kelimesi bir kuru gururdan ziyade bir vazifeyi mütezammındır⁸⁸⁵. Siz ise yalnız kuruluyor, vazifenizi hiç ifa etmiyorsunuz. Binaenaleyh “o hezeyanları yazan ben değilim” demekle def-i mesuliyet edemezsiniz. Bakınız beyin tazallümlerine⁸⁸⁶:

“Ben hep yıkmaktan, öldürmekten hoşlanır bir vahşi imişim... Ya Rabbi bu ne kadar cehalet...”

Cadı hikâyesi ve ona karşı tenkit namına gösterdiğiniz tecavüz-i akurane⁸⁸⁷, bu iki vesika-i mazlumiyet⁸⁸⁸ ve taaddi-yi kalemî⁸⁸⁹ baki kaldıkça ve şu dünyada sahib-i şuur u muhakeme⁸⁹⁰ beş on ehl-i vicdanın⁸⁹¹ vücudunu kabul zarureti payidar olduğ⁸⁹² siz vahşiliğinizi, muharribiliğinizi⁸⁹³ setir⁸⁹⁴ için ne kadar şirretlik, şarlatanlık vadilerinde dolaşsanız beyhudedir.

Bir zalim-i edebî rolünü oynayanın lüzum gördükçe mutazallim⁸⁹⁵ mevkiine inişine bakınız:

“Ben de ne kadar safım... Siz hayat-ı hususiyem⁸⁹⁶ hakkında, utanmadan zerre kadar azab-ı vicdani (!) hissetmeden hüküm veriyor, isnatlarda⁸⁹⁷, iftiralarda bulunuyorsunuz da bunu mu düşü-

⁸⁸³ iktisab-ı mana: anlam kazanma

⁸⁸⁴ tevehhüm etmek: kuruntulanmak

⁸⁸⁵ mütezammın: kapsayan

⁸⁸⁶ tazallüm: sızlanıp yakınma

⁸⁸⁷ tecavüz-i akurane: kudurmuşçasına yapılan saldırı

⁸⁸⁸ vesika-i mazlumiyet: mazlumluk belgesi

⁸⁸⁹ taaddi-yi kalemî: kalem düşmanlığı

⁸⁹⁰ sahib-i şuur u muhakeme: anlayış ve düşünüş sahibi

⁸⁹¹ ehl-i vicdan: vicdan sahibi

⁸⁹² payidar olmak: devam etmek

⁸⁹³ muharribilik: yıkıcılık

⁸⁹⁴ setir: gizleme

⁸⁹⁵ mutazallim: şikâyetçi

⁸⁹⁶ hayat-ı hususiye: özel hayat

⁸⁹⁷ isnat: karalama

neceksiniz? Hırs u garazınızı temin (!) için elinizde çamur, dimağınızda çirkef, yüzünüzde bihicabi⁸⁹⁸, hücum ediyorsunuz. İşte bu kadar... ”

Hakikaten pek safsınız monşer... Kayışdağı suyu gibi... Ben hayat-ı hususiyenizden bahsetmedim. Ömr-i edebînizin güzergâhı, o sanihapira⁸⁹⁹ apartmanların kapılarından içeri bir hatve⁹⁰⁰ atmadım. Bu isnatla iftirayı siz bana ediyorsunuz...

Safvet-i hazininize⁹⁰¹ âlemi inandırmak için mi “vicdan azabı”ndan bahsediyorsunuz? Bu ne külfet... Ne yorgunluk efendim! Hemedani Beyefendi refikiniz⁹⁰² onu güle güle inkâr ediyor...

Vicdanın laf-ı bimana⁹⁰³ olduğuna, yokluğuna müttefik⁹⁰⁴ karar verdikten sonra bu “şekavet-i edebiye”ye⁹⁰⁵ çıkmalıydınız. Ona biriniz “yok”, diğeriniz “var” dersiniz nasıl olur? Çünkü bir vicdanlı ile bir vicdansız hiçbir vakit hemfikir olamazlar... Yoksa Ali Naci’ye nispeten zat-ı kemalatperveriniz⁹⁰⁶ “kaşarlanmış” bir edip olduğunuzdan, avam üzerindeki tesirat-ı maneviyeleri gayrimünker⁹⁰⁷ bu nev mücevvef⁹⁰⁸ kelimatin istimali⁹⁰⁹ hokkabazlığında maharet mi göstermek istiyorsunuz? Kendi nefsinizi her türlü kuyud u ahkâmından⁹¹⁰ azade⁹¹¹ bulduğunuz bir “söz” ile diğerlerini korkutmaya uğraşmak ayıptır. “Ayıp” da sizin için bimana kelimat envaından ise diyeceğim yok...

⁸⁹⁸ bihicabi: utanmazlık

⁸⁹⁹ sanihapira: düşünce süsleyen

⁹⁰⁰ hatve: adım

⁹⁰¹ safvet-i hazin: kederin saflığı

⁹⁰² refik: arkadaş

⁹⁰³ laf-ı bimana: anlamsız söz

⁹⁰⁴ müttefik: oy birliğiyle

⁹⁰⁵ şekavet-i edebiye: edebiyat haydutluğu

⁹⁰⁶ zat-ı kemalatperver: ilim ve ahlak sahibi olgun kişilik

⁹⁰⁷ gayrimünker: inkâr edilemez

⁹⁰⁸ mücevvef: anlamsız, boş

⁹⁰⁹ istimal: kullanım

⁹¹⁰ kuyud u ahkâm: kayıtlar ve hükümler

⁹¹¹ azade: bağımsız

Benim elimde çamur, dimağımda çirkef, yüzümde bihicabi, hücum ediyordum... Ellerinde hame-i edeb ve nezahet⁹¹²... Dimağlarında envar-ı fazl u fetanet⁹¹³.. Yüzlerinde humret-i hicab⁹¹⁴... Böyle müstesna... Böyle utangaç üdeba görmek isterseniz Şehabeddin ile Hemedani'nin *Cadı* hakkındaki makalat-ı tenkidiyelerini okuyunuz. O zaman ne onlara söz kalır ne de bu âcize... Hakikat bütün müstekrehatıyla⁹¹⁵ anlaşılır...

Cadı Çarpıyor namıyla yazdığım esere “bir kitab-ı şütüm”⁹¹⁶ unvanını vermişsiniz. Şu gösterdiğiniz numune-i ilm ü terbiyeye nazaran bu fevka's-sanat⁹¹⁷ makale-i naziğimize ne isim takalım acaba?

Siz her nev kuyud-ı edebiye ve ahlakiyenin⁹¹⁸ zincirlerini kırmış birer akursunuz⁹¹⁹. Fakat yeri gelince diğerlerine karşı birer silah gibi kullanmak için “vicdan”dan, “hicap”tan filandan istiane-niz⁹²⁰, istimdadımız⁹²¹ insana acı bir gülme getiriyor...

Buyruluyor ki:

“Bir de bundan sonra gelecek eserlerinizi okur, yazarsam sözümünden dönmüş olacağımı beyan ediyor ve asar-ı müstakbelenizi”⁹²² sigorta altına almak istiyorsanız emin olunuz yine okuyacağım...”

Hayır efendim, yanılıyorsunuz. Böyle bir tedbirin kârger⁹²³ olamayacağını bilirim. Sigorta, harika⁹²⁴, deniz kazalarına filanlara olur. Vebaya, Çakırcılara karşı sigorta olmaz. Böylelerinden

⁹¹² hame-i edeb ve nezahet: edebiyat ve incelik kalemi

⁹¹³ envar-ı fazl u fetanet: erdem ve zihin açıklığının ışıkları

⁹¹⁴ humret-i hicab: utanmadan kaynaklanan kızılık

⁹¹⁵ müstekrehat: iğrençlikler

⁹¹⁶ kitab-ı şütüm: sövgüler kitabı

⁹¹⁷ fevka's-sanat: sanat üstü

⁹¹⁸ kuyud-ı edebiye ve ahlakiye: edebiyat ve ahlak kayıtları

⁹¹⁹ akur: kuduz

⁹²⁰ istiane: yardım isteme

⁹²¹ istimdat: yardıma çağırma

⁹²² asar-ı müstakbele: gelecekteki yapıtlar

⁹²³ kârger: etkili

⁹²⁴ harik: yangın

savn-ı Samedaniye⁹²⁵ sığınılır... İlk tenkidinizde şöyle buyurmuş-tunuz:

“Eski Hüseyin Rahmi’yi bulmak ümidiyle kemal-i tehalükle⁹²⁶ eseri okumaya başladım. Keşke okumaya idim. Hiç olmazsa şu sa-tırları yazmak gibi günahıtan berî olurdum.”

Eğer siz yazdığınız şeyleri, birer manayı tazammun etmedik-lerini⁹²⁷ bilerek karalıyor iseniz size değil, karilerinize, o zavallıla-ra acırım. “Keşke okumayaydım. Günaha girdim.” nedametiyle⁹²⁸ “Yine okuyacağım.” ısrarı arasında koskoca bir tezat var... Şimdi sarf ettiği sözün bir müddet sonra aksini iddia edene evvelden se-batsız⁹²⁹, abuk sabuk, kaçık, bunak filan derlerdi. Zamanımızda bu yavegûluk⁹³⁰ ediplik, münekkitlek alaiminden⁹³¹, meziyatından⁹³² mı sayılıyor?

Şimdi kariin⁹³³ hazeratından⁹³⁴ bir cahilin eblehçe malumatfü-ruşluğunu⁹³⁵ dikkatli dinlemelerini rica ederim. İşte bakınız:

“Siz edebiyatta hakikatten, üsluptan maksadın ne olduğunu henüz bilmiyorsunuz. Biraz Taine’i (Ten)⁹³⁶, biraz Véron’u⁹³⁷ (Ve-ron), biraz Guyau (Giyö), biraz Gaultier’yi (Goltiye), biraz Lalo’yu okusaydınız bunların da ne olduğunu anlardınız. Buffon⁹³⁸ ‘Üslup

⁹²⁵ savn-ı Samedani: Allah’ın koruması

⁹²⁶ kemal-i tehalükle: son derece can atarak

⁹²⁷ tazammun etmek: içermek

⁹²⁸ nedamet: pişmanlık

⁹²⁹ sebatsız: sözünden dönen

⁹³⁰ yavegûluk: saçma sapan konuşma

⁹³¹ alaim: deliller

⁹³² meziyat: meziyetler

⁹³³ kariin: okuyucular

⁹³⁴ hazerat: hazretleri

⁹³⁵ malumatfüruşluk: bilgiçlik taslama

⁹³⁶ Hippolyte Adolphe Taine (1828-1893): Fransız pozitivistimin önde gelen eleştirmen ve tarihçisi.

⁹³⁷ Eugène Véron (1825-1889): Estetik, edebiyat üzerine eserleri olan Fransız ya-zar.

⁹³⁸ Georges-Louis Leclerc Comte De Buffon (1707-1788): Fransız natüralist, ma-tematikçi, kozmolog ve ansiklopedi yazarı.

ayniyle insandır.’ demişti. Veron da ‘Üslup tarz-ı tefekkür⁹³⁹, tarz-ı tahassüs⁹⁴⁰, tarz-ı tebliğdir⁹⁴¹.’ diyor...’’ İlaahirihi...

Bu sözler tafraendazlığın⁹⁴² gülünç bir misalidir. Şehabeddin Bey kemalat-ı ilmiyesiyle muhatabını korkutmak istediği zaman karşınıza koca bir fihrist-i kütüb çıkarır. Birçok esami-i müellif⁹⁴³ sayar. Ve size, bunların cümlesini okumuş olduğu hissini vermek için pestenkerani⁹⁴⁴ bir iki nazariye-i bediîye atıp tutar. Bu bir gözdağıdır. Sakın aldanmayınız. Münekkit hazretleri “yedim içtim” dediği sahaifi Çiçekçioglu’nun yuvarlağı gibi yutar görünmüş fakat hakikatte bunun beş on satırını bile zihnine mal edememiştir. İşte sıra şimdi bu hakikati, bu kitap yutmak garabet-i tefennünündeki⁹⁴⁵ komedyayı ispat edeceğim...

Münazırım, bir heybet-i muallimane⁹⁴⁶ ile “Gautier”, “Lalo” filan gibi isimler sayınca insan mütehalikâne⁹⁴⁷ bir sevinçle yeni yeni nazariyeler, fikirler işiteceği ümidine düşerek bekliyor. Ve sonra Buffon’un “Üslup ayniyle insandır.”⁹⁴⁸ cümle-i meşhurasını fakat maatteessüf pek bayat asırlık bir sözünü işiterek inkisar-ı hayale⁹⁴⁹ uğruyor. Bu sözün üzerinden yüz yetmiş, yüz seksen senelik bir zaman geçmiştir. Eğer muarızım Buffon’un “*Le style est l’homme même*”⁹⁵⁰ cümlesinden maksadı ne olduğunu anlayabilmiş olaydı bu salhurde⁹⁵¹ nazariyeyi beray-ı nezaket⁹⁵² bir daha dinler ve çokla-

⁹³⁹ tarz-ı tefekkür: düşünme tarzı

⁹⁴⁰ tarz-ı tahassüs: hissetme tarzı

⁹⁴¹ tarz-ı tebliğ: bildirme tarzı

⁹⁴² tafraendazlık: büyüklük taslama

⁹⁴³ esami-i müellif: yazar isimleri

⁹⁴⁴ pestenkerani: saçma sapan, değersiz

⁹⁴⁵ garabet-i tefennün: öğrenme garipliği

⁹⁴⁶ heybet-i muallimane: öğretmen yüceliği

⁹⁴⁷ mütehalikâne: büyük bir istekle

⁹⁴⁸ “Yahut büyük bir edibimizin tercümesi vecihle: ‘Üslub-ı beyan ayniyle insandır.’” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

⁹⁴⁹ inkisar-ı hayal: hayal kırıklığı

⁹⁵⁰ *Le style est l’homme même*: Üslup, insanın kendisidir.

⁹⁵¹ salhurde: eskimiş

⁹⁵² beray-ı nezaket: nezaket gereği

rının düşmüş oldukları amiyane⁹⁵³ bir hatadan nefisini kurtarabilmiş bulunduğu için fetanetini tebriken nâkili⁹⁵⁴ alkışlardım. Fakat öyle değil. Şehab Bey o sözü burada kailin⁹⁵⁵ büsbütün zıddı bir mana ve makamda irat ediyor. Çünkü Buffon, “Üslub-ı beyan aynıyle insandır.” kavliyle “Bir insanın üslubu aynıyle kendine benzer.” fikrini kastetmemiştir. Bu hakikati izah için Fransızca muteber bir meahizden⁹⁵⁶ şu satırları aynen naklediyorum:

“Le style c’est l’homme” Forme dénaturée que l’on done à une pensée de Buffon: le style est l’homme même”, qui est généralement interprétée à contresens. Buffon a voulu dire, et avec pleine raison, que dans un ouvrage les faits et les idées deviennent le patrimoine commun de l’humanite, mais que le style reste la propriété personnelle de l’écrivain. Il n’y a aucun rapport entre cet aphorisme et la pensée contestable de Sénèque: Le style est le visage de l’homme... Le style des hommes ressemble à leur vie. Il y a parfois en effet désaccord entre le style d’un écrivain et son caractère.”

Tercümesi:

“‘Üslup insandır’ şekl-i muharrefinde⁹⁵⁷ kullanılan Buffon’un ‘Üslup aynıyle insandır.’ sözü umumiyetle hilaf-ı mana⁹⁵⁸ bir tefsire⁹⁵⁹ uğramaktadır. Buffon bu kavliyle ‘Bir eserde, vakayi ve efkâr, insaniyetin miras-ı umumisi⁹⁶⁰ hükmüne geçer fakat üslup, muharririn mal-i şahsisi⁹⁶¹ olarak kalır.’ demek istemiştir ki pek haklıdır.

Bu kavil ile Sénèque’in⁹⁶² (Senek) ‘Üslup, ruhun çehresidir. İnsanların üslub-ı beyanları hayatlarının müşabihidir.’⁹⁶³ yolundaki

⁹⁵³ amiyane: sıradan

⁹⁵⁴ nâkil: çevirmen

⁹⁵⁵ kail: söyleyen

⁹⁵⁶ meahiz: kaynaklar

⁹⁵⁷ şekl-i muharref: söylenişi değiştirilmiş şekil

⁹⁵⁸ hilaf-ı mana: anlama aykırı

⁹⁵⁹ tefsir: yorumlama

⁹⁶⁰ miras-i umumi: genel miras

⁹⁶¹ mal-i şahsi: kendi malı, kendi varlığı

⁹⁶² Sénèque (MÖ 4 - MS 65): Romalı düşünür, devlet adamı ve oyun yazarı.

⁹⁶³ müşabih: benzeri

itiraz götüren sözleri arasında hiçbir münasebet yoktur. Filhakika bir muharririn üslubuyla ahlak ve tabiatı beyninde⁹⁶⁴ mutabakat⁹⁶⁵ bulunmadığı bazen meşhut olur⁹⁶⁶.”

*

Siz sağını solunu çiğneyerek “Yaman kaçır Hocapaşalı” fahriyesiyle yangına koşan mahalle tosunları gibi her hatve-i beyanınızda “siz bilmiyorsunuz, biz biliyoruz” iddiasıyla narazen⁹⁶⁷ kabadayılara benziyorsunuz. Her bildiğiniz şeyde Buffon’dan yanlış anlamış olduğunuz bu üslup nazariyesi derecesinde nasibedar⁹⁶⁸ iseniz vay hâlinize... Bahusus yazık taht-ı talim ü tedrisinizdeki⁹⁶⁹ talebeye...

Dinleyelim bakalım, bedi muallimi bize ne gibi büyük hakikatler talim edecek:

“Veron da ‘Üslup tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs, tarz-ı tebliğdir.’ diyor.”

Buna şüphe var mı? Aksini kim iddia etti? Bu sözlerde yeni bir fikir, yeni bir hüküm yoktur. Bir insanın yalnız üslubu değil, şifahiyyatı⁹⁷⁰ da kendi tarz-ı tefekkür, tarz-ı tahassüs ü tebliğidir. “Ahmet’in üslubu, Mehmet’in tarz-ı tefekkürünü gösterir.” diyen olmadı ki bu sözleri irada lüzum görüyorsunuz...

Maahaza dinlemek için dişimizi sıkalım. Belki bir şey öğreniriz:

“Bunu biraz izah edelim. Üslup yalnız beyan, eda yani tarz-ı ifade, şekil değildir. Üslup bir şahsiyetin, yani ruh ve fikrin eda ile imtizacıdır⁹⁷¹.”

⁹⁶⁴ beyn: ara

⁹⁶⁵ mutabakat: uyum

⁹⁶⁶ meşhut olunmak: şahit olunmak, görülmek

⁹⁶⁷ narazen: nara atan

⁹⁶⁸ nasibedar: hissedar

⁹⁶⁹ taht-ı talim ü tedris: öğrenim ve eğitim altında

⁹⁷⁰ şifahiyyat: sözlü ifadeler

⁹⁷¹ imtizaç: uyuşma

“Yalnız şekil kıfayet etmez. Bunu bilmiyorsanız öğreniniz.”

Üslup kelimesi zaten ruh ile fikri de mütezammındır. Hep bunlar mümteziç⁹⁷² bulunurlar. Çünkü fikirsiz üslup olamayacağı gibi ruhsuz fikir de kabil-i tasavvur⁹⁷³ değildir. Her fikrin menba-ı zuhuru⁹⁷⁴ bir ziruhun⁹⁷⁵ hâl-i faaliyetteki⁹⁷⁶ dimağıdır. “Yalnız şeklin kıfayet etmeyeceği” sözünden de dürüst bir şey anlaşılmıyor. Çünkü bimedlul⁹⁷⁷ elfazdan⁹⁷⁸ müteşekkil, sırf şekli bir üslubun garabet-i vücudu⁹⁷⁹ insanı hayretlere düşürüyor. Bizim için birtakım kargacık burgacıklardan ibaret olan hiyeroglif⁹⁸⁰ hatt-ı kadimi⁹⁸¹ bize belki biraz, şekli üslup hissini verebilir...

Ruh ile fikrin eda ile imtizaç etmediği ifadeler hangileridir? Mana bulunan bir üslupta, bir ifadede fikir vardır. Fikri his tevlit eder⁹⁸². Hissi de ruh yani dimağ... Binaenaleyh her manalı sözde eser-i fikr u ruh vardır. Fakat kuvvetçe mütefavittir⁹⁸³. Mahiyet ü meziyet-i kelim⁹⁸⁴ işte bu tefavütün⁹⁸⁵ derecesi tezyit⁹⁸⁶ veya tenkis eder⁹⁸⁷. Hatta bimana bulduğumuz deli saçmalarında bile muvazenesi⁹⁸⁸ muhtel⁹⁸⁹ bir dimağın, mariz⁹⁹⁰ bir ruhun tesirat-ı biintizamı⁹⁹¹ vardır.

⁹⁷² mümteziç: kaynaşmış

⁹⁷³ kabil-i tasavvur: düşünülebilir

⁹⁷⁴ menba-ı zuhur: çıkış kaynağı

⁹⁷⁵ ziruh: canlı

⁹⁷⁶ hâl-i faaliyet: çalışma durumu

⁹⁷⁷ bimedlul: anlamsız

⁹⁷⁸ elfaz: sözler

⁹⁷⁹ garabet-i vücud: varlığın garipliği

⁹⁸⁰ hiyeroglif: Mısırlıların kullandıkları resim ve simgelere dayalı bir tür yazı

⁹⁸¹ hatt-ı kadim: eski yazı

⁹⁸² tevlit etmek: oluşturmak

⁹⁸³ mütefavit: birbirinden farklı

⁹⁸⁴ mahiyet ü meziyet-i kelim: sözün niteliği ve üstünlüğü

⁹⁸⁵ tefavüt: farklılık

⁹⁸⁶ tezyit etmek: arttırmak

⁹⁸⁷ tenkis etmek: azaltmak

⁹⁸⁸ muvazene: denge

⁹⁸⁹ muhtel: bozulmuş

⁹⁹⁰ mariz: hastalıklı

⁹⁹¹ tesirat-ı biintizam: düzensiz etkiler

Monşer, siz hiç Buffon’u, Veron’u bahse katmayarak kendi hesabınıza saçmalamakta olduğunuzu söyleyeniz merdane⁹⁹² bir hareket etmiş olursunuz.

Maahaza yine dinleyelim. Saçma ama eğlenceli:

“Hakikate gelince bu hakikat-i hariciye⁹⁹³, sabite değildir. Bir hakikat var ki mütebeddildir.⁹⁹⁴ Şahsa göre şahsın tarz-ı rüyetine⁹⁹⁵, tarz-ı tefekkürüne, tarz-ı tahassüsüne göre değişir...”

Siz dogmatizm,⁹⁹⁶ septsizm⁹⁹⁷ bahsine girişmek istiyorsunuz. Fakat bunu sizden soran olmadı. Neyse, müstahzırâtınızı⁹⁹⁸ münasebetli münasebetsiz bize peşkeş çekebilirsiniz. Fakat evvela dâhilî, haricî, sabit, mütebeddil hakikatlerin hududunu ve sonra şahsa göre tebeddül eden⁹⁹⁹ hakayıkın¹⁰⁰⁰ mahiyatını¹⁰⁰¹ izah lazım gelirse bu işin içinden siz değil, en büyük ustalarınız bile yüzünüzün akıyla çıkamazsınız.

Ben, bir göz hastalığı tesiriyle teki çift görürüm. Öteki, zayıf basarından¹⁰⁰² dolayı bir cismi yarım görür. Bir diğeri nispeten tamam görür ve her birimiz şekl-i rüyetimizin¹⁰⁰³ hakikat olduğunu iddia ederken ortaya zat-ı fuzulleri¹⁰⁰⁴ gibi amâ-yı cehlinden¹⁰⁰⁵ bi-

⁹⁹² merdane: mertçe

⁹⁹³ hakikat-i hariciye: dış gerçek

⁹⁹⁴ mütebeddil: değişken

⁹⁹⁵ tarz-ı rüyet: bakış açısı

⁹⁹⁶ dogmatizm: öne sürülen öğreti ve ilkeleri eleştirmeden doğru olarak benimseyen ve benimsediği varsayımlardan katı bir yöntemle önermeler türeten felsefe anlayışı

⁹⁹⁷ septsizm: özellikle doğaötesi konularda olumlu veya olumsuz yargıda bulunmaktan çekinme temeline dayanan öğreti, şüphecilik

⁹⁹⁸ müstahzırât: hazırda tutulan şeyler

⁹⁹⁹ tebeddül etmek: değişmek

¹⁰⁰⁰ hakayık: gerçekler

¹⁰⁰¹ mahiyat: nitelikler

¹⁰⁰² basar: görme

¹⁰⁰³ şekl-i rüyet: görme şekli

¹⁰⁰⁴ zat-ı fuzul: haddini bilmez kişi

¹⁰⁰⁵ amâ-yı cehl: cehalet körlüğü

haber bir hükm-i cüretkâr çıkarsa mesele nasıl faslolunur¹⁰⁰⁶? Bu dava bir Molière'in (Molyer) eline geçerse bundan güzel bir komedy çıkar... Kâh nalına kâh mihına¹⁰⁰⁷ vuruyorsunuz. İşte:

“Edebiyatta hakikat, hakikat-i mutlaka değildir.”

Edebiyattaki hakikatin mutlakiyetini iddia eden kim? *Cadı Çarpıyor*'da bu bahse dair yalnız şu sözler var:

“Edebiyat bir hüsn-i mutlak mıdır? Değildir. Çünkü bu, ismi olup cismi bulunmayan manasız bir terkiptir. Mutlakiyetten hariç olan her şey ise birer mahiyet-i mütefaviteye¹⁰⁰⁸ malik bulunur...”

Ben, mutlakiyeti redde sizden ileri varmışken böyle bir isnat-tan sıkılmıyor musunuz? Zaten Lalo şöyle diyor: “*L’absolu des modernes n’est pas qu’une relativité élargie*”¹⁰⁰⁹

Dinleyelim:

“Bunu Guyau'den (Giyö), Gaultier'den (Goltiye) öğrenebilirsiniz. Ben de ne garibim. Filhakika nelerden, kimlerden bahsediyorum. Siz ki adada, evinizde oturuyor, her şeyi ilham tarikiyle¹⁰¹⁰ bildiğinize, öğrendiğinize kani oluyorsunuz. Bunlar gibi hakikat-i sanatı keşif için müzeleri, kütüphaneleri, sahneleri dolaşanları budala telakki ediyorsunuz değil mi? Efendim ilham dururken niçin çalışmalı?”

Of! Bu Guyauler (Giyö), Gaultierler (Goltiye) hiç kaleminizden düşmüyor. Şeker demekle ağız tatlılanmayacağı gibi esatize-i efrenciyeyi¹⁰¹¹ böyle vird-i zeban edinmekle¹⁰¹² bir insanın hikmet-i bedayı âlimi olması lazım gelmez. Müzeleri, kütüphaneleri dolaşanları budala addettiğime dair bir küçük cümle ibraz edemezsiniz. Ben her şeyi ilham tarikiyle biliyormuşum. Âlâ fakat zat-ı fetanet-

¹⁰⁰⁶ faslolunur: halledilir

¹⁰⁰⁷ mih: büyükçe çivi

¹⁰⁰⁸ mahiyet-i mütefavite: birbirinden farklı özellik

¹⁰⁰⁹ Tercüme: “Şimdikilerin mutlakiyeti mütevessî bir nisbiyetten başka bir şey değildir.” (Hüseyin Rahmi'nin tercümesi) [mütevessî: geniş; nisbiyet: görelilik]

¹⁰¹⁰ tarik: yol

¹⁰¹¹ esatize-i Efrenkiye: Frenk üstatları

¹⁰¹² vird-i zeban edinmek: dile dolamak

simatınız¹⁰¹³, büldan-ı sanayi ve mahasinden¹⁰¹⁴ nereleri dolaştınız? Tettebbuatınız¹⁰¹⁵ hangi müzelerde, kütüphanelerde, medariste¹⁰¹⁶ ilerlettiniz? Sanayi ve asar-ı atika¹⁰¹⁷ namına gördüğünüz şeyler: Çemberlitaş, Sultanahmet Meydanı'ndaki kırık yılanlar, yeniçeri kıyafethanesi, saray içinde “müzehane” namını verdiğimiz mahal-deki tasnif-i fennî bile düşünülmezsizin çarpık çurpuk oraya buraya gelişigüzel atılmış yosunlu heykeller... Değil mi?

Ha, evet... Affedersiniz unuttum... Beyoğlu'nda, duhuliyesi¹⁰¹⁸ [bir] mecidiyeye canlı heyakil¹⁰¹⁹ müzelerindeki tetkikat ve faaliyet-i medideniz¹⁰²⁰ aklımdan çıktı. Galiba *étude de nu*¹⁰²¹ (etüd dö nü) şehadetnamesini¹⁰²² de Maison américaine'den¹⁰²³ (mezon ameriken) almıştınız...

Oh monşer, bu mesai, bu deha-yı sanatkâraneniz takdir edilmedi. Kadriniz bilinmedi. Çok yazık... Muhitin bu kadırnaşinaslığı-na¹⁰²⁴ rağmen katiyen yılmayarak bu yerli müzelerimizde durmayıp çalışmalı, artistik tettebbuatınızda şiddetle devam etmelisiniz. Ve hem yutar yahut yırtarca okumuş olduğunuz Lalo'nun “hikmet-i bediye” medhaline¹⁰²⁵, Guyau'nün (Giyö) *Mesail-i Bediye*¹⁰²⁶ eserine, Maurice Griveau'nun (Moris Grivo)¹⁰²⁷ *Güzellik Anasırı*¹⁰²⁸

¹⁰¹³ zat-ı fetanetsimat: çabuk kavrayan kişilik

¹⁰¹⁴ büldan-ı sanayi ve mahasin: sanat ve güzellik beldeleri

¹⁰¹⁵ tettebbuat: araştırmalar

¹⁰¹⁶ medaris: medreseler

¹⁰¹⁷ sanayi ve asar-ı atika: sanat ve eski eserler

¹⁰¹⁸ duhuliye: giriş ücreti

¹⁰¹⁹ heyakil: heykeller

¹⁰²⁰ tetkikat ve faaliyet-i medide: uzun süren inceleme ve faaliyet

¹⁰²¹ *étude de nu*: nü çalışma

¹⁰²² şehadetname: diploma

¹⁰²³ *Maison américaine*: Amerikan evi

¹⁰²⁴ kadirnaşinaslık: kıymet bilmezlik

¹⁰²⁵ medhal: ön söz

¹⁰²⁶ mesail-i bediye: estetik meseleleri

¹⁰²⁷ Maurice Griveau (1851-19..): Fransız eleştirmen, yazar

¹⁰²⁸ anasır: unsurlar

kitabına, bütün bu nazariyat-ı dakikanıza¹⁰²⁹ müessesat-ı ilmiye ve fenniyece¹⁰³⁰ tamamıyla bir çoraklık olan bu memlekette başka bir mahall-i tatbik nerede bulursunuz? Dest-i tecessüslerinde¹⁰³¹ reh-nüma-yı seyahatleriyle¹⁰³² dolaşan turistler gibi siz de bu kitapları ceplerinize, koltuklarınıza sıkıştırarak Galata'dan Şişli'ye kadar Kömürcü, Çiçekçi sokakları, Elmadağı ve emsali mahallerdeki darü'l-mahasin ü sanayi¹⁰³³ dolaşarak cevelan-ı bediinizde¹⁰³⁴ binihaye¹⁰³⁵ semerat¹⁰³⁶ iktitaf edebilirsiniz¹⁰³⁷.

*

Âkilü'l-kütüb¹⁰³⁸ olmak oburluğuyla ne kadar fahriyegûlukta¹⁰³⁹ bulunsanız ben sizin gibilerinin bedayışinaslıktaki derece-i kudretlerini pekiyi bilirim. Her satırda bir Frenk ismi zikretmeyi şeref-i kalem addettiğiniz hâlde Frenklerin sanayi-i nefiselerine dair bildikleriniz pek mahdut¹⁰⁴⁰ ve hemen hiç gibidir. Durunuz size söyleyeyim:

Musikide, Traviata'daki "Addio del passato"¹⁰⁴¹, Faust'taki¹⁰⁴² marş, Mascotte'taki (Maskot) Des Moutons¹⁰⁴³ (Demoton) düet-

¹⁰²⁹ nazariyat-ı dakika: ince görüşler

¹⁰³⁰ müessesat-ı ilmiye ve fenniyece: bilim ve fen kurumları bakımından

¹⁰³¹ dest-i tecessüs: meraklı eller

¹⁰³² rehnüma-yı seyahat: gezi kılavuzu

¹⁰³³ darü'l-mahasin ü sanayi: güzellik ve sanat evleri

¹⁰³⁴ cevelan-ı bedii: estetik gezinti

¹⁰³⁵ binihaye: sonsuz

¹⁰³⁶ semerat: ürünler, meyveler

¹⁰³⁷ iktitaf etmek: toplamak

¹⁰³⁸ âkilü'l-kütüb: kitap yiyici

¹⁰³⁹ fahriyegûluk: övgü sözleri söyleme

¹⁰⁴⁰ mahdut: sınırlı

¹⁰⁴¹ "La traviata", Giuseppe Verdi'nin bestelediği, Francesco Maria Piave'nin librettosunu yazdığı üç perdelik opera eseridir. "Addio del passato", operadaki bir aryadır.

¹⁰⁴² Faust: Ünlü fransız opera bestecisi Charles Gounod'nun (1818-1893) operası.

¹⁰⁴³ Mascotte (La) Duo Des Moutons: Komik opera ve operetleriyle tanınan Fransız besteci Achille Edmond Audran (1840-1901) tarafından bestelenmiş eser

tosu ve emsali, hazin yahut şevkefza¹⁰⁴⁴ lahn-ı avamfiribaneleriy-le¹⁰⁴⁵ harcıâlem¹⁰⁴⁶ sırasına geçmiş parçalar. Birkaç vals bu meşhur morsolardaki melodilere fenn-i musikiye¹⁰⁴⁷ gayrivâkıf¹⁰⁴⁸ çok kim-seler hatta çoluk çocuklar da meclup¹⁰⁴⁹ olabilirler... Sonra Berlioz'un¹⁰⁵⁰ (Berliyöz), bir uvertüründe¹⁰⁵¹ mükemmel başınız ağrır. Beethoven'ın¹⁰⁵² bir senfonisinde derin bir uykuya dalarsınız. Bir Handel¹⁰⁵³, bir Gluck¹⁰⁵⁴ (Gulük) ile bugünkü bir Massenet'nin¹⁰⁵⁵ (Masne) asarını, elhan¹⁰⁵⁶ sanatlarını birbirinden ayırmazsınız... Ne armoniden¹⁰⁵⁷ anlırsınız. Ne tonalite¹⁰⁵⁸ bilirsiniz. İhtimal ki *note sensible*¹⁰⁵⁹ (not sansibl) denilince bunu bakkaldan, kasaptan, hasılı alacağını talep etmek saffetinde bulunan esnafın birinden gelmiş, sinire dokunur bir hesap pusulası meal-i rakikinde¹⁰⁶⁰ tercüme eder-siniz...

Fenn-i tersime¹⁰⁶¹ geçelim. Buna dair ciddi, derin ne biliriz? Resimden bahsedilince, çocukluğumuzda lalalarımızın ellerimizden tutup bizi çarşı içinde dolaştırırken kapalı dükkânların önünde

¹⁰⁴⁴ şevkefza: neşe veren

¹⁰⁴⁵ lahn-ı avamfiribane: halkın hoşuna gidecek tarzdaki nağme

¹⁰⁴⁶ harcıâlem: herkesin hoşuna giden

¹⁰⁴⁷ fenn-i musiki: müzik bilimi

¹⁰⁴⁸ gayrivâkıf: bilmeyen

¹⁰⁴⁹ meclup: tutkun

¹⁰⁵⁰ Louis Hector Berlioz (1803-1869): Fransız besteci, yazar ve müzik eleştirmeni.

¹⁰⁵¹ uvertür: operada perde açılmadan önce orkestranın çaldığı parça

¹⁰⁵² Ludwig van Beethoven (1770-1827): Alman klasik müzik bestecisi. Viyana Klasiği denilen türün temsilcilerindendir.

¹⁰⁵³ Georg Friedrich Händel (1685-1759): Alman klasik müzik bestecisidir.

¹⁰⁵⁴ Christoph Willibald (von) Gluck (1714-1787): Alman klasik müzik bestecisi-dir.

¹⁰⁵⁵ Jules (Émile Frédéric) Massenet (1842-1912): Fransız bestecidir.

¹⁰⁵⁶ elhan: melodiler

¹⁰⁵⁷ armoni: iki veya daha çok sesin aynı anda kulağa hoş gelecek bir biçimdeki uyumu, harmoni

¹⁰⁵⁸ tonalite: belirli bir tonda yazılmış müzik parçasının niteliği

¹⁰⁵⁹ *note sensible*: duyarlı nota

¹⁰⁶⁰ meal-i rakik: ince anlam

¹⁰⁶¹ fenn-i tersim: resim alanı

kurulmuş resim sergileri akla gelir. Elllerinde gürz¹⁰⁶², karşı karşıya Şah İsmail ile esatiri¹⁰⁶³ bir canavara benzeyen, boynuzlu Arap Üzengi¹⁰⁶⁴... Şah, fil kadar heybetnüma bir atın üzerinde... Dev heybetindeki Arap'ın şakağından aşağı kanlar akıyor. Sonra, iki tepe üzerinde yine karşı karşıya, zirveleri al bayraklı Galata ve Beyazıt Kuleleri... Haliç'in bir sahilinden diğerine iki ejder-i mütekallis¹⁰⁶⁵ gibi uzanmış yılankavi¹⁰⁶⁶ bir çift köprü... İki yamacı dolduran mükkaabi¹⁰⁶⁷ kutulara müşabih¹⁰⁶⁸ evler... Yüz ambarlı Mahmudiye, sair kalyonlar... Dünya güzeli ve deniz kızı tasvirleri... Bu meşher-i sanatı¹⁰⁶⁹, ağızlar açık birer meftuniyet-i valihane¹⁰⁷⁰ ile seyreden bir sürü halk... Şah İsmail'in son gürzüne karşı Arap Üzengi'nin alacağı müşkül vaz-ı müdafaayı¹⁰⁷¹ münekkit¹⁰⁷² mırıltılar...

İlk tahassüsât-ı tersimiyeyi¹⁰⁷³ en basit menazır¹⁰⁷⁴ kavaidinden¹⁰⁷⁵ ari¹⁰⁷⁶ bu millî levhalardan doymadık mı? Bunlardan temeşşuken¹⁰⁷⁷ hanelerimizin ta hela duvarlarına varıncaya kadar bütün cidarlarını¹⁰⁷⁸ kalyonlar, tasvirlerle doldurmaz mıydık? İlk heves-i şairiyetimizin tecrübe-i sahifeleri hep böyle ev, mektep, sokak duvarları değil miydi? Bugün bile aransa oralarda dem-i tufuliyet ü

¹⁰⁶² gürz: silah olarak kullanılan ağır topuz

¹⁰⁶³ esatiri: mitolojik

¹⁰⁶⁴ Arap Üzengi: masallarda geçen ve “bir dudağı yerde bir dudağı gökte” diye tanımlanan korkunç dev

¹⁰⁶⁵ ejder-i mütekallis: gerilmiş ejder

¹⁰⁶⁶ yılankavi: yılan gibi

¹⁰⁶⁷ mükkaabi: küp gibi

¹⁰⁶⁸ müşabih: benzer

¹⁰⁶⁹ meşher-i sanat: sanat sergisi

¹⁰⁷⁰ meftuniyet-i valihane: şaşkınca hayranlık

¹⁰⁷¹ vaz-ı müdafa: savunma durumu

¹⁰⁷² münekkit: eleştiren

¹⁰⁷³ tahassüsât-ı tersimiyeye: resim duyguları

¹⁰⁷⁴ menazır: perspektif

¹⁰⁷⁵ kavaid: kurallar

¹⁰⁷⁶ ari: uzak

¹⁰⁷⁷ temeşşuken: yazı alıştırması yaparak

¹⁰⁷⁸ cidar: duvar

şebabımızın¹⁰⁷⁹, fenn-i resm ü eşardaki¹⁰⁸⁰ en feveranlı asar-ı sanat ve bedayiini buluruz. Aza-yı vücut-ı beşerden¹⁰⁸¹ tersimine en ziyade merak gösterdiğimiz uzvun hangisi olduğunu anlar ve hâlâ duvarlarda

“Bunu yazan tosun

Okuyana (...)”

beyt-i meşhurunu okuruz.

Meşrutiyete erdik, güya tezyid-i mekâtib¹⁰⁸², ıslah-ı tedrisata¹⁰⁸³ uğraştık. Fakat terbiyeten, ruhen ananatımızın¹⁰⁸⁴ muakkib-i harfisiyiz¹⁰⁸⁵... Berhudar¹⁰⁸⁶ olmadık, olamıyoruz.

En natüralist bir milletiz. Ama kıymetimizi ne kendimiz biliyoruz ne kalın kafalı Avrupalılar anlıyorlar. Hikmet-i bedayideki zevk-i dehamızı teşhir için kadim sanatlarımız numunelerinden müteşekkil bir sergi açsak oraya koyacağımız, kasaplardaki erkek koyunlar gibi isbat-ı cinsiyet için nişane-i edebiyatla mücehhez¹⁰⁸⁷ kırk, elli sene evvelki Karagöz, Avrupa müzelerinde, üryan ve tammü'l-aza¹⁰⁸⁸ eserleriyle en ziyade cesaret-i sanat göstermiş olan esatize-i heykeltıraşanı şermsar bırakır¹⁰⁸⁹... Ve sonra edeben, ahlaken ne gülünç riyakârlıklarımız, ne sahte iffetperverliklerimiz¹⁰⁹⁰ vardır...

¹⁰⁷⁹ dem-i tufuliyet ü şebab: çocukluk ve gençlik dönemleri

¹⁰⁸⁰ fenn-i resm ü eşar: resim ve şiir alanı

¹⁰⁸¹ aza-yı vücut-ı beşer: insan vücudunun organları

¹⁰⁸² tezyid-i mekâtib: okulları çoğaltma

¹⁰⁸³ ıslah-ı tedrisat: öğretimi iyileştirme

¹⁰⁸⁴ ananat: gelenekler

¹⁰⁸⁵ muakkib-i harfi: harfiyen takipçi

¹⁰⁸⁶ berhudar: mutlu

¹⁰⁸⁷ mücehhez: donanmış

¹⁰⁸⁸ tammü'l-aza: bütün organları tam

¹⁰⁸⁹ şermsar bırakmak: utandırmak

¹⁰⁹⁰ iffetperverlik: namus düşkünlükleri

Sanat-ı tersime bu kadar erken başlamışken bugün bir Rembrandt¹⁰⁹¹ (Rambran), bir Watteau¹⁰⁹² (Vato) nedir bilemeyiz. Eserlerini birbirinden ayıramayız. Geçen sene Paris'te müzeden aşırılan Leonardo da Vinci'nin¹⁰⁹³ *La Jaconde* (Jokond) tablosu ve Millet'nin¹⁰⁹⁴ *Başak Toplayan Kadınlar* eser-i benamı¹⁰⁹⁵ nevinden yani Gaultier'nin *Mana-yı Sanat* unvanlı eserinde misal olarak gösterdiği levhalar kabîlinden bazı meşhur asar-ı tersimeyi, risale, kitap ve gazetelerde kopyalarını görmüş olmakla tanımışsındır. Ve her hâlde ruh-ı sanata hulul¹⁰⁹⁶ iktidarıyla¹⁰⁹⁷ anlayarak ciddi bir meftuniyet tesiriyle, âlimane¹⁰⁹⁸ bir tenkid-i meshuriyetle¹⁰⁹⁹ değil...

Heykeltıraşlıkta bütün bütün yayanız. Nahte¹¹⁰⁰ dair çoğumuzun gördüğümüz ders, büyük kışlarda, kar yığınlarından arslan heykeli namına, tıraşide-i sanatımız¹¹⁰¹ olarak vücuda getirdiğimiz kömürden siyah göz ve kaşlı eşkâl-ı acibedir¹¹⁰². Bu bidaa¹¹⁰³ ile esrar-ı dakika-ı sanata¹¹⁰⁴ ve Phidias¹¹⁰⁵ (Fidyas) ile Michelangelo¹¹⁰⁶ (Mikelanj) arasındaki mukayesata¹¹⁰⁷ dair açılan bahislere karışmak büyük bir hadnaşinaslıktır¹¹⁰⁸ ama bu küstahlıkları maharet ve fazi-let zannedenlerimiz çoktur.

¹⁰⁹¹ Rembrandt (1606-1669): Hollandalı ressam ve baskı ustası.

¹⁰⁹² Jean-Antoine Watteau (1684-1721): Fransız ressam ve mimar.

¹⁰⁹³ Leonardo da Vinci (1452-1519): Rönesans dönemi İtalyan ressamı.

¹⁰⁹⁴ Jean-François Millet (1814-1875): Realizm akımına bağlı Fransız ressam.

¹⁰⁹⁵ eser-i benam: ünlü eser

¹⁰⁹⁶ hulul: dâhil olma

¹⁰⁹⁷ iktidar: güç

¹⁰⁹⁸ âlimane: bilgece

¹⁰⁹⁹ tenkid-i meshuriyet: büyülenme, etkilenme eleştirisi

¹¹⁰⁰ naht: yontma

¹¹⁰¹ tıraşide-i sanat: sanat yontusu

¹¹⁰² eşkâl-ı acibe: acayip şekiller

¹¹⁰³ bidaa: bilgi sermayesi

¹¹⁰⁴ esrar-ı dakika-ı sanat: sanat inceliklerinin sırları

¹¹⁰⁵ Phidias (MÖ 490 - MÖ 430): Antik Yunan'da ünlü bir heykeltıraş.

¹¹⁰⁶ Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564): Ünlü İtalyan ressam, heykeltıraş, mimar ve şair. Rönesans dönemi sanatçısıdır.

¹¹⁰⁷ mukayesat: karşılaştırmalar

¹¹⁰⁸ hadnaşinaslık: haddini bilmezlik

Bu nev münekkitlelerimiz, bedicilerimiz dopdoludur. Cehalet-i nastan¹¹⁰⁹ cüretlenerek fen, ilim, felsefe, bedi namlarına istedikleri gibi atıp tutarlar. Âkilü'l-kütüb olmak temeddüh-i garibiyle¹¹¹⁰ işitenleri hayretlere düşürürler. Bunların kıhf-ı ilm ü idraklerini¹¹¹¹ karıştırır iseniz meydana bir sıfır, bir hiç, bir Şehabeddin çıkar...

*

Münekkit hazretleri, son makalelerinin ilk satırlarında şöyle buyuruyorlar:

“Ben edebiyat ve sanat karşısında kendimi düşünecek kadar bir kûtehbîn¹¹¹² ve dimağı malul¹¹¹³ bir şahıs değilim.”

Ben de malul dimağlar ve yediği kitapların su-i hazmıyla saçmalayan divanelerle bir bab-ı münakaşa¹¹¹⁴ açmak merakında hiç değilim. Bu bahsin içinde ne ben varmışım ne de Şehabeddin Bey'in kendisi... Ancak sanat (!), edep (!), hüsnüniyet¹¹¹⁵ (!) varmış... Fakat hezar teessüf, muarızlarımin satırlarında bu iddia edilen fazailden şemme¹¹¹⁶ göremiyorum. Noksani-i bidaa ve iktidar¹¹¹⁷, sövüp saymakla kabil-i cebr ü iktisab¹¹¹⁸ zannediyorlar. Sonra bu fazihay¹¹¹⁹ münazırlarına isnat¹¹²⁰ şirretliğiyle kabahat bastırma-ya uğraşıyorlar. Bu ne zillet-i edebiye!

*

¹¹⁰⁹ cehalet-i nas: halkın cahilliği

¹¹¹⁰ temeddüh-i garib: garip övünme

¹¹¹¹ kıhf-ı ilm ü idrak: bilgi ve anlayış kafatası

¹¹¹² kûtehbîn: ileriye göremeyen, dar görüşlü

¹¹¹³ malul: hasta

¹¹¹⁴ bab-ı münakaşa: tartışma kapısı

¹¹¹⁵ hüsnüniyet: iyi niyet

¹¹¹⁶ şemme: zerre (kadar)

¹¹¹⁷ noksani-i bidaa ve iktidar: bilgi ve iktidar eksikliği

¹¹¹⁸ kabil-i cebr ü iktisab: düzeltilmesi ve kazanılması mümkün

¹¹¹⁹ fazihya: rezillik

¹¹²⁰ isnat: yakıştırma, iftira

Edebe Yan Bakar Bir Mevzu

Muarızım, “Ben edebiyat ve sanat karşısında kendimi düşünecek kadar kûtehbîn veya dimağî malul bir şahıs değilim.” buyuruyorlar... Mektepten tarih-i neşetleri¹¹²¹ olan on sene zarfında edebiyat ve sanat karşısında kendini düşünmeyip de Şehab Bey acaba neye vakf-ı tefekkür etmiştir¹¹²²? Hani ya semerat-ı tettebbuları¹¹²³ nerede? Bu suale karşı yine benim için “Bu adam ya kördür yahut memleketteki hadisat-ı edebiyeye vâkıf değildir. Beni ve eserlerimi tanımıyor.” şikâyet-i mağruranesiyle¹¹²⁴ feryada başlayacaktır. “Eserlerim” temellük-i azametfûruşanesiyle¹¹²⁵ bağırıldığı asar, küçük hikâye, makale, piyes, fantezi gibi birtakım kopuk şeylerden ibarettir. Bunların içinde edebiyat-ı Osmaniye’ye ait kalınca ciltlileri de vardır. Fakat hazret-i müellifin tarz-ı mesaisindeki¹¹²⁶ madrabazlığı¹¹²⁷ bilenler, hele maksad-ı telifine samimen¹¹²⁸ vâkıf olanlar, bu müellefat-ı bergüzidenin¹¹²⁹ isimlerini duyunca bir takdir-i makûsla¹¹³⁰ dudak ısırmaktan kendilerini alamazlar. Şehabeddin Bey, sada-yı mevcudiyetini hacminin birkaç yüz bin misli mesafelere kadar neşre sai¹¹³¹ bir nakus-ı edibdir¹¹³². Taninendaz-ı sanat¹¹³³ olduğu zamanlar velvele-i iddiasını¹¹³⁴ duyup da dehasına hayran olmayanları hissizlikle, cehaletle itham eder. Bedicimizin

¹¹²¹ tarih-i neşet: çıkma tarihi

¹¹²² vakf-ı tefekkür etmek: düşüncesini adamak

¹¹²³ semerat-ı tettebbu: araştırma ürünleri

¹¹²⁴ şikâyet-i mağrurane: gururlanarak edilen şikâyet

¹¹²⁵ temellük-i azametfûruşane: kibirlenerek yapılan sahiplik

¹¹²⁶ tarz-ı mesai: çalışma şekli

¹¹²⁷ madrabazlık: düzenbazlık

¹¹²⁸ samimen: aslen

¹¹²⁹ müellefat-ı bergüzide: seçkin kitaplar

¹¹³⁰ takdir-i makûs: tersine beğenme

¹¹³¹ sai: çalışan

¹¹³² nakus-ı edib: edebiyat çanı

¹¹³³ taninendaz-ı sanat: sanat çınlaması

¹¹³⁴ velvele-i iddia: iddia yaygarası

-mesela Sami Paşazade Sezai Bey'in¹¹³⁵ *Sergüzeşt*'i ve Ahmed Hikmet Bey'in¹¹³⁶ *Haristan, Gülistan*'ı kabilinden- iştihar etmiş¹¹³⁷ bir şaheseri yoktur. Kendisi kudret-ı Fatıra'nın¹¹³⁸ dünyaya nadir gelir bir nüsha-ı bediası¹¹³⁹ olmak itibarıyla eserlerinden daha meşhurdur. Ve öyle kalacaktır.

Bu büyük müellifin deha-yı hünervisi karşısında beni lal ü mebhut¹¹⁴⁰ bırakmak için Hemedani, refik-i edebîsinin *Çıkamaz Sokak*'ından bahsetti. Acemoğlu'na göre Şehab'ın en şahbaz eseri bu imiş.

Mevzu, mahirane tasvir için müessirin¹¹⁴¹ kendi kaleminden en ziyade ümidvar-ı muvaffakiyet¹¹⁴² olduğu bir şey: Sevicilik¹¹⁴³... Faide-i ictimaiyece¹¹⁴⁴ bu bahsin mebahis-i saireye¹¹⁴⁵ takdimen tetkikine şitap¹¹⁴⁶ gösterilmesindeki hikmet-i intibahiye¹¹⁴⁷ elbette müellifçe malumdur.

Eser müfit¹¹⁴⁸, muhtasar¹¹⁴⁹... Üç perdelik bir piyes, tarz-ı tahrir bazen Şehabeddin'in şiddetle tenkit ettiği Kemal Bey¹¹⁵⁰ merhumun üslubunu taklit derecesinde romantik çünkü "*Gözlerinde her şeyi*

¹¹³⁵ Sami Paşazade Sezai Bey (1859-1936): Tanzimat Dönemi Türk edebiyatının ikinci dönem yazarlarından olan ve *Sergüzeşt* romanıyla tanınan yazar, Türk edebiyatında modern kısa hikâyenin kurucularındandır.

¹¹³⁶ Ahmed Hikmet Müftüoğlu (1870-1927): Servet-i Fünun edebiyat topluluğu içerisinde yer almış, sonradan Türkçülük akımını benimseyerek Millî Edebiyat Dönemi'nde eserler vermiş olan yazar, diplomat.

¹¹³⁷ iştihar etmek: meşhur olmak

¹¹³⁸ kudret-ı Fatıra: Yaratıcı'nın kudreti

¹¹³⁹ nüsha-ı bediası: güzel nüshası

¹¹⁴⁰ lal ü mebhut: dilsiz ve şaşkın

¹¹⁴¹ müessir: eser sahibi

¹¹⁴² ümidvar-ı muvaffakiyet: başarılı olmayı ümit eden

¹¹⁴³ sevicilik: kadın kadına kurulan cinsel ilişki

¹¹⁴⁴ faide-i ictimaiyece: toplumsal yarar bakımından

¹¹⁴⁵ mebahis-i saire: başka tartışma konuları

¹¹⁴⁶ şitap: çabukluk

¹¹⁴⁷ hikmet-i intibahiye: göz açıklığının hikmeti

¹¹⁴⁸ müfit: yararlı

¹¹⁴⁹ muhtasar: kısa

¹¹⁵⁰ Namık Kemal kastediliyor.

saklamak isteyen bir bulut... Güzel dudaklarının ucunda zehirden bir tebessüm çiçeği (!) var...” nevinden edebiyatımızın seksen beş, doksan tarihlerine ait maarif-i beyan numuneleri görüldü.

Müellifin bu mevzudaki vukuf-ı ilmiyesine gelince, yine göz boyamacılık itiyadından¹¹⁵¹ şaşmıyor. İndiyat-ı fenniyesini¹¹⁵² ortaya saçıyor. İhtiyar erkeklerin genç zevceleri bu illete musap olurlarmış¹¹⁵³ zannında bulunuyor. Bazı kadınlar arasındaki bu musabiyet¹¹⁵⁴ sırf erkeksizlikten değildir. Bu maluliyete hemen her gecesini bir erkekle geçiren alüfteler¹¹⁵⁵ meyanında da¹¹⁵⁶ tesadüf ediliyor. Bu marazın şimdi Garp'ta¹¹⁵⁷, Şark'ı¹¹⁵⁸ duçar-ı hacel edecek¹¹⁵⁹ kadar kesir¹¹⁶⁰ olduğunu bazı Avrupa müellefatında¹¹⁶¹ okuyoruz. Bunun mevlidi¹¹⁶² orada da aynı esbap¹¹⁶³ olduğu iddia edilemez. Binaenaleyh *Çıkmaz Sokak* piyesinin üçüncü perde ve on birinci meclisinde, ihtiyar Nesib Paşa'nın genç zevcesi Refika Hanım'ın üvey oğluna karşı olan şu “Evet, itiraf ediyorum. Ben Cavide'yi seviyorum. (Ağlamaya başlar.) Onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman paşanın namusu ne olurdu? (Daha ziyade ağlar.) Bizim ne kabahatimiz var? Kabahat kocalarımızda... Taze (!) genç (!) kızları ihtiyar kollarının arasına alıyorlar. Şüphesiz biz gençliğimizi, hararetimizi, kalbimizi onlara vakfedemeyiz... Onlar ihtiyar, biz genç... Zaten kalbimizde sevmek, sevilme için büyük bir ihtiyaç var. Biz bu maya ile onların muhitine düşüyoruz. Onları sevmiyoruz. Tabii o zaman arıyoruz. Bir genç erkek üzerinde tevakkuf ediyoruz¹¹⁶⁴. Fa-

¹¹⁵¹ itiyat: alışkanlık

¹¹⁵² indiyat-ı fenniye: uydurulmuş düşünceler

¹¹⁵³ musap olmak: hastalığa tutulmak

¹¹⁵⁴ musabiyet: hastalığa tutulma

¹¹⁵⁵ alüfte: iffetsiz kadın

¹¹⁵⁶ meyan: ara

¹¹⁵⁷ Garp: Batı

¹¹⁵⁸ Şark: Doğu

¹¹⁵⁹ duçar-ı hacel etmek: utanca uğratmak

¹¹⁶⁰ kesir: çok

¹¹⁶¹ müellefat: telif edilmiş eserler, kitaplar

¹¹⁶² mevlit: doğuş

¹¹⁶³ esbap: sebepler

¹¹⁶⁴ tevakkuf etmek: durmak

kat onunla görüşmek o kadar güç ki... Bu kadar müşkülata maruz kalmaktansa...” itiraf-ı mutazallimanesi¹¹⁶⁵ setr-i günah¹¹⁶⁶ için söz tedarikinden başka bir şey değil... Çünkü bir Avrupalı sevice kadın aynı mazereti serd etse¹¹⁶⁷ buna herkes güler... Çünkü orada aynı esbab-ı mazeret mefkut¹¹⁶⁸ fakat aynı maraz mevcut... Bu emraz-ı cinsiye¹¹⁶⁹ ruhi ve fizyolojik o kadar derin esbab-ı fenniyesi vardır ki mesela aynı yoksulluk felaketine müptela diğer bir hanım; ihtiyar zevcine en kirli bir uşağı, ispiri¹¹⁷⁰, bahçıvanı tercih eder de bir kadınla teskin-i arzudan¹¹⁷¹ şiddetle nefret gösterir.

Binaenaleyh Şehabeddin Bey’in piyesteki Refika Hanım’a “Ben Cavide’yi seviyorum. Onun yerine bir erkek de sevebilirdim. O zaman paşanın namusu ne olurdu?” dedirtmesi psikoloji ve fizyoloji nukat-ı nazarlarında¹¹⁷² büyük bir hata ve gülünç bir tecrübesizlik eseridir. Çünkü “aşk” intihapla¹¹⁷³, iradeyle, ölçüyle, mizanla olamaz. Bu dünyada en ziyade menfaatnaendiş bir şey varsa o da muhabbettir. Bir insan menafi-i maddiyesine¹¹⁷⁴ en çok tevacuf eden¹¹⁷⁵ sevebilmek ihtiyarına malik değildir. Ziservet¹¹⁷⁶ ailesini terk ile adi bir herife kaçan kızlara ve fûrumayeden¹¹⁷⁷ bir maşuka için asil valideyninden¹¹⁷⁸ ebediyen iftirakı¹¹⁷⁹, her türlü kaza belayı göze aldırarak sefaletle kucaklaşan delikanlılara roman sahaifinden ziyade, hakikat sahalarında tesadüf olunur. Aşk hiçbir hesaba

¹¹⁶⁵ itiraf-ı mutazallimane: şikâyet içeren itiraf

¹¹⁶⁶ setr-i günah: günahı örtme

¹¹⁶⁷ serd etmek: söylemek

¹¹⁶⁸ mefkut: yok

¹¹⁶⁹ emraz-ı cinsiye: cinsel hastalıklar

¹¹⁷⁰ ispir: at veya araba uşağı

¹¹⁷¹ teskin-i arzu: istekleri giderme

¹¹⁷² nukat-ı nazar: bakış açıları

¹¹⁷³ intihap: seçme

¹¹⁷⁴ menafi-i maddiye: maddi çıkarlar

¹¹⁷⁵ tevacuf etmek: uymak

¹¹⁷⁶ ziservet: servet sahibi

¹¹⁷⁷ fûrumaye: soysuz

¹¹⁷⁸ valideyn: anne baba

¹¹⁷⁹ iftirak: ayrı düşme

gelmez. Onun şiddet-i hararet¹¹⁸⁰ bazı dereceli sobalar gibi arzuya göre tezyit¹¹⁸¹ veya tenkisen¹¹⁸² tanzim edilemez¹¹⁸³...

Birtakım ihtiyar zenginlerin, genç kadınları taht-ı zevciyetlerine¹¹⁸⁴ almalarındaki mahzurdan, bunun su-i tesirat-ı ictimaiyesinden¹¹⁸⁵ bahsedilmek ve bilhassa bu hâlin Şark'ta tevlit ettiği¹¹⁸⁶ vahamet¹¹⁸⁷ gösterilmek istenilmiş... Fakat yanlış fikre, yanlış nazariyeye sapılmış... *Çıkma Sokak* muharririnin bu iddiası şaz¹¹⁸⁸ kabilinden olabilir lakin hiçbir vakit kaide-i umumiye¹¹⁸⁹ olamaz.

Genç kadın alabilmek fırsatına malik ihtiyarların her memlekette, her diyarda bu saadetten tenaum¹¹⁹⁰ için can attıkları görülüyor. Bundan pek çok vahametler, facialar tevellüt edebilir¹¹⁹¹. Fakat sevicilik, bu vahametlerin belki sonuncusudur. Bir nisbet ü muvazene-i tabiiye¹¹⁹² bulunmayan bu nev izdivaçların sebep olduğu su-i avakıb u fecayi¹¹⁹³ daima romanlarda, piyeslerde, sinematograflarda görüyoruz. Servet-i zerin¹¹⁹⁴, servet-i kalbin¹¹⁹⁵ ve ferd-i muhabbetin bir ihtiyar vücudu genç bir kadını hararetlendirebilecek kadar ateşbar edemediği¹¹⁹⁶ görülüyor. Bu hakikat karşısında eazım-ı felasife ve mütefekkirinden¹¹⁹⁷ bile çoğu yanılarak pusulayı şaşırmıştır.

¹¹⁸⁰ şiddet-i hararet: sıcaklık şiddeti

¹¹⁸¹ tezyit: arttırma

¹¹⁸² tenkisen: eksilterek

¹¹⁸³ tanzim edilmek: düzenlenmek

¹¹⁸⁴ taht-ı zevciyet: nikâh altı

¹¹⁸⁵ su-i tesirat-ı ictimaiye: toplumsal kötü etkiler

¹¹⁸⁶ tevlit etmek: doğurmak, yol açmak

¹¹⁸⁷ vahamet: tehlike

¹¹⁸⁸ şaz: istisna

¹¹⁸⁹ kaide-i umumiye: genel kural

¹¹⁹⁰ tenaum: nimetlenme

¹¹⁹¹ tevellüt etmek: doğmak

¹¹⁹² nisbet ü muvazene-i tabiiye: doğal uyum ve denge

¹¹⁹³ su-i avakıb u fecayi: kötü son ve felaketler

¹¹⁹⁴ servet-i zer: altın zenginliği

¹¹⁹⁵ servet-i kalb: kalp zenginliği

¹¹⁹⁶ ateşbar etmek: kızdırmak, yakmak

¹¹⁹⁷ eazım-ı felasife ve mütefekkirin: büyük felsefeciler ve düşünürler

Schopenhauer¹¹⁹⁸ (Şopenhaur), altmış yaşında bir erkeği tamam-ı sinninin¹¹⁹⁹ devre-i zindegisinde¹²⁰⁰ addediyor¹²⁰¹. Mantegazza¹²⁰² nev-i ricalden¹²⁰³ müsınlerin¹²⁰⁴, en genç kadınlar ile izdivaçlarında hiçbir mahzur bulunmadığını iddiaya kadar vardığı hâlde bir kocakarının genç bir erkeğe varmasını pek müstekreh¹²⁰⁵, pek gay-ritabii, enva-ı mazarratı¹²⁰⁶ dai¹²⁰⁷ bir keyfiyet¹²⁰⁸ telakki ediyor¹²⁰⁹. Molière, Balzac gibi mudhikât-ı beşeriyeyi¹²¹⁰ pertevsuzla¹²¹¹ tahlil eden¹²¹² nevadir-i fuhul¹²¹³ bile, eserlerinde istihza ettikleri bu gülünç zaafa nihayetü'l-emr¹²¹⁴ tevdi-i giriban etmek¹²¹⁵ tehlikesinden nefislerini kurtaramamışlardır.

İhtiyarların, bu şebabetperesliklerini¹²¹⁶ âdeta cinayet addeden delikanlıların aynı menzile-i hayata vusullerinde, aynı sanemin¹²¹⁷ ibadetkârı¹²¹⁸ olacaklarında şüphe yoktur.

İnsaniyetin pek derin sefaletleri, pek acınacak illetleri var... Sevicilik bunlardan biri. Fakat nevinden muhabbet-i mütecanise¹²¹⁹

¹¹⁹⁸ Arthur Schopenhauer (1788-1860): Alman filozofu.

¹¹⁹⁹ tamam-ı sinn: tam yaş

¹²⁰⁰ devre-i zindegi: zindelik dönemi

¹²⁰¹ addetmek: saymak

¹²⁰² Paolo Mantegazza (1831-1910): İtalyan fizyolog ve antropolog.

¹²⁰³ nev-i rical: erkek cinsi

¹²⁰⁴ müsın: ihtiyar

¹²⁰⁵ müstekreh: iğrenç

¹²⁰⁶ enva-ı mazarrat: çeşitli kötülükler

¹²⁰⁷ dai: sebep olan şey

¹²⁰⁸ keyfiyet: durum

¹²⁰⁹ telakki etmek: kabul etmek, saymak

¹²¹⁰ mudhikât-ı beşeriye: insanlığın gülünç durumları

¹²¹¹ pertevsuz: mercek, büyüteç

¹²¹² tahlil etmek: incelemek

¹²¹³ nevadir-i fuhul: büyük âlimler

¹²¹⁴ nihayetü'l-emr: işin sonu

¹²¹⁵ tevdi-i giriban etmek: yakayı kaptırmak

¹²¹⁶ şebabetpereslik: gençlik tutkusu

¹²¹⁷ sanem: put

¹²¹⁸ ibadetkâr: tapıcı

¹²¹⁹ muhabbet-i mütecanise: kendi cinsine sevgi duyma

ile müttehem¹²²⁰ kalan yalnız cinsilatıf¹²²¹ değildir... Ricalin de¹²²² bundan aynı hisse-i mayubeleri¹²²³ var... Ahlakın ta Sokratlardan¹²²⁴, Virjillerden¹²²⁵ tutturarak Michelangelo, Goethe, Lord Byron vesair en büyük dühata¹²²⁶ doğru teşmil ettiği¹²²⁷ bu ithamatını¹²²⁸ okurken insan ne düşüneceğini şaşırıyor.

Ricalde de aynı hâlet-i gayr-i tabiiyenin¹²²⁹ zuhuruna¹²³⁰ badi¹²³¹, Şehabeddin Bey'in Refika Hanım hakkında düşündüğü aynı sebep olmasa gerek çünkü Goethe'nin, Byron'un hiçbir ihtiyar Nesib Paşa'nın hıyanet-i namusu endişesiyle bu çıkmaz sokağa sapmış bulunmalarına ve hele kaht-ı nisvana¹²³² uğramış olmalarına hiç ihtimal tasavvur edilemez.

*

Marcel Prévost ecnebi mürebbiyelerinin Fransız aileleri nezdinde ika ettikleri¹²³³ pek elim mazarratları¹²³⁴ tasviren¹²³⁵, *Les anges gardiens* "Melekü's-sıyaneler"¹²³⁶ namıyla yazdığı son eserine sevicilik de karıştırmış. Bu hâlin ahlak ve sıhhat üzerine olan ruhi ve fizyolojiki bütün tesiratından kemal-i vukuf, maharet ve zarafetle bahsetmiş... Beyanında o kadar nezahet var ki her şeyi söylüyor.

¹²²⁰ müttehem: suçlanan

¹²²¹ cinsilatıf: kadın

¹²²² rical: erkekler

¹²²³ hisse-i mayube: utanc payı

¹²²⁴ Sokrates (MÖ 469 - MÖ 399): Antik Yunan filozofu.

¹²²⁵ Publius Vergilius Maro (MÖ 70 - MÖ 19): Ünlü Romalı şair.

¹²²⁶ dühat: dahiler

¹²²⁷ teşmil etmek: yaymak

¹²²⁸ ithamat: suçlamalar

¹²²⁹ hâlet-i gayr-i tabiiye: doğa dışı hâller

¹²³⁰ zuhur: ortaya çıkma

¹²³¹ badi: sebep olan

¹²³² kaht-ı nisvan: kadın kılığı

¹²³³ ika etmek: yapmak

¹²³⁴ mazarrat: zararlar

¹²³⁵ tasviren: tasvir etmek için

¹²³⁶ melekü's-sıyane: koruyucu melek

Fakat “sevici” kelimesini çizmekten kalemini sakınıyor. Yalnız bu tabiri kullanmıyor.

Banker Omon Serje ailesi nezdinde İngiliz mürebbiyesi bulunan Fani, terbiyekerdesi¹²³⁷ olan Matmazel Bert Serje’yi seviyor. Ama ne seviş! İki kadın birbirini âdeta kendi göz bebeklerinden kıskanır birer hâle geliyorlar. Fani, Matmazel Bert üzerine bir hâkim-i mutlak kesiliyor. Mürebbiye ne derse o oluyor. Artık ananın babanın hiç ehemmiyeti kalmıyor. Talib-i izdivacı olanlara Bert hep cevap-ı redd veriyor. Teehhülден¹²³⁸ iba ediyor¹²³⁹.

Bert’in pederi Banker Omon Serje iflas tehlikesine düşüyor. Açığı kapatmak için kızının servet-i zatiyesinden istiane etmek¹²⁴⁰ istiyor. Fakat mürebbiye Fani bir habbe¹²⁴¹ verdirmiyor. Bütün servetiyle beraber yed-i zabtına¹²⁴² almış olduğu şakirdi¹²⁴³ Bert’i hane-i pederden kaçırıyor. Matmazelin pederi iflas ediyor. Validesi hâlet-i neze¹²⁴⁴ geliyor. Fakat hain Fani, kızı hâl-i ihtizardaki¹²⁴⁵ anasını görmeye göndermiyor. Bedbaht Madam Serje kızını görmeden ölüyor.

Mürebbiye ile şakirdi, Fransa’nın cenubunda¹²⁴⁶ Kanyî Ormanlarında kâin¹²⁴⁷ bir şalenin¹²⁴⁸ inziva-yı pürsükûtuna¹²⁴⁹ gizleniyorlar. Bazen perdeler inik, kapılar kapalı, ikisi bir odada saat-i vahdet¹²⁵⁰ geçiriyorlar... Fakat Bert günden güne sıhhatini kaybediyor. Asabi-

¹²³⁷ terbiyekerde: eğitilen

¹²³⁸ teeħhül: evlilik

¹²³⁹ iba etmek: kaçınmak

¹²⁴⁰ istiane etmek: yardım almak

¹²⁴¹ habbe: parça

¹²⁴² yed-i zabt: yönetim altı

¹²⁴³ şakirt: öğrenci

¹²⁴⁴ hâlet-i nez: can çekişme hâli

¹²⁴⁵ hâl-i ihtizar: ölüm döşegi

¹²⁴⁶ cenup: güney

¹²⁴⁷ kâin: bulunan

¹²⁴⁸ şale: uzun saçaklı çatısı olan alçak dağ konutu

¹²⁴⁹ inziva-yı pürsükût: sessiz yalnızlık

¹²⁵⁰ saat-i vahdet: birlikte olma saatleri

leşiyor. Berbat oluyor. Matmazelin pederi müflis¹²⁵¹ banker Mösyö Omon Serje bir gün gizlice Kanyî'ye geliyor. Mürebbiye ile kızının inzivagâhlarına¹²⁵² bir hırsız gibi giriyor. Fani'yi salonda yakalayıp üzerine çullanıyor. Atş-ı intikamla¹²⁵³ birer demir kıskaç¹²⁵⁴ salabeti¹²⁵⁵ peyda eden parmak ve tırnaklarıyla İngiliz karısını boğuyor...

*

İşte size ihtiyar Nesib Paşa zevcesi olmak felaketine uğramaksızın aynı da-i sevdaya¹²⁵⁶ tutulmuş bir matmazel...

Bert, erkeği mebzul¹²⁵⁷ bir muhitte bulunuyor... Sağdan soldan arz-ı suziş eden¹²⁵⁸ çeşit çeşit delikanlılar var... Fakat kızın meyli o cihete değil... O, Prévostları, tasvirinde müşkilat-ı tahliliyeye düşürecek bir şiddetle mürebbiyesini seviyor. Onun için anasını, babasını, dünyasını, her şeyini feda ediyor.

Muhtelif sebepler aynı illeti tevlit edebilirler. Fakat her Nesib Paşa zevcesi, ihtiyar kocasından Cavide Hanım'ın sevdasıyla intikam almaz. Bu bir şazdır. Ben ise hikâyelerde, piyeslerde, umumi kaideler, caddeler üzerinden yürümek isterim. Avrupa'da bu mevzulardan dem vuran muharrirler yok değil... Fakat orada bütün mevzu-ı zeminleri karış karış işletilmiş, eşkâl-i tasvirat¹²⁵⁹ daralmış... Lakin bizde henüz her taraf narefte¹²⁶⁰... Her saha-i tefekkür¹²⁶¹ hemen kalem girmemiş birer bekârette...

¹²⁵¹ müflis: iflas etmiş

¹²⁵² inzivagâh: inzivaya çekilme yeri

¹²⁵³ atş-ı intikam: intikama susamışlık

¹²⁵⁴ kıskaç: demircilerin kızgın demiri tuttukları maşa gibi bir araç

¹²⁵⁵ salabet: sağlamlık

¹²⁵⁶ da-i sevda: sevda hastalığı

¹²⁵⁷ mebzul: bol

¹²⁵⁸ arz-ı suziş etmek: yandıklarını belirtmek

¹²⁵⁹ eşkâl-i tasvirat: betimleme şekilleri

¹²⁶⁰ narefte: gidilmemiş

¹²⁶¹ saha-i tefekkür: düşünme sahası

Seviciliğe gelinceye kadar muhtac-ı tenvir¹²⁶² olduğumuz ve ehemmiyetten ona mütekaddim¹²⁶³ ne mevzular var. Fakat Şehabeddin Bey bu girive-i ahlakiyi¹²⁶⁴, ondan istiane-i muvaffakiyet maksadıyla intihap etmiştir. Kuvve-i kalemiyelerinden henüz pek emin olamayanlar, mevzuun vekahatına¹²⁶⁵ talik-i ümid ederler¹²⁶⁶. Yarın öbür gün şubede¹²⁶⁷ yazan kaleminden biri daha çıkıp da ...likten bahsetse kendine *Musavver Tarih-i Harb*¹²⁶⁸ muharririnden yüz kat ziyade kari bulur. Çünkü âlem dedikodu meraklısıdır.

*

Frenk Bedayışinasanı¹²⁶⁹ Ne Diyor?

İlim, edep, terakki ve sanat karşısında kendimizi unutalım. Beyhude iddialardan, gururlardan, fuzullüklerden¹²⁷⁰ vazgeçelim. Samimi hareket edelim. Kendimizi dâhi, âlemi sersem zannetmeyelim.

Şehabeddin Bey'in -yazdığı her satırda illet-i tahriri ne olduğu gözlere batıp dururken- “Sanat menfaatnaendiştir” felsefe-i bediyesiyle bize caka satması, yalnız gülmekle geçilebilecek tuhafliklardan değildir.

Ben, bu inatçı bediiciye bidayet-i bahsde¹²⁷¹ estetik kitaplarını, ansiklopedileri filanları karıştırarak meseleyi ıtına düşürmemesini¹²⁷² ihtar etmiştim. Fakat beyim malumat satacak... Hemedani gibi sürücüleri tarafından bittevkil¹²⁷³ sadr-ı kelama geçirilecek¹²⁷⁴...

¹²⁶² muhtac-ı tenvir: aydınlatmaya muhtaç

¹²⁶³ mütekaddim: öncelikli olan

¹²⁶⁴ girive-i ahlaki: ahlakın çıkmaz sokağı

¹²⁶⁵ vekahat: utanmazlık

¹²⁶⁶ talik-i ümid etmek: ümit bağlamak

¹²⁶⁷ şubede: el çabukluğu, hokkabazlık

¹²⁶⁸ musavver tarih-i harb: resimli savaş tarihi

¹²⁶⁹ bedayışinasan: estetikçiler

¹²⁷⁰ fuzullük: gevezelik

¹²⁷¹ bidayet-i bahs: bahsin başlangıcı

¹²⁷² ıtına düşürmek: lüzumundan fazla sözü uzatmak

¹²⁷³ bittevkil: vekil tayin edilerek

¹²⁷⁴ sadr-ı kelama geçirilmek: sözün başına geçirilmek

“Sanat, menfaatnaendiştir” yaygarasıyla her şeyden bir istiğna-yı ahlaki¹²⁷⁵ gösterecek. Sonra en ufak vesilelerden istifadeyi kaçırma-yarak *Rûbab*’da resimlerini neşredecekler... İştihar¹²⁷⁶ için her fırsatı ganimet bilecekler... İştihara liyakat-ı sahihaları¹²⁷⁷ olmayanlar, resimlerini neşretmekle meşhur değil, belki gülünç olurlar. Bu itibar ile Kırmızı Horoz¹²⁷⁸ sizden, evet her ikinizden pek meşhurdur.

Ahali, bir edebiyat asarını kesret-i müellifin¹²⁷⁹ içinde, güzide bir fazilet-i tasvir ve müstesna bir kudretle yazılmış asarını tanıttıktan sonra müessirin¹²⁸⁰ çehresini görmek merakına düşer. Yoksa birkaç haftada bir, beş on satırlık türrehat-ı nesriye ve şiiriyesi bâlâsına¹²⁸¹ derc-i tasvir¹²⁸² ile halka vechini¹²⁸³ peşkeş çekmek takdiri değil, nefreti mucip bir yüzüzlüktür. Reklam sahaifinde birçok kunduracı, bakkal, kasap simaları hatta beygir, inek, köpek nevinden hayvanat resimleri bile görülüyor, bu bir nevi şöhret dilencililiğidir. Kimseye bir meziyet ve şeref-i hakiki temin etmez. Sıkılmaz iseniz birçok kartpostallara fotoğrafınızı çektirip şehrin bütün kahvehanelerine deste deste tevzi edebilirsiniz¹²⁸⁴. Fakat görenler: “Bu zat kimmiş, ne yapıyormuş?” diye sorarlar. Keyfiyetin müşkül ciheti işte buna cevap vermektir. Çünkü o sima halk için bir meçhuliyet-i mutlakadır. Böyle bir “zıpçıktı”nın belki kaşını gözünü beğenen bulunur. Fakat bu suretle kazanılacak şöhret her hâlde

¹²⁷⁵ istiğna-yı ahlaki: ahlaki olandan uzak durma

¹²⁷⁶ iştihar: meşhur olma

¹²⁷⁷ liyakat-ı sahiha: gerçek yetenek

¹²⁷⁸ Kırmızı Horoz: Veresiye alışveriş de yapılabilen ve hemen her şeyin satıldığı büyük bir mağaza olan The Coque Rouge’un simgesi [bk.: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Zamane Eleştirmenlerine Cevap: Cadı Çarpıyor, Şakavet-i Edebiyye: Edebiyat Haydutluğu*, haz.: Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998, s. 143.]

¹²⁷⁹ kesret-i müellifin: yazarların çokluğu

¹²⁸⁰ müessir: eser sahibi

¹²⁸¹ bâlâ: üst, yukarı

¹²⁸² derc-i tasvir: resim koyma

¹²⁸³ vecih: yüz

¹²⁸⁴ tevzi etmek: dağıtmak

bir şöhret-i edebiye değildir. Çünkü bunu bir perukar¹²⁸⁵ çırağı da yapabilir...

Hemedani kim oluyor? Hangi salahiyet-i vukuf u tettebbuyla¹²⁸⁶ bahse karışıyor? Bu isimde bir Acem'in leh veya aleyhinde harf-i vahid¹²⁸⁷ yazmadım. Bu bahisle onun ne alakası olabilir? Mutlak meşhurluk sevdasında ise kabiliyetinin iştihara müsait diğer cihetlerini tetkik etsin. O muharrir değil hatta insan bile değil, taş atmadan âleme sıçrayan bir çirkef. Bir çirkefin meşhuriyeti, menfuriyetini¹²⁸⁸ izale edemez¹²⁸⁹...

*

Şimdi “Sanat menfaatnaendiştir” nazariyesine gelelim!

“Rechercher une fin comme servant à la vie c’est à dire. Comme bone et utile – c’est nécessairement perdre de vue son caractère esthétique.”

Tercümesi:

“Hayata hadim¹²⁹⁰ bir gaye aramak -yani iyi ve nafi¹²⁹¹ olmak itibarıyla- maslahatın¹²⁹² bizzarure¹²⁹³ haslet-i bediiesini¹²⁹⁴ nazardan kaybetmek demektir.”

Bu ibareyi, Guyau (Giyö), Spencer’dan¹²⁹⁵ naklen *Mesail-i Bediye*¹²⁹⁶ unvanlı eserinde zikrediyor. Ve sonra cevap veriyor. Verdi-

¹²⁸⁵ perukar: berber

¹²⁸⁶ salahiyet-i vukuf u tettebbu: bilgi ve araştırma yetkisi

¹²⁸⁷ harf-i vahid: tek harf

¹²⁸⁸ menfuriyet: iğrençlik

¹²⁸⁹ izale etmek: ortadan kaldırmak

¹²⁹⁰ hadim: hizmet eden

¹²⁹¹ nafi: faydalı

¹²⁹² maslahat: iş

¹²⁹³ bizzarure: zorunlu

¹²⁹⁴ haslet-i bediye: estetik özelliği

¹²⁹⁵ Herbert Spencer (1820-1903): İngiliz filozof ve sosyolog.

¹²⁹⁶ mesail-i bediye: estetik sorunlar [Eserin orijinal ismi *Les problèmes de l'esthétique contemporaine* olup basım yılı 1884'tür.]

ği uzun cevabın bazı cümlelerini Fransızca metinleriyle birlikte işte aynen naklediyorum.

“(...) Pour éprouver un plaisir esthétique, encore faut-il d’a-bord éprouver un plaisir quelconque; il n’y a rien d’esthétique dans un état indifférent et neutre.”

Tercümesi:

“Bir zevk-i bedii duymak için evvelce herhangi bir şeyden zevkyab olmak¹²⁹⁷ iktiza eder¹²⁹⁸. Bir hâl-i bigânegi¹²⁹⁹ ve bikaydi-de¹³⁰⁰ şemme-i bediye¹³⁰¹ bulunamaz...”

Ve:

“(...) Or il n’est pas de plaisir plus intenses que ceux qui répondent à la satisfaction d’un besoin vital...”

Tercümesi:

“Binaenaleyh bir ihtiyac-ı hayatının tatyibine¹³⁰² yarayan bir zevkten daha şiddetlisi olamaz...”

Ve:

“(...) il nous paraît donc impossible par cette raison, de considérer le désir et sa satisfaction comme essentiellement antiesthétiques...”

Tercümesi:

“(...) Bu sebebe mebni¹³⁰³, arzu ve onun tatyibini esasen hilaf-ı bedii¹³⁰⁴ addetmek bize gayrimümkün görünür...”

¹²⁹⁷ zevkyab olmak: zevk almak

¹²⁹⁸ iktiza etmek: gerekmek

¹²⁹⁹ hâl-i bigânegi: yabancılık hâli

¹³⁰⁰ hâl-i bikaydi: kayıtsızlık hâli

¹³⁰¹ şemme-i bediye: estetiğin zerresi

¹³⁰² “Ekser üdebamız ‘tatyip’ yerine ‘tatmin’ kelimesini suistimalde ileri varıyor-lar.” (Hüseyin Rahmi’nin notu) [tatyip: birinin gönlünü hoş etme]

¹³⁰³ mebni: -den dolayı

¹³⁰⁴ hilaf-ı bedii: estetiğin zıddı

İhtisara¹³⁰⁵ riayet endişesiyle bu cümleleri uzun sahifeler arasından oradan buradan aldım... “Guyau’yü (Giyö) okudun mu?” istifham-ı mağruranesiyle¹³⁰⁶ yüzüme bağırان muallim-i bedii beyefendiye bu uzun ve mühim bahsi aslından fakat bu defa yalamadan yutmadan dikkatlice insan gibi okumasını tavsiye ederim.

İddia-yı fasidine¹³⁰⁷ taraftar göstermek için Guyau’yü (Giyö) yalancı şehadetine davet, büyük bir cesarettir. Fakat fazilet değildir. Bu müellifin-i ecnebiyeyi yanlış anlamak cehalettir. Kabahattir. Fakat bu yanlışlığı bimuhaba¹³⁰⁸ tamime¹³⁰⁹ uğraşmak hamakattir¹³¹⁰. Rezalettir. İmtiyaz-ı kıraatlerini¹³¹¹ kendinize mevhum¹³¹² zannettiğiniz bediiyun-ı muhtermeden biri işte böyle meydana çıkar, sizi ala-melei’n-nas¹³¹³ tekzip eder¹³¹⁴.

“Sanatta menfaatnaendişlik” meselesini iki söz ile kabil-i hall mi zannediyordunuz?

Bir kere meseleyi nefsinize tatbik etsenize... Sizin hayat-ı sanatkâraneniz nerelerde cereyan ediyor? Mekteplerde, gazete sütunlarında, kitap sahaifinde... A gözüm, bir defa insafla düşünsenize! Hangi gazete parayı çok verirse oraya gidirsiniz... Hangi bahis kolayınıza gelirse onu karalarsınız... Hangi mevzuların ihtimalat-ı intihalleri¹³¹⁵ vasi¹³¹⁶ ise onları yazarınız... Sizin hayatın, sanatın zir-i hükm-i menfaatnaendişisinde¹³¹⁷ yazdığınız anlar hangi zamanlarınızdır bilinemez... Ha, evet, affedersiniz... Ruhunuzda

¹³⁰⁵ ihtisar: sözü kısa tutma

¹³⁰⁶ istifham-ı mağrurane: gururla sorulan soru

¹³⁰⁷ iddia-yı fasid: yanlış iddia

¹³⁰⁸ bimuhaba: korkusuzca

¹³⁰⁹ tamim: herkese bildirme

¹³¹⁰ hamakat: ahmaklık

¹³¹¹ imtiyaz-ı kıraat: okuma ayrıcalığı

¹³¹² mevhum: bağışlanmış

¹³¹³ ala-melei’n-nas: herkesin gözü önünde

¹³¹⁴ tekzip etmek: yalanlamak

¹³¹⁵ ihtimalat-ı intihal: intihal ihtimali

¹³¹⁶ vasi: geniş

¹³¹⁷ zir-i hükm-i menfaatnaendişi: yarar kaygısı gözetmeyen hüküm altı

heyecan-ı bedii ve onun mevludu¹³¹⁸ bir hüsn-i bedii¹³¹⁹ ve vüsat-i tahassüs¹³²⁰ doğduğu zamanlarda.

Azizim size bir şey söyleyeyim... Doğru ve ince düşünen bedaiyiperestane itibar-ı mefkud¹³²¹ olan bir memlekette tahassüs-ı bediiyesine vüsat verecek esbaptan mahrumen on parasız aç yaşayan sözüm ona bir sanatkâr, sanat karşısında menfaatnaendiş bir vaz-ı meftuniyet ü tefekkür¹³²² alamaz. Bu hakikat nefsinizce çoktan derece-i sübuta¹³²³ ermiştir ama hikmet-i bediiyeye fart-ı hürmetinizden¹³²⁴ dolayı menfaatnaendişlik nazariyesinin bir kurban-ı mesleki olup kalıyorsunuz.

Bu hakikati yine size Guyau (Giyö) ile ispat edeceğim.

İşte ibare:

“La vie humaine est dominée par quatre grands besoins ou désirs, qui correspondent aux fonctions essentielles de l’être: respirer, se mouvoir, se reproduire. Nous croyons que ces diverses fonctions peuvent toutes revêtir un caractère esthétique.”

Tercümesi:

“Hayat, mahlukun vezaif-i uzviye-i esasiyesine¹³²⁵ tekabül eden¹³²⁶ dört büyük ihtiyaç veya arzunun zir-i hükmündedir ki onlar da teneffüs¹³²⁷, taharrük¹³²⁸, tagaddi¹³²⁹, tenasüldür¹³³⁰. Bu muhtelif

¹³¹⁸ mevlut: doğurulan

¹³¹⁹ hüsn-i bedii: estetik güzellik

¹³²⁰ vüsat-i tahassüs: duygulanma genişliği

¹³²¹ itibar-ı mefkud: itibar edilmeyen

¹³²² vaz-ı meftuniyet ü tefekkür: tutku ve düşünce konumu

¹³²³ derece-i sübut: kesinlik kazanma derecesi

¹³²⁴ fart-ı hürmet: aşırı hürmet

¹³²⁵ vezaif-i uzviye-i esasiye: asıl bedensel vazifeler

¹³²⁶ tekabül etmek: karşılamak

¹³²⁷ teneffüs: nefes alma

¹³²⁸ taharrük: hareket etme

¹³²⁹ tagaddi: yemek yeme

¹³³⁰ tenasül: üreme

efal¹³³¹ hep birer haslet-i bediye¹³³² iktisap edebilecekleri¹³³³ zan-nındayız...”

Şu suretle işleyen insan makinesi nasıl menfaataendiş olabilirmiş? Bu efal-i hayatiye birer haslet-i bediye iktisap edebilirse menfaat ta vezaif-i uzviyeden başlıyor.

Dünyada tam manasıyla “menfaataendiş” hiçbir şey olamaz. “Menfaataendişlik” sözü de bir menfaat iktizasıdır¹³³⁴. Mesele kurcalayınca ortaya uzun bir determinizm¹³³⁵ keyfiyeti çıkar. Fakat sonra işin içinden biz değil, muarızımın bedi üstatları bile çıkamazlar.

Dünyada her ziruh¹³³⁶ birer menfaat-i hususiye merkezidir. Ben sanatta maddiyundan¹³³⁷ gibi düşünen bir adamım. Okuduklarımı kendi kafamla da muhakeme etmek zaafına mağlubum. Dört Frenk ismi karşısında apışan münazırım onlara muarız, meydana dört Frenk daha çıktığını görünce bütün bütün afallayıp kalacaktır.

Muarızımın beni iskât¹³³⁸ için Gaultier’nin “*Les beaux-arts n’ont pas plus pour objet le bien ou la perfection... etc*” (Sanayi-i nefisenin maksadı hayır¹³³⁹ ve tekemmülde¹³⁴⁰ değildir... İlaahirihi) ve “*Aussi bien, les beaux-arts se distinguent des autres arts, non pas seulement en ce qu’ils ne poursuivent ni le bien, ni le vrai, ni l’utile... etc*” (Sanayi-i nefise, sanayi-i saireden yalnız ne hayır ne hakikat ve ne de nef¹³⁴¹ takip etmemiş olmakla ayrılmaz... İlaahirihi) ibarat ü akvalıyla¹³⁴² karşıma çıkacağından eminim... Beyhude

¹³³¹ efal: eylemler

¹³³² haslet-i bediye: estetik özellik

¹³³³ iktisap etmek: kazanmak

¹³³⁴ iktiza: gerek

¹³³⁵ determinizm: her olayın başka olayların gerekli ve kaçınılmaz bir sonucu olduğunu ileri süren öğreti, gerekircilik

¹³³⁶ ziruh: canlı

¹³³⁷ maddiyun: materyalist felsefe; maddeyi ön planda tutma

¹³³⁸ iskât: susturma

¹³³⁹ hayır: iyi olma

¹³⁴⁰ tekemmül: mükemmel duruma gelme

¹³⁴¹ nef: fayda

¹³⁴² ibarat ü akval: ibareler ve sözler

zahmete girmeyiniz. Biliyorum. Bu nev sözlerin irad u işhadına¹³⁴³ lüzum yok... Bu kitapların karıştırılmaması için vaki olan ilk ihtaram dinlenilse idi her iki taraf da bu yorgunluklara girmezdik.

Büyük bir sanatkâr tasavvur ediniz ki vakf-ı deha ettiği bir eserini vücuda getirirken samimi endişe-i sanattan başka bir şey ile meşgul olmuyor. İşte bu da o sanatkâr için bir illet-i hulkiye¹³⁴⁴, bi-naenaleyh bir menfaat-i şahsiyedir.

Biraz evvel, hayatın zir-i hükmünde bulunan dört filili saydık. Bunlardan biri bütün üdeba, şuara ve sanatkârı zebun-ı tesir ü meftuniyeti¹³⁴⁵ eden bir münebbih¹³⁴⁶ yerine geçtiği için buna dair Jean d'Udine'in¹³⁴⁷ (Jan Doden) *L'Art et le geste*¹³⁴⁸ unvanlı eserden bir ibare nakledeceğim ki işte şudur:

“C'est en vain que vous couvrez, avec l'expérience des aînés et toute la subtilité d'un praticien accompli, du papier, de la toile ou des portées de cinq lignes, si, derrière les phrases, les couleurs et les sons que vous triturez, ne bouillonne pas sans Cesse, pour les vivifier, toute votre sensibilité d'homme. Vous ferez de la littérature de la peinture ou de la musique estimable, intéressante, étonnante même, vous ne ferez pas une seule oeuvre d'art.

Et c'est même pourquoi certains penseurs, M. Rémy de Gourmont par exemple, qualifient justement le phénomène artistique de phénomène sexuel. Le tempérament de l'artiste a sa source aux sources mêmes de la vie et vaut juste, en chacun de nous, ce qui vaut la mystérieuse énergie qui jette les êtres aux bras les uns des autres et veille aux destinées aveugles de la race.”

Tercümesi:

¹³⁴³ irad u işhad: söyleme ve tanık gösterme

¹³⁴⁴ illet-i hulkiye: yaradılış hastalığı

¹³⁴⁵ zebun-ı tesir ve meftuniyet: etkisi ve tutkunluğa karşı koyamayan

¹³⁴⁶ münebbih: uyarıcı

¹³⁴⁷ Jean D'udine (1870-1938): Fransız yazar

¹³⁴⁸ *L'art et le geste*: sanat ve jest

“Yazdığınız cümlelerin, ezdiğiniz boyaların, çıkardığınız sedaların maverasında¹³⁴⁹, eğer, bunları canlandırmak için, bütün hassasiyet-i reculiyeniz¹³⁵⁰ galeyan etmiyorsa¹³⁵¹ tecarib-i sinn ü saliniz¹³⁵² ve bütün rikkat ü maharet-i müktesebeniz¹³⁵³ ile kâğıtları, müşemmaları¹³⁵⁴, beş hatlı nota portelerini imla etmek beyhudedir. Bu suretle kıymetli, mutena¹³⁵⁵ ve hatta hayretbahş asar-ı edebiye, tersimiye, musikiye¹³⁵⁶ vücuda getirmiş olursunuz. Fakat bir tek eser-i sanat imal etmiş olmazsınız. İşte bunun içindir ki mesela Mösyö Rémy de Gourmont¹³⁵⁷ (Remi dö Gurmon) gibi bazı mütefekkirin doğru olarak, hadise-i sanatkâriyi¹³⁵⁸ hadise-i cinsîye¹³⁵⁹ add u tavsif ederler¹³⁶⁰. Mizac-ı sanatkârın menba-ı zülali¹³⁶¹ bizatihi hayatın menabiindedir¹³⁶². Bizim beherimizin¹³⁶³ sahih değerimiz, mahlukatı birbirinin kolları arasına atan ve neslin mukadderat-ı nabinasını¹³⁶⁴ gözleyen, esrarengiz kuvvetin değeri ne ise odur.”

İşte görülüyor ki sanatkârın saik-i menfaatî¹³⁶⁵ para değil ise, şan u şeref değil ise aşktır. Menfaatlerin en büyüğüdür. İnsanları bunun kadar cevir¹³⁶⁶ ve neşesine zebun etmiş¹³⁶⁷ bir kuvvet daha

¹³⁴⁹ mavera: öte

¹³⁵⁰ hassasiyet-i reculiy: erkek duyarlığı

¹³⁵¹ galeyan etmek: coşmak

¹³⁵² tecarib-i sinn ü sal: yaş tecrübeleri

¹³⁵³ rikkat ü maharet-i müktesebe: kazanılan beceriklilik ve incelik

¹³⁵⁴ müşemma: erimiş bal mumuna batırılmış bez

¹³⁵⁵ mutena: özen gösterilmiş

¹³⁵⁶ hayretbahş asar-ı edebiye, tersimiye, musikiye: hayret veren edebiyata, resme ve müziğe ait eserler

¹³⁵⁷ Rémy de Gourmont (1858-1915): Fransız yazar ve şair.

¹³⁵⁸ hadise-i sanatkâri: sanatçıya dair vaka

¹³⁵⁹ hadise-i cinsî: cinsel vaka

¹³⁶⁰ add u tavsif etmek: saymak, kabul etmek

¹³⁶¹ menba-ı zülal: tatlı su kaynağı

¹³⁶² menabi: kaynaklar

¹³⁶³ beher: her biri

¹³⁶⁴ mukadderat-ı nabina: kör yazgı

¹³⁶⁵ saik-i menfaat: çıkar güden

¹³⁶⁶ cevir: cefa

¹³⁶⁷ zebun etmek: karşı koyamaz duruma getirmek

yoktur. Şairler, edipler, kalemleriyle, ressamalar fırçalarıyla, musikişinasan¹³⁶⁸ alat-ı terennümleriyle¹³⁶⁹ hep gaye-i hayaliyelerini ararlar veya sanem-i ruhilerini¹³⁷⁰ zemin-i sanatta tespite uğraşırlar yahut ki rencide-i sevda olmuş kalp ve dimağlarını meşgale-i sanatla oylarlar...

Biaman¹³⁷¹, ezici hutuvatıyla¹³⁷² her lahza bizi çiğneyip geçen hayatın sıklet-ı mürurunu¹³⁷³ bize en az hissettirecek, âlâma¹³⁷⁴ bir reng-i neşe, zavallı musabin-i hilkate¹³⁷⁵ kudret-i tahammül¹³⁷⁶ verebilecek başka ne vardır? Bir sanatkârın büyük bir muvaffakiyetle tetevvüç eden¹³⁷⁷ eserinin karşısındaki neşe-i sayını¹³⁷⁸ da bir menfaat saymayacak mıyız? Her arzu küçük bir aşktır. Her sabah uyandığı zaman, insan âfak-ı ömrünün¹³⁷⁹ fecirleri¹³⁸⁰, güneşleri, bulutları, sisleri arasında ümitlerinin tulunu¹³⁸¹ arar. Bulamayınca aynı neşe-i intizar¹³⁸² ile yine yatar. Her gün böyle. Her ümit bir menfaat-i muntazıradır¹³⁸³. Âlemde bir saat ümitsiz yaşamış bir fert bulunduğunu iddia ederlerse inanmayınız.

*Le sens de l'art*¹³⁸⁴ unvanlı eserini Gaultier'nin külliye menfaa-naendiş bir surette yazdığına inanırsanız size acırım. Deve kı-

¹³⁶⁸ musikişinasan: müzikle uğraşanlar

¹³⁶⁹ alat-ı terennüm: müzik aletleri

¹³⁷⁰ sanem-i ruhi: ruhsal putlar

¹³⁷¹ biaman: amansız

¹³⁷² hutuvat: adımlar

¹³⁷³ sıklet-ı mürur: gelip geçen ağırlık

¹³⁷⁴ âlâm: acılar

¹³⁷⁵ musabin-i hilkat: yaradılış derdine uğrayanlar

¹³⁷⁶ kudret-i tahammül: dayanma gücü

¹³⁷⁷ tetevvüç etmek: taç giydirmek

¹³⁷⁸ neşe-i say: çalışma neşesi

¹³⁷⁹ âfak-ı ömr: ömrün ufukları

¹³⁸⁰ fecir: şafak

¹³⁸¹ tulu: güneşin doğuşu

¹³⁸² neşe-i intizar: bekleme neşesi

¹³⁸³ menfaat-i muntazıra: beklenen bir çıkar

¹³⁸⁴ *Le sens de l'art*: sanatın anlamı

tarı¹³⁸⁵ kılavuzu gibi önde Hemedani, bütün o sayıp döktüğünüz kabile-i bedayişinasanla¹³⁸⁶ önümde ne kadar resmigeçit yapsanız en ufak bir hareket-i uzviye, hayatiye ve ictimaiyesi¹³⁸⁷ görünür görünmez mutlak bir menfaate taalluk eden¹³⁸⁸ insanın menfaatna-endişane¹³⁸⁹ bir iş gördüğüne ve göreceğine beni inandıramazsınız. Belki bu menfaatin şerait-i enva u derecatı¹³⁹⁰ bulunsun...

*

Bizim İçin Meselenin En Büyük Ehemmiyeti Nerede?

İkdam'ın geçmiş nüshalarından birinde, "Bulgaristan Mektupları" sernamesi¹³⁹¹ altında şu satırları okudum:

"Bulgarlığın intibahında ve süratle teceddüd ü terakkisinde¹³⁹² diğer birtakım esbab daha vardır ki bunlara da 'esbab-ı edebiye¹³⁹³' diyorum. Bu esbab-ı edebiyeden maksadım, lisana ve hurufata¹³⁹⁴ ait olan esbaptır. Bulgarların lisan-ı tahriri¹³⁹⁵ ile lisan-ı tekellümü¹³⁹⁶ arasında hemen fark yok gibidir."

(...)

"Gerçi lisan gittikçe işlenmeye, tekemmül etmeye¹³⁹⁷ başlamış ise de lisanın bu terakkisinde de kaide-i tekâmüle¹³⁹⁸ riayet olun-

¹³⁸⁵ kıtar: hayvan sürüsü

¹³⁸⁶ kabile-i bedayişinasan: estetikçiler topluluğu

¹³⁸⁷ hareket-i uzviye, hayatiye ve ictimaiye: bedensel, yaşamsal ve toplumsal hareket

¹³⁸⁸ taalluk etmek: ilgili olmak

¹³⁸⁹ menfaatnaendişane: çıkar gözetmiyormuşçasına

¹³⁹⁰ şerait-i enva u derecat: çeşit ve derecelerin şartları

¹³⁹¹ sername: başlık

¹³⁹² teceddüd ü terakki: yenilenme ve gelişme

¹³⁹³ esbab-ı edebiye: edebî sebepler

¹³⁹⁴ hurufat: harfler

¹³⁹⁵ lisan-ı tahrir: yazı dili

¹³⁹⁶ lisan-ı tekellüm: konuşma dili

¹³⁹⁷ tekemmül etmek: olgunlaşmak

¹³⁹⁸ kaide-i tekâmül: gelişim kuralları

muş¹³⁹⁹, lisan asla tabiiyetinden çıkmamış, yazmak lisanı ile söylemek lisanı arasında derin bir uçurum vücuda getirilmemiştir.”

(...)

“Bulgarcada lisan-ı tahrir ile tekellüm arasında hemen fark olmaması asar-ı muharirreden¹⁴⁰⁰ bütün milletin istifade etmesini mucip olduğu gibi, Bulgarların istimal ettikleri Kiril¹⁴⁰¹ hurufunun zenginliği ve yazının ve imlanın sadeliği de milletin pek kolay okuyup yazmak öğrenmesini intaç eylemiştir¹⁴⁰² ... ”

(...)

“Bir milletin daha yarım asra varmayan bir devre zarfında intibaha gelmesi, hayat-ı siyasiyeye nail olması, bir emel-i millî¹⁴⁰³ ibda eylemesi¹⁴⁰⁴ ve o emeli istihsal etmesi¹⁴⁰⁵ ... Gerçi Bulgar milletinin bu sürat-i terakkiyatını¹⁴⁰⁶ Türkiye’nin ve Türk milletinin zaafı ve tedennisi¹⁴⁰⁷ dahi teshil etmiş¹⁴⁰⁸ ise de... ”

Bu satırları derin bir teemmül¹⁴⁰⁹ ve teessür¹⁴¹⁰ ile okumalıyız.

Beyhude nahvetfüruşluğu¹⁴¹¹ bir tarafa bırakalım. Doğruyu söylemek için kimseden korkmayalım. Hatıra gönüle bakmayalım. Reviş-i hamelerini¹⁴¹² her devrin ibre-i menfaatine ayar eden, sözüm ona, menfaatnaendişan üdebaya kapılmayalım. Safsata, gurur, tefahür âdetinden vazgeçelim... Çünkü divanlarımız, kütüphanelerimiz hep bunlar ile dolu...

¹³⁹⁹ riayet olunmak: uyulmak

¹⁴⁰⁰ asar-ı muharirre: yazarların yapıtları

¹⁴⁰¹ Arap harfleriyle sehven “Siril” olarak yazılmıştır.

¹⁴⁰² intaç eylemek: sağlamak

¹⁴⁰³ emel-i millî: milli amaç

¹⁴⁰⁴ ibda eylemek: meydana getirmek

¹⁴⁰⁵ istihsal etmek: üretmek

¹⁴⁰⁶ sürat-i terakkiyat: ilerleme hızı

¹⁴⁰⁷ tedenni: gerileme

¹⁴⁰⁸ teshil etmek: kolaylaştırmak

¹⁴⁰⁹ teemmül: bir işi ayrıntılarıyla düşünme

¹⁴¹⁰ teessür: duygulanım

¹⁴¹¹ nahvetfüruşluk: kibirlilik

¹⁴¹² reviş-i hame: kalemlerin gidişi

Türklerden gücenecek olanların infiallerine de¹⁴¹³ ehemmiyet vermeyerek söyleyeceğim ki galiba huruf¹⁴¹⁴, imla ve kavaitçe namahdut¹⁴¹⁵, namuayyen¹⁴¹⁶ lügazi¹⁴¹⁷ müşkülât¹⁴¹⁸ içinde boğulup kalmış olan lisan, Çince-den sonra Türkçedir...

Huruf-ı muttasıla¹⁴¹⁹ ile yazılan, Türkçeden başka lisânlar da var. Mesela Arabî, Fârisî... Fakat bu ikisinin imlaları, kavaid-i sarfiye ve nahviyeleri¹⁴²⁰ mazbut¹⁴²¹... Mesela Sadi'nin¹⁴²² 600 bu kadar sene evvel yazdığı *Gülîstan*'daki imlası ne ise bugünkü ahfadı¹⁴²³ da öyle yazıyor... Fakat şimdi içimizden birimiz Kâtip Çelebi'nin¹⁴²⁴ *Cihannüma*'sı imlasında bir eser yazsak üdeba-yı cedide-nin¹⁴²⁵ yalnız mayubu¹⁴²⁶ değil, belki de maskarası oluruz...

Terakkiyat-ı fikriyemiz ıslah-ı lisanımıza menuttur¹⁴²⁷. Say-ı akimleri¹⁴²⁸ vazîhen¹⁴²⁹ anlayamadıkları sembolizmin muhitimizde

¹⁴¹³ infial: kızgınlık

¹⁴¹⁴ huruf: harfler

¹⁴¹⁵ namahdut: sınırsız

¹⁴¹⁶ namuayyen: belirsiz

¹⁴¹⁷ lügazi: bilmeceye benzer

¹⁴¹⁸ müşkülât: zorluklar

¹⁴¹⁹ huruf-ı muttasıla: kendisinden sonrakiyle bitişik yazılan harfler

¹⁴²⁰ kavaid-i sarfiye ve nahviye: şekil bilgisi ve söz dizimi kuralları

¹⁴²¹ mazbut: belli

¹⁴²² “*Sadi, Gülîstan’ı ellisinden sonra telif etmiş olduğu için Hemedanice bu eser, mahsul-i piri bir telif-i mürdedir.*” (Hüseyin Rahmi’nin notu) [mahsul-i piri: yaşlılık ürünü; telif-i mürde: ölü doğmuş eser]

¹⁴²³ ahfat: torunlar

¹⁴²⁴ Kâtip Çelebi (1609-1657): Tarih, coğrafya, bibliyografya, biyografya ile ilgili çalışmalar yapmış Osmanlı aydını.

¹⁴²⁵ üdeba-yı cedide: yeni edebiyatçılar

¹⁴²⁶ mayup: ayıplanan

¹⁴²⁷ menut: bağlı

¹⁴²⁸ say-ı akim: verimsiz çalışmalar

¹⁴²⁹ vazîhen: açıkça

inkişafına¹⁴³⁰ inhisar eden¹⁴³¹ bazı üdeba ile “Akşam”, “Orman”¹⁴³² gibi iki manzume-i neveda¹⁴³³ neşriyle zumlarınca¹⁴³⁴ itila¹⁴³⁵ ve işti-har ediverdikten¹⁴³⁶ sonra, aylar, senelerce ebkem¹⁴³⁷ kalan birtakım müflisîn-i şuaranın¹⁴³⁸ zihniyet-i edebiyelerini bu işteki ehemmiyeti hakkıyla takdirden pek cüda görüyorum.

Bize, evet, estetikten, sembolizmden evvel ekseriyetin anlayabileceği, vazih, makul, ciddi bir lisan-ı ilm ü edeb lazımdır. Lisan bu çoraklıktan, lügazlıktan, bu rekâket-i cehaletten¹⁴³⁹, bir sürü hoppaların baziçe-i keyfleri¹⁴⁴⁰ olmak felaketinden kurtarılmalıdır. Millete talim ü tedris edilecek pek çok hakayık-ı ilmiye, fenniye ve edebiye var. Bütün bu hakikatler bu kuş dili tarz-ı tebliğiyle anlatılamaz...

Milel-i müterakkiye¹⁴⁴¹ arkasından şehrah-ı medeniyette¹⁴⁴² koşabilmek için bir karış yolumuz yok... Sanayimizi¹⁴⁴³, edebiyatımızı, mahsusat-ı milliyemizi¹⁴⁴⁴ ecanibe¹⁴⁴⁵ anlatıp sevdirmekte

¹⁴³⁰ inkişaf: gelişme

¹⁴³¹ inhisar etmek: sınırlanmak

¹⁴³² Hüseyin Rahmi, “Akşam” ve “Orman” manzume isimleriyle, şiir dilinde estetik özerkliği arayan Ahmed Haşim’den (1887-1933) bahsetmektedir. Hüseyin Rahmi’nin “Akşam” şiirinden kastı, Haşim’in “Akşam, yine akşam, yine akşam / Göllerde bu dem bir kamış olsam” mısralarından hareketle “Bir Günü Sonunda Arzu” adlı şiiri olmalıdır.

¹⁴³³ manzume-i neveda: yeni söyleyiş tarzıyla yazılmış manzume

¹⁴³⁴ zum: zan

¹⁴³⁵ itila etmek: yükselmek

¹⁴³⁶ iştihar etmek: ün kazanmak

¹⁴³⁷ ebkem: dilsiz

¹⁴³⁸ müflisîn-i şuara: istifa etmiş, bitmiş şairler

¹⁴³⁹ rekâket-i cehalet: cahillik kekemeliği

¹⁴⁴⁰ baziçe-i keyf: keyif oyuncakları

¹⁴⁴¹ milel-i müterakkiye: gelişmiş milletler

¹⁴⁴² şehrah-ı medeniyet: medeniyetin büyük yolu

¹⁴⁴³ sanayi: sanatlar

¹⁴⁴⁴ mahsusat-ı milliyeye: millî özellikler

¹⁴⁴⁵ ecanip: yabancılar

ve hatta kendi aramızda anlatmaya vasıta olabilecek¹⁴⁴⁶ sehlü't-tahsil¹⁴⁴⁷ bir lisanımız yok. Doğru söyleyenlerin nasayihini¹⁴⁴⁸ takdir ü teslime kâfi izanımız yok. Nefsimizden başkalarında ilm ü irfan vücuduna tahammül götürebilecek kadar ahlakımız yok... Bütün bu felaketlerin önünde, badi-i tedennimiz¹⁴⁴⁹ olan seyyiatı¹⁴⁵⁰ seçebilecek gözümüz yok... Yok... Yok...

Kafasında vazıh efkâr-ı ciddiyeye malik bir âlim, bir edip, bir şair hasılı herhangi bir sahib-i kalem bu sermaye-i dimağisini¹⁴⁵¹ ondan mahrum bulunan hemnevine¹⁴⁵² anlatabilmek için lazım olan sade, ayan¹⁴⁵³, revan¹⁴⁵⁴ lisan-ı tefhimi¹⁴⁵⁵ bulur. Ne dediklerini, ne diyeceklerini bilemeyerek, estetiğin, sembolizmin nevahi-yi kesafet ü akametinde¹⁴⁵⁶ setr-i cehalete uğraşanların beyinlerinde ortaya dökcek sermaye-i fikrîleri olmadığı için bu zavallılar bir rekâket-i müebbedeye¹⁴⁵⁷ mahkûm kalırlar. Anlayamaz ve anlatamazlar...

Anatole France (Anatol Frans) zamanın ıstıbahları¹⁴⁵⁸ içinde, yalnız bir noktada yani sembolizm aleyhinde, bilatereddüt¹⁴⁵⁹, ulu orta yürüyerek diyor ki:

¹⁴⁴⁶ “*Vilayat, kasabat ve kura ahalisi yani bütün Osmanlılar kastedilmiştir.*” (Hüseyin Rahmi'nin notu) [vilayat: iller; kasabat: kasabalar; kura: köyler; ahali: halk]

¹⁴⁴⁷ sehlü't-tahsil: öğrenimi kolay

¹⁴⁴⁸ nasayih: öğütler

¹⁴⁴⁹ badi-i tedenni: aşağı düşmeye neden olan

¹⁴⁵⁰ seyyiat: kötülükler

¹⁴⁵¹ sermaye-i dimağisi: beyin sermayesi

¹⁴⁵² hemnev: kendi türü

¹⁴⁵³ ayan: açık

¹⁴⁵⁴ revan: akıcı

¹⁴⁵⁵ lisan-ı tefhim: anlatım dili

¹⁴⁵⁶ nevahi-yi kesafet ü akamet: yoğunluk ve kısırlık çevresi

¹⁴⁵⁷ rekâket-i müebbede: ebedî kekemelik

¹⁴⁵⁸ ıstıbah: şüpheler

¹⁴⁵⁹ bilatereddüt: kararlılıkla

“Muzlim¹⁴⁶⁰ bir lisanla efkâr-ı müşkile¹⁴⁶¹ beyanına uğraşan bir mekteb-i edebînin muvaffakiyetinden katiyen ümitvar değilim...”

İnanınız efendiler... Metin bir tahsil ü terbiye görmüş âlim bir dimağın sözleri de sağlam ve gün gibi ruşena¹⁴⁶² olur. Kudret-i tefekkür lisana da fesahat¹⁴⁶³, kuvvet-i beyan u vuzuh bahşeder. Türkçemiz Avrupa lisanları derecesinde mütekemmil¹⁴⁶⁴ değilse de mahrumiyet-i ilmiye, fenniye ve edebiyemizi izaleye¹⁴⁶⁵ hiç yaramayacak kadar kabiliyetsiz de değildir. Terakkiye müstaittir¹⁴⁶⁶. Fakat bugün onu Çinceye çevirmeye uğraşanların suikastları, cahilane tahripleriyle bitiyor. Şivesini, letafetini, kuvvetini, vuzuhunu bütün mahsusat-ı milliyetini kaybediyor. Biçareyi kimimiz Fransızcaya, kimimiz İngilizceye, kimimiz Acemceye benzetmeye uğraşıyoruz. Hâlbuki o, Türk kalmak şartıyla bizim olabilir. Türklüğün en büyük mümessili odur. Çünkü her şey ondan doğacaktır. Bir milletin hayatı lisanının varlığıyla tevemdir¹⁴⁶⁷. İkisi beraber yaşar, beraber ölür. Lisanı ölmüş, milliyeti payidar¹⁴⁶⁸ olmuş bir millet gösterilemez.

Lalo'nun *Hissiyat-ı Bediye* eserinde:

“Or il y a eu de tous temps et dans tous les pays des esprits clairs et des âmes malades.”

(Binaenaleyh her zaman ve her memlekette efkâr-ı vazîha¹⁴⁶⁹ ashabı¹⁴⁷⁰ bulunduğu gibi mariz ruhlular da olmuştur.)

¹⁴⁶⁰ muzlim: karanlık

¹⁴⁶¹ efkâr-ı müşkile: zor düşünceler

¹⁴⁶² ruşena: ışıklı

¹⁴⁶³ fesahat: kurallı, etkileyici, heyecan verici, inandırıcı, sanatlı söz söyleme

¹⁴⁶⁴ mütekemmil: gelişmiş

¹⁴⁶⁵ izale: giderme

¹⁴⁶⁶ müstait: doğuştan yetenekli

¹⁴⁶⁷ tevem: benzer, eş

¹⁴⁶⁸ payidar: kalıcı

¹⁴⁶⁹ efkâr-ı vazîha: açık düşünce

¹⁴⁷⁰ ashap: sahipler

Fakat şimdi bizde, rayet-i teceddüd¹⁴⁷¹ açmak isteyenlerin çoğu ervah-ı marize¹⁴⁷²... Tahrib-i lisanı terakki zanneden cühela... Her terakki, tekâmüle vabestedir¹⁴⁷³. Tekâmülün ise bir kaide-i tabiiyesi, bir seyr-i makulü vardır. Ahmet Bey, Mehmet Bey, Nusret Bey, hasılı, keramet-i edebiyeleri kendilerinden menkul, ortada fol yok yumurta yok iken kendilerini dâhi zannetmek marazına mağlup üç beş kişi birkaç makale, hikâye, fanteziye, manzume ile lisan yapamazlar. Yaptık, yapıyoruz zannediyorlar ise aldanyorlar, gülünç oluyorlar. Lisan denilen şeyi yazanların yalnız kendileri değil, okuyacakların ekseriyeti de anlamak meşruttur¹⁴⁷⁴. Eğer memleketimizde bir mübdi-i lisan-ı edeb¹⁴⁷⁵ var ise hangi eseriyle bu büyük şerefi ihraz etmiş¹⁴⁷⁶ olduğunu, rica ederim, haber versin...

Lisan bir nevi tarikat-ı esrari¹⁴⁷⁷ değildir. Ve öyle olamaz. Yazılan bir eseri onun muharririyle birkaç havassından¹⁴⁷⁸ başkası anlayamaz ise, affedersiniz, ona lisan denemez. Ediplerimizden biri bir iki sene evvelki bir makalesinde, beyne'l-üdeba¹⁴⁷⁹ tedavül eden¹⁴⁸⁰ lisan-ı sanat u nezaheti, koca Türkiye'de anlayabilecek ancak yetmiş seksen kişi kadar bulunduğunu yazmıştı. Oh, ne garip hâl... Demek memleketimizde bu miktardan ziyade tabir-i hakikisiyle okuryazar kimse yok... Maarif Nezaretimiz¹⁴⁸¹, mekteplerimiz hep birer laf-ı bimana, kuru gürültü... Mekâtib-i aliye¹⁴⁸² ve darü'l-fünun¹⁴⁸³ heyet-i tedrisiyesi¹⁴⁸⁴, bütün o kafîle-i muallimîn, bu hesabın

¹⁴⁷¹ rayet-i teceddüd: yenilik bayrağı

¹⁴⁷² ervah-ı marize: hasta ruhlular

¹⁴⁷³ vabeste: bağlı

¹⁴⁷⁴ meşrut: şartlı

¹⁴⁷⁵ mübdi-i lisan-ı edeb: edebiyat dilini var eden

¹⁴⁷⁶ ihraz etmek: elde etmek

¹⁴⁷⁷ tarikat-ı esrari: gizemli yol

¹⁴⁷⁸ havas: seçkin kullar

¹⁴⁷⁹ beyne'l-üdeba: edebiyatçıları arası

¹⁴⁸⁰ tedavül etmek: geçerli olmak

¹⁴⁸¹ Maarif Nezareti: Eğitim Bakanlığı

¹⁴⁸² mekâtib-i aliye: yüksekokullar

¹⁴⁸³ darü'l-fünun: üniversite

¹⁴⁸⁴ heyet-i tedrisiye: öğretim üyeleri

içinde mi dışında mı? Bu, maarif-i milliyeye karşı bir tahkirdir. Yüz binde bir kişimiz okuryazar farz edilse yine muharrir beyin kıllet-i irfanımız¹⁴⁸⁵ hakkındaki bu sözü iftira kabîlinden kalır.

Bu hesap nezaketsiz olduğu kadar doğru bulunaydı hazmolunabilirdi. Muharrir bu kavlini fiiliyle tekzip etmeyeydi sükût kabil-di. Fakat müellif hazretlerinin o zamandan beri neşir buyurdıkları asardan beherinin aded-i temsilleri birkaç binler olduğunu biliyorum. Yetmiş seksen karie karşı bu külfet-i adedinin¹⁴⁸⁶ lüzumu ne? Bu miktardan fazlasını şeytanlar mı okuyacak? Yoksa istikbal-i edebi¹⁴⁸⁷ batınlarına¹⁴⁸⁸ okutturulmak için bunların şimdiden turşuları mı kurulacak? Yahut muharrir kendini, bu seksen kişilik müteferridin-i edebiyenin¹⁴⁸⁹ vasıta-ı beyanı¹⁴⁹⁰ olan o lisan-ı nezahetten kadro hariç mi addediyor? Buna da ihtimal verilemez. Çünkü bu iddiada, memalik-i Osmaniye¹⁴⁹¹ sekenesinden¹⁴⁹² yetmiş seksen kişilik o zümre-i mümtazeden¹⁴⁹³ mütebaki¹⁴⁹⁴ milyonları ilm ü edebden binasıp addeden bir tavr-ı küstahi var. Zannetmem ki muharrir kendini bu binasıpler içinde bıraksın... En büyük mütefekkirînimizden geçinenlerin bile sözlerinde hakikat, samimiyet görülemez. Hep böyle mantıksızlık içinde yüzeriz...

*

Şimdi elinizde tuttuğunuz bu kitabı, gözlerinizin altındaki bu *Şekavet-i Edebiye*'yi birkaç mebahis-i bediyesi¹⁴⁹⁵ müstesna olmak üzere okuyup anlayacak otuz bin, kırk bin, elli, altmış bin ve daha ziyade Osmanlı bulunacağından eminim... Çünkü müteahhîrîn-i

¹⁴⁸⁵ kıllet-i irfan: irfan kılığı

¹⁴⁸⁶ külfet-i adedi: sayıca yük, sayı fazlalığı

¹⁴⁸⁷ istikbal-i edeb: edebiyatın geleceği

¹⁴⁸⁸ batın: nesil

¹⁴⁸⁹ müteferridin-i edebiye: edebiyatın eşi benzeri olmayanları

¹⁴⁹⁰ vasıta-ı beyan: anlatım aracı

¹⁴⁹¹ memalik-i Osmaniye: Osmanlı memleketleri

¹⁴⁹² sekene: sakinler

¹⁴⁹³ zümre-i mümtaze: seçkin zümre

¹⁴⁹⁴ mütebaki: artakalan

¹⁴⁹⁵ mebahis-i bediye: estetik bahisleri

dühatımıza¹⁴⁹⁶ mahsus hilaf-ı şive¹⁴⁹⁷ kuş dili rekâketiyle yazılmıştır. Çünkü sembolizme bedel açık fikirler, vazih sözler ile bir maksad-ı edebî¹⁴⁹⁸, ictimai¹⁴⁹⁹ ifhamına¹⁵⁰⁰ uğraşılmıştır. Çünkü bu satırlarda anlaşılmanmayı hüner-i edebî zannetmek hastalığı yoktur. Çünkü milyonlar ile halk içinden yalnız yetmiş kişiyi kabil-i hitab addetmek inhisar-ı fikrî¹⁵⁰¹ ve hodbinîsi¹⁵⁰² hedef-i nazar¹⁵⁰³ ittihaz edilmemiştir¹⁵⁰⁴. Koca millet-i Osmaniye'yi yetmiş nüfusa indirecek bir küstahlık gösterilmemiştir. Çünkü yetmiş kişilik nüfus-ı kalileye¹⁵⁰⁵ bir millet değil, aşiret değil, kabile bile denemez. Bu cüretkâr edip, Türklüğü ceffe'l-kalem¹⁵⁰⁶ nüfus-ı âlemden tarh edivermiştir¹⁵⁰⁷. Öldürmek, ölü göstermek istemiştir. Bu bir makale değil, umum Türkler için bir kitabe-i seng-i mezarıdır¹⁵⁰⁸.

Bu *Şekavet-i Edebiye*'yi binlerce Osmanlı'nın okuyup anlayacağı hususundaki emniyet ve kanaatim, bana ispat ediyor ki lisanına isnat edilen anlaşılmanmazlık kabahati, noksanı büyük ve hatta şeni¹⁵⁰⁹ bir iftiradır. Biçare Türkçemiz, onu vasıta-ı tefhim¹⁵¹⁰ olmak hüsnüniyetiyle istimal edenlere, işte bütün muavenet-i beyaniyesini¹⁵¹¹ arzdan geri durmuyor. Demek noksani¹⁵¹² ve kifayetsizlik tamamıyla lisanda değil, onu yanlış, onu iktidarı fevkinde, tabiatı,

¹⁴⁹⁶ müteahhirîn-i dühat: son zamanlardaki dâhiler

¹⁴⁹⁷ hilaf-ı şive: konuşma dili karşıtı

¹⁴⁹⁸ maksad-ı edebî: edebî maksat

¹⁴⁹⁹ maksad-ı ictimai: toplumsal maksat

¹⁵⁰⁰ ifham: anlatılma

¹⁵⁰¹ inhisar-ı fikrî: düşünce sınırlaması

¹⁵⁰² hodbinî: bencillik

¹⁵⁰³ hedef-i nazar: amaç

¹⁵⁰⁴ ittihaz edilmek: kabul edilmek

¹⁵⁰⁵ nüfus-ı kalile: az nüfus

¹⁵⁰⁶ ceffe'l-kalem: düşünmeksizin

¹⁵⁰⁷ tarh etmek: çıkarmak

¹⁵⁰⁸ kitabe-i seng-i mezar: mezar taşı kitabesi

¹⁵⁰⁹ şeni: çirkin

¹⁵¹⁰ vasıta-ı tefhim: anlatım aracı

¹⁵¹¹ muavenet-i beyaniye: ifade yardımı

¹⁵¹² noksani: eksiklik

şive-i millîsi haricinde bir garabet-i ifadeye¹⁵¹³ icbar edenlerin¹⁵¹⁴ dimağlarındadır. Demek kabahatin büyüğü tahrirî Türkçeyi anlayanlarda değil, anlatamayanlardadır. Asıl yaşayan esef-i güruh-i cehilemiz¹⁵¹⁵, okumaya uğraşanlardan ziyade, gurur-ı beyhude ile yazarlar meyanındadır. Bugün Türkçede gösterilecek en büyük hamiyet ve maharet-i lisaniye¹⁵¹⁶ onu en çok nüfus-ı Osmaniye'nin anlayabileceği vazıh bir tarz-ı beyanla istimal edebilmektedir.

Sembolizme düşkünlük, edebî bir merak neticesidir. Fakat lisanın lüzum, belki de mübrimiyet-i vuzuh u sadegisini¹⁵¹⁷ idrake çalışarak muktezasına¹⁵¹⁸ tevfik-i hame etmek¹⁵¹⁹ en mühim vezaif-i hamiyettendir¹⁵²⁰. Bugün Türklüğün hayatını, Avrupalıların firaş-ı ihtizara¹⁵²¹ uzatarak “can çekiyor” dedikleri Türklüğün ruhunu lisan uyandırabilecektir. Zavallı hasta, derdini bütün etrafındaki evladına ve kendini tedaviye gelenlere anlatabilecek bir dile malikiyetle o dōşekten kalkabilecektir.

Muallim Naci zamanına tan edenler¹⁵²², şimdiye kadar lisanın ne suretle tevsi¹⁵²³, itila¹⁵²⁴ ve zenginlemesine himmet ettiler? İstimali moda olan “nefis”, “nuşin¹⁵²⁵”, “har¹⁵²⁶”, “mahrur¹⁵²⁷”, “emmek”, “titremek” nevinden bazı kelimeler, “pençe-i emeller”, “yeşil

¹⁵¹³ garabet-i ifade: ifade garipliği

¹⁵¹⁴ icbar etmek: zorlamak

¹⁵¹⁵ esef-i güruh-i cehile: cahil topluluğun üzüntüsü

¹⁵¹⁶ hamiyet ve maharet-i lisaniye: haysiyet ve dil yeteneği

¹⁵¹⁷ mübrimiyet-i vuzuh u sadegi: açıklık ve sadelik zorunluluğu

¹⁵¹⁸ mukteza: gerek, icap

¹⁵¹⁹ tevfik-i hame etmek: uygun yazmak

¹⁵²⁰ vezaif-i hamiyet: haysiyetli görevler

¹⁵²¹ firaş-ı ihtizar: ölüm dōşeği

¹⁵²² tan etmek: kötülemek

¹⁵²³ tevsi: genişletme

¹⁵²⁴ itila: yükselme

¹⁵²⁵ nuşin: lezzetli

¹⁵²⁶ har: sıcak, yakıcı

¹⁵²⁷ mahrur: öfke, kin, hasret, arzu vb. bir sebeple içi yanan, ateşli, kızgın (kimse)

tefekkürler” kabîlinden birkaç terakib-i mülevvene¹⁵²⁸ ve şivesizlikler... Ve sonra akamet-i efkâr¹⁵²⁹ ve hiçlik!

“Yeni kostümümü koydum.”, “Bugün hava sıcak ediyor.”, “Burası karanlık yapıyor...”, “Sabahleyin bir banyo aldım.” gibi lafzen Türkçe fakat şivece bize tamamıyla ecnebi sözler, sahaif-i edebiye-ye kadar girmeye başladı. Bu bir himmet-i terakki değil, pek fena bir cehalet eseridir. Çünkü terbiye-i milliye görmüş bir Türk mutlaka “Yeni kostümümü giydim.”, “Bugün hava sıcak...”, “Burası karanlık...”, “Sabahleyin hamama yahut denize girdim.” suretinde ifade-i meram eder¹⁵³⁰.

Şive-i lisanımızı bozan müessirattan¹⁵³¹ biri de içimize karışan vilayat¹⁵³² muharrirleridir. Bunlardan tamamıyla bize benzemiş olanları var. Fakat ne kadar nazik olsalar yine nazenin olamayanları da çok. Bunlar payitaht Türkçesine epeyce soğuk şiveler kattılar.

Sonra Hemedani gibi papaklı¹⁵³³ yahut şapkalı, kasketli ecnebler... Bunlar da zavallı, sahipsiz dilimizi tahripde birer amil-i muzır¹⁵³⁴ oldular. Mesela Hemedani’nin “Zaten buna edebiyat demezler. Tarhana çorbasının bakır tenceresi bile bundan daha şerefli ve kıymetlidir.” sözü şivesizliğin, Türkçenin eda-yı samimisiyle adem-i ülfetin¹⁵³⁵ en soğuk misallerindendir. Şu iki cümlenin her kelime ve teşbihinde Türk kulaklarına nahoş gelen bir bürudet¹⁵³⁶, bir mülayemetsizlik¹⁵³⁷ var. En cahil bir Türk her münasebetsizliği yapar. Fakat “şerefli tencere” haltını etmez. Hemedan’da “pey

¹⁵²⁸ terakib-i mülevvene: renkli tamlamalar

¹⁵²⁹ akamet-i efkâr: düşünce kısırlığı

¹⁵³⁰ ifade-i meram etmek: niyetini ifade etmek

¹⁵³¹ müessirat: etkiler

¹⁵³² vilayat: vilayetler

¹⁵³³ papak: genellikle Azerbaycan ve Kafkasya’da giyilen, kuzu derisinden veya yününden yapılan, uzun tüylü başlık, kalpak, silindir şapka

¹⁵³⁴ amil-i muzır: zararlı etken

¹⁵³⁵ adem-i ülfet: yakınlığın olmayışı

¹⁵³⁶ bürudet: soğukluk

¹⁵³⁷ mülayemetsizlik: uygunsuzluk

yavlamak”¹⁵³⁸ için doğan bu perçemlizadenin, bu çalım ve cehaletle Türkiye’de kürsi-i tenkide çıkması kadar tuhaflık olamaz. Ali Naci erbab-ı dirayet ü hamiyetten¹⁵³⁹ ise burada ne duruyor, İran’a gitsin... Daha dün ve belki bugün huzur-ı şahıye¹⁵⁴⁰ çıplak ayakla çıkmayı en büyük eser-i ihtiram¹⁵⁴¹ addeden Acemlerin ihtiyac-ı temeddün ü terakkileri¹⁵⁴² Türklerden pek ziyadedir... Himmet-i kalemiyesini memleketine hasretsin...

Kavaid-i lisaniyemize adem-i vukuf seyyiesiyle onu yanlış istimal eden şapkılıların su-i tesirâtı da şu suretle görülüyor: Mesela gazetelerde “Millet Han” numara filan, diye bir ilan görürsünüz. Bunun “Millet Hanı” olduğunu binaenaleyh ilk terkipteki hata-yı fahişi¹⁵⁴³ bir Türk derhâl anlar. Bunda asıl şaşılacak cihet Türkçeye bu kadar bigâne¹⁵⁴⁴ bir kalemin Türk ceraidine¹⁵⁴⁵ ilan yazmak hususundaki küstahlığıdır... Fakat ne çare! Hemedani gibi cüretleri cehillerine galip kimseler çok... Herkeste kendi mahiyet-i hakikiyesini idrak edecek akıl ve insaf olsa bu dünya çoktan düzelir idi.

Sonra Türkçe bigânelerinden bir ikisi daha çıkıp “Acem eşek, kutu balık, mektep çocuk” gibi nihayetindeki izafet¹⁵⁴⁶ “i”lerini yutarak terkipler yapar. Bunların asılları Acem eşiği, kutu balığı, mektep çocuğu olduğunun farkına varamayanlar da bulunabilir. Allah’a emanet bizde, bu lisan-ı su-i istimali¹⁵⁴⁷ laubaliliğine iştiraktan kalemini sakınmayacak “üdeba” da eksik değil... Dikkat edilse bizde

¹⁵³⁸ pey yavlamak: ayak yalamak (bk.: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Zamane Eleştir-menlerine Cevap: Cadı Çarptıyor, Şakavet-i Edebiyye: Edebiyat Haydutluğu*, haz.: Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998, s. 157.)

¹⁵³⁹ erbab-ı dirayet ü hamiyet: zekâ ve haysiyet sahipleri

¹⁵⁴⁰ huzur-ı şahı: padişahın huzuru

¹⁵⁴¹ eser-i ihtiram: saygı ifadesi

¹⁵⁴² ihtiyac-ı temeddün ü terakki: medenileşme ve ilerleme ihtiyaçları

¹⁵⁴³ hata-yı fahiş: büyük yanlış

¹⁵⁴⁴ bigâne: yabancı

¹⁵⁴⁵ cerait: gazeteler

¹⁵⁴⁶ izafet: iyelik

¹⁵⁴⁷ lisan-ı su-i istimal: dilin kötü kullanımı

kavait bilmek, beyne'l-üdeba¹⁵⁴⁸ ayıp sayıldığı günden beri zavallı Türkçemize böyle ne onulmaz yaralar açılmış olduğu görülüyor...

Mesela “iktiham”¹⁵⁴⁹ kelime-i garibesi, “göğüs germek” manasına olduğu için “müşkülât-ı iktihâm”¹⁵⁵⁰ mı yoksa “müşkülata iktihâm” mı diyeceğiz? Evvelden böyle şeyleri düşünür idik. Ve hall-i müşkil için Muallim Naci'nin asarından başka bir rehnüma-yı kalem¹⁵⁵¹ bulamazdık. Merhum bu gibi küçük suubetlere¹⁵⁵², şayan-ı hayret¹⁵⁵³ bir hurdeendişlikle¹⁵⁵⁴ cevap vermiştir.

Senelerce meslek-i tahrirde bulunmuş olanlardan çoğumuz hâlâ “meyyit”¹⁵⁵⁵ makamında “mevta”¹⁵⁵⁶ kelimesini kullanılırız. Hangisi müferriit¹⁵⁵⁷, hangisi cem¹⁵⁵⁸ dikkat etmek aklımıza bile gelmez. Böyle yüzlerce hatalarımız vardır. Bunların doğrularını tahkik¹⁵⁵⁹ neden affolunmaz bir ayıp, lazımu't-tahkir¹⁵⁶⁰ bir nakısa-i edebiye¹⁵⁶¹ addolunsun? Bu hizmetinden dolayı tebcili¹⁵⁶² icap eden Muallim Naci niçin müstahakk-ı tan u teşni¹⁵⁶³ görülsün?

İşte bir millet edeben böyle böyle düşer, küçülür, münkariz olur¹⁵⁶⁴ ... Bugün lisanen o kadar terakki ettik ki “iktiham”ın, “iz-

¹⁵⁴⁸ beyne'l-üdeba: edebiyatçılar arasında

¹⁵⁴⁹ iktihâm: göğüs germe, karşı durma, dayanma

¹⁵⁵⁰ müşkülât-ı iktihâm: göğüs germe güçlükleri

¹⁵⁵¹ rehnüma-yı kalem: yol gösterici kalem

¹⁵⁵² suubet: zorluk

¹⁵⁵³ şayan-ı hayret: hayret verici

¹⁵⁵⁴ hurdeendişlik: ince düşüncelilik

¹⁵⁵⁵ meyyit: ölmüş insan, ölü

¹⁵⁵⁶ mevta: ölüler; “Meyyit” kelimesinin çoğulu olup Türkçede daha çok tekil anlamında kullanılmıştır.

¹⁵⁵⁷ müferriit: tekil

¹⁵⁵⁸ cem: çoğul

¹⁵⁵⁹ tahkik: soruşturma

¹⁵⁶⁰ lazımu't-tahkir: aşağılanması gereken

¹⁵⁶¹ nakısa-i edebiye: edebiyat eksikliği

¹⁵⁶² tebcil: yüceltilme

¹⁵⁶³ müstahakk-ı tan u teşni: kötölemeye ve ayıplamaya layık

¹⁵⁶⁴ münkariz olmak: yok olmak

diham”ın¹⁵⁶⁵ doğru eşkâl-i istimaliyesini¹⁵⁶⁶ aramaya ne hacet! Görmüyor musunuz? Hemedani gibi hazele-i edebiye¹⁵⁶⁷ “duhul”¹⁵⁶⁸ ile “idhal”¹⁵⁶⁹ beynindeki fark-ı manayı bile kaldırdılar. İstedığınız yerde “duhul”, arzu buyurduğunuz makamda “idhal” kullanabilirsiniz. Bu kalem zorbalarının keyifleri artık bizim için kaide yerine geçecek... Size itiraz etmek hamakatinde bulunanlar olur ise ağız doluları şütüm¹⁵⁷⁰ ile muarızınızı tahkir ederek bahsi kazanırsınız.

Şu hâlimiz neye benziyor, bilir misiniz?

Taşra beylerinden cahilin biri İstanbul’da ahmak bir herife misafir olmuş. Bey, şehrimizin hiçbir hâline vâkıf değilmiş. Her gördüğü şey hakkında uzun uzadıya suallere tetkikata girişirmiş. Her nasılsa eline bir sübek¹⁵⁷¹ geçmiş, istimal-i hakikisini bilmediğinden, bunu bir nevi kaval zannıyla ağızına götürmüş, olanca nefesiyle üflemeye başlamış. Fakat uğraşmış uğraşmış hiçbir ses çıkaramamış. Bu garip hareketin eser-i cehl ü hata olduğunu katiyen aklına getirmeyen hane sahibi, misafirin böyle iki yanağı tulum gibi şiş, alı al moru mor bir vecd ile çalıştığını görünce itizaren hemen demiş ki:

“Aman efendim, bizim hınzır karı, alat-ı musikiyeden¹⁵⁷² olduğunu bilemeyerek bunu pek kerih¹⁵⁷³ bir istimale tahsis etmişti. Beyhude çabalamayınız. Aylardan beri sübekleşen bu nazik alet ne kadar üfleseniz artık ney sedası veremez. Nasılsa bir kere ters kullanılmış. Bunun istimal-i aslisini bize öğreterek cehlimizi tashih buyurmuş olduğunuzdan dolayı arz-ı şükran ederiz.”

¹⁵⁶⁵ izdiham: kalabalık halkın bir yere fazla üşüşmesi, yığılma

¹⁵⁶⁶ eşkâl-i istimaliye: kullanım şekilleri

¹⁵⁶⁷ hazele-i edebiye: edebiyatın alçakları, rezilleri

¹⁵⁶⁸ duhul: girme, dâhil olma

¹⁵⁶⁹ idhal: içeri sokma, dâhil etme

¹⁵⁷⁰ şütüm: sövgüler, küfürler

¹⁵⁷¹ sübek: beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen idrar şişesi veya idrarı bir kaba akıtacak boru

¹⁵⁷² alat-ı musikiye: müzik aletleri

¹⁵⁷³ kerih: iğrenç

Sahib-i hane, bir budalanın mashar-ı belaheti¹⁵⁷⁴ olarak sübek hakkındaki kadim fikr-i savabını¹⁵⁷⁵ tebdil eylemiş¹⁵⁷⁶...

İşte Hemedani, bu taşralı beye; bu bimağza¹⁵⁷⁷ aldanacak kadar -maazallah- ondan daha cahil bulunanlar da sahib-i haneye benzerler...

Biraz kirli ve gayribedii bir misal fakat bundan temiziyle Ali Naci'nin tarif-i mahiyeti kabil olmaz... Bu gibilerinin şahadet-i edebiyeleriyle¹⁵⁷⁸ sübekleri ney zannetmek gafletine düşenler, aramızda eksik değildir.

*

“Vicdan” Nedir?

Hemedani'nin tecavüz etmek istediği kimselere karşı en büyük medar-ı tahkiri, “sen imla ve kaide bilir misin” tezyif-i acibi¹⁵⁷⁹ oluyor. Ya sen a mübarek, onlara da vâkıf değilsin ya! Lisanca bu adem-i vukufuna mukabil doğru bildiğin diğer şeyler nedir? Bu cihetten olan kofluğunu hangi taraftan dolduruyorsun? Fransızcadan döndün. Lisan bilmezsin. Üslubun, mantığın, derece-i izan u malumatın meydanda, echel-i beşersin. Muallim Naci ile vicdan kelimesiyle istihzan, kuvve-i namiyeden¹⁵⁸⁰ mahrum kalmış en hışır karpuzlardan daha kabak bir kafa olduğunu gösterir.

Vicdanın ne olduğunu anlamak mı istiyorsun? Sana birkaç eser söyleyeyim:

¹⁵⁷⁴ mashar-ı belahet: alıklığın maskarası

¹⁵⁷⁵ fikr-i savab: doğru fikir

¹⁵⁷⁶ tebdil eylemek: değiştirmek

¹⁵⁷⁷ bimağz: akılsız

¹⁵⁷⁸ şahadet-i edebiye: edebiyat tanıklıkları

¹⁵⁷⁹ tezyif-i acib: acayip alayı

¹⁵⁸⁰ kuvve-i namiye: bitkilerdeki büyüüp gelişme kuvveti

Paul Sollier'nin¹⁵⁸¹ (Pol Suliye) *Morale et moralité*'si¹⁵⁸², Carus'un¹⁵⁸³ (Karus) *Le Problème de la conscience du moi*¹⁵⁸⁴ eserini ve Marillier'nin¹⁵⁸⁵ (Marilye) *La Liberté de conscience*¹⁵⁸⁶ kitabını ve Herbert Spencer'in¹⁵⁸⁷ *Qu'est-ce que la morale?*¹⁵⁸⁸ telif-i güzini ni oku diyeceğim ama senin gibi bal kabağına böyle bir teklifte bulunmak da deredeki kurbağadan bir hitabet-i felsefiye talep etmek kadar gülünç olur. Belki kurbağanın vakvaka-i hayvaniyesinden¹⁵⁸⁹ La Fontaineler¹⁵⁹⁰ bir mana-yı hikmet bulup çıkarırlar. Fakat senin bihüner anırtılarından, başkası değil, kendin bile bir meal anlamazsın...

Vicdandan bâhis¹⁵⁹¹ daha yüzlerce eser vardır. Bildiğim en yenilerini haber veriyorum. Senin bir darbe-i kalemiye ile inkâr ediverdiğin bu kelimedenden, bunca müellifin-i muhtereme cilt cilt bahsetmişler. Ya bunların topuna birden humeka¹⁵⁹² ve cühela alayı demek yahut senin hayvaniyetini kabul etmek zaruret hükmünü alıyor. Zannetmem ki İstanbul'un bilmem hangi lise veya idadisinden¹⁵⁹³ hakkıyla çıkmaya bile liyakat gösterememiş bir Hemedani'nin müdafaa-i belaheti¹⁵⁹⁴ için, vücutlarıyla Avrupa'nın en muallâ¹⁵⁹⁵ kürsi-i tedrislerine şeref vermiş dühat-ı beşeriye'nin cehillerine

¹⁵⁸¹ Paul Sollier (1861-1933): Fransız doktor ve psikolog.

¹⁵⁸² *Morale et moralité*: ahlak ilmi ve ahlaki ders

¹⁵⁸³ Paul Carus (1852-1919): Alman-Amerikan yazar ve filozof.

¹⁵⁸⁴ *Le problème de la conscience du moi*: benlik algısı sorunu

¹⁵⁸⁵ Léon Marillier (1862-1901): Fransız filozof ve dinler tarihçisi

¹⁵⁸⁶ *La liberté de conscience*: vicdan özgürlüğü

¹⁵⁸⁷ Herbert Spencer (1820-1903): İngiliz filozof ve sosyolog.

¹⁵⁸⁸ *Qu'est-ce que la morale?*: Ahlak nedir?

¹⁵⁸⁹ vakvaka-i hayvaniye: hayvan sesleri

¹⁵⁹⁰ Jean De La Fontaine (1621-1695): Özellikle fabllarıyla ün kazanmış Fransız şair ve yazar.

¹⁵⁹¹ bâhis: bahseden

¹⁵⁹² humeka: ahmaklar

¹⁵⁹³ idadi: Osmanlı eğitim sisteminde yüksek okullara öğrenci yetiştiren orta dereceli okul, lise

¹⁵⁹⁴ müdafaa-i belahet: kalın kafalılığı savunma

¹⁵⁹⁵ mualla: yüce

hükmedecek dünyada bir sahib-i izan bulunsun... O hâlde... Evet... Hayvanlık senin için biçilmiş kaftan demektir...

Spencer’ın haber verdiğim *Moral Nedir?* eserinin “Le point de vue psychologique”¹⁵⁹⁶ unvanlı yedinci babını aç... Bilhusus 44. paragrafa dikkat et... Okumaya uğraş... Uğraş... Yarım satırı dürüst anlayamayacağından katiyen eminim... Sonra bu cehlinin önünde utan, tamamıyla gafil olduğun bir şeyden bahsettiğine kızır, terle... Bu hüsrân-ı aczin karşısında çehrende hakikaten humret-i ar¹⁵⁹⁷ belirecek kadar bahtiyar isen işte yüzünü kızartan bu şeye “vicdan” derler... Bunu bil... Kanı bozulmuş bazı hastalar vardır. Fenn-i tıbbın hiçbir tedbir-i tahallübü¹⁵⁹⁸ bunları terletemez. Hiss-i ardan sen de bu derece muafiyet-i katiye kazanmış isen o hâlde meslektaşın Süleyman Şehabeddin Beyefendi’ye git. Senin yerine o utansın... Bu aranılan şeyden onda da şemme yoksa Mısır Çarşısı’ndan, filandan, bu daru-yı ardan¹⁵⁹⁹ on paralık satın alıversin... Onun için de bir çare-i ihmîrar¹⁶⁰⁰ bulunamaz ise terleme buğusuna yatsın... Yine olamaz ise sizin yerinize biz utanalım... Böyle nakîsü’l-his¹⁶⁰¹ acibeler yetiştirdiği için muhit-i edebîmiz arlansın...

*

Hazret-i Fatih’in İstanbul’u Tabanca ile Fethi (!)

“Edebiyat”ın piyasası düşeli, ediplik hor hakir olalı, isimleri bile Türk olmayan, dil bilmez birtakım kem kümler gasb-ı şöhret haydutluğuna çıkalı Baresvarî¹⁶⁰² saç taramayı bilenler, göğüslerinde birer iri çiçekle fotoğraflarını çektiirenler, şehrimizin mecami-i edebiyesinde¹⁶⁰³ çehrelerine birer gûşe-i teşhir¹⁶⁰⁴ buldular. Edip,

¹⁵⁹⁶ Le point de vue psychologique: psikolojik bakış açısı

¹⁵⁹⁷ humret-i ar: utanma kırmızılığı

¹⁵⁹⁸ tedbir-i tahallüb: terletme tedbiri

¹⁵⁹⁹ daru-yı ar: utanma ilacı

¹⁶⁰⁰ çare-i ihmîrar: kızarma çaresi

¹⁶⁰¹ nakîsü’l-his: duygu yoksunu

¹⁶⁰² Auguste-Maurice Barrès (1862-1923): Fransız yazar ve siyaset adamı.

¹⁶⁰³ mecami-i edebiye: edebiyat dergileri

¹⁶⁰⁴ gûşe-i teşhir: sergileme köşesi

şair oldular. Bülheves¹⁶⁰⁵ Elvani Bey, Şirazi Mihmani Bey, Mehmed Kataif Efendi gibi nadide oldukları kadar tuhaf isimler meydan aldı. Bir cavalacoz¹⁶⁰⁶ alayı, bir bönlük davasıdır gidiyor...

Eslafın¹⁶⁰⁷ bıraktıkları tozlu ciltler hariç hesap tutulur ise kütüphanelerimiz de kafalarımız gibi bomboş... Mekteplerimizde henüz nafi¹⁶⁰⁸ usul tedris ve idare teessüs edemedi¹⁶⁰⁹. İhtiyacımıza tamamıyla tevafuk edecek¹⁶¹⁰ programlar tanzimini¹⁶¹¹ bilemedik. Gazetelerimiz hep siyasetle meşgul... Haftalık, aylık resailin¹⁶¹², mecamiin münderecatı¹⁶¹³ malum... Eser neşredenlerin en büyük hüner ve gayretleri sername-i kitaba parlak bir unvan bulmaktan ibaret... Yaprakları açanların acı bir inkisar-i hayal¹⁶¹⁴ ile iştiha-yı mütalaa¹⁶¹⁵ kapanyor. Ahalide rağbet-i mütalaa¹⁶¹⁶, kitapçılıkta revaç yok. Bizim için bu pek fena bir maraz-ı ictimaidir. Kim haklı? Müellifin mi mutaliin mi¹⁶¹⁷? Okunmayanların dava-yı tazallümle-riyle¹⁶¹⁸ okumayanların bikaydileri karşı karşıya tetkik ve muhake-me edilirse vahamet-i illet gözüktür. Okunmayanlardan çoğunun o, azametfüruşane¹⁶¹⁹ sahte vakar şikâyetlerine pek kapılmayınız. Muhitin nankörlükten meyus görünenlerin yaygaralarına aldanmayınız. Yalnız onlardan sorunuz. Meydana nasıl şaheserler koymuşlar da halk ibraz-ı rağbette necil¹⁶²⁰ davranmış?

¹⁶⁰⁵ bülheves: maymun iştahlı

¹⁶⁰⁶ cavalacoz: değersiz

¹⁶⁰⁷ eslaf: geçmiştekiler

¹⁶⁰⁸ nafi: faydalı

¹⁶⁰⁹ teessüs etmek: kurulmak

¹⁶¹⁰ tevafuk etmek: uymak

¹⁶¹¹ tanzim: düzenleme

¹⁶¹² resail: küçük kitapçıklar

¹⁶¹³ münderecat: içerikler

¹⁶¹⁴ inkisar-i hayal: hayal kırıklığı

¹⁶¹⁵ iştiha-yı mütalaa: okuma isteği

¹⁶¹⁶ rağbet-i mütalaa: okumaya rağbet

¹⁶¹⁷ mutaliin: okurlar

¹⁶¹⁸ dava-yı tazallüm: şikâyet etme meselesi

¹⁶¹⁹ azametfüruşane: kibirlilik taslayan

¹⁶²⁰ necil: asil

Birinin elinde seviciler piyesi, diğerininkinde “Cadı Hortladı” makalesi nevinden asar-ı mekruhelerine¹⁶²¹ istinaden dava-yı fazl u edeb eden Şehabeddin’le Hemedani gibileri karşınıza çıkınca kaba-hat yazanlarda mı okuyanlarda mı, o zaman anlaşılır.

Mahsulat-ı kalemiyenin, muhitin ihtiyacat-ı ilmiye ve edebiyesine tevafuku nispetinde rağbetleri artar. Değerli asar çoğaldıkça kari de tekessür eder¹⁶²². Fakat Hemedani cehaletinde türeyen muharrirler âdetâ kari vebası, bağ-ı edebin filokserasıdır¹⁶²³. Bunların köklerine -tabir-i Türkimizce- kibrit suyu dökülmez, mazarratlarını¹⁶²⁴ tahdit¹⁶²⁵ esbabı¹⁶²⁶ düşünülmez ise sıhhat-ı matbuat bozulur. Esmar-ı maarif¹⁶²⁷ yavaş yavaş sararır solar. Her tarafta rahitis¹⁶²⁸ başlar... Her şeyde bir reng-i tedenni¹⁶²⁹ görünüyor. Gîtide eser namına müstahak şeylere tesadüf edilmez, binaenaleyh tagaddi-i mütalaa¹⁶³⁰ görmeyen halk bugünkü gibi tabii okumayı sevmez ve okumaz olur... Edebiyatımızın bam-ı sefaletinde¹⁶³¹ Hemedani baykuşlarının kahkaha-yı sürur u şeametleri¹⁶³² işitilir...

Şimdi dikkat buyurunuz. Hangi eser dest-i rağbette, hangi muharrir mevki-i iştihardadır¹⁶³³, işte hücum ona olacak, onun canına kastedilecektir. Papaların endeksi¹⁶³⁴ gibi bunların da fihrist-i husu-

¹⁶²¹ asar-ı mekruhe: iğrenç eserler

¹⁶²² tekessür etmek: çoğalmak

¹⁶²³ filoksera: bağ kütüklerini saran eklem bacaklı böcek, asma biti

¹⁶²⁴ mazarrat: zararlar

¹⁶²⁵ tahdit: sınırlama

¹⁶²⁶ esbap: vasıtalar

¹⁶²⁷ esmar-ı maarif: bilgi meyveleri

¹⁶²⁸ rahitis: raşitizm; çocuklarda kalsiyum ve fosfor noksanlığından ya da denge-sizliğinden ileri gelen ve biçim bozukluğuna yol açan kemik hastalığı

¹⁶²⁹ reng-i tedenni: gerileme rengi

¹⁶³⁰ tagaddi-i mütalaa: okuma gıdası

¹⁶³¹ bam-ı sefalet: sefalet çatısı

¹⁶³² kahkaha-yı sürur u şeamet: sevinç ve uğursuzluk kahkahaları

¹⁶³³ mevki-i iştihar: şöhret makamı

¹⁶³⁴ endeks: Hristiyanlıkta papalık makamının yasakladığı kitapların listesi

metlerinde¹⁶³⁵ kim bilir daha hangi muktedir kalemler, masum isimler, pak nasiyeler¹⁶³⁶ mukayyettir¹⁶³⁷?

Farz ediniz ki bu üdeba-yı bagiye¹⁶³⁸, sur-ı mematlarını¹⁶³⁹ üfleyerek hepimizi öldürdüler. Osmanlılığın meydan-ı tahrir ü hünerinde kendilerinden başka kalem oynatacak kimse kalmadı. Emin olunuz, bunları yine kimse okumaz. Bunlar okunamaz. Bunlar muharir, edip, şair, bey, efendi namları altında birkaç mecnun, birkaç herzenüvistir¹⁶⁴⁰. Bunlar her şeyden bahsetmek merakında, hiçbir şey bilmeyen zavallılar, iştihar için her tecavüzü, haksızlığı, kepa-zeliği mübah gören kuduzlardır.

Evvela bunlar, birbirini beğenmezler, çekemezler. Kendi eserlerini kendileri okumaya tahammül götüremezler. Sonra bilmem ne suretle adem-i rağbet şikâyetiyle sızlanırlar. Hele Hemedani'nin yazdıkları serapa¹⁶⁴¹ saçmadır. Hangi makalesini, hangi satırını okur iseniz hezeyandır. İşte uzanınca elime 59 numaralı *Rûbab* geçti. Yapraklarını çevirdim. “Tövbe Kapısı” unvanıyla Acemoğlu'nun bir makalesi var. “Tövbe kapısı nedir?” diye sorunuz, bilmez. Onun için “şeş ve yek” kapısıyla¹⁶⁴² bunun hiçbir farkı yoktur. Karaladığı o saçmalar bu iki nam altında da bilatefrik¹⁶⁴³ yazılabilir ve manasızlığına hiç halel gelmez. “Dubara kapısı”¹⁶⁴⁴ dese de olur. “Çarşı kapısı” da uyar... “Bahçe kapısı” da keza... Keza meal-i makalenin bir unvanla münasebetini düşünmeye hacet yok... Çünkü meydan da ne mevzu var ne mana... Tarihten mi bahsolunuyor, esatirden mi edebiyattan mı, anlaşılmaz. İşte dinleyiniz:

¹⁶³⁵ fihrist-i husumet: düşmanlık kataloğu

¹⁶³⁶ nasiye: alın

¹⁶³⁷ mukayyet: kayıtlı

¹⁶³⁸ üdeba-yı bagiye: zalim edebiyatçılar

¹⁶³⁹ sur-ı memat: ölüm suru

¹⁶⁴⁰ herzenüvis: saçmalık yazan

¹⁶⁴¹ serapa: baştan başa

¹⁶⁴² şeşyek kapısı: tavlada atılan iki zarın altı bir gelmesiyle alınan kapı

¹⁶⁴³ bilatefrik: ayırt etmeksizin

¹⁶⁴⁴ dubara kapısı: tavlada, atılan zarlardan ikisinin de iki gelmesiyle alınan kapı

“Biz İstanbul’a kafamızla değil, tabancamızla girmiştik... Biz İstanbul’un havasıyla kendi kabiliyet-i ruhiyemizi mukayeseden bile istinkâf (!) etmiş¹⁶⁴⁵, buna lüzum görmemiştik.”

Dikkat! İstanbul’a tabanca ile giriliyor... Feth-i Kostantiniye ile tabancanın tarih-i icadı erkamını¹⁶⁴⁶ karşılaştıranlar, Acem’in bu vukuf-ı tarihiyesine elbette parmak ısırırlar. Fatih’in meşhur topunu biliyoruz ama tabancasını iştitemiştik. Zararı yok. Bunu yazan Hemedani’dır. İstanbul’u Armstrong¹⁶⁴⁷ yahut Krupp¹⁶⁴⁸ topları, daha canı ister ise revolver ile fethederse yine beis görülmez. Çünkü divane sözü kaleme gelmez. Kabahat muharrirde değil, onun sözleri içinde endişe-i mana ile yorulanlardadır.

Hemedani, yok artık bu defa Marsuvani diyeceğim, evet Marsuvani¹⁶⁴⁹, İstanbul’u Vezneciler’de seyrettiği feth-i Kostantiniye piyesinde olduğu gibi kuru sıkı paslı tabancalar, kestane ve arayıcı fişenleriyle fetholunmuş zannediyor...

İstanbul’a kafamızla giremediğimize pek müteessif görünüyor. Hazret-i Fatih’in askerini salyangoz, solucan veya daha iri zevahif¹⁶⁵⁰ envainden mi addediyor? Yoksa zavallı Acem bu kem küm ifadesiyle “İstanbul’a maharet ve zekâ-yı siyasetimizle değil, silah kuvvetiyle girdik” demek mi istiyor? İkinci cümle manasızlıkta birinciye rahmet okutacak kadar gülünç: İstanbul’un havasıyla kendi

¹⁶⁴⁵ istinkâf etmek: kaçınmak

¹⁶⁴⁶ erkam: rakamlar

¹⁶⁴⁷ Armstrong topu: 19. yüzyıl ortasında İngiltere’de üretilen bir tür savaş topu.

¹⁶⁴⁸ Krupp topu: 18. yüzyıldan itibaren dünyada birçok ordu tarafından kullanılan bir tür savaş topu.

¹⁶⁴⁹ Hüseyin Rahmi “Marsuvani” hitabını, “Yükseköğrenim yapmış olsalar bile bazıları hiç eğitilmemiş gibi davranırlar.” anlamını taşıyan “Mektepten çıkan eşek Marsuvan’dan çıkmaz” deyişine istinaden kullanmış olabilir. Kemal Bek, yazarın bu kelimeyi “tavlada yenilmek” anlamına gelen “mars” sözcüğünden uydurma olarak” türettiğini düşünmüştür. (bk.: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Zamane Eleştirmenlerine Cevap: Cadı Çarpıyor, Şakavet-i Edebiyye: Edebiyat Haydutluğu*, haz.: Kemal Bek, İstanbul: Özgür Yayınları, 1998, s. 164.)

¹⁶⁵⁰ zevahif: sürüngenler

kabiliyet-i ruhiyemizi mukayeseden bile istinkâf etmiş, buna lüzum görmemişiz!

Bundan ne anlaşıyor? Hazret-i Fatih, bu mukayese-i dakika-yı¹⁶⁵¹ Hemedani kadar bir kiyasetle¹⁶⁵² yürütemeyerek, son karn-ı tarihîye¹⁶⁵³ mebde olacak¹⁶⁵⁴ mahiyetteki bu fethinden dolayı hata etmiş ve bade'l-feth¹⁶⁵⁵ buranın havası Türklere yaramayacağını anlayamayarak şehri iade etmediği için siyasetinde bütün bütün yanlışmış demek oluyor! Ve muharrir “istinkâf” kelimesini sahne üzerinde kekeleyen acemi bir aktör gibi en yarasız bir yerde kullanıyor.

Hemedani, İstanbul'un tesirat-i iklimiyesine¹⁶⁵⁶ dair uzun kuktan bir şeyler duymuş, şimdi bu malumat-ı müktesebesini¹⁶⁵⁷ karıştırarak bize tarihten bahsedecek.

Behey beyinsiz! İstanbul'un havası Beyoğlu'ndaki sekene-i Efrenciye'ye¹⁶⁵⁸, levantenlere¹⁶⁵⁹, gayrimüslim erbab-ı ticarete yarıyor, onların çalışmalarına, gayretlerine, manen, maddeten terakkilerine kesel vermiyor da¹⁶⁶⁰ Türklere neden ataletbahş oluyor¹⁶⁶¹? Beyoğlu ile İstanbul'u, aynı iklimin havasını müteneffisen¹⁶⁶² karşı karşıya duran bu iki memleketi birbiriyle mukayese etsene... Acaba nöbet nöbet şimalden, cenuptan, şarktan, garptan esen aynı rüzgârların, her iki taraf için olan bu ihtilaf-ı tesiratını¹⁶⁶³ tevlit eden¹⁶⁶⁴ esbab u

¹⁶⁵¹ mukayese-i dakika: ince karşılaştırma

¹⁶⁵² kiyaset: akıllılık

¹⁶⁵³ karn-ı tarihî: tarihî çağ

¹⁶⁵⁴ mebde: başlangıç

¹⁶⁵⁵ bade'l-feth: fetih sonrası

¹⁶⁵⁶ tesirat-i iklimiye: iklim etkisi

¹⁶⁵⁷ malumat-ı müktesebe: edinilen bilgiler

¹⁶⁵⁸ sekene-i Efrenciye: oturan Frenkler

¹⁶⁵⁹ levanten: Yakın Doğu ülkelerinde Osmanlı Devleti topraklarında yerleşmiş veya evlenerek soyu karışmış Avrupa asıllı kimse

¹⁶⁶⁰ kesel vermek: uyusukluk vermek

¹⁶⁶¹ ataletbahş olmak: tembellik vermek

¹⁶⁶² müteneffisen: soluyarak

¹⁶⁶³ ihtilaf-ı tesirat: etkilerdeki uyumsuzluk

¹⁶⁶⁴ tevlit etmek: doğurmak

avamil¹⁶⁶⁵ nedir? İstanbul'un havasından hayli uzak bulunan Konya, Ankara, Kastamonu Türkleri niçin Macarlar, Japonlar gibi uyanamamışlar? Onlar, payitahttan yüz kat beter bir meskenet-i hayat¹⁶⁶⁶ içinde kalmışlar?

Büyük bir şaşaa-i tarihiyesi olan İran'ın o eski cihangirleri, kahramanları, uleması, üdebası, şuarası nerede? Medeniyet-i kadimesinin yerinde bugün neden yeller esiyor? Bu koca kıta-ı cihanın iklimi mi bozuldu? Havası mı değişti? Bedbaht memleket bugün niçin Rus, İngiliz kâbus-ı siyaseti, bu iki rakip hükûmetin müthiş maksad-ı istilaları altında uyuşup kalarak hatime-i mevcudiyetini¹⁶⁶⁷ beklemekten başka bir şey yapamıyor?

Kariin hazeratının saçma dinlemekteki tahammüllerini suiistimal ediyorum. Fakat biraz daha gayret göstermelerini rica ederim:

İşte:

“Avrupa’ya yerleştiğimiz dakikadan (!) şimdiye kadar ecnebi nüfuzu altında, Bizanslıların, Arapların, Acemlerin (!), Frenklerin tesirat-ı müşterekeleri¹⁶⁶⁸ “tahtında”¹⁶⁶⁹ (!) şahsiyet ve asaletimizi, benliğimizi kaybettik (!) Yaşamak için kendi muhitimizden, kendi iklimimizden teneffüse mecbur olduğumuz (!) hava-yı vicdani (!) onların mayi-i semdar-ı (!) hâkimiyetleri¹⁶⁷⁰ altında tefessüh etti¹⁶⁷¹ ...”

İlim, hüner, zekâ, zarafet, sanat ve bunlara inzimam eden¹⁶⁷² metanet, say u gayret her yerde ve daima temin-i galebe eder. Fâtin¹⁶⁷³, zarif, kibar, terbiyeli bir adamın tarz-ı tekellüm¹⁶⁷⁴, teleb-

¹⁶⁶⁵ esbab u avamil: sebepler ve gerekçeler

¹⁶⁶⁶ meskenet-i hayat: hayat miskinliği

¹⁶⁶⁷ hatime-i mevcudiyet: varlığın sona ermesi

¹⁶⁶⁸ tesirat-ı müşterake: ortak etkiler

¹⁶⁶⁹ taht: alt

¹⁶⁷⁰ mayi-i semdar-ı hâkimiyet: hâkimiyetin zehirli sıvısı

¹⁶⁷¹ tefessüh etmek: çürümek

¹⁶⁷² inzimam etmek: eklenmek

¹⁶⁷³ fâtin: çabuk kavrayan

¹⁶⁷⁴ tarz-ı tekellüm: konuşma tarzı

büs¹⁶⁷⁵ ve mahsusat-ı medeniyesi¹⁶⁷⁶ bu hasailde¹⁶⁷⁷ kendinden aşağı olanlar tarafından daima taklit edilir. Böyle şahsiyetler, fertler, milletler, her zaman diğerlerine mukteda¹⁶⁷⁸ ve pişva¹⁶⁷⁹ olurlar. Bu, tesirinden kaçılmaz bir kaide-i tabiiyedir.

İşte bizim alafrangalığa özenmemiz bundan ileri geliyor. Avrupa milletlerinden hangisinin lisanını öğrenmiş, bir dereceye kadar tarz-ı maişet ü hayatına¹⁶⁸⁰ vâkıf olmuş isek ona meylederek kimimiz Fransız'a, kimimiz İngiliz'e, bazımız Alman'a benzer görünmekle bir kabiliyet-i medeniye ibraz etmiş olduğumuz kanaatini getirerek mağrur oluyoruz.

İçimizden biri çıkıp da bir Buharalıya, bir Acem'e benzemek hevesine düşmüyor... Buna yalnız zuhuriciler¹⁶⁸¹, Karagözcüler, meddahlar özenebilirler ki bunların da maksad-ı taklidleri büsbütün başkadır.

İşte akıllı asla ermeyen çalçenelerden tutunuz da mütefekkirinden geçinenlerimize kadar hemen herkesi Frenkleri taklit seyyiatımızdan¹⁶⁸², bunların üzerimizdeki tesirat-ı siyasiye, maddiye ve maneviyelerinden şikâyetle meşgul bulursunuz. Bu tesiratın önünden ne dereceye kadar kaçılabilir? Büsbütün kaçmaya mı uğraşmalıyız? Uğraşsak da kabil olur mu? Bu hususta hüküm süren müessirat¹⁶⁸³ nedir? Adat-ı Frengâne¹⁶⁸⁴ aleyhtarlarından bazılarına bugün niçin on sekiz türlü ağza girip çıktıktan sonra bir çorba kâsesinde içtima eden¹⁶⁸⁵ kaşıkları tekrar dehan-ı iştihalarına¹⁶⁸⁶ almaya iğrendikle-

¹⁶⁷⁵ tarz-ı telebbüs: giyinme tarzı

¹⁶⁷⁶ mahsusat-ı medeniye: medeni özellikler

¹⁶⁷⁷ hasail: nitelikler

¹⁶⁷⁸ mukteda: örnek alınan, uyulan

¹⁶⁷⁹ pişva: önder

¹⁶⁸⁰ tarz-ı maişet ü hayat: yaşayış ve hayat tarzı

¹⁶⁸¹ zuhuriciler: orta oyununda taklit yapanlar

¹⁶⁸² seyyiat: kötülükler

¹⁶⁸³ müessirat: etkiler

¹⁶⁸⁴ âdat-ı Frengâne: Avrupalı adetleri

¹⁶⁸⁵ içtima etmek: toplanmak

¹⁶⁸⁶ dehan-ı iştihâ: iştahlı ağızlar

rini sorsanız bilmem ne cevap alırsınız? Sırf aleyhtarlık için söyleyenler ne derlerse desinler, Avrupa sofra usulündeki nezafet¹⁶⁸⁷, intizam, zarafet görüldükten sonra o bizim birimizin dirseği yanındaki boş böğrüne gelmek üzere sininin etrafına diz çökerek hep eller aynı kaba uzanıp lokmalar ile beraber parmaklar da yutulurcasına yalana yalana, salyalar ağızdan sahana, sahandan ağza gide gele edilen alaturka taam¹⁶⁸⁸ usulü artık payidar olamaz¹⁶⁸⁹. İşte buna benzer her âdet, mütefevvik¹⁶⁹⁰ diğer âdet karşısında mahvolmaya mahkûmdur...

Bir taamın beyan-ı nefaseti¹⁶⁹¹ için “Esna-yı tenavülde¹⁶⁹² parmaklarınızı da beraber yersiniz...” tabirimiz, yemek arasında parmakların da ne kadar yalanır, emilir şeyler olduklarını gösteriyor. Hâlbuki Frenk sofrasında tuzluktan kuru parmakla tuz almak bile en büyük usulşikenlik¹⁶⁹³ ve maayıpten¹⁶⁹⁴ sayılır, pek iğrenç görünür.

Bazıları gurur-ı milliyetimize de dokunsa doğruyu söylemekten yine çekinmemeliyiz. Bizim için cumhur-ı medeniyet ü terakkiye girmek nasip olacaksa kanun-ı tekâmül, haksız söyleyenleri susturacak, unutturacak, kakhaha-i galebesiyle bütün belahetlerimizin fevkinden gülecektir.

Bizden müterakki¹⁶⁹⁵ milletlerin tesirat-ı tefevvukları¹⁶⁹⁶ altında kalmak, ezilmek bir emr-i zaruri, bir kanun-ı tabiidir. Esbab u avamil-i keyfiyeti ortaya koymaksızın bundan bahsetmek kuru bir dırıltıdır. Lafla bu ağırlığın, bu tehlikenin altından kalkılmaz. Mangal başında kocakarılar, mahalle kahvelerindeki cühela hep bundan

¹⁶⁸⁷ nezafet: temizlik

¹⁶⁸⁸ taam: yemek yeme

¹⁶⁸⁹ payidar: kalıcı

¹⁶⁹⁰ mütefevvik: üstün gelen

¹⁶⁹¹ beyan-ı nefaset: nefisliği, lezzeti ifade

¹⁶⁹² esna-yı tenavül: yeme içme anı

¹⁶⁹³ usulşikenlik: görgüsüzlük

¹⁶⁹⁴ maayip: ayıplar

¹⁶⁹⁵ müterakki: ilerlemiş olan

¹⁶⁹⁶ tesirat-ı tefevvuk: üstünlük etkileri

bahis ve şikâyet ederler. Hemedani'nin bu sözleri de onlardan fark-sız ve daha manasızdır. Çünkü bakınız ne diyor:

“Kendi iklimimizden teneffüse mecbur olduğumuz hava-yı vic-dani, onların mayi-i semdar-ı hâkimiyetleri altında ‘tefessüh’ etti.”

Gâh ü bigâh¹⁶⁹⁷ tasdik ve inkâr ettiği “vicdan” kelimesini bes-belli söze çeşni vermek için burada yine kullanıyor. “Hava-yı vicda-ni”nin ne demek olduğunu haydi ferasetimiz ile anlayalım... Fakat “mayi-i semdar-ı hâkimiyetleri altında tefessüh etti” cümlesine bir mana tatbiki mümkün müdür? “Mayi-i semdar-ı hâkimiyet” nedir? Bunun ne olduğunu yazan da bilmez. Bu hezeyan reçetesini kimse tahlil edemez. Şehabeddin Bey’e müracaat ediniz, o da cevap ve-remez. “Mayi-i semdar hâkimiyet” bir saniha-i belahettir¹⁶⁹⁸. Ace-moğlu’nun dimağından, kaleminden öyle manasız sudur etmiş¹⁶⁹⁹ sözün yalnız tantana-i savtiyesi¹⁷⁰⁰ hoş görülerek yazılmıştır.

Şimdi şu deli saçmasına dikkat buyurunuz:

“Devlet-i Osmaniye doğduğu günden beri dilsizlik illetine du-çar olmuş altı yüz senelik bir heyuladır ki harici kâinatla vaki olan her temasında mağlup ve münhezim olmuş¹⁷⁰¹, buna da dilsizliğin-den başka hiçbir sebep bulunmamıştır.”

“Muharebe” iki millet arasında temasların en şedididir¹⁷⁰². Buna daha kuvvetli manasıyla müsademe de¹⁷⁰³ denir. Demek devlet-i Os-maniye tarih-i teessüsünden¹⁷⁰⁴ beri hiçbir muharebe kazanmamış... O hâlde acaba şimalen¹⁷⁰⁵ Viyana’yı muhasaraya¹⁷⁰⁶ kadar nasıl

¹⁶⁹⁷ gâh ü bigâh: vakitli vakitsiz

¹⁶⁹⁸ saniha-i belahet: ahmakça fikir

¹⁶⁹⁹ sudur etmek: meydana gelmek

¹⁷⁰⁰ tantana-i savtiye: ses tantanası

¹⁷⁰¹ münhezim olmak: bozguna uğramak

¹⁷⁰² şedit: şiddetli

¹⁷⁰³ müsademe: silahlı çatışma

¹⁷⁰⁴ tarih-i teessüs: kuruluş tarihi

¹⁷⁰⁵ şimalen: kuzeyde

¹⁷⁰⁶ muhasara: kuşatma

çıkılmış? Ve cenuben¹⁷⁰⁷ Bahr-i Sefid¹⁷⁰⁸ sevhilinden¹⁷⁰⁹ Tunuslara, bilmem nerelere kadar ne suretle tevs-i mil el edebilmiş¹⁷¹⁰?

Mahalle mekteplerinde kıraat-ı ibtidaiye¹⁷¹¹ rahlesinde bulunan etfal¹⁷¹² bile belki bu hezeyanı etmez.

Devlet-i Osmaniye'nin dilsiz doğmuş, dilsiz büyümüş olduğu meselesine ben cevap vermeyeceğim. Onu Şehabeddin Bey'e havale ediyorum. Aynı numaralı *Rûbab*'ı bir sahife tersine çeviriniz. Meşhur bedicimizin "Mazi-i Lisan ve Edebiyat" makalesinde şu sözlerine tesadüf edersiniz:

"Hayır, mesele hiç de öyle değildir. Osmanlıların muazzam bir mazi-i edebiyatı, muazzam zengin bir lisanı vardır. Zatiler, Necatiler, Bakiler, Fuzuliler, Ruhiler, Nefiler, Sabriler, Yahya Efendiler Dagiler¹⁷¹³" ve ilaahirihi.

Bu fihrist-i üdeba ve şuaraya, muharririn müsaadesiyle, lisana su-i tesirleri¹⁷¹⁴ gayrimünker¹⁷¹⁵ olan şimdiki Bagileri¹⁷¹⁶, Hemedanileri de biz ilave edelim. Hemedani'nin iddiasınca devlet-i Osmaniye dilsiz doğmuş ve altı yüz senedir öyle kalmış, Şehabeddin Bey'in rivayetince Osmanlıların muazzam zengin bir lisanı varmış... Hangisi doğru? Bu iki iddianın birinde, insana istiğraptan¹⁷¹⁷ dudaklarını ısırtacak bir cehalet, affedersiniz, pek koyu bir eşeklik var.

Aynı mecmuada, bir sahife fasıla ile bu teza-dı hamakatleri¹⁷¹⁸ çekilir mi? Bu efendiler, kable't-tahrir¹⁷¹⁹, aralarında biraz olsun

¹⁷⁰⁷ cenuben: günejde

¹⁷⁰⁸ Bahr-i Sefid: Akdeniz

¹⁷⁰⁹ sevhil: kıyıları

¹⁷¹⁰ tevs-i mil el etmek: milletleri genişletmek

¹⁷¹¹ kıraat-ı ibtidaiye: ilk okuma

¹⁷¹² etfal: çocuklar

¹⁷¹³ "Dailer oldu dagi şerr-i kaleminden..." (Hüseyin Rahmi'nin notu) [dagi: başkaldıran; şerr-i kalem: kalemin kötülüğü]

¹⁷¹⁴ su-i tesir: kötü etki

¹⁷¹⁵ gayrimünker: inkâr edilemez

¹⁷¹⁶ bagî: asi

¹⁷¹⁷ istiğrap: şaşkınlık

¹⁷¹⁸ teza-dı hamakat: ahmaklık karşıtlığı

¹⁷¹⁹ kable't-tahrir: yazmadan önce

aheng-i efkâr husule getirmek için bari ne yazacaklarını konuşacak kadar karilerine hürmet gösterseler. Birinin siyah dediğine öteki ak der ise, birinin sözünü öteki böyle esasından çürütürse risalede şayan-ı itimad¹⁷²⁰ malumat¹⁷²¹ namına ne kalır?

İşte bu türrehatnamenin¹⁷²² adına “mecmua”, o satır yığınlarına “makale”, yazarlara da “muharrir” deniyor ki bizde matbuatın revaçsızlığı esbabını buralarda aramak lazımdır...

Hemedani gibileri muharrir olamaz. Olmaya özense de saçmadan ari¹⁷²³ bir satır yazamaz. Karaladığı sahaifi kurutur. İnsilab-ı rağbete¹⁷²⁴ sebep olur, hasılı bir akametzara¹⁷²⁵ çevirir. Böylelerine verilecek nasihat, yapılacak iyilik suratlarına iki tokat indirerek bir mektep kapısından içeri tıkmaktır... Çünkü tahsilsiz malumatfuruşluk¹⁷²⁶ seyyiesiyle¹⁷²⁷ bu hâle geldik. At cambazhanelerinde, halkın enzar-ı temaşası¹⁷²⁸ önüne çıkarılacak hayvanat bile aylar, seneler ile talim ü terbiye görüyorlar...

Kıptiler¹⁷²⁹ sokaklarda beş on paraya sıçrattıkları ayılara, şebeklere bir terbiye-i ibtidaiye veriyorlar. Hemedani’de o da yok... Çünkü olsa Fatih’i “tabanca ile” İstanbul’a soktuktan, ecnebilere bir “mayi-i semdar-ı hâkimiyet” ifraz ettirdikten¹⁷³⁰ sonra Osmanlıların bir lisana malikiyetlerini katiyen inkâr edemez. Vasıta-ı beyanı olan Türkçeyi, hep o karaladığı satırları yok farz eyleyemez. Bunu demek, bunu inkâr etmek için şebeklerden daha cahil, daha hayvan olmalı...

*

¹⁷²⁰ şayan-ı itimad: güvenmeye değer

¹⁷²¹ malumat: bilgiler

¹⁷²² türrehatname: saçma sapan sözlerle dolu sayfalar

¹⁷²³ ari: uzak

¹⁷²⁴ insilab-ı rağbet: ilgi ve teveccühün ortadan kalkması

¹⁷²⁵ akametzar: verimsiz bir yer

¹⁷²⁶ malumatfuruşluk: bilgiçlik

¹⁷²⁷ seyyie: kötülük

¹⁷²⁸ enzar-ı temaşa: seyreden gözler

¹⁷²⁹ Kıptiler: Çingeneler

¹⁷³⁰ ifraz ettirmek: salğılatmak

Netice

Pek elim fakat ne yapalım gözümüzün önünde... Devr-i sabık¹⁷³¹ izmihlal-i maarifin¹⁷³² akıbet-ı tabiiyesi¹⁷³³... Otuz yoktur sene cehil ile alude¹⁷³⁴ kaldık. İlme, ulemaya, fazla¹⁷³⁵, fuzalaya hasım olduk. Lisan bilenleri, nik ü bed¹⁷³⁶ âlemi biraz fark edenleri, hareketlerini vicdanlarıyla ölçebilecek kadar insanlıklarından haberdar olanları “memlekete muzır” addiyle diyar-ı baideye¹⁷³⁷ sürdük.

Böyle bir muhitin ilim ve ahlak fideğinde yetişen Hemedaniler, hükûmet-i müstebidenin¹⁷³⁸ sevmediği, dış bilemediği Kemalleri, Şinasileri, Ziya Paşaları, hasılı bugünkü Türk dilinin babalarını kalem-i tezyif ü tahkirlerine dolamayı medar-ı iştihar bir şeref-i edebî bildiler. Şimdi etraftan cehillerine tekrim¹⁷³⁹, hamakatlerine tebcil, hıyanetlerine alkış bekliyorlar. İşte bu gibilerinin tohum-ı mevcudiyetleri türab-ı matbuatımıza¹⁷⁴⁰ o zamandan atıldı. Bunlar müzahrefat-ı fesad¹⁷⁴¹ içinde nümudar¹⁷⁴² olmuş, kendi cehillerinin tamamıyla gafili bülehadır¹⁷⁴³. Terbiye-i haraset¹⁷⁴⁴ görmeden yetişen muzır¹⁷⁴⁵, tufeyli¹⁷⁴⁶, nebatat-ı müstevliye¹⁷⁴⁷ gibi şimdi oradan

¹⁷³¹ devr-i sabık: geçmiş devir

¹⁷³² izmihlal-i maarif: eğitimin perişan olması

¹⁷³³ akıbet-ı tabiiye: doğal sonuç

¹⁷³⁴ alude: bulaşmış

¹⁷³⁵ fazl: âlimlere yakışır olgunluk

¹⁷³⁶ nik ü bed: iyi ve kötü

¹⁷³⁷ diyar-ı baide: uzak diyarlar

¹⁷³⁸ hükûmet-i müstebide: despot hükûmet

¹⁷³⁹ tekrim: saygı gösterme

¹⁷⁴⁰ türab-ı matbuat: basın toprağı

¹⁷⁴¹ müzahrefat-ı fesad: kötülük süprüntüleri

¹⁷⁴² nümudar: görünür

¹⁷⁴³ büleha: budalalar

¹⁷⁴⁴ terbiye-i haraset: çiftçilik bakımı

¹⁷⁴⁵ muzır: zararlı

¹⁷⁴⁶ tufeyli: asalak

¹⁷⁴⁷ nebatat-ı müstevliye: yayılan bitkiler

buradan tenebbüte¹⁷⁴⁸ başladılar. Şimdiki zemin-i matbuatı inkişaf-larına¹⁷⁴⁹ müsait buldular. Bu adamlar, kendilerinde olmayan her şeyi münker, kendi kafalarında ne var ise bu âlemi ilmen, fennen, terbiyeten ona müftekir¹⁷⁵⁰ addeden zavallılardır. Bugün Shakespeareleri (Şekspir), Racineleri¹⁷⁵¹ (Rasin), Corneilleleri¹⁷⁵² (Korneyl), Goetheleri (Göte), bulsalar hailenüvislikte¹⁷⁵³ niçin kendilerine takaddüm-i fazl u deha¹⁷⁵⁴ göstermiş oldukları gayz u hasediyle¹⁷⁵⁵ tepelemeye kalkarlar. Auguste Comteları¹⁷⁵⁶ (Agust Komt), Spencerleri ele geçirseler felsefedeki çığırlarından dolayı cehl ü cinayetle ithamlarına yürürler. Kendilerine nispetini bulamadıkları her şeyi hakir görürler. Nefislerine yabancı kalan bütün meali ve mukaddesat-ı beşeriye¹⁷⁵⁷ nazarlarında gayrimuazzezdir¹⁷⁵⁸. Yapamadıkları bir şeyi diğerlerinin yapabilmesine tahammül götüremezler.

Üdebadan filan filan beylerin muktedir kalemleri yazarken bizim gibileri artık sükût etmeliymişler... Acemoğlu böyle emrediyor... Bu husus-ı Acem'in, Tatar'ın, Ahmet'in, Mehmet'in reyine kalmış bir mesele değildir. Bu itibarı bir muharrire mensup olduğu milletin heyet-i kariesi¹⁷⁵⁹ verir. Muharririn bu emirdeki berat-ı ehliyet ü istihkakı¹⁷⁶⁰ da eserleridir. Bunları telif-i hak ve istidadını da dimağından alır.

¹⁷⁴⁸ tenebbüt: yeşerme

¹⁷⁴⁹ inkişaf: gelişme

¹⁷⁵⁰ müftekir: muhtaç

¹⁷⁵¹ Jean Baptiste Racine (1639-1699): Fransız edebiyatının önde gelen şairlerinden ve trajedi yazarlarındandır.

¹⁷⁵² Pierre Corneille (1606-1684): Fransız tiyatrocu. Döneminin en büyük oyun yazarlarındandır.

¹⁷⁵³ hailenüvislik: trajedi yazarlığı

¹⁷⁵⁴ takaddüm-i fazl u deha: meziyet ve dahilik konusunda ileri geçme

¹⁷⁵⁵ gayz u hased: hınc ve kıskançlık

¹⁷⁵⁶ Auguste Comte (1798-1857): Fransız sosyolog, matematikçi ve filozof.

¹⁷⁵⁷ meali ve mukaddesat-ı beşeriye: insanlığın kutsallığı ve yüceliği

¹⁷⁵⁸ gayrimuazzez: kıymetli olmayan

¹⁷⁵⁹ heyet-i kariesi: okur kitlesi

¹⁷⁶⁰ berat-ı ehliyet ü istihkak: yeterlilik ve hak etme belgesi

Bu husus bu kadar kati kavanin-i tabiiye ve zaruriye ile tayin etmese Hemedani gibi tulumbacılar bütün erbab-ı kalemi, bütün müstahakini¹⁷⁶¹ susturup sadr-ı kelam u tahrire yalnız kendileri kururlar...

Bir muharrire “Artık sen yazmayacaksın” tehdidine kalkmak, kanunuesasinin¹⁷⁶² hangi bendinde musarrahtır¹⁷⁶³? Bu nokta-i daki-kayı¹⁷⁶⁴ bir Çakırcalı¹⁷⁶⁵, Hemedani’dan elbette daha iyi bilir.

Şehabeddin Bey artık kalemleri kırılacakların tenkit namıyla ilamlarını yazıyor. Cihet-i icraiye¹⁷⁶⁶ de Hemedani gibilerine havale ediyor.

“Hürriyet-i edebiye”mizin ne günlere kaldığını görünüz...

Çünkü bu gibileri her nerede maarif-i hakikiye¹⁷⁶⁷ hükümferma¹⁷⁶⁸ ise orada kendilerine ekmek olamayacağını bilirler. İşte bunun için fazl u ilmin, hakk u hakikatin, mesai-i ciddiye¹⁷⁶⁹ erbabının hasm-ı biamanıdır¹⁷⁷⁰.

Ancak açtıkları yaraların içinde yaşayabilen mühlik mikroplar gibi meşgale-i daimeleri, dişlerine kestirebilecek, rakık, seriü’t-teessür¹⁷⁷¹ vücutlar aramak diğerlerinin asarından gazab-ı şöhret etmektir.

¹⁷⁶¹ müstahakin: hak eden, layık kişiler

¹⁷⁶² kanunuesasi: Osmanlı Devleti’nde 1876’da yürürlüğe giren, 1878’de II. Abdülhamid tarafından askıya alınan ve sonrasında II. Meşrutiyet’in ilanı (1908) ile tekrardan yürürlüğe giren anayasa.

¹⁷⁶³ musarrah: açıkça belirtilmiş

¹⁷⁶⁴ nokta-i dakika: ince nokta

¹⁷⁶⁵ Çakırcalı Mehmed Efe (öl. 1911): Egeli meşhur bir eşkıya ve efe.

¹⁷⁶⁶ cihet-i icraiye: uygulama yönü

¹⁷⁶⁷ maarif-i hakikiye: gerçek bilgi

¹⁷⁶⁸ hükümferma: hüküm süren

¹⁷⁶⁹ mesai-i ciddiye: ciddi emek

¹⁷⁷⁰ hasm-ı biaman: amansız düşman

¹⁷⁷¹ seriü’t-teessür: çabuk etkilenen

Cüret-i küstahaneleriyle ilim ü edeb-i hakikiyi kâmil¹⁷⁷² bastırarak boğabilirlerse meydan-ı galebenin¹⁷⁷³ cehl ü nadaniye¹⁷⁷⁴ kalacağı ümidindedirler. Ötekine berikine “Artık sen yazmayacaksın”, “Yazar isen öldüreceğiz” tehdidatında bulunacak kadar gemi azıya aldılar...

Enzar-ı dikkati üzerlerine celp için Namık Kemal’i inkâr ettiler. Dehasını sifıra indirdiler. Koca Osmanlılığı ebkem¹⁷⁷⁵ yaptılar. Birinin “beyaz”dır iddiasıyla mütehakkimane¹⁷⁷⁶ haykırdığı bir şey için öbürü “siyah” diye bağırды. “Bu iki iddia da hakikattir fakat halkın hissi galattır¹⁷⁷⁷” demekten çekinmediler. Bu tuhafılıklara hiç aldırın, sırtın bile olmadı.

Gayrın¹⁷⁷⁸ asarı az ve çok okunuyor. Fakat bunlarınkine neden iltifat olunmuyor? Küplere binmeye, zehr-i gayzlarını en masum çehrelere, en güzel eserlere serpmeye başladılar. Yine muvaffakiyet yok... Bu defa iyiden çemrendiler¹⁷⁷⁹. Etraflarına “Beyler, efendiler bakınız... Biz öyle bir nevi edebiyatın hokkabazlarıyız ki bugüne kadar hakikat sanılan şeylerin butlanını¹⁷⁸⁰ ispatla âlemi mebhut¹⁷⁸¹ bırakacağız... İşte nazariyelerimizden bir tanesi: Lisanla edebiyat ayrı ayrı şeylerdir.”

“Aman nasıl olur efendim? Ayrı ayrı olan her iki şeyden birinin ademi farz olursa diğerinin mevcudiyetine hâlel gelmemek icap eder. Bu en basit bir kaide-i mantıkiyedir. Hâlbuki lisansız edebiyat kabil-i tasavvur mudur? Lisan olmazsa edebiyatın elyaf-ı mevcudiyeti¹⁷⁸² ne üzerine tutunacaktır?” itirazında bulunanların başla-

¹⁷⁷² kâmil: tam olarak

¹⁷⁷³ meydan-ı galebe: galibiyet meydanı

¹⁷⁷⁴ cehl ü nadani: cahillik ve kendini bilmezlik

¹⁷⁷⁵ ebkem: dilsiz

¹⁷⁷⁶ mütehakkimane: zorbalıkla

¹⁷⁷⁷ galat: yanlış

¹⁷⁷⁸ gayr: başkası

¹⁷⁷⁹ çemrenmek: bir işe girişmek için hazırlanmak, paçaları sıvamak

¹⁷⁸⁰ butlan: geçersizlik

¹⁷⁸¹ mebhut: şaşkın

¹⁷⁸² elyaf-ı mevcudiyet: varlığın lifleri

rından aşağı Lalo'nun, Guyau'nün (Giyö) anlayamadıkları o koca koca ciltlerini yağdırarak kafa göz yarmaya başladılar...

Bir adam hatta büyük bir adam, yalnız başına farz edildiği surette bir şey sayılmaz, bir hükmü, bir tesiri haiz olamaz. Asarımız sırf kendi ibdamız¹⁷⁸³, semeremiz değildir. Bunlar bizde neşvünema buluyorlar¹⁷⁸⁴ fakat kökleri her tarafta türab-ı tagaddidedir¹⁷⁸⁵. İtiraf edelim ki ahali bizim muavin-i tahririmizdir. “Edebiyat”ın da, “üdeba”nın da amili halktır.

Bu sözleri de ben söylemiyorum. Frenk üstatlarından nakle-diyorum. Bir sanatkâr hariçten¹⁷⁸⁶ bitteessür¹⁷⁸⁷ bir imalde¹⁷⁸⁸ bulunur. Ve bu imaliyle teessüratını kısmen yine harice iade etmiş olur. Menfaatnaendişliğin bu keyfiyetin neresine ve ne dereceye kadar sığdırılacağı dakik bir hesap ve teemmüle¹⁷⁸⁹ muhtaçtır. Bir insan sırf kendi için görüp kendi için düşünemez. Hariçle bir mübadele-i daimededir¹⁷⁹⁰.

Anatole France'ın (Anatol Frans) “*Il n'y a que les fous qui parlent tout seuls je veux dire pour soi, et sans espoir d'agir sur des âmes.*” (Tercümesi: “Diğerlerinin ruhları üzerinde bir tesir icrası ümidinde bulunmaksızın demek istiyorum ki kendi kendine ve yalnız kendi için ancak deliler söylenirler.”) sözleri tenvir-i müdde¹⁷⁹¹ için güzel bir hükmü haizdir.

*

Memalik-i mütemeddinede¹⁷⁹² sağırların, dilsizlerin, âmâların okutturulduğu ve hayvanat için bile bir nevi usul-i kıraat¹⁷⁹³ tasav-

¹⁷⁸³ ibda: yeni ve güzel bir şeyi ilk defa meydana getirme

¹⁷⁸⁴ neşvünema bulmak: gelişmek

¹⁷⁸⁵ türab-ı tagaddi: beslenme toprağı

¹⁷⁸⁶ hariç: dışarı

¹⁷⁸⁷ bitteessür: etkilenerek

¹⁷⁸⁸ imal: üretim

¹⁷⁸⁹ teemmül: bir işi ayrıntılarıyla düşünme

¹⁷⁹⁰ mübadele-i daime: sürekli değiş tokuş

¹⁷⁹¹ tenvir-i müdde: iddianın aydınlatılması

¹⁷⁹² memalik-i mütemeddine: medeni memleketler

¹⁷⁹³ usul-i kıraat: okuma yöntemi

vur edildiği şu zaman-ı intibahta¹⁷⁹⁴, biz bütün havass u melekâtına¹⁷⁹⁵ sahip vatandaşlarımızın tenvirlerini düşünmeyelim. “Avam için edebiyat olmaz” diyelim. Ve tedris ü tahsil-i nası¹⁷⁹⁶ Frenk hikmet-i bediasındaki¹⁷⁹⁷ “menfaatnaendiş” mesele-i muğlakasına¹⁷⁹⁸ taliken¹⁷⁹⁹ duralım...

Heves-i tahsil göstereceklere, işte Charles Lalo’nun *Les sentiments esthétiques*¹⁸⁰⁰ eserinden başlamak lazım geldiğini ve Einfühlung¹⁸⁰¹ Alman sempatisini bilmeden ve Hegel’in¹⁸⁰² “*Le but de l’homme dans l’art, est de retrouver dans les objets extérieurs son porpre moi.*” (Tercümesi: “İnsanın sanattaki maksadı, eşya-yı hariciyede¹⁸⁰³ kendi enaniyet-i mahsusasını¹⁸⁰⁴ bulmaktır...”) cümlesindeki tasavvuf-ı bediisini anlamadan yahut ki anlamaya muvaffakiyet hasıl olamazsa menfaatnaendişlik nazariyesini üç defa okuyup üfleyerek, anlaşılamayan satırları zihin açıklığı ve şifa niyetine yutmadan, sanattan ve edebiyattan bahsetmenin bir nevi hayvaniyet-i Hemedaniye¹⁸⁰⁵ olacağını bildirelim.

¹⁷⁹⁴ zaman-ı intibah: uyanış zamanı

¹⁷⁹⁵ havass u melekât: duyular ve yetiler

¹⁷⁹⁶ tedris ü tahsil-i nas: insanların eğitim öğretimi

¹⁷⁹⁷ hikmet-i bedia: güzel sanat bilgisi

¹⁷⁹⁸ mesele-i muğlaka: belirsiz mesele

¹⁷⁹⁹ taliken: bağlayarak

¹⁸⁰⁰ *Les sentiments esthétiques*: estetik duygular

¹⁸⁰¹ Einfühlung: kişinin kendisini bir başkasının yerine koyması, nesneleştirilmesi; empati, duygusal özdeşlik

¹⁸⁰² Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831): Mutlak idealizm sisteminin kurucusu Alman filozoftur.

¹⁸⁰³ eşya-yı hariciye: dış nesneler

¹⁸⁰⁴ enaniyet-i mahsusa: kendi benliği

¹⁸⁰⁵ “*Bu terkîp de Hemedani’nin hilkati gibi falso olarak intihap edilmiştir. Hayvaniyet-i edebiyemiz için bu herifin şahsiyetinden daha galiz bir timsal gelmemiştir ve gelemez.*” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

Bu âlemde muğfil¹⁸⁰⁶ şarlatanlara cüret veren husus, iğfale¹⁸⁰⁷ müstait¹⁸⁰⁸ erbab-ı safvetin¹⁸⁰⁹ kesretidir¹⁸¹⁰. Aldanan olmasaydı aldatanlar cesaret-i iğfalde bu derece-i biinsafaneye varamaz, binaenaleyh dünya terakkisinden bu kadar geri kalmazdı.

Şarlatanların kolerası envâr-ı ilm ü hakikattir. Onun için erbab-ı izanı hasım tanırırlar. Büleha¹⁸¹¹ ile dost olurlar. “Bütün denizler, göründükleri gibi su değil, bunlar hep birer sath-ı mütehaccirdir¹⁸¹²” demeyi menfaat-i mantikiyelerine muvafık görseler böyle bir iddiaya kalkmaktan sıkılmazlar. Butlanı¹⁸¹³ zahir¹⁸¹⁴ bu herze¹⁸¹⁵ muhitimizde aldanana da bulunur...

Bunlar cinnet-i şöhretle o derece mustarip¹⁸¹⁶ hasirundandırlar¹⁸¹⁷ ki herçibadabad¹⁸¹⁸ iştihar¹⁸¹⁹ için bir sabah güneşin garptan doğacağını işaaya¹⁸²⁰ kalkmalarına bile şaşılabilir. Afitap¹⁸²¹ yine matlaından¹⁸²² zuhur edince¹⁸²³ bu tekzibine karşı onu ısırmak gay-zıyla maşrika¹⁸²⁴ doğru dış gıcırdatmaktan, hatanın seyr-i nücüm-

¹⁸⁰⁶ muğfil: aldatıcı

¹⁸⁰⁷ iğfal: aldatma

¹⁸⁰⁸ müstait: hazır

¹⁸⁰⁹ erbab-ı safvet: saf kişiler

¹⁸¹⁰ kesret: çokluk

¹⁸¹¹ büleha: ahmaklar

¹⁸¹² sath-ı mütehaccir: taş kesilmiş yüzey

¹⁸¹³ butlan: geçersizlik

¹⁸¹⁴ zahir: ortada olan

¹⁸¹⁵ herze: boş söz

¹⁸¹⁶ mustarip: sıkıntı çeken

¹⁸¹⁷ hasirun: ziyana uğrayanlar

¹⁸¹⁸ herçibadabad: ne olursa olsun

¹⁸¹⁹ iştihar: meşhur olma

¹⁸²⁰ işaa: yayıp herkese duyurma

¹⁸²¹ afitap: güneş

¹⁸²² matla: doğma yeri

¹⁸²³ zuhur etmek: gözükme, ortaya çıkmak

¹⁸²⁴ maşrik: güneşin doğduğu yer

da¹⁸²⁵ olduğunu ispat için felekiyatı¹⁸²⁶ zir ü zeber edecek¹⁸²⁷ kavanin-i indiye ve iğfaliye¹⁸²⁸ serdinden¹⁸²⁹ çekinmezler... Ve yine dinleyenler olur.

*

Hep münekkit kesildik. Fakat bugün yıkmaktan ziyade yapmaya muhtacız... Elllerinde vesika-yı liyakat olarak beş on mısra, birkaç fanteziye ile yaygaracılığa çıkanlar, bu berat-ı ehliyetlerini âlemi tahkir için bir imtiyaz-ı mahsus gibi telakki ediyorlar.

İddialarına bakılır ise bunlar her şey imişler... Fakat ben, içimizde bir şey olmak liyakatinde çok kimse göremiyorum. Hani ya aramızda bir başına kamuslar yazan Şemseddin Samiler? Hani ya kütübhane-i millete 400 cilt eser bırakan Ahmed Midhatlar? Hani ya terci¹⁸³⁰ ve terkebibtentlerinin¹⁸³¹ birçok masarii¹⁸³² durub-ı emsal¹⁸³³ sırasına geçen Ziya Paşalar, hani ya menfasında¹⁸³⁴ tahlis-i vatan¹⁸³⁵ eninleriyle¹⁸³⁶ ölen Kemaller? Hani ya... Hani ya...

Etraftan “Biz yok muyuz? Biz yok muyuz?” iddia-yı mevcudiyetle feryatlar koparak üzerime birçok kızgın gözlerin açıldığını, keskin dişlerin gıcırdadığını görüyorum...

Evet... İşte bağırıyorum... Yoksunuz... İçinizde belki fazl u iktidar sahipleri bulunur. Fakat memlekete müfit¹⁸³⁷ olacak ciddi hamiyetler nadir... Ender...

¹⁸²⁵ seyr-i nücum: yıldızların yörünge hareketi

¹⁸²⁶ felekiyat: astronomi

¹⁸²⁷ zir ü zeber etmek: altüst etmek

¹⁸²⁸ kavanin-i indiye ve iğfaliye: şahsi ve kandırıcı kurallar

¹⁸²⁹ serd: ileri sürme

¹⁸³⁰ terciibent: divan edebiyatında kullanılan bir nazım biçimi

¹⁸³¹ terkebibtent: divan edebiyatında kullanılan bir nazım biçimi

¹⁸³² masari: mısralar

¹⁸³³ durub-ı emsal: atasözü

¹⁸³⁴ menfa: sürgün yeri

¹⁸³⁵ tahlis-i vatan: vatanın kurtuluşu

¹⁸³⁶ enin: inleme

¹⁸³⁷ müfit: faydalı

Gazetelere, sekiz makale-i siyasiye yazdıktan sonra valilik bekleyenler, meclis riyasetleri¹⁸³⁸ kollayanlar, vatana bir verip yüz almaya bakan murabahacılar¹⁸³⁹ benzerler...

Kudret-i namus-ı kalemiyelerine mutakit olduğum¹⁸⁴⁰ imzalar büsbütün yok değil... Fakat neşriyat-ı müfidelerine¹⁸⁴¹ zemin ve zaman mı müsait değildir, nedir, bilemem... Memleketin bugünkü şedit zaruret-i fikriyesine karşı pek mümsik¹⁸⁴² ve mütereddit¹⁸⁴³ davranıyorlar... Bilistihkak¹⁸⁴⁴ vazifedar asil kalemler atıl durunca namiye-i irfana¹⁸⁴⁵ Hemedani gibi tufeylat¹⁸⁴⁶ üşüşüyor...

Hele dokunmadan çınlar boş nakuslara¹⁸⁴⁷ benzeyen Şehabed-dinler, tefennünleriyle¹⁸⁴⁸ övünmek için Fransızca birçok müellifler ve kitaplar sayacaklarına yalnız *désintéressement*¹⁸⁴⁹ lüğatini, bu tek kelimenin manasını hakkıyla öğrenebilmiş olaydılar, nasın¹⁸⁵⁰ en acil ihtiyacat-ı tenevvürüne¹⁸⁵¹ bu menşur¹⁸⁵² bedi¹⁸⁵³ arasından bakıp hüküm vermek hiffetine¹⁸⁵⁴ düşmezlerdi...

19 Temmuz 1329 [1 Ağustos 1913]

Heybeliada

Bitti

¹⁸³⁸ riyaset: başkanlık

¹⁸³⁹ murabahacı: tefeci

¹⁸⁴⁰ mutakit olmak: inanmak

¹⁸⁴¹ neşriyat-ı müfide: faydalı yayınlar

¹⁸⁴² mümsik: eli sıkı

¹⁸⁴³ mütereddit: tereddütlü

¹⁸⁴⁴ bilistihkak: haklı olarak

¹⁸⁴⁵ namiye-i irfan: irfanın büyümesi

¹⁸⁴⁶ tufeylat: asalaklar

¹⁸⁴⁷ nakus: kilise çanı

¹⁸⁴⁸ tefennün: bilgi

¹⁸⁴⁹ *désintéressement*: kendi yararından geçme, çıkar düşünmeme

¹⁸⁵⁰ nas: insanlar

¹⁸⁵¹ ihtiyacat-ı tenevvür: aydınlanma ihtiyaçları

¹⁸⁵² menşur: neşredilmiş

¹⁸⁵³ bedi: estetik

¹⁸⁵⁴ hiffet: akılsızlık

SANAT VE EDEBİYAT

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, sanatın çeşitli dallarını kapsayan seçilmiş makalelerinin bir araya getirildiği *Sanat ve Edebiyat* adlı derleme çalışması, 1972 yılında Oğul Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Abdullah Tanrıninkulu tarafından derlenen eserin bir kısmı H. Adnan Önelçin tarafından sadeleştirilmiş, bir kısmı ise aynen korunmuştur. Ayrıca çalışmanın “Giriş” bölümünde, *Yeditepe* dergisinin 19 Ağustos 1964 tarihli sayısında düzenlediği “Doğumunun 100. yıl dönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar için ne düşünüyorsunuz?” anketine cevap veren Halikarnas Balıkcısı, Orhan Kemal, Afet Muhteremoğlu, Mehmet Seyda, Samim Kocagöz, Oktay Akbal, Burhan Arpad, İlhan Tarus ve Hüsamettin Bozok'un yazıları yer almaktadır. Bu çalışmada, yeniden basılmayan *Sanat ve Edebiyat* kitabı içerisinde Hüseyin Rahmi Gürpınar'a ait on altı yazı tespit edilmiş ve bu yazılar ilk defa yayımlandıkları gazeteler taranarak asıllarına uygun şekilde sadeleştirilmeden hazırlanmıştır. Ayrıca nadir de olsa yazılarda rastlanan cümle düşüklüklerine müdahale edilmemiş, yazarın tercihinine bağlı kalınmıştır.

Söz konusu yazılar şunlardır:

Abadi?

Müntahab-ı Sani ve Mebus Namzetlerimize

Edebiyatta Milliyet. Yakup Kadri Beyefendi'ye: Mazinin İstikbale İhtiramı

Tenkit

Tenkit Kavgaları

Züppe

Hayvanlar Arasında Bolşeviklik

Çok Düşünüp Az Yazanlar

Edebiyatın Sonu

Sigarayı Nasıl Bıraktım?

Kokotlar Mektebi ve Yeni Bir Mecmua

Dilimizin İstiklali

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Edebiyat Hakkındaki Fikirleri

Muhayyel Bir Münekkide Karşı

Edebiyat Cinayette Heyecan Arıyor

Roman Nasıl Yazılır?

Doç. Dr. Nagehan Uçan Eke

Abadi?¹⁸⁵⁵

Bu lafzın¹⁸⁵⁶ meçhuliyetini¹⁸⁵⁷ halledemedim. Önüne bir istifham işareti¹⁸⁵⁸ koymaya mecbur oldum. Bu bir ism-i hass¹⁸⁵⁹... Lakin kimi temsil ediyor? Eserden müessire¹⁸⁶⁰ intikal¹⁸⁶¹ usulü, zih-nimi şüpheden kurtaramadı. Meseleyi huzurunuzda halledebilmek için birkaç söze lüzum var. Azıcık yorulmak lütfunu dirîğ¹⁸⁶² buyurmayınız, rica ederim.

İçine düştüğümüz kaht ü gala¹⁸⁶³ malum... İğneden ipliğe kadar bir şey yok... Hiçbir şey yok. Evvelce hariçten¹⁸⁶⁴ bize yalnız zahire¹⁸⁶⁵ değil, sandık sandık da kitap gelirdi. Koz helvası ve kadayıfsızlıktan sızlananları çok gördüm. Lakin kitapsızlıklardan ke-derlenenlere pek tesadüf etmedim. Biz de ihtiyacı en az hissolunan şeyin kitap olduğunu anladım... Daha fenası, çokları bugün gıdanın maddisini temin için manevisini feda ederek kitaplarını pazara çıkardılar. Kitapçı dükkânları bedestenlere döndü. Çünkü orada alıcıdan ziyade satıcı görölüyor. Vaktiyle kitaplarını doldurmaktan

¹⁸⁵⁵ *İleri* gazetesi, 22 Ekim 1919, Sayı 641.

¹⁸⁵⁶ lafız: ağızdan çıkan söz, kelime

¹⁸⁵⁷ meçhuliyet: belirsizlik

¹⁸⁵⁸ istifham işareti: soru işareti

¹⁸⁵⁹ ism-i hass: özel isim

¹⁸⁶⁰ müessir: yazar

¹⁸⁶¹ intikal: anlama, kavrama

¹⁸⁶² dirîğ: koruma, esirgeme

¹⁸⁶³ kaht ü gala: kıtlık, fakirlik

¹⁸⁶⁴ hariç: dışarı

¹⁸⁶⁵ zahire: gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahıl

başka bir şey düşünmeyenler, şimdi bu faziletlerinin¹⁸⁶⁶ cezasını açıklıkla çekmeye mahkûm kaldılar. Hatta bir gün Babikyan Efendi'nin dükkânında idim. İki koltuğu kitapla dolu en benam¹⁸⁶⁷ fuzalamızdan¹⁸⁶⁸ bir zat içeri girdi. Cümlesini, kitapçının nazar-ı tedkikine¹⁸⁶⁹ arz etmek üzere bir tarafa boşalttı:

– Hayrola beyefendi? Onlar ne?

Muhatabım, uzun mesafeden beri taşıdığı yükün mesamat-ı vechiyesinden¹⁸⁷⁰ akıttığı terleri silerek cevap verdi:

– Ne olacak baş belalarını okutmaya getirdim.

– Neden kitap bela olsun?

– Öyle ya, Abdülhamid zamanında tavan aralarında, bodrumlarda sakladığımız ciltleri, şimdi devr-i dilara-yı hürriyet¹⁸⁷¹ döneminde pazara çıkarıyoruz. Vaktiyle bunların yerine bugün para edecek şeyler almış olsaydım eski devirde ne o beyhude helecanları¹⁸⁷² çeker ne de bugün pek sevdiğim şu sayfalardan ayrılmak mecburiyet-i elimesinde¹⁸⁷³ kalırdım.

Şöyle kitaplara göz attım. İçim sızladı. Yalnız, şagren¹⁸⁷⁴ kaplı ciltleri bugün ikişer liraya yapılamaz. Kitapçı bunlara ciltlerinin bahasını bile vermek istemiyordu. Bayii biraz avutmak için sözü değiştirmek üzere dedim ki:

– Geçenlerde X gazetesinde H. Bey'in Nasreddin Hoca'dan menkul¹⁸⁷⁵ pek zarif bir hikâyesini okudum...

¹⁸⁶⁶ fazilet: erdem

¹⁸⁶⁷ benam: ünlü

¹⁸⁶⁸ fuzala: faziletli, erdemli

¹⁸⁶⁹ nazar-ı tedkik: araştırma, inceleme bakışı

¹⁸⁷⁰ mesamat-ı vechiye: yüzdeki, alındaki gözenekler

¹⁸⁷¹ devr-i dilara-yı hürriyet: özgürlüğün gönül süsleyen devri

¹⁸⁷² helecan: kalp çarpıntısı, heyecan

¹⁸⁷³ mecburiyet-i elime: acı veren zorunluluk

¹⁸⁷⁴ “Chagrin: Bu kelimeyi Fransızlar Türkçeden aldıklarını kaydediyorlar.” (Hüseyin Rahmi'nin notu)

¹⁸⁷⁵ menkul: nakledilen

– Zavallı H. Bey, o da karnını doldurmak için kütüphanesini boşaltmaya mecbur oldu. Sattı sattı. Nasreddin-i merhumun¹⁸⁷⁶ nadir bir nüshasından başka hemen hiçbir kitabı kalmadı. Başka me hazı¹⁸⁷⁷ bulunmadığı için şimdi hep o yegâne cildin sanihasıyla¹⁸⁷⁸ yazıyor.

Sözü hangi vadiye çevirsem zavallıya yeisini¹⁸⁷⁹ unutturmak kabil değildi. Kitapçı ile pazarlığı uydurmak için ikisi bir köşeye çekildiler. Ben de dükkândan tehidest¹⁸⁸⁰ dönmek için raflardan, oradan buradan rast geldiğim kitapları karıştırıyordum. Nihayet elim kapsız, şirazesiz¹⁸⁸¹, perişan, tozlu bir eser geçti. Açtığım sayfalarından bir iki fıkra okudum. Hoşuma gitti. Fiyatını sordum. Kitabı aldım. Dükkândan çıktım.

Ser-i namı¹⁸⁸² şu: *Abadi'nin Felsefesi*.

Abadi kim? Bu namda bir filozof tanımıyorum. Lügate müraaat ettim. Muhtelif mesleklerde birkaç Abadi var. Bu hangisi, Paul Abadie mi? Jack Abadie mi? Bir sarahat¹⁸⁸³ yok. Sernamenin¹⁸⁸⁴ başından bir kısmı yırtık. İptidadan¹⁸⁸⁵ ve aralardan birçok sayfeler eksik.

Bu Abadi, feylesofların Frenkçe *animalier* denen nevinden¹⁸⁸⁶, La Fontaine gibi hikmetlerini¹⁸⁸⁷, tenkitlerini¹⁸⁸⁸ hayvanlara söyle-

¹⁸⁷⁶ Nasreddin-i merhum: merhum Nasreddin

¹⁸⁷⁷ mehaz: bir şeyin aslının alındığı kaynak

¹⁸⁷⁸ saniha: zihne gelen fikir

¹⁸⁷⁹ yeis: ümitsizlik

¹⁸⁸⁰ tehidest: eli boş

¹⁸⁸¹ şiraze: kitap ciltlerinin iki ucuna konulan ve yaprakları muntazam tutan, ibrişimden örülmüş ince şerit

¹⁸⁸² ser-i nam: başlık

¹⁸⁸³ sarahat: açıklık

¹⁸⁸⁴ sername: mektup, kitap vs.nin başına yazılan yazı, önsöz

¹⁸⁸⁵ iptida: baş taraf, başlangıç

¹⁸⁸⁶ nev: tür, cins, çeşit

¹⁸⁸⁷ hikmet: ahlaka ve hakikata faydalı kısa söz

¹⁸⁸⁸ tenkit: eleştiri

tiyor. Lakin o nâzım¹⁸⁸⁹, bu nasir¹⁸⁹⁰. Zemin-i beyanı¹⁸⁹¹ nazım¹⁸⁹² olsun, nesir¹⁸⁹³ olsun, hikmet daima hikmet, hakikat her zaman hakikattir. İşte feylesofun hikmetinden bir numune¹⁸⁹⁴:

***Bir Katırın*¹⁸⁹⁵ *Tercümeihâli*¹⁸⁹⁶**

Katır bir gün medeni insanlar gibi nallarını kapı önündeki silgide temizledikten sonra, bir meclis-i irfana¹⁸⁹⁷ girmiş. İçeride erbab-ı danış¹⁸⁹⁸ arasında, alındık tutulduk bir gürültü kopmuş. Bu ne küstahlık! Böyle bir zemin-i muteber¹⁸⁹⁹, bir katırın takunyalarıyla çiğnensin. “Sürünüz terbiyesizi dışarıya!” nidaları arasında meclise hizmet edenlerden biri:

– İçeri girmesine mâni olmak istedim. Başa çıkamadım. Azılı şey... Meclis-i irfanınıza mühim¹⁹⁰⁰ maruzatı¹⁹⁰¹ varmış.

Azalar¹⁹⁰² arasında hayret... Kısa bir müzakereden¹⁹⁰³ sonra reis-i meclis¹⁹⁰⁴, hademeye:

– İhzar et¹⁹⁰⁵, bakalım ne söyleyecek?

Katır, huzur-ı meclise¹⁹⁰⁶ sevk olunur. Hayvan, at cambazhanelerinde olduğu gibi ön ayaklarını kırarak kemal-i adabla¹⁹⁰⁷ bir

¹⁸⁸⁹ nâzım: nazmeden, manzume, şiir yazar

¹⁸⁹⁰ nasir: nesir, düzyazı yazar

¹⁸⁹¹ zemin-i beyan: anlatma zemini

¹⁸⁹² nazım: kafiye, vezinli söz, şiir

¹⁸⁹³ nesir: düzyazı

¹⁸⁹⁴ numune: örnek

¹⁸⁹⁵ katır: atgillerden, kısırak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan

¹⁸⁹⁶ tercümeihâl: biyografi

¹⁸⁹⁷ meclis-i irfan: irfan meclisi

¹⁸⁹⁸ erbab-ı danış: ilim sahipleri

¹⁸⁹⁹ zemin-i muteber: itibarlı meydan

¹⁹⁰⁰ mühim: önemli

¹⁹⁰¹ maruzat: arz olunanlar, takdim edilenler

¹⁹⁰² aza: bir cemiyete mensup kimse

¹⁹⁰³ müzakere: bir iş hakkında konuşma, bir iş için önceden danışıp görüşme

¹⁹⁰⁴ reis-i meclis: meclis başkanı

¹⁹⁰⁵ ihzar etmek: huzura getirmek

¹⁹⁰⁶ huzur-ı meclis: meclisin huzuru

¹⁹⁰⁷ kemal-i adab: olgun bir davranış

reverans yaptıktan sonra, reisin söz vermesini intizaren¹⁹⁰⁸ durur. Reis:

– Nedir talebin?

Katır biraz gerdan kırarak:

– Efendim, kulunuz meclis-i alinizin¹⁹⁰⁹ sabık¹⁹¹⁰ başkâtibi Mösyö Teofil Renar’ın emektar bir mergubuyum¹⁹¹¹. Kendisi ekser¹⁹¹² erbab-ı daniş gibi ilm ü irfanına¹⁹¹³ mağrurdu¹⁹¹⁴. Paraya pula ehemmiyet vermezdi. Ailesine hemen hiçbir şey bırakmadan gitti. Çoluğuna çocuğuna bugün çalışarak bendeniz bakıyorum. Madamla aramız pek iyidir. Hanece merhuma halef oldum¹⁹¹⁵. Mösyö Teofil hep kadın ağzıyla hareket ederdi. Kulunuz da buraya madamın teşvikiyle geldim. Merhum efendimden inhilal eden¹⁹¹⁶ meclis başkabetinin lütfen ve merhumen uhde-i âcizaneme¹⁹¹⁷ tevcihini¹⁹¹⁸ tazarrua¹⁹¹⁹...

Katır sözünü bitirmeden kıyamet kopar.

– Bu ne küstahlık... Ne günlere kaldık!

Hiddetleri parlar. Bu patırtı arasında katır ter ter tepinerek:

– Efendim söz isterim. Müsaade buyurunuz?

Her taraftan:

– Olmaz... Olmaz... Susturunuz!

Katır iki ayak üzerine susta durarak:

¹⁹⁰⁸ intizaren: bekleyerek

¹⁹⁰⁹ meclis-i ali: yüce meclis

¹⁹¹⁰ sabık: önceki, geçmiş

¹⁹¹¹ mergup: makbul, sevilen, beğenilen

¹⁹¹² ekser: en çok

¹⁹¹³ ilm ü irfan: bilim ve hikmet

¹⁹¹⁴ mağrur: önemseyen

¹⁹¹⁵ halef olmak: yerine geçmek

¹⁹¹⁶ inhilal etmek: boşalmak

¹⁹¹⁷ uhde-i âcizane: tevazu gösterilerek verilen mesuliyet

¹⁹¹⁸ tevcih: rütbe verme

¹⁹¹⁹ tazarru: kendi kusurlarını bilip kibirden vazgeçerek tevazu ile yalvarma

– Min gayri haddin¹⁹²⁰ hepinizi daire-i akl u izana¹⁹²¹ davet ederim. Hakikati anlayıp dinlemeden bu “istemezük” şamatası size yaraşır mı? Kadim şairan, en büyük hikmetleri hayvanlara söyletmezler miydi?

Azalar arasında bir fısıltı başlar. Söylesin söylemesin reyleri meydan alır. Nihayet ihtiyar bir aza:

– Oğlum Katır Efendi... Gücenme... Miyanemize¹⁹²² kabul olunabilmek şeraitinden birincisi asalettir. Evvela isbat-ı asalet¹⁹²³ edeceksin ve bu senin için bir emr-i muhaldır¹⁹²⁴.

Katır tepinerek:

– Kerem¹⁹²⁵... Merhamet buyurunuz efendim... Asaletimi huzur-ı meclisinizde ispata hazırım...

Şiddetli birkaç protesto:

– Bu kabil mi efendim?

Katır iddiasında ısrarla:

– Niçin olmasın efendim?

Pek istihzalı¹⁹²⁶ kahkahalar arasında bir iki ses:

– Olamaz çünkü sen ya valide ya peder tarafından merkepzadesin¹⁹²⁷... Bu hakikati inkâr edebilir misin?

Katır müstehzi¹⁹²⁸ bir tebessümle iri dişlerini göstererek:

– Efendim, siz La Fontaine’nin asalet iddia eden merkebinin okumadınız mı?

– Malum...

¹⁹²⁰ min gayri haddin: haddim olmayarak

¹⁹²¹ daire-i akl u izan: akıl ve anlayış sınırı

¹⁹²² miyane: ara

¹⁹²³ isbat-ı asalet: soy sop temizliğini ispat

¹⁹²⁴ emr-i muhal: imkânsız iş

¹⁹²⁵ kerem: lütuf, cömertlik

¹⁹²⁶ istihza: alaylı

¹⁹²⁷ merkepzade: eşekoğlu

¹⁹²⁸ müstehzi: eğlenen, alaycı

– Hitab-ı şairin¹⁹²⁹ eşek anırmasını bazı hatiplerin soğuk, amiyane¹⁹³⁰, beylik nutuklarına tercihini bilmiyor musunuz? Bu hikemî manzumeler zeyn-i hafızamdır¹⁹³¹. Emir buyurulursa huzur-ı irfanınızda¹⁹³² inşada¹⁹³³ hazırım.

Birkaç ses:

– Biliriz, istemeyiz. (aralarında fısıltı ile) Amma avukatmış ha... Bakalım daha ne cevahir¹⁹³⁴ yumurtlayacak. (aşikâre¹⁹³⁵) Meclis, iddialarını sonuna kadar dinlemeye karar verdi. Söyle bakalım...

Katır, bir tebessüm-i muvaffakiyetle¹⁹³⁶:

– Adaletperverliğinize¹⁹³⁷ teşekkür ederim efendilerim. Validem cariyeniz¹⁹³⁸ gayet cins, zarif tabiat sahibi bir kısraktı...

Mecliste kahkahalar ve birkaç muteriz¹⁹³⁹ seda:

– Cins olabilir. Fakat merkeple izdivaç etmiş olduğu için, tabiatsızlığına hükümde tereddüt etmeyiz...

Katır kalın tebessümüyle:

– İnsaf buyurunuz efendim. Bu tabiatsızlık, her nevin cinsilatiflerine¹⁹⁴⁰ müstevli¹⁹⁴¹ bir zaaftır. Dük, kont, lort zevçleri üzerine aşçı yamağı ile yatan, uşağa, bahçıvana sevdalanan, çingenelere kaçan madamlar yok mu efendim? Hem validemi niçin muaheze ediyor-

¹⁹²⁹ hitab-ı şair: şairin hitabı

¹⁹³⁰ amiyane: sıradan, bayağı

¹⁹³¹ zeyn-i hafıza: hafıza süsü

¹⁹³² huzur-ı irfan: hikmetli huzur

¹⁹³³ inşad: topluluk önünde okuma, söyleme

¹⁹³⁴ cevahir: cevherler

¹⁹³⁵ aşikâre: meydanda, açık

¹⁹³⁶ tebessüm-i muvaffakiyet: başarı gülümsemesi

¹⁹³⁷ adaletperverlik: adaleti koruyup gözetme

¹⁹³⁸ cariyе: hizmetkâr

¹⁹³⁹ muteriz: itiraz eden

¹⁹⁴⁰ cinsilatif: dişi, kadın

¹⁹⁴¹ müstevli: istila altına alan

sunuz¹⁹⁴²? Benim gibi akim¹⁹⁴³ bir döl almak için o zavallıyı bir fiile icbar eden¹⁹⁴⁴ sahibini ayıplayınız.

Reis sakalını karıştırarak:

– Meclisimize dâhil olmak için bazı güzide¹⁹⁴⁵ huylara malikiyet¹⁹⁴⁶ lazımdır. Senin ne hasletlerin¹⁹⁴⁷ var?

– Bazı noktalarda insanlara mütefevvik¹⁹⁴⁸ evsaf-ı huy¹⁹⁴⁹ sahibiyim... Memuriyetimi suiistimal ile para çalmasını bilmem. Siyasi entrikalara girmem. Gazete okuyarak partizanlık¹⁹⁵⁰ etmem. Hasebim nesebim¹⁹⁵¹ yüzümden bellidir. Hilafetimin¹⁹⁵² hilafı¹⁹⁵³ görünecek kimseyi aldatmam... Ne babam gibi uzun uzun anırırım ne de anam gibi ince ince kişnerim, ikisi ortası düz bir sedam vardır. Hımarzadeliğimi¹⁹⁵⁴, noksan tahsil ü terbiye¹⁹⁵⁵ ve sesimin falsoluğunu¹⁹⁵⁶ bilir, ahenklerini bozacağım meclislere dâhil olmam. Liyakatimin, milletin menafîini¹⁹⁵⁷ müdafaaya ve hamiyetimin¹⁹⁵⁸ iktisap edeceğim¹⁹⁵⁹ nüfuzu kendi amalime¹⁹⁶⁰ istimalden¹⁹⁶¹ beni mene¹⁹⁶²

¹⁹⁴² muaheze etmek: tenkit etmek

¹⁹⁴³ akim: döl vermeyen, kısır, verimsiz

¹⁹⁴⁴ icbar etmek: zorlamak

¹⁹⁴⁵ güzide: seçilmiş, seçkin

¹⁹⁴⁶ malikiyet: sahip olmak

¹⁹⁴⁷ haslet: kişinin yaradılışından gelen özelliği, yaradılış, huy

¹⁹⁴⁸ mütefevvik: üstün

¹⁹⁴⁹ evsaf-ı huy: yaradılış vasıfları

¹⁹⁵⁰ partizanlık: bir partiye çok bağlılık gösterme

¹⁹⁵¹ hasep neseb: soy sop, asalet

¹⁹⁵² hilafet: bir kimseye halef olma ve onun yerine geçme

¹⁹⁵³ hilaf: ters, karşı, zıt

¹⁹⁵⁴ hımarzade: eşekoğlu

¹⁹⁵⁵ tahsil ü terbiye: eğitim ve öğretim

¹⁹⁵⁶ falso: bir müzik yapıtını çalarken ya da söylerken yapılan nota yanlışlığı

¹⁹⁵⁷ menafi: menfaatler

¹⁹⁵⁸ hamiyet: gayret

¹⁹⁵⁹ iktisap etmek: elde etmek, kazanmak

¹⁹⁶⁰ amal: emeller, arzular

¹⁹⁶¹ istimal: kullanma, faydalanma

¹⁹⁶² men: yasak etme

kifayetsizliğini¹⁹⁶³ bildiğim için mebus¹⁹⁶⁴ intihap olunmak¹⁹⁶⁵ vebalinden¹⁹⁶⁶ korkarım.

Azalardan birkaçı:

– Ya o hâlde, meclis-i irfanımıza intisap sevdası sana nereden geliyor?

– Hiç de soyuma çekmemek kabil mi efendim? Arada bir böyle eşeklenirim. Mazur görünüz. Siz has niyetime bakınız...

Meclis azaları kahkahalarla:

– Bu katırda espri-komik var. Ne tuhaf mahluk...

Reis, azaları ciddiyete davetten sonra müstediye¹⁹⁶⁷ hitaben:

– Başkâtibimiz vazifesini ifaya iktidarın müsait mi? Bir karar mazbatası kaleme alabilir misin? Encümene¹⁹⁶⁸ havale derkenarı¹⁹⁶⁹ yazabilir misin?

– Meclis-i irfanınızın başkitabet hizmetini ifada, saye-i zarafetinizde¹⁹⁷⁰ merhumu hiç aratmam efendim. Çünkü onun tekrar¹⁹⁷¹, karar ve derkenar suretleri tamamıyla hatırımda saklıdır. Mösyö Teofil, son zamanlarda hafızaca zaafa uğradı. Sözüm meclisten dışarı, affedersiniz, biraz ateh getirdiydi¹⁹⁷². Merhumu sırtımda meclise taşır iken biçare adam, mecliste kaleme alacağı şeyleri yolda cehren¹⁹⁷³ ezberleye ezberleye gelirdi. Onu dinleye dinleye bidaası-na¹⁹⁷⁴ tamamıyla vâris oldum efendim...

Reis etrafın kahkahalarını teskine uğraşarak:

¹⁹⁶³ kifayetsizlik: iktidarsızlık, yetersizlik

¹⁹⁶⁴ mebus: milletvekili

¹⁹⁶⁵ intihap olunmak: seçilmek

¹⁹⁶⁶ vebal: günah

¹⁹⁶⁷ müstedi: istekte bulunan

¹⁹⁶⁸ encümen: meclis, komisyon

¹⁹⁶⁹ derkenar: bir sahifenin kenarına çıkarılan yazı

¹⁹⁷⁰ saye-i zarafet: zariflik gölgesi

¹⁹⁷¹ tekrar: tekrar etme

¹⁹⁷² ateh getirmek: bunamak

¹⁹⁷³ cehren: açıktan, alenen

¹⁹⁷⁴ bidaa: bilgi sermayesi

– Koca katır, bizi gittikçe teshir ediyorsun¹⁹⁷⁵. Tahsilin nerede?
– Efendim, hakikati itiraf lazım gelirse çok mekteplere çocuk taşıdım. Devam ettim fakat hiçbirinde çul tutmadım... Ahiren Saint Jean Lisesinde edebiyat muavinliğim var... Ah tercümeihâlimi bilerseniz...

- Tabiat-ı şiiriyen¹⁹⁷⁶ var mı?
- Min gayri haddin zamane şuarasını¹⁹⁷⁷ gölgede bırakırım.
- Nasıl vezin kullanırsın?
- Parmak hesabı.

Etraftan itirazlar:

- Yalan söylüyor katır... Parmakları yok. Ne ile vezin tutuyor.

Katır bu itiraza biraz içerleyerek nallarını yere takırdan takırdan bir sabırsızlıkla:

– Efendim müsaade buyurulursa huzur-ı irfanınızda şiirlerimden bir numune arz edeyim.

Umum:

- Hayhay...

Başkâtıp namzedi, ayak ve kulaklarıyla vezin vurarak sinirli bir maestro gibi başlar:

*Dört ayağım bir çift de kulağım var
Sallarım kuyruğu hesap dolmazsa
Ayaklarımda sert dört tırnağım var
Atarım çiftteyi vezin uymazsa*

Bu duhul¹⁹⁷⁸ imtihanının ne netice verdiği malum değil. Çünkü maalesef eserin o sayfası kopuk.

Heybeli

Hüseyin Rahmi

¹⁹⁷⁵ teshir etmek: büyülemek, etkilemek

¹⁹⁷⁶ tabiat-ı şiiriye: şiir zevki, şairlik becerisi

¹⁹⁷⁷ şuara: şairler

¹⁹⁷⁸ duhul: giriş

Müntahab-ı Sani ve Mebus Namzetlerimize¹⁹⁷⁹ 1980

Yükleneyeceğiniz vazifenin ağırlığıyla kuvve-i tahammüliyenizi¹⁹⁸¹ iyice muvazene¹⁹⁸² ve bilhusus¹⁹⁸³ hamiyetinizin¹⁹⁸⁴ nevini güzelce tayin etmelisiniz. Çünkü bizde iktidar aranmaz, taraftar aranır. Ve yine çünkü bizde hamiyet türlü türüdür. Bunun sahtesiyle halisini birbirinden ayırmak elzemdir.

Hiçbirimiz “hamiyetsiz” itabına¹⁹⁸⁵ tahammül edemeyiz. Fakat hepimizin yekpare bir kütle-i hamiyet¹⁹⁸⁶ olmadığımız da muhakkaktır. Eğer olsaydık bu hâle gelmezdi. Doğru söze gücenilmez. Hamiyetimizin ayarı bozuk, içimizde büsbütün hamiyetsiz olanlarımız da çoktur. Müzmin¹⁹⁸⁷ ve artık mühlik¹⁹⁸⁸ olmaya başlayan bir cehil¹⁹⁸⁹ deryasında batıp çıkmaktayız.

Hepimiz “hamiyet” kelimesinin manasını biliriz. Ve pek hamiyetliyiz iddiasındayız. Lakin etrafımıza bir bakalım. Bu yediğimiz haltlar hamiyetli işi midir?

Geçen İttihatçı Meclis-i Mebusanının¹⁹⁹⁰ hükûmet-i teşriiyesine¹⁹⁹¹ göre mebusluk iratçılık¹⁹⁹², fırkacılık¹⁹⁹³. Vapur, tren, tramvaylarda ücretsiz gezmekti. Vagon almak, hariçten şeker, za-

¹⁹⁷⁹ İleri gazetesi, 22 Kasım 1919, Sayı 672.

¹⁹⁸⁰ müntahab-ı sani ve mebus namzetlerimize: ikinci defa seçilmişlere ve milletvekili adaylarımıza

¹⁹⁸¹ kuvve-i tahammüliye: dayanma kuvveti

¹⁹⁸² muvazene: tartıp düşünme

¹⁹⁸³ bilhusus: özellikle

¹⁹⁸⁴ hamiyet: milletin, yurdun, yakınların şerefini koruma gayreti, erdem, fazilet, insanlık

¹⁹⁸⁵ itap: rencide etme

¹⁹⁸⁶ kütle-i hamiyet: hamiyet yığını

¹⁹⁸⁷ müzmin: eskimiş

¹⁹⁸⁸ mühlik: öldürücü

¹⁹⁸⁹ cehil: cahillik

¹⁹⁹⁰ Meclis-i Mebusan: Millet Meclisi

¹⁹⁹¹ hükûmet-i teşriiye: yasama hükûmeti

¹⁹⁹² iratçılık: gelircilik

¹⁹⁹³ fırkacılık: particilik

hire¹⁹⁹⁴ getirip millete bire yüz temettüyle¹⁹⁹⁵ satmaktı. Memleketin hayat u memadına taalluk eden¹⁹⁹⁶ en vahim meselelerde susmaktı. En muzır¹⁹⁹⁷ kararların tasvibinde meclisi alkışa boğmaktı. Bulgurculuktu¹⁹⁹⁸. Ticaretti. İrtikâptı¹⁹⁹⁹. İrtişaydı²⁰⁰⁰. Vatan nezde²⁰⁰¹ iken, vur patlasın âlemlerinde yaşamaktı. Hep bunlar, o idarenin kamus-ı ahlakında²⁰⁰² “hamiyet” kelimesi ile tefsir olunuyordu. Bu cina-yetlere karşı yüzlerce mebuslarımızın içinde hakikati bağırarak cesaretini gösterecek tek bir ağız bulunmadı. İş işten geçtikten sonra bir iki söylenenler olduysa da susturuldu.

Lafzen ibzal ettiğimiz²⁰⁰³ “hamiyet” tabir-i mübareğinin²⁰⁰⁴ aramızda masduki²⁰⁰⁵ işte bu derecede mefkut olması²⁰⁰⁶, bugün hâlâ bize kan ağlatacak bir felaket-i milliyedir²⁰⁰⁷. Çünkü biz o günahkâr Meclis-i Mebusan azalarını Çin’den, Japonya’dan intihap etmedik. Kendi içimizden seçip çıkardık. Bugün gelecekler onlar olmasalar da onların yani aynı milletin efradı²⁰⁰⁸ değil mi? Aynı iklimin tesirati²⁰⁰⁹ altında yaşayanlar, o muhitin tabiatıyla hâlleşirler. Ve icabatını²⁰¹⁰ kabul ederler. O günün yağma ve mesavisinden²⁰¹¹ müstefit²⁰¹² olamayanlardan, maazallah bugün için fırsatçı olanlar bulunabilir.

¹⁹⁹⁴ zahire: gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahıl

¹⁹⁹⁵ temettü: kazanç, kâr

¹⁹⁹⁶ taalluk etmek: ilgilendirmek

¹⁹⁹⁷ muzır: zararlı

¹⁹⁹⁸ bulgurculuk: soygunculuk

¹⁹⁹⁹ irtikâp: rüşvet alma

²⁰⁰⁰ irtişa: rüşvet verme

²⁰⁰¹ nez: can çekişme

²⁰⁰² kamus-ı ahlak: ahlak lügati

²⁰⁰³ ibzal etmek: bol kullanmak

²⁰⁰⁴ tabir-i mübarek: kutsal söz

²⁰⁰⁵ masduk: tasdik edilmiş, onanmış

²⁰⁰⁶ mefkut olmak: yok olmak

²⁰⁰⁷ felaket-i milliyet: milli felaket

²⁰⁰⁸ efrat: bireyler

²⁰⁰⁹ tesirat: tesirler

²⁰¹⁰ icabat: gerekenler

²⁰¹¹ mesavi: fenalıklar

²⁰¹² müstefit: faydalanma

Dün öyle bir zihniyetle alude bir muhitin, bugün sinesinde çıkacak yeni mebusan heyetinin has intihabında ne kadar ince eleyip sık dokusak hakkımız vardır.

Yalnız birbirimizi ithamda hakikat aramayalım. Ne kadar acı olursa olsun doğruyu söyleyelim. Samimi olalım. Halasımız²⁰¹³ belki bu doğruluktadır. Psikolojimizi tetkik edelim. Dünün hata-i mebusu²⁰¹⁴ Mehmet'in yerinde bugünün masum Ahmet'i bulunsaydı netice nasıl zuhur edecekti? Buna kati cevap vermek vebalinden korkarım. Dört buçuk türedinin²⁰¹⁵ kanlı cakası önünde sinen koca millete teveccüh edecek sualler vardır. Hiçbir tarafa çatmadan bu köşeyi dönüyorum.

Marazın vahameti bünyeye göredir. Evvela mizacımızı tetkik, sonra devayı tertip etmeliyiz. Biz hangi idarelerin ellerinden çıkmış, nasıl terbiye-i siyasiye²⁰¹⁶ görmüş, ne ahlak, ne saffet ve ne zihniyette bir milletiz? Aslımızı aramak için Altun Dağı silsilesine kadar gitmeye hacet yok. Dünkü hâlimizi düşünmek kifayet eder²⁰¹⁷.

Bir asırdan beri kavuktan fese, festen kabalağa²⁰¹⁸ kadar terfi ettik. Serpuşumuzu²⁰¹⁹ değiştirdik. Fakat kafalar iki asır evvelki kafalar. Başlarımızı koparıp da yerine yenilerini koyamazdık. Onları tekâmül²⁰²⁰ kanununun tedricî²⁰²¹ istihalelerine²⁰²² tevdiyen²⁰²³ yenileyebilirdik. Bu, hükûmetin vazifesiydi. Bu mühimmeyi müdrîk hiçbir hükûmet adamı gelmedi. Hepsi zamanın seasına²⁰²⁴ göre

²⁰¹³ halas: kurtuluş

²⁰¹⁴ hata-i mebus: vekil hatası

²⁰¹⁵ türedi: kendisinden umulmayan bir biçimde sivrilmiş ve hak etmediği iyi, üstün bir duruma gelmiş olan kimse

²⁰¹⁶ terbiye-i siyasiye: siyasi terbiye

²⁰¹⁷ kifayet etmek: yetmek

²⁰¹⁸ kabalak: Osmanlı ordusunda Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılmış olan, şapka benzeyen bir tür başlık

²⁰¹⁹ serpuş: başlık, şapka

²⁰²⁰ tekâmül: olgunlaşma

²⁰²¹ tedricî: derece derece yapılan

²⁰²² istihale: başkalaşma

²⁰²³ tevdiyen: teslim ve emanet ederek

²⁰²⁴ sea: genişlik, bolluk, güç

büyük büyük maaşlar, ihsanlar aldılar. Hanlara, hamamlara, iratlara sahip oldular. Köşkler, konaklar yalılar yaptırdılar. Sefalarına baktılar. Hükûmet daima halkın tepesinde Kurun-ı Vusta²⁰²⁵ haşmetiyle saltanat sürmek istedi.

Halk, hükûmeti sevmezdi fakat korkardı. Hükûmet daima sürmekle, asmakla, kesmekle payidar olabilirdi. Onun maye-i hayatı²⁰²⁶ istibdatı²⁰²⁷. Teceddütten²⁰²⁸, yeni fikirlerden huylandırdı. Halkı daima cehl ü taassub kâbusu içinde bunaltırdı. Bu taassup, kâh zorbaların hükûmete ve kâh hükûmetin halka karşı kullandığı bir melabe²⁰²⁹ idi.

Birinci Meşrutiyet'ten evvel Şinasiler, Ziya Paşalar, Kemaller, Ahmet Mithatlar ve emsali erbab-ı daniş sürülmüşler veya Avrupa'ya kaçmışlardı. Hatta bunlardan bir kısmı, bir akşam tiyatrodan kaldırılıp menfalara²⁰³⁰ fırlatılmışlardı. Hükûmet, gazete çıkaran makale, roman, tiyatro yazarlardan hoşlanmıyor, bunları memleket için mesaipten²⁰³¹ sayıyordu.

Halkın mutaassıp güruhu, bu hususta hükûmetle hemfikirli. Yerine medrese yapılmak bahanesi ile Gedik Paşa Tiyatrosu hedmedildi²⁰³². Bir selase²⁰³³ asr-ı zaman²⁰³⁴ geçti. Arsaya bir şey yapılmadı. Yalnız tiyatronun yerinde dikenler, baldıranlar bitirildi. Şairler bu hedmi tebrik etti. Mutaassıplar sevindi.

Biz, bizi zincire vuran eli yalayarak işte böyle bir mecradan geldik. Yakalanan banileri²⁰³⁵ cellada teslim edilerek Birinci Meş-

²⁰²⁵ Kurun-ı Vusta: Orta Çağ

²⁰²⁶ maye-i hayat: hayatın özü

²⁰²⁷ istibdat: keyfi idare sistemi

²⁰²⁸ teceddüt: tazelenme, yenilenme

²⁰²⁹ melabe: oyun, oyuncak

²⁰³⁰ menfa: sürgün yeri

²⁰³¹ mesaip: musibetler

²⁰³² hedmedilmek: harap edilmek, yıkılmak

²⁰³³ selase: üç

²⁰³⁴ asr-ı zaman: dönem

²⁰³⁵ bani: kurucu

rutiyet'imiz yangın gibi bastırıldı. Senelerle adı sanı anılmaz oldu. Ağızlarından bu lafzı kaçırانlar tantuna gidiyordu²⁰³⁶.

Otuz iki sene uzayan bu istibdatta “hamiyet” sineleri nişanlar, keseleri ihsanlarla doldu. “Hürriyet” sözünü telaffuz edenler zabıta-ya veriliyordu. Hürriyete karşı husumet, hamiyetkârlık sayılıyordu. İşte bu mukaddes kelimenin manasını biz cehlimize göre tefsir ettik. Mukaddesata hürmet etmedik. Çarpıldık.

Nihayet istibdat kocadı. Müstebit yoruldu. Ali dağa çıktı. Veli telgraf çekti. Bir blöfle İkinci Meşrutiyet alındı. Blöfçü efendilerin koca milleti birdenbire daraya çıkararak²⁰³⁷ kendi hesaplarına iş göreceklerinden şüpheye düşmek kimsenin aklına gelmedi. Sonra taşlı, dikenli, kanlı bir uçurumdan yuvarlandık. Ne kafa kaldı ne göz. Ne kol kaldı ne bacak. Yontulduk, yolunduk tanınmaz bir hâle geldik.

Bu izmihlalimizin²⁰³⁸ en büyük hisse-i mesuliyeti²⁰³⁹ geçen heyet-i mebusana raci idi²⁰⁴⁰. O mebusana ki içlerinden bazı don-suz herifler milyoner oldular. Ta mağralarına kadar otomobilleriyle kaçtılar. Bugün aklıktan inleyen milletin rızkını on kişi aralarında taksim ettiler. Memleketin kanunlarını harp toplarıyla yakarak kendi reylerini kanun yapan bu efendilerin batıl davalarını haktır diye bugün içimizde müdafaa edenler var. Dün İzmir'den vagon alanlar, bugün o diyarın felaketine ağlamayı unutarak mebus intihap olunmak neşesi içinde yeni emeller kuruyorlar. Bugünkü dava, dünkünden mühim... Mesele vahim ve tamir edilecek hatalar hesapsızdır.

Aman Allah'ım merhamet senden... Kendinden evvel milletini düşünür, hamiyeti halis, mazisi lekesiz, gözü tok, haddinden fazla hırsı yok, irfanı cehline, hasenatı seyyiatına²⁰⁴¹ galip, mebusluğa

²⁰³⁶ tantuna gitmek: öldürölmek, başı derde girmek

²⁰³⁷ daraya çıkarmak: işe yaramaz görmek, değeri, önem vermemek

²⁰³⁸ izmihlal: perişan olma, yok olma

²⁰³⁹ hisse-i mesuliyet: sorumluluk payı

²⁰⁴⁰ raci: dair, alakası olan

²⁰⁴¹ seyyiat: kötölükler, suçlar

bir irat tamahıyla sarılmayacak kadar ehl-i servetten²⁰⁴², gûnahtan korkar, özü sözü doğru, ölür haktan şaşmaz adaletten dönmez, imanını, vicdanını bütün ruhuyla vazifeye rehber eden insanoğluinsan, Türklüğün zübde-i fazlına²⁰⁴³ yüz elli kişiyi içimizden nasıl bulup çıkaracağız?

Milyonlarca Türk arasından sızdırılmış altın kalpli bu yüz elli insanı bulamayacak kadar fakr-ı hamiyete mi uğradık? Bu yüz elli halaskârimızı arayalım. Her Türk'ün bugünkü vazifesi, işte bu yüz elli tam ayar fazilet, hamiyet incilerini bulmak için uğraşmaktır.

Şuna emin olunuz ki bu nadir ve kıymettar cevahiri “işte onlar bizim” reklamıyla mebusluğun ardından koşanlar içinde keşfe aramak pek acınacak saffettir.

Asıl incileri zamanın ahlaki tefessühlerinden²⁰⁴⁴ gizledikleri sedef mahfazalarında keşfetmek lazımdır. İşte muvaffak olamadığımız en zor bir iş...

Heybeliada

Hüseyin Rahmi

Edebiyatta Milliyet

Yakup Kadri Beyefendi'ye: Mazinin İstikbale İhtiramı ^{2045 2046}

Her milletin kendi ruhuyla beraber doğan hikâyeleri vardır. Nim vahşi²⁰⁴⁷ kabilelerde bile ananevi masallar, şarkılar, ninniler batından batına²⁰⁴⁸ miras kalır. Kavimlerin bir de böyle servet-i milliyeleri olur. Her milletin hasenatı, ahlaki ve adabı, hayat-ı umumiye²⁰⁴⁹ arasındaki seviyesi, seciyesi²⁰⁵⁰ bunlardan anlaşılır.

²⁰⁴² ehl-i servet: servet sahibi, zengin

²⁰⁴³ zübde-i fazl: en değerli, en seçkin

²⁰⁴⁴ tefessüh: çürüme, bozulma

²⁰⁴⁵ İleri gazetesi, 01 Ocak 1920, Sayı 712.

²⁰⁴⁶ mazinin istikbale ihtiramı: geçmişin geleceğe hürmeti

²⁰⁴⁷ nim vahşi: yarı vahşi

²⁰⁴⁸ batından batına: karından karına, nesilden nesile

²⁰⁴⁹ hayat-ı umumiye: umumi hayat

²⁰⁵⁰ seciye: huy, yaradılış

Çocuk iken küçük kafamızın bütün dikkat ve dikkatle dinlediğimiz hikâyelerin, o korkunç umacı, karakoncolos, gulyabani, çarşamba karısı, cadı, cin, peri masallarının körpe dimağlarımızın üzerine bıraktığı tesir -sonradan akıl ve muhakememizi ilm ü hikmetle ne kadar muhkem etseler²⁰⁵¹- tamamıyla nakabil-i izaledir²⁰⁵².

Bir Çerkez dadı kucağında büyümüşseniz saf ufukları, yüksek heybetli dağları, çağlayan nehirleri, dereleri, arasında dolaştırıldığınız Kafkasya'nın tatlı güneşini, serin havasını içerek ne güzel Abaze, Kabartay, Haniköy, Şabsih, İbîh hikâyeleri dinlemiş ve gece karanlıklarında Moskof baskınının gülleleri Çerkez köylerinin üstünde nasıl gümlediğini dadınız gözleri sulanarak anlatırken onunla beraber içinizi çeke çeke siz de ağlamışsınızdır.

Bir zenci dadının aguşunda²⁰⁵³ ısınmışsanız onun sizi kömür gibi siyah fakat pek şefkatli sıcak göğsüne bastırarak Hatt-ı İstiva²⁰⁵⁴ güneşinin alevleri altında yanan vahşi Afrika'nın müthiş hikâyeleri ile titretmiş olduğunu tahattur edersiniz²⁰⁵⁵.

Kapkara fakat ne kadar müşfik yürekli bir Feraset dadım vardı. O canavar dolu kızgın kıtanın korkulu hikâyelerini ondan dinlerdim. Kabile çocuklarıyla kasaba kenarında şen, masum oynarlarken insan hırsızlarının zavallı kara dadımı nasıl sallasirt edip çaldıklarını, boyunlarına zincirler vurarak esirciden esirciye nasıl sattıklarını, yürekleri paralayacak ne müşküllerle esir pazarına götürdüklerini, dedem Hacı Ahmet Efendi'ye mal oluncaya kadar neler çektiğini gözyaşlarıyla anlatır, beni de hüngür hüngür ağlatırdı. Hain, zalim insanlardan nefret hissini bana ilk telkin eden bu Feraset dadımdır. Zenci kadınları hâlâ büyük bir hürmetle severim. Bunlardan birini malul ve dilenirken görsem yüreğim sızlar.

On dört, on beş yaşında mektebe devam ederken yolumun üstünde bir tanesine rast gelirdim. Yarı belinden aşağısı tutmaz; yoluk,

²⁰⁵¹ muhkem etmek: sağlamlaştırmak

²⁰⁵² nakabil-i izale: giderilmesi mümkün olmayan, ortadan kaldırılamaz

²⁰⁵³ aguş: kucak

²⁰⁵⁴ hatt-ı istiva: ekvator

²⁰⁵⁵ tahattur etmek: anımsamak

mundar bir pösteği üzerinde dinlenir; hasta, sakat bir kedi gibi so-kağa atılmış; bikes²⁰⁵⁶, pek zavallı bir mahluk... Önünden geçerken bana pek tatlı gelen şivesiyle başlardı:

– Aha benim paşam... Aha benim güzel yavrum... Aha benim tontonum... Kuzum efendiciğim. Ayağının türabı²⁰⁵⁷ olayım... Geçme... Dadına on paracık ver...

Cebimdeki yarısını önüne boşaltır kaçırdım. Onu o hâlde görmeyi içim götürmezdi.

Sizi büyüten kadın Anadolulu ise memleketimize ait cin, şeytan, evliya, hortlak, sırtlan, ayı, kurt, tilki masalları dinlersiniz. Lalanız Arap, Arnavut, Laz mıdır? O milletlerin mahsusatına²⁰⁵⁸ ait şeyler bilirsiniz.

Evvelden Türk konaklarında ama o geniş, o ucu bucağı bulunmaz, bir kervansaray kadar büyük konaklarda bir dam altında ve hemen ayrı ayrı zihniyetlere münkasım²⁰⁵⁹ bir halk, bir âlem yaşardı. Hanımefendilerin dairelerinde millî hikâyeler okunur²⁰⁶⁰. Halayık²⁰⁶¹ odasında ağızdan masal, bilmece söylenir. Uşakların koğuşunda Battal Gaziler, Âşık Ömerler, destanlar dinlenir. Birkaç aşçı ve yamakları, kilerci, çubukçu, kahveci, gidiş ağası, karakulak ve daha türlü hizmetçiler...

O zaman öyle karyola filan hak getire, bu ağaların yatakları asker koğuşları gibi duvar diplerinde dürülü durur. Hepsinin yatağının başında ya bir cura ya da bir çığırtma asılıdır. Bazılarının raflarında Kelam-ı Kadimleri²⁰⁶² vardır.

²⁰⁵⁶ bikes: kimsesiz

²⁰⁵⁷ türap: toz, toprak

²⁰⁵⁸ mahsusat: gözle görülen, hisle anlaşılan şeyler

²⁰⁵⁹ münkasım: bölünen, taksim edilen

²⁰⁶⁰ “Çocukluğumda Ahmet Mithat Efendi’nin hikâyelerinden başka Monte Kristo, Lord Hop, Gece Yolcuları gibi mütercem romanlar da büyük bir rağbet ve merakla okunuyordu.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

²⁰⁶¹ halayık: cariye, hizmetçi

²⁰⁶² Kelam-ı Kadim: Kur’an

Divan efendiliği gibi paşanın ince hizmetlerini görmekle vazifedar olanların hususi odaları bulunabilir.

Bunların içinde en ziyade hoşuma gideni aşçıbaşısıdır. Yemeği verdikten sonra dinlenmek için koğuşa çıkar. Duvar önünde toplu duran yatağına yaslanır. Bacaklarını uzatır. Tamburasını kucağına alır. Yaz ve kış çıkarmadığı yün çoraplı ayaklarını tempoya göre sallayarak, onun yanık Bolu makamıyla bir kayabaşı²⁰⁶³, bir koşma okuyuşu vardır, bayılırım.

Güya millî birkaç operamız var ama onlarda ırkımızın bu hususi makamlarından sahneler göremedim. *Mürebbiye*'yi nazmen yazacak bir şair ile besteleyecek bir sanatkâr ister.

*

Avrupalılar Türk ruhumuzu tetkik için bizden millî hikâyeler arıyorlar. Bu suretle bazı haslet ve kusurlarımızı mihenge vuracaklara sorup emsal-i Osmaniye'mizi²⁰⁶⁴ Fransızcaya tercüme eden zat, mukaddime-i kitabında²⁰⁶⁵ “Fransız efkâr-ı umumiyesinde²⁰⁶⁶, Türkler aleyhine kökleşmiş batıl ve muannit²⁰⁶⁷ bir fikir vardır. Türkleri pek ağır tabiatlı, somurtkan bir millet sanırlar. Fransızcaya tercüme edilen Nasreddin Hoca letayifi²⁰⁶⁸, yalnız başına bu zannın aksini ispata kâfi değil midir? Mizah muhtelif kisvede fakat Paris'te olduğu kadar İstanbul'da da malum ve makbuldür.” diyor.

Paris'te tabiin²⁰⁶⁹ biri, dünyadaki mevcut milletlerin asr-ı hazıra²⁰⁷⁰ mensup muharrirlerinden en benamlarının²⁰⁷¹ kalemlerinden çıkma *Bin Yeni Masal veya Hikâye* unvanı altında bir külliyyat neşrine karar verir ve işe başlar. Rusya'ya, Macaristan'a, İspanya'ya

²⁰⁶³ kayabaşı: bir Anadolu ezgisi

²⁰⁶⁴ emsal-i Osmaniye: Osmanlı kıssaları, masalları

²⁰⁶⁵ mukaddime-i kitab: kitap ön sözü

²⁰⁶⁶ efkâr-ı umumiye: umumi fikirler

²⁰⁶⁷ muannit: inatçı

²⁰⁶⁸ letayif: latifeler, fıkralar

²⁰⁶⁹ tabi: yayımcı

²⁰⁷⁰ asr-ı hazır: içinde bulunulan asır

²⁰⁷¹ benam: ünlü

vesair ülkelere müracaat esnasında sıra bize, Türkiye’ye gelir. İstanbul’da Türk ananesine muvafık sırf millî bir hikâye yazdırtacak bir kalem sahibi bulamamış olduklarına hayret mi edersiniz, teessüf mü? Ah bu bizim için, eli kalem tutan hepimiz için ne kadar büyük bir züldür.

Nihayet Necdet Efendi namında bir zattan şartlarına muvafık “Tılsım” adlı bir hikâyecik alırlar.

Fransız tabinin “Tılsım” hikâyesinin başına yazdığı mukaddime, bizi ikaz edecek pek acı bir ders yerine geçeceğinden aynen tercüme ediyoruz:

“‘Tılsım’ isimli küçük hikâyesini tercüme ettiğimiz Necdet Efendi, 1862’de Sivas’ta, Anadolu’nun kalpgâhında doğmuştur. Çocukluğu, memleketinin icazkâr²⁰⁷² ananeleriyle perverde olmuş²⁰⁷³, saf ve imanlı halkın âdet, ahlak, seciye ve hatta efkâr-ı batılası²⁰⁷⁴ bile Necdet’in hakikaten Şarklı olan zihnine hoş ve muvafık gelmiştir.

Bu itikadat-ı ibtidaiye²⁰⁷⁵ hıttasında²⁰⁷⁶ Necdet, bir müdekkik-i sahih u tamm²⁰⁷⁷ olarak anane ve hikâye huşelerini²⁰⁷⁸ avuç avuç toplamış ve yeni mekteb-i edebî²⁰⁷⁹ içinde Şark’ın, Türkiye’nin âşığı ve sadığı bir muharrir kalmıştır.

Türkiye âlem-i tahririnde²⁰⁸⁰ Necdet’ten meşhurları var ise de bunlar Avrupa’nın dekadın ve sembolistleri arkasından topallayarak gitmekte ve hemen aynı aynına onları taklide yeltenmektedirler.

²⁰⁷² icazkâr: kerametli, olağanüstülük içeren

²⁰⁷³ perverde olmak: beslenmek

²⁰⁷⁴ efkâr-ı batıla: batıl inanışlar

²⁰⁷⁵ itikadat-ı ibtidaiye: ilkel inanışlar

²⁰⁷⁶ hıtta: diyar

²⁰⁷⁷ müdekkik-i sahih u tamm: kusursuzca ve dikkatle araştıran kimse

²⁰⁷⁸ huşe: salkım

²⁰⁷⁹ mekteb-i edebî: edebî okul

²⁰⁸⁰ âlem-i tahrir: yazı âlemi

Necdet ise dostları Anadolu köylülerinin sürurlarını²⁰⁸¹, kederlerini yani bütün hayatlarını sadakatle kayd u zabta uğraşmaktadır.

Çevik ve dinç üslubunda bazen tercüme ile edâsı nâ-kabul in-celikler, güzellikler vardır.

Abdülhamit'in sukutuna kadar, Anadolu'nun ücra kasabaların-da üzerine enzar-ı dikkat²⁰⁸² celbeden müçtenip²⁰⁸³ bir inziva ha-yatı geçirmiştir. Mamafih bütün bu ihtirazlarına rağmen eserleri-nin samimiyeti ve lezzeti hasebiyle halkın rağbetini celbettiğinden hükûmetin tarassudu²⁰⁸⁴ altına alınmıştır.

Birçok sansür nizalarından, belalarından sonra neşredebildiği eserlerinin başlıcaları şunlardır: *Kızılırmak Ananeleri* (Şiir), *Menba Sesi* (Şiir), *Divan-ı Necdet*, *Çardak Salkımları* (Hikâye) ve diğer cazip sevimli, meraklı, saf, hazin küçük hikâyeleri vardır. *Büyük Mağarada* unvanlı romanı meşhurdur.”

*

Şöhretini Frenklerden öğrendiğimiz bu *Kızılırmak Ananeleri* nâzımı, Sivaslı şair Necdet kimdir? Abdülhamit devrinde o büyük istidat ve iktidar mervisini ketm mecburiyetiyle münzevi yaşayan bu vatandaşımızın şimdi meydana çıkarak şiir ve erkânından bizi müstefit etmesine ne mâni vardır?

“Tılsım” hikâyesi çocukluğumuzda çok dinlediğimiz masallardan biridir. Bunun şeref-i icadı²⁰⁸⁵, şair Necdet’ten ziyade anaları-mıza ait olsa gerektir. “Tılsım”ı zatına mal eden ve yaşı altmışa yaklaşan Necdet Efendi’nin bir güzide eseri bunca senedir vilayet hududunu aşarak niçin şehrimizin kitapçı piyasasına gelemiyor? Buna hem hicap²⁰⁸⁶ hem teessüf olunur. Hanya Efendi’nin kemal-i

²⁰⁸¹ sürur: sevinç

²⁰⁸² enzar-ı dikkat: dikkat bakışları

²⁰⁸³ müçtenip: uzak duran, çekinen, bir şeye karışmayan

²⁰⁸⁴ tarassut: gözetleme

²⁰⁸⁵ şeref-i icat: iftihar veren icat

²⁰⁸⁶ hicap: utanma

sıdk ve hulusta²⁰⁸⁷ zapt edilen edebî hazine-i kuyudu²⁰⁸⁸ nerede? *Mağarada* unvanlı pek meşhur romanını da Türk memleketinde henüz işiten, gören yoktur.²⁰⁸⁹

*

Cihan enzarına çıkacak bu hikâye külliyyatında, deha-yı milliye-mizi mümessil, payitahttan bir mahsul-i edebî²⁰⁹⁰ bir ürün bulunamamış olması, pek şaşılacak ve çok düşünülecek bir keyfiyettir. Bunun muhtelif sebepleri olabilir. Fakat bir de meseleye azıcık insafla bakalım: Her milletten halis birer vesika-yı edebiye²⁰⁹¹ isteyen külliyyat sahibinin İstanbul’u bırakıp da ta Anadolu’nun bî-harâset²⁰⁹² bağrında nam u şöreti, doğduğu vilayetin sınırlarını aşamamış bir Sivas şairi, bir “Tılsım” muharriri bulması, bize garip görüldüğü mertebede yolsuz, haksız bir müracaat mıdır? İnsaf edersek değildir sanırım. Çünkü biz de burada o kadar taklide daldık, o derece mukallit olduk ki “Sen, Paul Borges’in Şark’ta bir timsalisin; öteki de romansiye Mösyö Filan’ın aynıdır.” komplimanlarıyla birbirimize şeref bahşediyorduk. Çünkü biz, kendi kendimize tercümeyle çalıştığımız bu nispet, bu müşabehet²⁰⁹³ haricinde bizatihi hiçbir şey değildik. Çünkü bizim hüviyet-i edebiyemiz²⁰⁹⁴ bu taklitçilik hastalığıyla boğuluyor, doğmuyor, ıskata uğruyordu²⁰⁹⁵.

Eski Edebiyat-ı Cedide mümessillerinden en büyük biraderimizin samimiyetinden şüphe etmeyecekleri emniyetiyle aflarına güvenerek söylüyorum ki romanlarındaki bütün ruhlarımızı, hislerimizi, istidatlarımızı, zevklerimizi ve hatta anelerimizi Avrupa kalıpları

²⁰⁸⁷ kemal-i sıdk u hulusta: tam bir temizlikle

²⁰⁸⁸ hazine-i kuyud: kayıtlarının hazinesi

²⁰⁸⁹ “*Bu cehil şahsıma münhasır ise hakikati bilenlerden tenvirimi rica ederim.*” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

²⁰⁹⁰ mahsul-i edebî: edebî ürün

²⁰⁹¹ vesika-yı edebiye: edebiyat vesikası

²⁰⁹² bî-harâset: çorak

²⁰⁹³ müşabehet: benzeyiş

²⁰⁹⁴ hüviyet-i edebiye: edebî kimlik

²⁰⁹⁵ ıskata uğramak: yok olmak, varlığı ortadan kalkmak

üzerine isaga ettikten²⁰⁹⁶ sonra adlara varıncaya kadar hemen rengi rengine, çeşidi çeşidine, Frenk malı kullanmaya ne lüzum vardı? Unvanca *Mavi ve Siyah*, Stendhal'ın *Kırmızı ve Siyah*'ından alınma değil midir? O canım romana böyle iki renk Frenk boyası vurmaktaki letayif ve faydaya bir türlü ruhum ısınamadı gitti...

Hüseyin Rahmi

Heybeliada

Tenkit²⁰⁹⁷

Bizde namı olup aslı bulunmayan bir şeydir. Tümen tümen üstatlarımız, üdebamız²⁰⁹⁸, şuaramız²⁰⁹⁹, siyasi, fennî makalecilerimiz, hatiplerimiz, hikâyecilerimiz vardır. Sahib-i ihtisas²¹⁰⁰, ciddî, muktedir, hayırhah, tenkidin ruhuna vâkıf, garazdan, ivazdan²¹⁰¹ salim²¹⁰² bir münekkit²¹⁰³ ne mazide ne hâlde vücuduyla bizi tenvir etmedi²¹⁰⁴.

Ara sıra bazı gazeteler, mecmualar bu nam altında sütunlar, sayfalar açarlar. Ekseriya zıppçıktının biri böyle bir kumaşa bürünerek ortada umacı gibi boy gösterir. Atar tutar, yakar yıkar. Ne selefi bırakır ne halefi... Hülagûvari²¹⁰⁵ defolur gider. Bir müddet mülk-i edebîde²¹⁰⁶ sahipkıranlığa²¹⁰⁷ yeltenen bu azgın münekkidin bir daha nam u nişanesini işitmezsiniz. Galiba gider laşelerini²¹⁰⁸ saklayan bazı hayvanlar gibi, bir tarafta ebediyen kalemini dinlen-

²⁰⁹⁶ isaga etmek: kalıba dökmek

²⁰⁹⁷ *İkdam* gazetesi, 16 Mart 1920, Sayı 8294.

²⁰⁹⁸ üdeba: edipler, edebiyatçıları

²⁰⁹⁹ şuara: şairler

²¹⁰⁰ sahib-i ihtisas: uzman

²¹⁰¹ ivaz: karşılık

²¹⁰² salim: uzak

²¹⁰³ münekkit: eleştirmen

²¹⁰⁴ tenvir etmek: aydınlatmak

²¹⁰⁵ Hülagûvari: Hülagû gibi

²¹⁰⁶ mülk-i edebî: edebiyat sahası

²¹⁰⁷ sahipkıranlık: üstünlük sağlama, hâkimiyet kurma

²¹⁰⁸ laşe: leş

dirir. Öyleleri vardır ki, Allah en günahkârlarımızı bunların dillerine düşürmekten, kalemlerinin şerlerinden korusun.

Bu cüretkârlar, kurt gibidir. Biri öldü mü derhâl arkasından bir sürü peyda olur. Üdeba size galebe edemeyeceklerini anlayınca derhâl meseleyi değiştirirler. Aleyhinizde taassubu, efkâr-ı umumiyeyi ayaklandırmaya vesileler icat ederler. İş; tenkit hatta ahlak, insanlık zıvanasından çıkar. İki tarafın kalemlerinden çirkâblar²¹⁰⁹ akar. Sermayece ilm ü irfandaki züğürtlüğümüzün foyası derhâl sırtıdır. Edebin bütün bütün hilafı cihetinden, Sulukule vadisinden temin-i aliye²¹¹⁰ uğraşırız. İşte o zaman söyleyecek renk renk, iğrenç sözler, yalanlar buluruz. Bir iki gazeteye gün doğar. Okuyuculara eğlence çıkar. Bu bizde âdeta koç, horoz dövüşü, pehlivan güreşi gibi halka heyecanlar veren bir temadır.

Bunların bazıları veba, kolera, tifüs gibi periyodiktir. Zaman zaman edebiyat kârizinden²¹¹¹ başlarını çıkarırlar. Dillerinin, kalemlerinin fezahatlerini²¹¹², kirlerini ortaya saçıp yine çekilirler. Bu yadigârların başka kârları yoktur. Âleme edep dersi vereceklerine, bir eserin nasıl yazılıp çizileceğini tanımlayacaklarına ortaya iki düzgün numune koysalar ya... Hayır... Bunların birkaç güdük makaleden başka mevcudiyet-i tahririyeleri²¹¹³ yoktur. Bunlar, Meşrutiyet'ten sonra boşanmışlar, etrafa salıyorlardı... Yerliden, ecnebiden kalemlerinin kara cehlini sıçratmadık yüksek sima-i sanat²¹¹⁴ bırakmadılar. Bu kuduzluklarına aldırın olmadı. Sonra birbirini ısırarak dağıldılar. Şimdi pusuda mıdırılar? Nerededirler bilemem? Birkaç senedir avavalerini²¹¹⁵ çınlatacak tanindar²¹¹⁶, müsait bir kubbe bulamadılar.

²¹⁰⁹ çirkâb: pis su

²¹¹⁰ temin-i aliye: yücelik elde etme

²¹¹¹ kâriz: yer altı lağımı

²¹¹² fezahat: rezillik, edepsizlik

²¹¹³ mevcudiyet-i tahririye: yazılı varlık, sahip olunan yazılı bir eser

²¹¹⁴ sima-i sanat: sanat siması

²¹¹⁵ avave: havlama

²¹¹⁶ tanindar: çılgılık atan

Eskiden beri bizde “tenkit”, garip bir tecelli içinde bunalıp kalmıştır. İdrak ettiğim ilk tenkit devri Muallim Naci zamanına aittir. Merhum, intikat sahifesine diz çökerek kurulduğu gazetede hakikaten bir mektep hocası vazifesi ifa ederdi. Efkâr-ı muallimanesine²¹¹⁷ eser arz etmek cesaretinde bulunan ufak tefekleri âdeta haşlardı. Bazı müstehzi tabirarla donatırdı. Mesela:

“Falan کافیeli şiirin nâzımı Asım Efendi bir nevhevese²¹¹⁸ benziyor. Üçüncü mısradaki ‘naz’ın meddi çekilir belalardan değil... İki beyitte dört zihaf sıkıştırmanın büyük bir maharet-i şairane²¹¹⁹ olduğunu redde kimin kal u kalemi cesaret edebilir? A çocuk, ömründe *Tuhfe-i Vehbi* de mi okumadın? Vezinleriniz total deve çanı gibi ikide bir aksıyor. Galiba çok hu goygoycu²¹²⁰ ilahisi dinlemişsiniz. Çünkü diğer suretle bu kadar imale cemmi kimseye müyesser olamaz²¹²¹.” gibi istihzalı tecahüller²¹²². Bazen cümlelerin arkasında gizli falaka, değnek ihsas eden daha sert hocalıklar... Nadiren afe-rinler, tahsinler²¹²³... O zaman Muallim Naci’den ufak bir takdire nailiyet, Maarif Nezaretinden büyük bir berat-ı ehliyet²¹²⁴ almaktan daha mühimdi.

Tercüman-ı Hakikat Matbaasında Muallim’i görürdüm. Kayın-baba, damat çok sevişirlerdi. Muhabbet-i sıhriyetleri²¹²⁵ evvela çok parlaktı. Sonra birdenbire hava değişti. Bir sinirli gününde Ahmet Mithat Efendi, “Bir Mülahaza-yı Edebiye” makale-i meşhuresiyle²¹²⁶ Muallim’i ve onu taparcasına sevenleri matbaasından süpürttü. Bu fırtına esnasında, Efendi’nin yeğeni Mustafa Refik’le iki çocuk biz, muharrir odasında titreştik. Mithat Efendi’nin öfkesi müthiş

²¹¹⁷ efkâr-ı muallimane: öğretmenlik fikirleri

²¹¹⁸ nev-heves: bir işe yeni olarak ve büyük bir hevesle başlayan

²¹¹⁹ maharet-i şairane: şairce ustalık

²¹²⁰ hu goygoycu: kapı kapı dolaşp ilahiler okuyarak dilenen kimse

²¹²¹ müyesser olmak: nasip olmak

²¹²² tecahül: bilmezlikten gelme

²¹²³ tahsin: beğenmek ve alkışlamak

²¹²⁴ berat-ı ehliyet: yeterli rütbesi

²¹²⁵ muhabbet-i sıhriyet: evlenmek suretiyle meydana gelen akrabalık sevgisi

²¹²⁶ makale-i meşhure: meşhur makalesi

olurdu. Mehmet Efendi isminde şaşica gözlü bir sermürettip²¹²⁷ vardı. Hassas bir delikanlıydı. Bir gün Efendi'nin fena bir tekdirene²¹²⁸ uğratarak yanından çıktı. Zavallının beti benzi uçmuş, eli ayağı titriyor ve korkudan üst dudağı çatlamıştı.

Tası tarağı topladı. Matbaadan kaçarken sordum:

– Nereye?

– Bugün tekdire uğrar iken öldüm de dirildim. İkinci defa böyle bir saparta yersem Efendi'nin karşısından sağ çıkamayacağıma eminim. Allahaismarladık...

Zavallı Mehmet galiba sonra veremden vefat etti. Efendi, şifahi cihetlerinde de hiddetlenir, şiddetlenirdi. Bayramlarda matbaa heyeti, biz, Akbaba'daki çiftliğe gider, birkaç gece kalır, yer içer, eğlenirdik. Merhum üç dört kadeh parlattıktan sonra, iddialı büyük bir bahis tuttururdu. Şeyh Vasfı, Matbaa-ı Amire Ruznamecisi Hasan Efendi sair ve vesairleri biz hep karşısında “Aman Efendim, evet Efendim, keramet buyurdunuz” gibi hayret verici tasdiklerle kavuk sallardık. İkimizden yalnız (o zaman pek genç bir muharrir olan) şimdiki *İkdam* sahibi Ahmet Cevdet Bey, bu dalkavukluğa iştirak etmez, içtihadı her neyse bilatağyır²¹²⁹ onu söyler ve ekseriyet fikren Efendi'yle iki zıt kutupta gezindiklerinden, merhumu kızdırır ve küplere bindirirdi. Hasan Efendi tuhaf bir Çerkez'di. Usulcacık yanımıza gelir. Cevdet Bey için:

– Aman bu çocuk... Ne inatçıdır. Hiçbir meselede Efendi'ye karşı bir kere de “evet” dediğini iştmedim. Adamcağızı kızdırıyor. Onun pek sağı solu yoktur. Bir akşam bizi hışmına uğratıp alayımızı birden kapı dışarıya attıracak, latifesiyle hepimizi güldürürdü.

Naci, *Tercüman*'dan ayrıldıktan sonra başka gazeteye gitti. Fakat “Bir muharrir için ceride tebdili, kâğıt değiştirmek kabîlinden-dir.” dedi. Kayınpederine karşı olan minnetini, hürmetini bozmadı.

²¹²⁷ mürettip: matbaada harfleri ve yazıyı yerine dizen

²¹²⁸ tekdir: azar

²¹²⁹ bilatağyır: değiştirmeksizin

Tercüman-ı Hakikat'taki hoş günlerinde kayınpeder ve damat şakalaşırlardı. Muallim merhum, küçük küçük kâğıtları iri iri yazılarla doldururdu. Fakat bu tesvidatın²¹³⁰ on beşinden yarım sütun yazı çıkmazdı. Kayınpeder ise bilakis kâğıtların üzerine sinek bacağı gibi gayet sık, ufacık ufacık çizgiler, noktalar döker, yazıdan ziyade küçültülmüş ince, hiyeroglif benzer, okunmaz bir şeyler kararlardı. Lakin en küçük kâğıdı, iki sütun tutardı. Kayınpeder, damadın önünde on beş yirmi kâğıt yazı birikmiş olduğunu görünce:

– Aferin Naci... Yine bugün gazeteyi doldurdun gitti...

latifesinden kendini alamaz fakat şair damat bu alaya:

– Efendimizin bereket-i kalemiye ve irfanından²¹³¹, gazetede benim gibi acezenin satırlarına yer kalsa...

mukabelesiyle kıs kıs gülerdi. Naci pek kaideperestti. Hiç kimsenin ufak bir hata ve zühulünü²¹³² affetmezdi. Bir saatte dört sütunu haklayıveren kayınpederinin her gün birçok haşiv²¹³³ ve rabitasızlıklarını görür, ses çıkaramazdı.

Şairin metin, pürüzsüz, her kelimesi tartılmış, her raptı sağlam nesrinde kaideye fazla riayet merakından fazlaca hocalık kokardı... Bazı güzel manzumeleri gibi iştihar etmiş mensur parçalarını bilmiyorum. Pek düzgün şeyler yavan oluyor. Eskimiş kaide bağları içinde silkinen, şahlanan, sağından solundan biraz savlet²¹³⁴, hürriyet arayan, istidatlı, tatlı, yaramaz kalemleri severim.

Bizde kimin kimden çıkaracak bir öcü varsa hemen tenkit zemininde enine boyuna döşenir. Dünyada leh ve aleyhinde fikredilemeyecek hiçbir şey yoktur.

Tenkinin bugün Avrupa'da Remi Dogormon, René Demogue ve bu ayarda sair mütehasısların kalemlerinde tekmi eden fennî şekli pek makbuldür. Ve buna çok muhtacız. Fakat aslında ne mer-

²¹³⁰ tesvidat: müsveddeler

²¹³¹ bereket-i kalemiye ve irfan: kalem ve bilgi bereketi

²¹³² zühul: dalgınlıkla yapılan yanlışlık

²¹³³ haşiv: yazıda gereksiz yere kullanılan fazla ve doldurma söz

²¹³⁴ savlet: saldırma

tebe kıymetsiz olursa olsun, onun bunun eserlerini bir küfe çürük domatese benzetmek, muharriri türlü cehalet ve belahetle²¹³⁵ itham ve teşhire uğraşmak, tenkit değil, fazl u edebe sığamayacak bir ah-laksızlıktır.

Zaten kıymet-i edebiyeden mahrum bir eseri tenkit icap eder mi? Bir eseri tenkide kalkmak, onun değerini itiraf ve tasdik etmektir. Nasıl olur ki intikadına el uzatmakla bazı meziyetleri tasdik edilen bir eserin iler tutar yeri bırakılmayacak bir şiddetle aleyhi-ne yürünür. Sırf kıymetsiz bir eserin boşluğunu ispata uğraşmakta yani malumu ilamda bir tenkit mahareti tasvir olunabilir mi? Remi Dogormon, Jul Lumter'in Jorjone aleyhindeki taşkınlığını hoş görmüyor. Tenkit, cahil ellerde bir alet-i garaz u şerr olunca pek muzır bir gayeye yol açar. Çünkü gerek cehalet ve gerek haset-i seniye-siyle²¹³⁶, iyi şeye "fena" demek, fena şeye "iyi" demekten daha güz-nahtır.

Bir münekkit, ekseriya bir eser-i edebiyenin ince istihzalara elverişli kusurlarını işaretteki maharetiyle kalemine şöhet temin edebilir. İşte bu cihet bizde pek suistimale uğruyor. Münekkit, sırf esere atacak iftira aramakla yoruluyor. Zaten biz iki münteha²¹³⁷ dolaşırız. Ya bir dostun değersiz eserini yedi kat göklere çıkarırız yahut hoşlanmadığımız, daha doğrusu haset ettiğimiz birinin zade-i irfanını esfel-i safiline²¹³⁸ indiririz. Başkasını teşhilden kendimize bir ilim payesi çıkarırız. Cidden hakikat ve sanat namına yorulmak isteyenlerimiz yoktur.

Bazı istidatlı gençlerimizin ilk muvaffakiyet lemaları²¹³⁹ görünen teliflerine, şiirlerine tecavüz ederler. Buna meyus değil, memnun olunmalıdır. Ortada güzel bir şey gözükünce derhâl hasetlerin hasetleri gıdıklanır, çekemezler. Birkaç tükürük fırlatmadan sinirleri rahat edemez.

²¹³⁵ belahet: ahmaklık, düşüncesizlik

²¹³⁶ haset-i seniye: yüksek çekemezlilik

²¹³⁷ münteha: nihayet, son uç

²¹³⁸ esfel-i safilin: aşağıların en aşağısı

²¹³⁹ lema: parıltı

Hem bizde zevk ü marifet-i edebiyenin eski, mutavassıt, yeni namlarıyla üç zümre ve bunların aralarında birbirinden az çok ayrılan çeşitleri vardır. Aynı eser, hepsinin zevkini birden okşayamaz. En evvel merhale gençlerindir. Geride olanları dinleyemezler. Bekleyemezler. Onların yorgun ve hemen ümitsiz yaşlılardan çok iyi seçen gözleri, terfi ufuklarının vaatli nurlarıyla münevverdir.

Türk dehasının müstakbel meşaleleri gençlerimize tavsiyem budur. Bu taşlı, dikenli yola istihkâm alayı gibi kazma kürekle çıkınız. İlerlemenize mâni olmayan köhne eserleri sadm-e²¹⁴⁰ uğraşmayınız. Bu ilahi seferinizden birkaç adım kaybetmeniz büyük ziyadır. Önünüze yolunuzu kesen bir kütük çıkarsa bütün kuvvetiniz ile onu baltalayınız...

Hüseyin Rahmi

Heybeliada

Tenkit Kavgaları²¹⁴¹

Çok methedilen şeyleri sevmem. Çünkü bu senalardan yüzde birinin hakkıyla mahalline masruf²¹⁴² olmadığını bilirim. Medih, saf dilleri iğfal için çok defa değersiz hatta fena ve muzır şeyler hakkında yapılır. Göklere çıkarılan bayağı eserler, sürüm için yağlandırılan ballandırılan adi, çürük mallar, hiçbir kelimesi zerre kadar hakikate temas etmeyen o mübalağalı gülünç reklamlar hep bu kabildendir. Hep bunlar saffet-i enama²¹⁴³ karşı kurulmuş tuzaklardır. Bu şarlatanların daima mazuru olan saf kimseler, bal diye zamka tutulan sinekler gibi bu ökselere avlanırlar dururlar.

Çok methedilen şeyleri daima şüphe ile karşılamak ihtiyatını elden bırakmamalıdır. Çünkü cidden iyiyi sena, doğruyu kabul hassası insanlarda en az nema bulan bir fazilettir. Bir şey ki çok methediliyor, bunda has niyetten ziyade bir kasıt, bir guguk, affe-

²¹⁴⁰ sadm: kovma; sadm-e uğraşmak: kovmaya, defetmeye çalışmak

²¹⁴¹ *İkdam* gazetesi, 09 Ağustos 1920, Sayı 8426.

²¹⁴² masruf: sarf edilmiş

²¹⁴³ saffet-i enam: halkın saflığı

dersiniz, bir kazık olduğunu düşününüz. Bitarafane²¹⁴⁴ takdirkârlık terakkinin, sanatın, adaletin ruhudur. Bu ruhla canlanan milletler, beka bulur. Fakat hemen her yerde has takdirin önünü kapayan bir haset duvarı vardır. Hemen bilaistisna²¹⁴⁵ hiçbir kimse edeceği medihten, kendine bir hisse-i menfaat²¹⁴⁶ çıkarmaksızın mukadder olamaz. Her iyi eser, takdirkârları neşelendirmekten ziyade, hasutların yüreklerini yakar. Oradan buradan eseri ve müessiri öldürmek için kıyasıya hücumlar olur. O zaman her birimiz hakkı müdafaa için söyleyeceğimiz hakikatlerin evvel emirde kendi menfaatimize derece-i tevafuk u tesirini²¹⁴⁷ düşünerek susarız. Daima bu mulim muvazenenin endişesiyle, vicdanlarımızdan hak ve muavenet isteyen feci münakaşalar, sahneler karşısında seyirci kalırız.

Edebî münakaşalarda eseri ve müessiri öldürmek modası, birkaç sene evvel bizde icat edilmiş vahşi bir usuldür. Bunu bizden başka hiçbir milletin düstur-ı tenkidinde²¹⁴⁸ göremezsiniz.

Edebiyatçılar bizde gençler, mutavassıtlar ve geçkinler itibarıyla tabur taburdur. Her tabur ötekiler için daima silahlarını dolu bulundurur. Hepimiz bu muharebe ve siyaset-i edebiyenin gönüllülerindeniz... Ve her tabur öbürlerini batırmayı, kendi yârânını göklere çıkarmayı vazife bilir. Binaenaleyh²¹⁴⁹, her kesim için kendilerinden olan bayağı eserleri methetmek mecburiyeti vardır. Eskiden beri bu gayretle etrafında gürültü edilen ne kadar değersiz eserler, milletin eyvan-ı iftiharına²¹⁵⁰ asılmış ve yaşamak meziyetiyle doğanlar hakkında bir şey söylenmemiş ve söylenmemişse de tan u tahkir için söylenmiştir. Binaenaleyh, meydana sekiz on pophophçunun reklam naralarıyla çıkan herhangi bir eserin değerinden

²¹⁴⁴ bitarafane: tarafsızlık

²¹⁴⁵ bilaistisna: istisnasız

²¹⁴⁶ hisse-i menfaat: kâr payı

²¹⁴⁷ derece-i tevafuk u tesir: uygunluk ve etki derecesi

²¹⁴⁸ düstur-ı tenkid: eleştiri kaidesi

²¹⁴⁹ binaenaleyh: bundan dolayı, dolayısıyla

²¹⁵⁰ eyvan-ı iftihar: övünç köşkü

şüpheye hakkımız olduğu kadar, şiddetle zemmedilenlerde de bu husumetleri câlib²¹⁵¹ kıymetler aramalıyız.

Münekkidin tettebbuu²¹⁵² geniş, ifadesi dürüst, vicdanı metin olmalıdır. Tenkit usulümüzü senelerden beri gömülmüş olduğu hakaret, tezyif²¹⁵³, tezlil²¹⁵⁴ bataklığından çıkararak, ahz-ı nâra²¹⁵⁵ vasıtalık zilletinden kurtarmalıyız. Hiçbir değeri görülmeyen hakir eserleri tenkitten ne şeref aranabilir? Fena eserler hakkında sükût en büyük tenkittir.

Tenkit, Fransa’da bugünkü ince, ilmî, fennî mecrasını buluncaya kadar ne çok kavgalara, düellolara hatta suikastlara sebep olmuş ve ne kadar büyük edipleri küçük sözler söylemek hafifliğine düşürmüştür. Balzac, eserlerini insafsızca hırpalamış olan meşhur münekkit Sainte Bévue’a, şeşi beş gören cahil manasına “Sainte Bévue” demekten kalemini alamamış. Realistlerin hücumlarından bizar kalan Victor Hugo, o şair-i dâhi, yaşına, nezahetine yaraşmaz kirli bir tabirle, eserlerinde sanatına pek hurda tafsilat sokan Zola-lara:

– Hey Mösyö, köpek duvar kenarına bir hürmetsizlik etti. Tasvirinizi onunla tezyin etmeyi unuttuğunuz...

demekle teşeffiden²¹⁵⁶ kalemini kurtaramamış...

Bir acı tenkit meselesinden dolayı *Glob* gazetesi sahibi Dubova ile Sainte Bévue arasında geçen düello meşhurdur. O gün pek sağanaklı yağmur yağıyormuş. Sainte Bévue düello meydanına bir elinde tabanca, ötekinde şemsiye ile çıkmış. Düello kaidesine muhalefeti cihetle elinden şemsiyeyi bırakması ihtar olunması²¹⁵⁷ üzere münekkid-i şehir²¹⁵⁸ şu cevabı vermiş:

²¹⁵¹ câlib: celbeden, üzerine çeken

²¹⁵² tettebbu: araştırıp tetkik etme; derinliğine inceleyip tanıma

²¹⁵³ tezyif: alaya alma

²¹⁵⁴ tezlil: birisini tahkir etme, aşağılama

²¹⁵⁵ ahz-ı nâr: ateş tutma

²¹⁵⁶ teşeffi: rahatlama

²¹⁵⁷ ihtar olunmak: hatırlatılmak, uyarılmak

²¹⁵⁸ münekkid-i şehir: ünlü eleştirmen

– Asla... Asla... Ölmeye razıyım... Nezleye tutulmak istemem.

Hikâyenüvis²¹⁵⁹ Alphonse Karr'ın biaman tenkitlerinden münfailen pek ziyade teheyyüçlere²¹⁶⁰ düşen Madam Louise Colet namında bir şaire, münekkidin dünyadan vücudunu kaldırmak azmiyle bir akşam iki kürek kemiğinin ortasına koca bir mutfak bıçağı daldırmak istemişse de romancı daha seri davranıp hemen elini kavrayarak kazayı atlatmış ve üzerine şu:

*Donné
par Mme Louise Colet
a M. Alphonse Karr
dans le dos*

etiketini yazarak bıçağı hanesinde teşhir etmiştir.

Münekkitletler yalnız lafzi, keskin, zehirli istihzalara, tasannulara değil, böyle en medhuş fiilî tecavüzlere de maruz kalırlar.

On ikinci asırda, Fransa'da münekkitletler bir âlâ sopa çekermiş. Böyle bir terhip²¹⁶¹ devresi resmen bize de gelse kimlerin falakaya yatırılacağını ben bilirim.

Yaramaz ediplerimizden her birinin kaçır değneğe tahammül edebilecekleri kifayet-i sıhhiyesinin bilmuayene²¹⁶² tespitini de fenn-i tıbb²¹⁶³ intisapları hasebiyle Cenap Şehabeddin Bey üstadımıza havale ederdim.

(Yusuf Ziya Bey azizim, tabanlarınıza keçe bağlayınız.)

Bizim tarih-i edebiyat u tenkidimiz Fransızlarınkı kadar gülünç ve acıklı vakalarla zengin değildir. Yalnız kitab-ı şununuz²¹⁶⁴, otuz sene evvel iki büyük edibimiz arasında Bab-ı Âli caddesinde baston bastona, tokat tokata vuku bulmuş alaturka bir düello kaydeder. Andelib, Nuri Şeyda, Vecihi zamanında birahanelerde, bu tüt-sülü kafalar arasında karamboller eksik değildi. Fakat sansür, jurnal,

²¹⁵⁹ hikâyenüvis: hikâye yazarı

²¹⁶⁰ teheyyüç: heyecanlanma, coşma

²¹⁶¹ terhip: korkutma

²¹⁶² bilmuayene: muayene edilerek

²¹⁶³ fenn-i tıbb: tıp ilmi

²¹⁶⁴ kitab-ı şunun: havadis kitabı

bab-ı zabtiye²¹⁶⁵ korkusu bu edebî cilvelerin alevlenmesine meydan vermezdi. İlhamlarını kadeh diplerinde arayan bu ediplerin, şairlerin ellerinden ne çekerse İştayn Baruh birahanesi patronu İspiro çekerdi. Hep garsonlar Andelib'e içki vermemek için tembihliyidiler. Lakin o nağmekâr kuş, başka meyhanelerde öter öter, bir taze gül karşısında son demlerini çekmek için yine Ay İştayn Baruh'a düşer. Fakat her koltuğunda birer garson büyük bir debdebe ile kapı dışarı teşyi olunurdu²¹⁶⁶.

Bizde tenkit, hicivden doğmuştur. Hâlâ o huşunet, o tezyif-kârlık, o ısırganlığını muhafaza eder. Bizde tenkit demek, eseri ve muharririni mat ve maskara etmektir. Bu tahripkâr kalemlerin suikastları arasında sanat barınamaz. Bunda muhitin de tesiri vardır. İnce, sırf ilmî, fennî, tahlilî, derin, müfit bir tenkidin bizde karileri pek azdır. Fakat iki taraf Sulukule çingarı gibi tecavüz bayraklarını açar, kalemlerini zurnalaştırırlarsa sövüşmeyi dinlemek için etraftan koşan koşanadır. Bu maraza o kadar müptelayız ki en nezih kalemler bile, ömr-i edebiyelerinde birkaç defacık olsun biedep mütecevizlerine karşı iğrenerek gayzlarını tükürmek kabalığından kurtulamamışlardır. Çünkü bizde edeple edepsizliğin arası lafzen pek yakındır. Birinden ötekine hemen geçilebilir. Tenkit eden ile olunan, her memlekette birbirine mevlit okumazlar. Fakat çok defa nezahet, zarafet dairesinde sitemleşirler.

Sanihalarını sıkacak kadar *prosodie*²¹⁶⁷ kavaidine meclup olan parnasyenler ile serbest nazım taraftarı sembolistler arasında parlayan tartışmada aruzcu Sully Prudhomme'un:

– Nazmınız mümkün değil inşada gelmiyor. Okuyanın nefesi yetişmiyor.

mealindeki itirazına sembolistler:

– Ne yapalım. Sizin nefesiniz kısa...

cevabını vermişler.

²¹⁶⁵ bab-ı zabtiye: karakol kapısı

²¹⁶⁶ teşyi olunmak: uğurlanmak

²¹⁶⁷ “*Frenk aruzu*” (Hüseyin Rahmi'nin notu)

Bir gün Akademide François Coppee:

– Fransız eşarı üzerine sisli soğuk bir hava çöküyor...

şikâyetinde bulunmuş. Ertesi günü serbest nazımcı birkaç sembolist, François Coppee'nin ikametgâhına bir küçük paket bırakmışlar. Şair bunu açınca meydana yünden mamul bir boyun sargısı çıkmış...

Hüseyin Rahmi

Heybeliada

Züppe²¹⁶⁸

Bu da hoppadan azman olsa gerek... Onun daha hafifi, daha zirzopu, daha cahili, daha gülüncü... Aman ya Rabbi insanlar hilkat, âdet, ahlak, mizaç ve terbiyece ne kadar sınıflara münkasım²¹⁶⁹... Aynı toprak üzerinde yetişip aynı iklimin havasını teneffüs ederek yaşadığımız hâlde ne kadar nevlere ayrılıyoruz... Bir bahçede baldıran da yetişir, gül de... Yapışkan otu da menekşe de...

Memleketimizin kuvve-i inbatıyesi²¹⁷⁰ ne bir Edison veriyor, ne bir Bismarck ne bir Shakespeare ne bir Pasteur ne bir Balzac... Fakat birçok Baba Tahirlerin üremesine, zorbaların türemesine o kadar müsait ki...

Ahlakımız pusulasını şaşırallı, mekteplerimiz tedris usullerini kaybedeli, zemin-i irfanımızda züppe fidelikleri çoğalıyor... Hindiba, labada gibi hudayinabit²¹⁷¹ tacir, avukat, üdeba, şuara ve sa-natkârlar yetişiyor.

Hâlihazırımıza göre bilmem ki mektebe medreseye de ne lüzum var... İhtiyarlarımızın, gençlerimizin ellerinde birer iri çanta... Her biri idarehanenin taş merdivenlerini tırmanıyor, sonra telefon başında görünmez yârenlerle biraz sohbet... Mevsimine göre çay, dondurma... Biraz uyku... Ah nerede o eski dönme dolaplar... Pa-

²¹⁶⁸ *İkdam* gazetesi, 15 Haziran 1920, Sayı 8383.

²¹⁶⁹ münkasım: taksim edilen

²¹⁷⁰ kuvve-i inbatıye: çiçek açma kuvveti

²¹⁷¹ hudayinabit: kendiliğinden yetişen

şalar ticaretin bütün esrar ve bereketini hurçlarıyla başka yerlere götürdüler... Buradaki yordakçılarına yalnız dedikodularını bıraktılar.

*

Bugün her zamandan ziyade mütereffiyiz²¹⁷². On bir yaşında bir çocuk tanıyorum ki Fransızca ile Almancayı bitirdi. Şimdi İngilizceye çalışıyor. Hamparsum²¹⁷³ notasıyla ut, Sevcik²¹⁷⁴ metodu ile keman çalıyor. Bu iki musiki yazısının beyanındaki mesafeyi tayin edebilirseniz tuhaflığı anlarsınız. Birçok hareketleriyle sinemadaki Toto'yu taklide muvaffak oluyor. Türkçede imla bilmiyor. İfade hiç... Fakat bediide âlim... “Güzellik nasıl olur?” deyince babasının metresini gösteriyor. Biraz da komşunun kızını ihsas ediyor. Bezikte, pokerde bir salon adamı ve alafranga rakslarda bir suvare kahramanı kadar mahir...

Bunlar edebî tahsili... Gayriedebî malumatı saysam parmaklarınızı ısırsınız... Bu terfi numuneleri millî zekâmıza değil, çocuklarımıza ne öğreteceğimizi bilememekteki hamakatimize delalet eder. Türklük iliklerine kadar bir inkıraz²¹⁷⁵ afetiyle sarsılıyor.

*

Parasızlık ıstırapları içinde süs meraklısı, moda muakkibi olmak, insanı şu zamanda gülünç hâllere, tuhaf kılıklara sokar. Efen-dilikle uşaklık arasında sınıfını kaybetmiş bir kılık vardır. Züppem işte öyledir. Hep başka başka fırsatlarla düşünülmüş olan ceket, yelek, pantolon arasında biçim ve renkçe ahenk yoktur. Her ne suretle olursa olsun maksat, intizar-ı dikkati üzerine celbetmektir. Mor bir bir gömlek, tirşe yelek üzerindeki turuncuya kaçır güvez²¹⁷⁶ kravat sahnede halkı eğlendirmek için tertip olunmuş bir komedyacı kıya-

²¹⁷² mütereffî: yükselen

²¹⁷³ Hamparsum: Bestekâr ve müzik hocası Hamparsum Limonciyan'ın adıyla anılan bir nota sistemi

²¹⁷⁴ Sevcik: Kemancı ve müzik hocası Otakar Ševčík'in adıyla anılan, yaylı müzik aletlerinde kullanılan bir metot

²¹⁷⁵ inkıraz: sönme

²¹⁷⁶ güvez: mora çalan kırmızı renk

fetine benzer. Bu çelişen renkli ve aşınmış kostümün birçok yerlerindeki lekelerini ispirto ile benzin, yalaya yalaya bitirememişlerdir. Yakalığın zaman-ı istimaline²¹⁷⁷ bir tarih koymak için zihin bir iki hafta arasında dolaşır. Züppenin kendisi herhâlde çamaşırlarından daha pek çok kirlidir. Çünkü vücudunun ne vakitten beri hamam görmediğini tayinden kendi de âcizdir. Cildinden keskin ve kızgın bir teke kokusu intişar eder... Bazı şıllıkların fizyolojik bir sefalet hissi ile hoşlarına giden, belki de hayvani bir recüliyet²¹⁷⁸ kuvveti ihsas eden bu ağır rayihadır.

Ayakları potinlerinin içinde tamamıyla çıplak ve çorapları yalnız iki konçtan ibarettir. Fakat şeffaftır... Pantolonu yukarı sıyrıldıkça tıraşı gelmiş bir erkeğin yüzüne ince peçe geçirilmiş gibi, bacaklarının dışarı fışkırmış tüyleri seçilir. Kemiklerinin iriliğinde, çehresinin yahni yanaklığında, kafasının yassılığında, burnunun dolgunluğunda, dudaklarının kalınlığında Bolulu aşçı çıraklarına andırır bir kabalık, bayağılık, bir belahet vardır. Gür ve kavisli kaşlarının altındaki iri gözlerinden, değme istiskallerden yılmaz bir sırnaşıklık ve bilmediği, anlamadığı konularda itiraf-ı cehalet etmez bir inat saçılır.

Kabiliyeti, malumatı, tahsili memleketin inkıraz-ı irfanı devrinde yettiğini gösterir. Biraz Frerler nezdinde bulundu. Sonra büyük mekteplerimizden birinin ikinci senesinden, müdüriyetçe saklı tutulan bir sebeple bilaşhadetname²¹⁷⁹ ihraç olundu.

Hayatını kazanmak için gazeteciliğe girdi. Edebiyata karışmak istedi. Lakin izanında, görgüsünde, fikrinde, çalışmasında intizam ve sepetinde pamuk yoktu. Yükselmek isteyen istidatsız adı bir kafa, hadd-i tabiinin²¹⁸⁰ üstüne çıkmaya uğraştıkça garipliklere, başarısızlıklara düşer, alçalır.

Saçma sapan şeyler karaladı. Rağbet göremedi. Herhangi bir gazetenin heyet-i tahririyesi içinde anonim bir hüviyetle birkaç

²¹⁷⁷ zaman-ı istimal: kullanım süresi

²¹⁷⁸ recüliyet: erkeklik

²¹⁷⁹ bilaşhadetname: diplomasız

²¹⁸⁰ hadd-ı tabii: doğal sınır

sene çalışıp da isimlerine güneşte bir mevki tahsis edemeyenler, yazıcılığın binlerce işleyen amelesi güruhuna karışmış olurlar. Bahatsız, istikbalsiz bir yolun bataklıklarında yarı aç dolaşırlar.

Şöhret gişesinin önünde birbirini çimdikleyen, yumruklayan, çiğnemek, ezmek, öldürmek, isteyen insafsız bir izdiham vardır. İştihar katarına herkesten evvel atlamaya çalışan iddiacıların çoğu yanlış yola çıkmış olduklarını geç anlarlar. Bu mecranın sonunda bir süzgeç vardır. İstidatsız hoyratları sanatın müminlerinden ayırarak cennete salıvermez. Fakat bu posa, muhitte zehirli bir miyasma²¹⁸¹ yapar. Hasutların kirli, hain elleri muvafıklara daima çamur atarlar, hançer sallarlar. Bugün şu memlekette kalemleriyle tanınmış olanlarımız, size sinelerimizi açsak uğradığımız suikastların yaralarını orada görür, ne çok tehlikelerden atlamış olduğumuzu anlarsınız.

Züppe, terbiyesiz kaleminin gayzlarını bileyerek ona buna bir çuvaldız gibi batırmak istedi. Etrafında nefretten, istikrahtan, öğütünden başka bir tesir yapamadı. Sonra anlaşılmamış bir dâhi infia-liyle ilme, edebe, namusa, haysiyete her şeyine karşı harp açarak işi sembolikliğe vurdu:

Defter-i tahassüsatından²¹⁸² işte birkaç parça:

*“Güzel nazarlar gibi fikirler bulmak isterim. Fakat maalesef, mavi olsun siyah olsun, tabım yalandan nefret eder.”*²¹⁸³

“Muvakkithanede zaman mesahacıları²¹⁸⁴ çanlarını vurdular. Uçuruma giden bir top üzerinde evc-i arza²¹⁸⁵ sekiyoruz. Fağfurlar çınıladı. Kuyruğundan mustarip bir kedi miyavladı. Ücretsiz müezzinler salalarını okudular.²¹⁸⁶ Sonra sokakların ejderi²¹⁸⁷ iri ve alevli nefesleriyle hepsini boğdu ve yuttu. Kalın bir yağmur ince

²¹⁸¹ miyasma: salgın hastalıklara yol açtığına inanılan etken

²¹⁸² defter-i tahassüsat: hislenmeler defteri

²¹⁸³ “Bu iki cümleyi La Forge’un bir eserinden çalmıştı.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

²¹⁸⁴ mesahacı: ölçen kimse, ölçücü

²¹⁸⁵ evc-i arz: göğün zirvesi

²¹⁸⁶ “horozlar” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

²¹⁸⁷ “otomobil” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

hicranlarını ıslattı. Yüreğimden kara bir ah kaynadı, tabiatın gamlarına karıştı. İşte hayat... Siyah ve beyaz, soğuk sıcak, acı ve tatlı... Bazen mayhoş... Kesif ve seyrek... Şık ve hain..."

"Rüzgâr doğdu. Gün ölüyor. Fakat ben her ikisinin arasında biçare ve hissiz... Niçin ben benim bilmem ki? Ben o olamaz mıydım? Her ikimiz de hiç olsaydık..."

"Vücudumun amelelerine lanet ederek perişan ve pişman dimağımınla ağlıyorum. Ey nurdan doğan karanlıklar... Chopin'in mezarından Geceler'ini dinlemek istemezseniz tamamen asabıma dokunmayınız... Sevdanın kanları ufuklara serpildi."

"Arzdan, fezadan, nurdan, karanlıktan ve bütün hayatımı yaratan anasırdan kaçmak istiyorum... Lakin heyhat... Kaçtıklarım daima benimle beraber geliyorlar. Of daima onlar bende ve ben onlardayım... Oh sevgilim, Orfe kafalı genç kız... Sen Gustave Moreau'nun hayali değil, benim aşkımsın. Saçlarının güneşiyle kalbimi doldurmasan ben çoktan zulmet olurdum. Ah şeytan, düşlerimde onun şekline tebdil ile beni aldattır ve dolgun gönlümü deşersin... Harap olurum... Elem daima aldatılmış bir zevktir. Hayalimin şaşı gözleri ve sıska elleriyle seni deraguş edebilmek için hissiyatımın kara ve azgın fırtınalarında batar çıkarım. Aşk zambağım kanla dolar. Bitap, sersem, meşguf²¹⁸⁸ serilirim. Esatirin ninnileri rebabım²¹⁸⁹ inler... Ay güler... Yıldızlar eser... Hasretin beni aguş eder. Öldürmeyen ölümün kanatlarıyla örtülürüm..."

Yevmî gazetelerden bir ikisi bazı tavsiyelere kapılarak bu tür-rehatı sütunlarına geçirmek gafletinde bulundular. Anlamadıkları satırlara ulviyet isnat eden bir güruh vardır. Bu anlamamazlık da iki türlü olur. Ya eser cidden halkın varamayacağı bir umkla²¹⁹⁰ derindir yahut cümlelerde hiç mana yoktur. Dâhi ile mecnun gibi bu iki şey bazen o kadar birbirine benzer ki derinlikte manasızlık ve manasızlıkta derinlik tevhim ederek aldananlar çok olur. Bu vadide

²¹⁸⁸ meşguf: âşık, tutkun

²¹⁸⁹ rebap: gövdesi Hindistan cevizi kabuğundan yapılmış, uzun saplı bir saz

²¹⁹⁰ umk: derinlik

şaşıranların sersemliklerinden züppe bir müddet istifade etti. Fakat nihayet saçmalığı anlaşıldı.

Edebiyatta mualla bir kıble kâşifi, yeni bir din naşiri gibi züppe her mahrumiyete katlanarak mecmualara meccanen²¹⁹¹ asar hediye ediyordu. Bir muharririn ücretsizliğini fezail-i tahririyenin²¹⁹² en büyüğü bilen risale sahipleri, karilerinin protestolarına rağmen onun hasta sözlerini neşirde ısrar ettiler. Fakat hep bu mevkuteler al, beyaz, sarı kaplarının kefenleri içinde şairin rübabından saçılan ninnilerle ebediyen uyudular. Onun makaleleri, girdiği risaleleri semdar²¹⁹³ bir reçete tesiriyle birkaç tertipte öldürürdü...

Heybeliada

Hüseyin Rahmi

Hayvanlar Arasında Bolşeviklik²¹⁹⁴

Bu garip haberi uydurmuyorum:

“Le Bolchevisme chez les Bêtes” sernamesi altında Fransızca bir risalede okudum. Ve çok taaccüp de etmedim. Çünkü zaman pek acayip, her türlü garaibi işitmeye hazırlanmalı ve hiçbir şey küçük dilimizi yutacak kadar şaşıp hannak²¹⁹⁵ olmaya alışmalıyız. Evet evet... Merih seyyaresinden²¹⁹⁶ taahhütlü telgraf geldiğine, aya seyahat için bir tayyare katarı tesis edileceğine, masa başında ölümlerle konuşulacağına, sükna²¹⁹⁷ kanunun hitamıyla muciriyle²¹⁹⁸ müstecir²¹⁹⁹ arasından ihtilaf kalkacağına ve daha daha nice muhalata inanmalıyız.

²¹⁹¹ meccanen: karşılıksız, bedava

²¹⁹² fezail-i tahririye: yazma erdemleri, meziyetleri

²¹⁹³ semdar: zehirli

²¹⁹⁴ *İkdam* gazetesi, 29 Temmuz 1920, Sayı 8415.

²¹⁹⁵ hannak: boğan, boğucu

²¹⁹⁶ Merih seyyaresi: Mars gezegeni

²¹⁹⁷ sükna: oturma hakkı

²¹⁹⁸ mucir: kiraya veren

²¹⁹⁹ müstecir: kiracı

Terfi, sarı bir alet-i aliye değil mi? Bizden hayvanlara niçin bu-
laşmasın? Küçük bitler, pireler bize frengi nasiri Beyoğlu yosma-
ları gibi vızır vızır vebayı, lekeli hummayı aşıyorlar da biz fillere,
aslanlara niçin felsefe, hikemiyat, sosyalistlik, Bolşeviklik telkin
edemeyelim? Az vakit sonra aşı ile her şey olacak. Çünkü tabii ısı-
tıfa²²⁰⁰ gibi haberimiz olmadan bünyelerimiz, dimağlarımız iyi kötü
birçok şeylerle aşılanıyor. Bu sayede biz Türkler de, Avrupalılık ka-
biliyeti göstererek İngilizler kadar soğukkanlı, ciddi, anut²²⁰¹ ve se-
batkâr; Fransızlar gibi ince, nüktedan sanatkâr, çok şuh, az kıskanç
olacağız. Bu mucize ile dört nala terfi edeceğiz.

Şimdilik sanat itibarıyla bu aşya en çok muhtaç olanlar darül-
bedayicilerdir²²⁰². Çünkü her türlü terakki, ahlak, fazilet ve itilanın
bize sahneden geleceğini temin edenler çoklaşıyor. Binaenaleyh,
heyet-i edebiyeyi çarçabuk Maurice Doney'in, Biriyo'nun, Ka-
pe'nin, Henry Bataille'nin ve emsalleri üstatların kanlarından alın-
mış serumlar ile talan tasvir ve üslupta milliyet, kendilerini adaptas-
yon fâkrından müstağni kılacak vüsat-i kariha²²⁰³, tabiattan ıktibas,
ifadede şişkinlik liyakatlerine aşılayıvermeli.

Sanatkârlarımızın damarlarına da Ferudi'nin, Antuvan'ın Git-
ri'nin, Burule'nin, Sarah Bernhardt'ın, Rejan'ın, Susan Depre'nin,
Brandes'in tiyatrocülüktaki yüksek duygu ve muvaffakiyetlerinden
sanatça mikdar-ı kanide²²⁰⁴ kudret-i temsiliye²²⁰⁵ hasletleri zerk et-
meli... Ve bahusus anadan babadan bilverase²²⁰⁶ müntakıl, muan-
nit²²⁰⁷ telaffuz galatlarını, sakatlıklarını, gayrimillî evza ve tavırlar
illet-i müzminesini²²⁰⁸ tedavi için bazı aktrislerimize Anti Manak-

²²⁰⁰ tabii ısıtfa: doğal seçim

²²⁰¹ anut: inatçı

²²⁰² darülbedayici: güzel sanatlarla ilgilenen

²²⁰³ vüsat-i kariha: zihnin merkezi

²²⁰⁴ mikdar-ı kani: yeter miktar

²²⁰⁵ kudret-i temsiliye: temsil etme gücü

²²⁰⁶ bilverase: miras yoluyla

²²⁰⁷ muannit: ısrarcı, inatçı

²²⁰⁸ illet-i müzmine: kronik hastalık

yanizm kaşeleri²²⁰⁹ yutturmalı... Millî piyeslerin samimi hararetlerle tespitinden evvel, “darülbedayı” dediğimiz o bedialar mecma-i unvan-ı muhteşemine²²¹⁰ cilvegâh olan mekânın yerde mi, gökte mi nerede bulunduğunu taayyün buyurmalı²²¹¹... Yoksa trup²²¹² her nerede oynarsa bu ağır ismi tavus kuyruğu gibi arkasından oraya sürükleyip götürecektir? Bunu da halka anlatmalı... Darülbedayıyi bilmece şeklinde ifade lazım gelse “ismi var cismi yok” cümlesi ona pek sadık bir tanık olacak... Bu sırmalı mantoya bürünen sanatkârlarımız hangi kapıdan içeri girerlerse orası darülbedayı kesilecek? Fesuphanallah! Ne muvaffakiyet! Öyle ise bu sihirle memleketimizde çok harabeler şenlenecek...

Aşıdan istihsal edeceğimiz ikinci muvaffakiyet, İttihatçılara, Kuvayımilliyecilere aittir. Birer birer tutup tutup bu zavallılara Pasteur’ün tavşanları, fareleri gibi biraz akıl, tefekkür, mülâhaza, insaf, adamlık, medeniyet, hikmet, siyaset, görgü şırınga etmeli...

*

Hayvanlarda Bolşevizm fikri nasıl uyanmış Fransız muharrir bunu “ter”²²¹³ geçiyor. Bu ciheti biz tetkik edeceğiz. Mösyö Jean Bastia kurdu, boğayı, kartalı, biti, maymunu, papağanı, atı konferans şeklinde bir araya toplamış, onların insanlardan şikâyet ve davalarını La Fontainevari nazmetmiş... Bütün kanımızı emen o murdar böceğin aleyhimizdeki iddialarını, nankörlüklerini duysanız şaşarsınız... Mesela o habis, o iğrenç mahluk Bolşevik ağzıyla diyor ki:

“Ben insanların en birinci meftun u üftadeleriyim. Bütün aşkımla vücutlarına yapışır... Emerim emerim, doyamam. Üzerlerinden ayırlamam. Onlarsız yaşayamam. Bu üftadeliliğime mukabil bana gösterdikleri muamele ne müthişti. Vücutlarının herhangi bir ormanlık veya latif koruluğunda otlarken beni yakaladılar mı, hemen

²²⁰⁹ kaşe: toz ilaçların içine konulduğu, yutulmaya uygun küçük kap

²²¹⁰ mecmua-i unvan-ı muhteşem: muhteşem birleşme yeri

²²¹¹ taayyün: meydana çıkma

²²¹² trup: aynı tiyatrodaki çalışan oyuncular topluluğu

²²¹³ “Yeni lûgat.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

tırnaklarının altında çıtır çıtır ezerler. Kanımı akıtırlar; insafsız vahşiler... Bu şiddetli muhabbetime karşı onlardan nefret, hıyanet, cinayet görürüm. Allah beni halk etmiş ve yaşamak için de onların vücutlarını bana malikâne ihsan buyurmuş. Kanlarını, etlerini helal kılmış... Ben onların tatlı, acı, tuzlu, sütü, şekerli kaynaklar sızan dereler; nehirler akan ovalar, bayırlar, tepeler, vadiler, çayırlar ile letafetlenmiş mümbit bedenlerinde hiçbir cinayet ika etmeden tatlı tatlı otlayarak, yiyip içerek gezerim. Tabii taayyüşüm²²¹⁴ böyle... Rızkım böyle ve ab u danem böyledir... İnsanlar da hayvan etiyile taayyüş ederler²²¹⁵. Lezzeti hoşlarına giden hiçbir mahluk ellerinden kurtulamaz... Fakat velinimetlerini canavarca parçalayarak, boğarak, kaynar sularda haşlayarak yerler... Bu davamı tezekkür ediniz. Cinayetlerine set çekmek için çare düşününüz. Bu vahşilerin istibdatlarından kurtulalım. Onları tabiat kanunlarına göre yaşamaya icbar edelim.”

Nasıl? Mahkeme-i hayat içinde şimdiye kadar hiçbir salahiyet beyanı yok sandığımız, sırtımızdan geçinen pis kehlenin²²¹⁶ aleyhimizdeki bu talakatına şaşmaz mısınız? Bolşeviklik devrine gelinceye değin bize munis ü yâr, vefakâr görünen başka hayvanların, insanlar aleyhindeki taleb-i adalet davalarını, müthiş ithamlarını hep birer birer dinleseniz çok müteessir, meysus olursunuz. Biliniz ki bugün kucağınızda beslediğiniz pamuk kediden naz u naimle yaldızlı kafeste büyüttüğünüz kanaryaya kadar hepsi bize düşman, hepsi bizden müşteki ve davacı...

*

Şimdi Bolşevikliğin hayvanlara suret-i sirayetine gelem. Me-sele naşinide²²¹⁷ ve muğlaktır. Fakat biraz dikkatli ve ince tahkikle keyfiyetin bazı safhalarını aydınlayabiliriz. Evvela insanlarla hayvanlar arasındaki müşterek hisleri, fikirleri (Böyle demekten korkmayalım.) arayalım... Onlarda da bizim gibi cemaatle yaşamak duygusu vardır. Çünkü gerek dağlarda, bayırlarda hâl-i tabiide ve

²²¹⁴ taayyüş: yaşayış

²²¹⁵ taayyüş etmek: yaşamak

²²¹⁶ kehle: bit

²²¹⁷ naşinide: işitilmemiş

gerek insanlar muvanesetinde onlar da sürü ile yaşarlar. Bazıları bir yere hücum edecekleri zaman toplanırlar. Onlar da müctemian²²¹⁸ iş görürler. Onların da aralarında kanunları hatta taksim-i mesai nizamları vardır. Yalnız içleri sıkılır, birbirlerini ararlar. Bizimle beraber yaşayanlardan çoğu bize alışırlar. Bir fino tanırım ki hanımı sokağa gidince bir türlü hasretine dayanamayarak evde küçük küçük ulumalar ile akşama kadar ağlar ve hiçbir şeyle firkatzedeyi teselli kabil olmaz.

Cemiyetle yaşamak ihtiyacı onlarda da bizdeki kadar kuvvetli... İşte bu hakikat görünüyor. Sevişirken, dövüşürken onlar da muhabbetle, hiddetle, nevazişle, gazapla birbirine bir şeyler söylerler. Demek aralarında teati-i hiss ü efkâr²²¹⁹ ediyorlar. Sonra dikkat ediniz, bir horoz ötünce, bir köpek havlayınca, bir merkep anırınca, derhâl ses menziline bulunan bütün hemcinslerinden cevaplar alırlar. Besbelli bunlar birbirine karşı bir vazife-i nev ifa ediyorlar.

Aralarında ihtilaller, muharebeler olur. Silahlar akdedilir. Hayatın öyle zaruri ve labüd²²²⁰ kanunları var ki biz de, hayvanlar da bunların müfit, muzır tesiratından kurtulamıyoruz. Binaenaleyh, bizimle düşüp kalkan hayvanların gayriihtiyari aşlar ile bizim huyumuzdan suyumuzdan iyi kötü birkaç şey kapanları ve sonra onlardan da diğerlerine sirayet etmesi Darwin nazariyeleri derecesinde ağleb-i ihtimaldir²²²¹. Bu aralık ortalıkta hep kötülükler hükümferma oluyor. İnsanlar bu fena cereyanların arasında abit, zahit, adil, müstakim olacaklar değil ya... Elbette ekseriyetle mazur, mürtekip, muhtekir, kapkaç, Bolşevik kesilecekler... Zaten hayvanların içtimai hayatı o kadar insanlarınkine benzer ki onların sürü ile yaşayanları bir veya birkaç reisin idaresine tabi bulunurlar. Cemaatle uçan kuşların önlerinde kılavuzları vardır. Koyun sürüleri bir kösemeni²²²² takip ederler. Ah koca Türk milleti, Şark'ın develeri gibi

²²¹⁸ müctemian: topluca

²²¹⁹ teati-i hiss ü efkâr: fikir ve his alışverişi

²²²⁰ labüd: gerekli

²²²¹ ağleb-i ihtimal: en çok muhtemel olan, ihtimallerin en kuvvetlisi

²²²² kösemen: sürünün önünden giderek ona kılavuzluk eden koç ya da teke

izzetinefsini ve asaletini düşünmeden o merkep yapılı, bedavaz²²²³, biizan²²²⁴, cahil, ahmak mahlukların arkalarından gitti de bu hâle geldi...

Heybeliada

Hüseyin Rahmi

Çok Düşünüp Az Yazarlar²²²⁵

Marcel Provo'nun kavlince şairler, romancılar ancak gebe oldukları eserleri doğurabilirlermiş. Zaten bizde *cevher yumurtlamak* terkihi eskidir. Şark ve Garp'ın bu iki sözü, hükmen birbirinin aynı... Fakat şimdiye kadar estetik folluğunda gıt gıdaklayanların yaygaralarını dinledik durduk. Besleyici bir gıda alamadık. Acaba bunların içinde, edebî meşimelerinde²²²⁶ en kıymetli cevherler taşıyanlar kimlerdir? İştittiğime göre bazı genç nâzım ve nasirlerimiz, himallerinden lavta²²²⁷ ile kurtulan zavallı valideler gibi, pek zor doğuruyorlarmış. Acaba neden? Fikirleri mi olgun değil? Zemin mi gayrinabit? Hava mı kurak? Bir ayda nihayet sekiz mısralık bir mahsul verebilen şair kafalardan, istikbal için bir terakki bereketi nasıl umulur?

Dedelerimizin musiki nakışları gibi, bu yeni Türkçe nazımların da her kelimesi nokta nokta işleniyormuş... Berekallah tebarekallah... Fakat terk edileli çok zaman olan kadim murassa şiir söylemek usulünün yerine şimdi bu zorluk mu çıktı? Çin sanatkarınca fil dişinden küre küre içinde kafesli on beş yuvarlak oymak, saniin sabrını gösterir bir marifettir. Fakat bu iş bugün taklit olunacak bir hüner değil, şaşılacak bir garabet mevkiine düşmüştür.

²²²³ bedavaz: kötü sesli

²²²⁴ biizan: kavrayışsız

²²²⁵ *İkdam* gazetesi, 12 Ekim 1920, Sayı 8477.

²²²⁶ meşime: ana rahmi

²²²⁷ lavta: normal doğumla dünyaya gelemeyen çocukları ana rahminden almaya yarayan alet

Bu ağırlık, bu sıkıntı, bu tazyik altında fikir söner. Bu bataete²²²⁸ tahammül edemez, daha ekseriyetle bir fevvare gibi fişkirır. Yalnız bu çırılçıplak doğan yaramazların zamana, modaya göre giydirilmesi, süslendirilmesi, bir zapturapt altına alınması lazımdır. Fikir işledikçe süratlenir ve parlar, ışıldar.

Bir gazete kroniği hızıyla edebî bir makale yazılamaz. İnce hisli bir şiir söylenemez. Amenna lakin bir mısra için bir hafta, iki sütun için yirmi gün pek çoktur. Bu elektrik ve tayyare devrinde fikirlerin de az çok cereyana uyması, terakki ahengi iktizasındandır.

Zihnimizin şiir musluğunu açtığımız vakit, ilk akıntılar belki gür değildir. Ağır ve bulanıktır. Aradığımız billur berraklık, susamışlara şeker hazzı verecek Kevser lezzeti yoktur. Bekleyiniz. Kaynağınızda o ilahi membadan bir damar varsa saniha²²²⁹ oluğunuzdan ilhamkâr vezinler, kafiyele, birkaç nadir pırlanta dökülür. Sizde bu pek kıymetli madenin vücudunu belli eder. İlk mahsuller pek üzüntülü ve nazlıdır. O nadir cevherlere pek çok adi çakıllar, kumlar ve çer çöp karışır... Siz bunları ayıklamak, tasfiye etmek, tiraşide²²³⁰ bir hâle getirmek için uğraşırsınız. Zekânız, ilk ricalarınızda size istediğinizi vermez. Ona çok yalvarmalı, onun ceyyit²²³¹, cömert zamanlarını beklemelisiniz. Lakin bu o kadar mühim bir ameliyedir ki seneler süren bir bataet içinde bunalırsınız, membainizi kurutursunuz. Bunun tavını geçirmeye gelmez. Bazı kof gebelikler de vardır.

Verdiği ümitler kâzip çıkar. Kısırlığını anlamayarak folluğun üstünde ebedî bir ümitle beklemekten bir şey çıkmaz. Bazılarının tariflerine göre, daha uzun bir sabırdan ibaretmiş.

Le génie litteraire müellifleri, bu kavle şu istihza ile cevap veriyorlar:

“Eğer deha, yalnız sabır ile müddetten müterekkip bir şey olaydı çift süren öküzlerin de bu şereften hissedar olmaları lazım gelirdi.”

²²²⁸ bataet: ağırlık, yavaşlık

²²²⁹ saniha: esin

²²³⁰ tiraşide: yontulmuş, düzeltilmiş

²²³¹ ceyyit: iyi, güzel, hoş

Coşkun bir nehir ahenk ve tantanasıyla şiir söyleyen Victor Hugo, bu suhule nasıl erdiğini soranlara “Ya o böyle olur ya hiç olmaz...” dermiş...

Zor ve kolay yazanlar vardır. Çabuk ram olan sanat perisinden ziyade, istîgnakârının garamı, neşvesi elbette daha haz verir. Lakin her şeyden evvel bu bir mevhibedir²²³². Bazı dimağlar, hariçten aldıkları teessürlerini hücrelerinde besleyip sinirlerinden süzerek kendi hararetleriyle ısıttıktan sonra, nesren veya nazmen iadede büyük kabiliyet gösteriyorlar. Bu ise yalnız sapan süren öküzün uzun sabırla erilecek bir harika değildir.

Bir *Yeni Mecmua* vardı. Gençliğine doyamadı. Tahsisat-ı mesure²²³³ ile beraber nefesi kesildi. Ziya Gökalp bu haram para ile iyi edip, şair yetiştiriyordu. Keşke Talât, Enver, Cemal devrinin mesuliyetsiz israfları hep böyle hayırlı işlere sarf edileydi... Ziya'nın içtimaiyata dair makaleleri anlaşılmaz bir çetinlik aldıkça muharririn tecrobine halkın hayreti artıyordu.

Bilmem millete ayda kaç yüz liraya mal olan bu mecmuanın, parlak kâğıtlı sahifelerinde alaminüt yemekler²²³⁴ gibi şıpın işi²²³⁵ şiirler pişirilip kotarılıyordu. O ne çene yarışıydı ya Rabb'im! O günkü sürat ne idi? Bugünkü bataete ne oluyor? Yavaş, çabuk... Nasıl yürüsek hep incir çekirdeği dolduramaz faydalar ile oyalanıyoruz...

Garp'ın sürati ile Şark'ın bataeti hakkında belîğ bir misal buldum. Alfred de Musset ile Tevfik Fikret... Bu iki şair, elli yedi sene kadar bir ara ile hemen aynı yaşta uful ediyorlar²²³⁶. İkisi de ıstıraplar içinde sönüyorlar. Fakat elemelerinin nevlere başka...

Ömürleri bir lakin bıraktıkları eserlerin kemiyetçe farkları nispet götürmez derecede büyük. Bu hesapça Fransız şairinin sürdüğü

²²³² mevhibe: ihsan, bağış, hediye

²²³³ tahsisat-ı mesure: örtülü ödenek

²²³⁴ alaminüt yemek: çabuk ve kolayca hazırlanıp tüketilebilen yemek

²²³⁵ şıpın işi: özensiz, çabucak

²²³⁶ uful etmek: ölmek

şair hayatı yıllarından Fikret'in ancak ikisini yaşayabilmiş olduğu anlaşılıyor.

Musset kırk yedi yaşında fânilikten layemutiye²²³⁷ intikal ediyor. Otuz yaşına doğru söylediği şu:

“Mes premiers vers sont d’un enfant

Les seconds d’un adolescent

Les derniers à peine d’un homme”

mısralarına bakılırsa ruhunda şair feyzinin çok erken başladığı ve bütün hayatında tek mil şiddeti ile devam ettiği görülüyor.

Şairin kırk yedi senelik hayatından on yedisini çocukluğuna çıkarırsak otuz yıllık bir ömr-i edebîsi²²³⁸ kalır. Tevfik Fikret'e de işte bu kadar müddetlik bir devre-i mesai²²³⁹ düşünüyor. Otuz senede o bize dehasından ne verdi? Bir *Rûbab-ı Şikeste*, *Halûk'un Defteri* ve daha öteberi... Hepsini hepsini sahife hâlinde toplasanız hiç şişkinlik vermeden yan cebinizde bütün paketi gibi taşıyabilirsiniz.

Otuz seneyi günlere, saatlere çarpar ve hasılını şairin mısralarına taksim ederseniz *Rûbab*'ın nağme fasılasındaki uzunluğu hiçbir ölçüye uyduramazsınız. Bilmem bu kaplumbağa yürüyüşüyle le şairliğe çıkan “deha”, can sıkıntısından ölüp gitmez mi?

Fransız şairinin eserlerine gelince, o ne bipayan tefekkür ufuklarının neşeli, hüznü güneşleri, gecelerin mehtapları, renkleri içinde açan şair çiçekleridir... O ne ilahi sabiha, o ne rikkat verici garamat²²⁴⁰... O ne tenevvüdü... Bütün küçük hikâyeler, masallar, komediler, manzum piyesler, o ne çeşit çeşit şiirler, o meşhur geceler, o ne tatlı, o ne hülyalı tasvirlerdir... Bunların musavver ve sahifeleri çiçekten kitabeler içine alınmış ne kadar türlü temsilleri vardır... İşte hep bu güzel ciltler, bir kütüphane rafı süsledikten sonra belki artar... Cebe, koltuğa sığmaz...

²²³⁷ layemuti: ölümsüzlük

²²³⁸ ömr-i edebî: edebiyat hayatı

²²³⁹ devre-i mesai: mesai zamanı

²²⁴⁰ garamat: resimler

Biz Türkler, arada bir içimizden birkaç dâhi ilan etmekte iftihar ararız. Eğer Fikret bu gururumuzu kabartacak dehalardan biri ise emin olalım ki bir zaman Abdülhamit korkusundan ve sonraları hürriyet namına düştüğümüz siyaset ve ahlak-ı müfsitkârın²²⁴¹ hicranlı velvelleri arasında, şairliği boğularak şerarelerini muhitine saçamadan, dehasını o pak nasiyesi içinde bilaistimal²²⁴² yine ebediyete götüren zavallı dâhilerdendir.

Heybeliada

Hüseyin Rahmi

Edebiyatın Sonu²²⁴³

Bazı yazılar tatsız tuzsuz perhiz yemeklerine benzerler. Sade suya çorba, yağsız lapa gibi... Yersiniz doyurmaz. Tıkar. Bilakis iştihayı kapar. Mideyi tembelleştirir. Bu beslemez gıdalarla fikir za-yıflar ve hatta Rabb'im esirgesin ölür bile...

Dimağ da mide gibi tuzlu, biberli, taratorlu, dokunaklı münebbihlerle²²⁴⁴ ara sıra gıdıklanmak, gerinmek, silkinmek, hücrelerini sarsarak spor yapmak ister...

Öyle yazılar vardır ki okudukça uyuşursunuz. Yeni bir şey öğrenmek değil, o satırlardan aldığınız rehavetle eski bildiklerinizi de unuttur gibi olursunuz.

Birçok yazılara bu münevvim²²⁴⁵ tesir nereden geliyor? Dimağ, yazı şeklinde başkalarının fikirleriyle temasa gelince onları kendi zevkine göre ölçer, biçer, tartar, didikler, hoşlanabildiklerine ayırır. Tasnifen kendi fikir hazinesine doldurur... Zihinlerimizi herhangi bir yazı üzerinde uyandıran, işte dimağın bu samimi ameliye ile çalışmasıdır...

²²⁴¹ ahlak-ı müfsitkâr: bozulmuş ahlak

²²⁴² bilaistimal: kullanmaksızın

²²⁴³ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Sanat ve Edebiyat*, der.: Abdullah Tanrınınokulu, sad.: H. Adnan Önelçin, Oğul Yayınları, Ankara 1972.

²²⁴⁴ münebbih: uyarıcı

²²⁴⁵ münevvim: uyutucu

Yazı satıcı ve alıcıları biz, hep bu memleketin evladı olduğumuz için birçok hususlarda bilgilerimiz müşterek gibidir. Binaenaleyh aramızda nadide bir meta çıkarıp beğendirilmesi müşküldür.

Filhakika bugün intişar eden gazetelerde ve yeni çıkan kitaplarda herhangi birimizi şiddetle cezb ü teşhir edecek ne vardır? Bu fevkaladeliği geçelim... Bize şöylece bir zihin tenezzühü yaptıracak eseri nerede bulacağız? Ben kaç zamandır bu işin peşindeyim...

Mübalağalarım arşîâlâya çıkan pohpohlu reklamlardan sonra dönem dönem ortaya bir fındık sıçanı salıveriliyor... O kadar ki bu reklamların gayretiyle cüretkâr yalanlarına aldana aldana intibaha gelmiş olanlar, mübalağanın çokluğundan eserin o derece kofluğu nispetini çıkarmak melikesini peyda ediyorlar.

Evvela gazeteleri tahlil edelim. Hemen daima tırıs giden kalemlemlerle acele yazılmış gündelik klişe sütunlarında havadis okuruz. Bundan gaye, dâhilî ve haricî şuundan haber almaktır. Kusura bakılmaz. Bunlarda üslup zevki aranmaz.

Sonra makaleler gelir. Bunlar sizi yaka paça, hata sevap kendi fikirlerine doğru çekmeye uğraşırlar. Fransızların bir darbimeseli vardır: “Hakikati bulunduğu yerden al. Onu bulunmasını istediğin yere sürüklemeye uğraşma.” derler. Ekseriya bu nasihatın zıddına hareket olunur.

Uzun makaleler çokluk okunmaz. Ben kendi hesabıma birkaç satıra göz atarım. Baktım ki yavan, sütunu değiştiririm...

“Yavan”... Bu da ne demek? Sözler düzgün, cümleler insicamdadır. Fakat yazı, fikir şimdiye kadar doyup bıkmış olduğumuz “*banalîté*”lerle²²⁴⁶ doludur. Bir satırı okurken altındakileri anlar gibi olursunuz. Bu makaleyi biraz evvel nerede gözden geçirmiş olduğumuzu düşünürseniz gündelik kelimelerin edatlar ve fiillerle birbirlerine bağlanmalarından ibaret bir yazı. Muharrir sanki kafasıyla değil, hiç yorulmadan sırf parmaklarının ucu ile yazmıştır. Ne gözlerinizi oyalayacak bir renk ne hoşlanacağınız bir şive ne de üsluba yeni girmiş alımlı bir kelime...

²²⁴⁶ *banalîté*: bayağılık, sıradanlık

Dimağ zorlanmadıkça iyi mahsul vermiyor. Yorulmayan kafa, cefa çekmeyen insan gibi hayatın esrarını ne anlar ne de anlatabilir. Her derin anlayış, ruhu ezen işkence darbelerinin döküntüleridir...

Gazete muharrirleri, işte asıl cefakeşler... Pek de kasvetsiz diyemeyeceğimiz loş bir matbaa odasının köşesinde, hiç ilhamkâr olmayan kirlice bir masanın önünde bel kemiklerini kamburlaştırarak yazarlar, yazarlar... Ölçü üzerine ısmarlama esvap yapan terzi çırakları gibi satırları hesaba uydurarak çalışırlar. Bu yazı ameleşi işleye işleye otomatik birer makine hâline gelmişlerdir. Ruh ve kâfaları yaptıkları işe yabancıdır.

Seçtikleri gündelik mevzulara her zaman tamamıyla uygun gelmeyen edebî başlıklar altında, neşriyat ananesinin temkinleriyle kalemlerini yürütürler. En başarılıları bile bu matbaa çilehanesinde kuzulaşırlar... Istampâ üzerine işleye işleye dimağ, inkişaf faaliyeti; zihin, neşesini kaybeder. Artık fikir ve sanat yoktur. Her gün biraz daha darlaşan maişet kaygısı vardır. Bir dilim ekmeğe ruhunu satarak günün ağır yazı dolabını çevire çevire bitap düşerler. Her gün bir tuhafılık, her gün zamanın siyaset mevzaları²²⁴⁷... Her gün... Her gün... Birbirinin üzerine yığılan bu her günün sersemletici amansız yorgunluğu, beyninizin dumanlarını tıkayan öyle bir zehirdir ki bazılarını sürmenaja uğratarak bunaltır... Böylelerini dinlendirmelidir ama kalemi durdurunca mideye de altı ay tatil vermek kabil olsa...

Yenilikleri iddia olunan şimdiki romanlara gelince, ben bunların bazılarında bilakis eski Karagöz çeşnişi tadıyorum... Bilmem hatırlar mısınız? Şeyh Küşteri artistlerinden iki kadın, Narçıl Bey'e vurularak onu aralarında bir türlü paylaşamazlar. Nihayet davayı fasl için hakem tayin ettikleri Karagöz'ün karısına sorarlar:

– Söyle hanım, bu güzel delikanlı bana mı layıktır rakibime mi?

Karagöz'ün acur karısı, şöyle uzanıp içini çeke çeke hayal perdesinin bu jönprömiyesini²²⁴⁸ candan süzdükten sonra:

²²⁴⁷ meviza: öğüt, nasihat

²²⁴⁸ jönprömiye: önemli rollerde oynayan genç erkek oyuncu

– Ah canım akide şeker... Hanımlar, bu çıtkırıldım ne sana layık ne de ötekine... Ancak bana layık...

Karagöz derhâl kendi tabirlerince paçacı damından gelip düşer gibi perdeye inerek:

– Gördünüz mü köpeoğlu karının yediği haltı... narasını kopardıktan sonra o da yanındakine nara ile sırtarmaya kalkışır... Son zamanın yeni romanlarından bazıları da hep böyle paylaşılamayan sevgili kavgasının entrikası içinde dönüp dolaşmıyor mu?

*

Bir zamanlar yazılarını seve seve okuduğum gençler biliyorum ki ateşli cesur fikirlerini, seçme kelimeleri şampanya neşesiyle sarıran köpüklü taze cümleleri, şimdi süründükleri yerlere beyaz izlerini bırakan salyangoz yazıları gibi cansız ve hemen manasızdır... Günün matbuat boşluğunu doldurmak için angaryaya tutulmuş amele gibi çalışarak, ruhlarında kaynayan fikirleri değil pazara çıkaracakları duygusuz, isteksiz yaza yaza ortaya gelmişlerdir.

Edebiyatı bu yorgunluklardan mı bekleyeceğiz? Galiba... Çünkü gazeteler haricinde yazıp bastırmak artık her yiğidin harcı değildir. Ve yine çünkü tabiler, bütün itinalarını yalnız karilerinin göz aldattıcı cicili bicili alayışlerine verdikleri cilverle camekânlarını süsledikten sonra bu vitrinlerin arkasında revaçsızlıktan kan ağlıyorlar...

*

Bolşeviklik'in mühlik bir tırtıl gibi edebiyatı da sarmaya başladığından haberiniz var mı? Her şeyin kakırdadığı²²⁴⁹ bu zamanda edebiyat, mevkiinde kalabilecek mi? Yoksa kâinata üfürülen yuf borusunun rüzgârı onu da silip süpürecek mi?

Büyük Rus düşünürü Adamovic edebî, felsefî makalelerinde diyor ki:

²²⁴⁹ kakırdamak: kurumak, ölmek

“Rusya, Doğu ile Batı’nın iki mansıbı arasında kâh birine kâh ötekine cezbolunarak bir rakkas gibi varıp gelmekte berdevamdır. Batı, ona içtimai teşkilatın makul ‘rational’ çarelerini gösteriyor... Doğu ise onu ölüm ve ademin sevaplarıyla teşhir ediyor.”

“İnsanın, artık kafiyelerin, vezin ve kelimelerin safderunca yalanlarına tahammül edemeyeceği bir devreye erişmesi mümkündür.”

Rus’u iyi dinleyelim:

“Edebiyatın sonu... Bu sözümle artık kitap neşredilmeyecek demek istemiyorum. Muhakkak okuyucular, eleştiriciler olacak... Fakat bir ferdin şuurunda edebiyat bitmiş bulunacak... Çünkü edebiyat tüketilebilen muvakkat ve ihzari bir şeydir. Bir muharrir en yükseğe tırmanmak isteyerek ulvi şeyler arkasında koşmaya atıldığı vakit, edebiyat onun elleri arasında erir ve göçer... Çünkü aranılan, hakikat ve lazım olan şeydir. Bu, bulunamayacaktır...”

“Edebiyat, kendi manasızlık hissinin darbesine uğrayarak ölecektir. Sadeliğe erişmek isteyen muharrir kendi kendini yıkacaktır. Zira sadelik zéro²²⁵⁰ ve ademdir...”

“Dâhi insan bir gün diyecektir ki:

– Bu yazdığınız tarzın hususiyetini müdrikim, ben de sizin gibi yazabilirim. Fakat istemiyorum. Ben bundan kasten, taammüden sarfinazar ve kati tasdimle²²⁵¹ sükûtu iltizam ediyorum...”

*

Yavaş yavaş edebiyatın başına da mezar taşını dikeceğiz. Bu öleceğe, daha doğrusu öldürüleceğe nasıl acımayalım? O ölüirken, medeniyetin istinat ettiği tesellilerimizden çoğunu da beraber göçürecek... Fakat zannederim ki bu faciada en az taziyete şayan millet biz olacağız. Çünkü tehliillerle²²⁵² gömecek büyük fikir varlıkları-mız yoktur...

²²⁵⁰ zéro: sıfır

²²⁵¹ tasdim: kesin olarak karar verme

²²⁵² tehliil: “La ilahe illallah” sözünü tekrar etme

Sadelik, adam ve mürekkebe doğru yükselmek hevesi cüretkârını yıkıp ezecek beyhude bir divanelik... Aralığındayız... Methal arayınca bize diyorlar ki: “Bir yerden. Hep burada idik...” Mahreccе dönünce: “Çıkacağını zannettiğin yer, yine burasıdır.” istihzasını koparıyorlar...

Vezinlerin, kafiyelerin, yanık cümlelerin çocukça yalancılıklarını biz de biliyoruz ama yüreklerinizi yumuşatmak için beşerî sanatın bula bula bize ancak çektiği bu kıbleden başka nereye dönebiliriz?

Hakikat bulunamayacakmış... Doğru... Bu iddiaya kalkanların kafalarını, hep mahallin yalçın kayalığına çarptıklarını görüyoruz. Fakat safderunca bir iman atılışıyla bu mefruz²²⁵³ meşalenin arkasında koşan beşeri niçin kati ümitsizliğe düşürerek bu araştırma hazzından menetmelidir? Burada yüreklerimize biraz su serpmek için bir avukatlık yapmak istedim ama Rus’un sözleri benimkilerden o kadar çok kuvvetli ve kahhar ki...

Yıkarak gide gide bakalım insaniyeti çeken esrarın hangi uçurumuna varacağız?

Hüseyin Rahmi

12 Eylül 1921 / Heybeliada

Sigarayı Nasıl Bıraktım?²²⁵⁴

Hikmet Sadık Bey bir gün şöyle anlattı:

Tütün hayatımın en mühim bir hadisesidir. Hiçbir maşukamdan ayrılırken bunu terk ettiğim zaman çektiğim kadar ye’s ü ıstıraba uğramadım. Lehü’l-hamd²²⁵⁵ nihayet kurtuldum. Bu iptiladan kurtulmak isteyenlerin cümleten darısı başlarına...

Bu kadar dumana küçük yaşında müptela oldum. O, beni daha mektep sıralarında iken esareti altına aldı. Tütünü gizli din kullanır

²²⁵³ mefruz: varsayılan

²²⁵⁴ *İkdam* gazetesi, 17 Ekim 1921.

²²⁵⁵ Lehü’l-hamd: Allah’a şükür

gibi hayli zaman kimsenin göremeyeceği yerlerde içtim. Daha iyiyi kötüyü fark edemediğim çocukluğumun masum senelerinde, o benim damarıma girdi. Ve daha sonra az kalsın kanıma girecekti.

İnsanların kendilerine muzır olan şeylere son derecede düşkünlükleri hayretlere sezaadır. Böyle kötü itiyatlara ekseriya cumhuren teslim-i nefis edildiği için bunların mazarratları, fenalıkları bilmem nasıl oluyor da aramızda birbirimize karşı mazeret buluyor, mafûv tutuluyor²²⁵⁶.

Bu belaya pek küçük iken uğradığımı söyledim. Nasıl uğramayayım? Babam içer, annem içer... Dayım, halam, teyzem, ağabeyim, aşçı, uşak hepsi tütün tiryakisi... Bu siyah dumanla meşbu²²⁵⁷ muhitin içinde bulunup da ona bigâne kalmak mümkün mü? Hanemizde en güzel eşya tütüne ait... Sigara iskemleleri, yaldızlı, billur türlü nevden süslü tabakları, gümüş tabakaları, altın bilezik ve markalı kehribar kıymettar ağızlıkları, altından kurulunca çalgı çalar sigaralıklar...

Annem babam ellerindeki sigaraları layenkati²²⁵⁸ fosurdatarak bana bu menhusun²²⁵⁹ mazarratından bahsederler. Alıştığımı istemezler. Lakin bu tütün vebasası mektebe de müstevli. Orada da ekseri arkadaşlarım ceplerinde gizli paketler, tabakalar taşırlar. Mektepte tütün içmek şediden²²⁶⁰ memnu²²⁶¹ fakat her şeyde olduğu gibi bu memnuiyeti aramızda onun gizli gizli büsbütün revacını artırıyor. Hep destur mahallerine çekilerek kapıları sürmeleyip oraları duma-na boğuyorlar. Koridorlarda fırsat düşürebilirsek bir iki nefes çekmek için sigaraları birbirimizin ağzından kapıyoruz. Onlardan gördüğüm gibi tehalküle bir iki nefes ben de çekiyorum. Biraz başım dönüyor. Bulantı geliyor, başka büyük bir haz, lezzet anlamıyorum.

²²⁵⁶ mafûv tutulmak: istisna tutulmak, bağışlanmak, hoş görülmek

²²⁵⁷ meşbu: tok, kanmış

²²⁵⁸ layenkati: durmaksızın

²²⁵⁹ menhus: uğursuz, kötü

²²⁶⁰ şediden: şiddetle

²²⁶¹ memnu: yasak

Bunun gizli bir tadı, sefası olacak ama ben niye keşfedemiyorum? İşte ona tutuluyorum.

Bu merakımı halletmek için bir gün evde babamın mahsusa iri kalıp sigaralarından bir tane çaldım. Helaya kapandım. Mektepte bir nefesten ziyade çekirtmiyorlar. Burada doya doya içip onun lezzet-i sekri²²⁶² ereceğim. Sigarayı ağzıma aldım. Kibriti çakıp ateşledim. Kuvvetlice bir çektim. Ayaklarım yerden kesildi. Kolanı uzun bir salıncağa binmişim gibi bir boşluğa doğru gittim geldim. Oh, ne pek iyi ne pek fena... İkinci nefeste baş dönmesi arttı. Düşmemek için tutunacak yer aradım. İtiraf ederim bu sefer lezzetten ziyade bir fenalık duydum. Lakin onun gizli sefasını bulmak için inat ettim. Uzun bir çekişle bütün ciğerlerimi dumana boğdum. Fakat ne oldum. Bende sekre-i mevt²²⁶³ başladı sandım. Tekmil damarlarıma iliklerimi kesen, uyuşturan, öldüren bir seyyale yayıldı. Beynimin içi açılıp kapanıyor, sinirlerim büzülüp uzanıyor. Boğazım kuruyup yanıyor. Yüreğim çarpıyor. Kendimi kaybeder gibi olup yine buluyordum. Bütün manasıyla ölüp ölüp yine diriliyorum. İki dünya arasında çabaladığım bu ihtizarım²²⁶⁴ anında vücudumdan soğuk bir ter başladı. Elimden sigarayı hemen kubura fırlattım. Ölürsem bari şehadet getirilemeyen öyle bir yerde can vermemek için kendimi sofaya attım. Bir gaşeyanla²²⁶⁵ beraber gözlerim karardı, yere düşmüşüm. Hizmetçiler, annem, halam hep koşuştular. Benzim o kadar uçmuş, öyle fena sararmış ki onlar da beni hakikaten ruh teslim ediyor sanmışlar. Evin içini büyük bir telaş aldı. Ne olduğumu soruyorlar. Kabahatimi söyleyemiyorum. Zaten ağız açacak hâlim de yok. Hekimler çağırıldı. Beni arız ü amik²²⁶⁶ muayene ettiler. Yalnız nabızlarıma değil, üstümü soyup her tarafıma baktılar. O gün ne yediğimi, ne içtiğimi, nerelerde dolaştığımı, nerede oturduğumu sordular. Hep aklımın erebildiği kadar onları hakikatten uzaklaştıracak

²²⁶² lezzet-i sekr: sarhoşluk lezzeti

²²⁶³ sekre-i mevt: ölüm sarhoşluğu

²²⁶⁴ ihtizar: can çekişme

²²⁶⁵ gaşeyan: kendinden geçme, bayılma

²²⁶⁶ arız ü amik: enine boyuna, etrafıca

cevaplar verdim. Kati bir şey anlayamadılar. İdrarımın, kanımın tahliline karar verdiler, hepsi oldu. Kabahatim keşfolunamadı. Uğradığım bu hâl, nikotin ile ilk tesemmümüm²²⁶⁷ idi. Körpe vücudum zehre karşı isyanla, onu istimalden beni tahzire²²⁶⁸ uğraşıyordu. Nikotin kendini nabzımdan doktorlara, idrarımdan kimyagerlere göstermedi. Onunla müttefikan sırrımızı sakladık. İki gün sonra vakayı mektepte tiryaki arkadaşlarıma anlattım, gülüştüler. “Başlangıçta birer ikişer defa hepimize böyle oldu. Bu fenalıklar geçer. Ondan sonra tütün insana o kadar tatlı gelir, o kadar tatlı gelir ki...” teşvikiyle beni de kendilerine benzetmek için ne lazımsa söylediler...

Çok geçmedi benzedim. Şeytana uymak kadar tatlı, dünyada ne vardır? Şık tabaka, ağızlık, kibrit kutusu takımı düzdüm. Biz yeni heves acemi tiryakiler fırsat bulunca bir sıraya diziliyor, sigaralarımızı ateşleyerek burnumuzdan duman çıkarmak müsabakasına girişiyorduk. En ziyade tüttüren, ötekilerinin hayretleriyle alkışlanıyordu.

İşte bu belaya bu kadar erken bulaştım. Hayatın türlü sıkıntıları içinde tamam yirmi beş sene bu siyah dumandan bir nevi tesliyet zevki aradım. Evet, inkâr edemem. Kasveti, ataleti bize renç²²⁶⁹ veren ömrümüzün bazı demlerinde tütün beni avutuyordu. Ona mukabil, vücudumu türlü türlü suretlerle zehirlediğini gördüm. Tütünün mazarratlarından muaf bazı kimseler va fakat ekseriyete dokunuyor. Herkesin zayıf bulduğu tarafına su-i tesir²²⁷⁰ ediyor. Kulağa, boğaza, göze, göğse, asaba, mideye fenalıklar veriyor. İhtinak-ı sadr²²⁷¹ gibi bazı vahim emraza²²⁷² yol açıyor. Derece derece insana dertler kazandırıyor. Nikotin nihayet müptelasını şehit ediyor. Öyle bir şahadet ki ne dünya için bir şerefi ne ahiret için bir ecir²²⁷³ var.

²²⁶⁷ tesemmüm: zehirlenme

²²⁶⁸ tahzir: sakındırma

²²⁶⁹ renç: sıkıntı

²²⁷⁰ su-i tesir: kötü etki

²²⁷¹ ihtinak-ı sadr: göğüs sıkışması

²²⁷² emraz: hastalıklar

²²⁷³ ecir: sevap

Evet, tamam yirmi beş sene bu düşmanı sineme çektim, kanıma karıştırdım. Ona gittikçe iptilam artmaya, günde iki paket sigara bana kifayet etmemeye başladı. Bu düşkünlüğümün şükranesi olarak o da beni artık boğmaya kalkıştı. Nefes alamıyor, tıkanıyordum.

Doktora müracaat ettim. Muayeneden sonra:

– Sigarayı hemen şimdi bu dakikadan itibaren terk edeceksiniz. Üzerinizde tabaka, ağızlık ne varsa atınız. Size bu dumanın zerresi muzırdır, zehirdir.

– Aman doktor, ben sabahleyin gözlerimi açar açmaz bu zıkkımdan birbiri üzerine sekiz on tane içmez isem mümkün değil kafam yerine gelmez. Kendimi bulamam...

– Beyefendi, hayatınız ile bu iptilanız arasında bir muvazene yapınız. Sizin için hangisi daha kıymetli ise onu tercih ediniz. Çünkü bu ikisinin artık bir arada barınmaları ihtimali kalmamıştır.

– Mesela günde altı yedi sigaraya müsaadeniz yok mu?

– Hayır...

– Üç dört taneye?

– Hayır... Hayır...

– Yalnız bir tekine?

– Size hayatınızın selameti ve fen namına söylüyorum: Bir sigaraya değil, yarım nefesine müsaadem yoktur...

Doktorun bu şiddetli memnuiyeti karşısında başım önüme düştü. Meyus, neyus düşünceye daldım. Doktor devam etti:

– Tütün içmek değil, bu meretin içildiği odada, salonda, trende, vapurda katıyen oturmayacaksınız.

Yeisim arttı, âdeta gözlerim dolarak dedim ki:

– Maşukasından müebbet iftirak²²⁷⁴ mahkûmiyetine uğramış bir bedbaht hâlindeyim. Ne söyleyeceğimi, ne düşüneceğimi bilmiyorum. Çünkü o kâfir dumanı içime çekmek aşkıyla şu saniyede kavrulduğum kadar ömrümün başka bir elim anını tasavvur, tahattur

²²⁷⁴ iftirak: ayrılık

edemiyorum. Bu memnuiyetinize itaat edip edemeyeceğimi kestirerek bu hususta size huzur-ı fıkır ile bir cevap verebilmek için şimdi şurada, karşınızda on, on beş, belki daha ziyade sigara içmek ihtiyacıydım. Bu sigaraları içmeden vereceğim sözlerin hiç ehemmiyetleri yoktur. Çünkü ben tütün dumanıyla kafamı cilalamadıkça tefekkür kudretine malik bir insan sayılmam zira ben onunla düşünür, onunla söyler, onunla muhakeme eder, onunla karar veririm. Hasılı ben onsuz adam değilim. Hiçbir şey değilim vesselam...

Doktor:

– Beyefendi, abartıyorsunuz. Önce ana sütünden ve sonra zorunlukla daha nelerden, nelerden kesiliyoruz. İnsan azmetmeyi bildikten ve azmettikten sonra her şey olur. Şu anda tütün bütün sinirlerinizin hâkimi. Beyniniz, sinirleri, onu şiddetle istiyor ve size bu yanık âşık sözlerini söylettiriyor. Öğürürken, balgam ifrazlarından, ara sıra gelen çarpıntılardan baygınlığa benzer durumlardan, tıkanmalardan şikâyet ediyorsunuz. Yirmi beş yıllık bu uzun iptila, ciğerlerinizi, kalbinizi pek fena bozmuş. Bu organlarınız iyi işlemiyorlar. Şüphe yok, yarın bugünkünden daha yorgun, daha hasta bir duruma geleceklerdir. Eğer bunlardaki tehlikeyi benim gibi bir doktor gözü ve kulağı ile görüp dinleyebilseniz bir nefes sigaranın sizi tıkayabilmesi ihtimali karşısında bulunduğunuzu anlarsınız. Bu zehr-i katili dudaklarınıza götürmek cesaretini gösteremezsiniz. Bu direnmeniz bir çeşit kendinize kıymadır. Bilirim ki bir doktor, meslek gereği bir hastasına karşı bu kadarını söylemeye izinli değildir. Fakat siz benim yalnız hastam değil, aynı zamanda kıymetli bir dostumsunuz. Vazife icabı susması gereken bu mühim noktalarda, dost kendini tutamayarak söylüyor. Sizin gibi bu iptila yüzünden hayatları tehlikeye düşmüş olanlara keşke böyle aşikâre söylense. Bu doğru sözün zararından çok faydası görüldüğüne şüphe yoktur. Size son nasihat olarak bir misal vereyim. Bazı tiryakilerin ramazanda iftar tepsisi başında çektikleri sigara nefesinden hemen sonra öldüklerini, şundan bundan işitmiş belki de gazetelerde okumuşsunuzdur. Hastalığınız işte o dereceye gelmiştir. Hakikati biliniz. Şimdi istediğinizi yapınız.

– Doktor hazakatiniz, dostluğunuz, doğruluğunuz karşısında yeniğim... Lakin bir soruma cevap vermenizi rica ederim. Şimdi şurada içeceğim bir sigara ile ani bir zehirlenmeye veya boğulmaya uğrayacağım sizce tıp cihetinden olumlu ve tabii bir hakikat midir?

– Hayır... Bir iki sigara ile ölmezsiniz. Yalnız tütünün her bir yudumuyla tehlikeye bir nefes daha yaklaşmış olursunuz.

– O hâlde bu memnuiyetle ilgili şiddetinizi değiştirerek bunu azar azar bırakmama izin verseniz...

– Hayır... Çünkü belayı azar azar bırakmaya uğraşmakta başarı ümidi yüzde seksen azalır. Bu hususta tecrübelerim vardır. Böyle tütünün miktarını azaltarak bırakmaya çabalayanların içinde, kurtulana kadar ziyade sonradan sigaraların adedini arttıranları çok gördüm. Büsbütün ters bir sonuca uğradılar. Bu zararlı şeyi hemen bırakıvermelidir.

Güçlü bir azim sayesinde bu iptiladan kırk yıllık tiryakilerin kurtuldukları görülmüştür. Bazen yüzleri gözleri, oraları buraları şişer. Fakat sonra hepsi geçer.

*

Doktorun muayene kabinesinden sarhoş gibi sallanarak, sendeleyerek çıktım. Çünkü bir saatten beridir sigara içmemiştim. Ondan bu kadar kısa bir zaman ayrı kalışım beni bu hâle getirmiş, söz anlamaz bir sersem etmişti. İptila dedikleri bu yirmi beş yıllık yârenimden ebediyete kadar nasıl ayrılacaktım? Hayır, bu mümkün değildi.

Rast geldiğim ilk kahvehaneye girdim. İçeride sekiz on müşteriden ikisi nargile, ötekiler fosur fosur sigaralarını tütürüyorlardı. Onlar içsinler de ben bu zevkten niçin kendimi mahzun bırakayım? Bir kahve ısmarladım, sigaramı ağızlığa taktım. Onun memnuiyeti zihnimdeki lezzetini on kat arttırmıştı. İçtim. O sigarayı bitirdim attım, bir daha yaktım. Zannediyordum ki şimdi gelip üzerimi arayarak bütün sigaralarımı alacaklardı. Tütüne müptelam, hırslım, iştahım o kadar arttı. Birbiri arkasına içtim. Daim içiyordum. Doktor yalan söylemişti. Zehirlenmiyor, utanmıyor, ölmüyor, bir şey olmuyordum.

Doyuncaya kadar gürültü ile ve tiksinti duyup onu elimden atıncaya kadar içecektim.

Eve geldim. Sigaralara devam ettim. Boğazımdan ciğerlerime, mideme doğru bir ateş yapıştı. Ağzım nikotin pası ile doldu. İştahım kapandı. Tütün kokusu bana nefret, bulantı getirmeye başladı. Öksürük gıcıkları arttı. Sıska, tıknafes²²⁷⁵ yaşlılar gibi ohu ohular içinde tıkanıyor, hışıl hışıl öten göğsümün balgamlarını söktürüp temizlemeye bütün hançeremin gücü yetmiyordu. O hâle geldim ki tütünün iğrenç bir zehir olduğuna inanmak için kimsenin ispatına lüzum kalmadı. Bu hakikate ciğerlerimin tıkanmış nefes boruları, ağzımın acılığı, midemin bulantısı, sinirlerimi gevşeten tembellik, zihnimi saran bellek zayıflığı ve uykusuzluk tanıklık ediyordu. Hem çoluğumu çocuğumu çağırdım:

– İştiniz, dedim. İşte ben tütüne tövbe ediyorum. Bir daha ağzıma koymayacağım.

*

İyi bir şeye azmedenlerdeki bir iç rahatlığı ile o geceyi geçirdim. Yutmuş olduğum çok miktardaki nikotin, birkaç saat için kendini bana aratmıyordu. Bu geçici doyunluğu ebedî bir nefret sanarak kurtulduğuma karar veriyordum.

Ertesi gün ilk iş olarak, ellerim bir düzine etrafımda tabaka, ağzılık, kibrit arıyor. O dalgınlıklar arasında tütünü bıraktığımı hatırlayarak kendi kendime “Ben ona tövbeliyim, artık içmeyeceğim.” diyordum. Fakat yavaş yavaş bana bir avarelik, bir sersemlik geliyor. Hayat ne kadar tatsız, çevremdeki eşya ne kadar anlamsız, sevimsiz... Her şeyde usanç ve sıkıntı veren hatta gözlerimi rahatsız eden sıkıntılı bir görünüş var. Nereye gitsem avunamıyorum. Ne tarafa baksam eğlenemiyorum... Ne söyleseler sinirime dokunuyor. Öfkemi kabartıyor. Zavallı hizmetçi kız, elime su bardağını verirken “çat” suratına bir tokat... Kabahati? Ya bardağı çarpık tutmuş ya eğri basmış. İşte öyle püften bir şey...

²²⁷⁵ tıknafes: solunum sıkıntısı çeken, kesik kesik nefes alan

Zevceme yukarıdan aşağı bir çıkışma... Niçin? Çünkü aynanın önündeki lambalar karşılıklı mütenazır noktalara konmamış... Evin içini böyle kasıp kavuruyorum. Sokaktaki ahvalim daha fena... Tramvayda biletçi ile kavga... Elime verdiği yırtık, yama tutmaz paraları biletle beraber parça parça edip herifin suratına savurarak şirkete, müdüre ağzıma geleni veriştirmek...

Esnafla alışverişteki hesaplara hiç aklım ermiyor. Güya ben, iki basamaklı kara cümle²²⁷⁶ bile görmemişim. İki kere iki ne eder? Bu en basit hesabı bilmek için zihnim işlemiyor. Taş kesilmiş bir inatla duruyor. Bir şey söyleyemiyorum.

Kendimi yokluyorum. Ben, bende eski hâlimi bulamıyorum. Ben, evvelki ben değilim. Zihnim açılmış, bütün belleğim, hatıralarım bilmem nerelere saçılmış... Kafamın içi bomboş... Bildiklerimi bütün unutmuşum. Yeniden bir şey öğrenebilmek imkânsız...

Resmî görevimi yapmak mümkün değil. Acıklı, gülünç hatalar yapıyorum. Görenlere parmak ısırtacak potlarla beraber, büyük küçük hatırlar kırıyorum. Bir hafta böyle, iki hafta böyle, üç hafta böyle...

Herkese benim bu tiryakiliğimden usanç, belki nefret geldi. Başımın sersemliği gitmiyor. Ne yapacağım? Bu iptiladan kurtulmayı başarmış bazı kimselerle dertleşerek soruyorum:

– Siz nasıl bırakabildiniz?

– Basbayağı... Sersemliği üç dört gün kadar sürdü. Cebime fincık kebabı, badem şekeri koydum. Tütün aklıma geldikçe bunlardan birkaç tane ağzıma atarak avundum. Sigarayı unuttum gitti...

cevabını alıyorum. Aman ya Rabbi, şaşkınlıktan, kızgınlıktan çıldıracağım. Tütünün beyin sinirleri üzerine büyük tesiri var. Hiç badem şekeri onun yerini tutar mı? Bu adamların sinirleri halattan mı? Benim uğradığım bu zihinsizlik, sersemlik, taharrüş ve asabi bunalımların hiçbirini onlar duymamışlar...

²²⁷⁶ kara cümle: aritmetikte dört işlem

Aynı güçlü elin meydana getirdiği insandan insana, yaradılıştan yaradılışa ne büyük fark var...

Bazıları da diyorlar ki: “Birkaç gün veya bir iki hafta içemedim. Baktım ki tahammül edilir şey değil. Gene başladım. Boş yere kendini üzme... Aylarca dişini sıksan, sonuçta yine içeceksin...” Bu hakikatin yüzlerce, binlerce misali var. Kendi kendime tefekkür ediyorum. Çoğunluk böyle fakat bırakmayı başarmış bir azınlık da var. Bırakalı bir aya yaklaşıyor. Fakat bende aynı taşkınlık, titizlik ve tütün için aynı arzu devam ediyor. Bu bir ayın hiç önemi yok, daha dün belki yarım saat önce bırakmış gibiyim. Allah’ım nasıl olacak? Nasıl kurtulacağım? Diğer hususlarda ince, dayanıklı ve inatçı bir adamım. Bu kara dumana tekrar yenilecek miyim? Belki dayanamam korkusu ile odamda, elimin kolayına erişebileceği yerlerde tütün bulundurtmuyorum. Hâlâ devam eden yoğun sersemliğe, dayanılmaz şiddetli isteğe karşılık duyduğum iyilikler de var. O boğucu öksürük nöbetleri pek seyreldi. Hemen hemen kalmadı denecek bir hafiflik meydana çıktı. Balgam ifrazları azaldı. Sabahları musluk başında kusar gibi göğüs temizleme işinden kurtuldum. Fakat hâlâ gelen ifrazatta tütün kokusu duyuyorum. Beş altı ay bu koku kesilmedi. Nefes borumun tütünle bulaşma derecesi bundan anlaşılıyor. Gıcıklar, gece öksürüklerim artık hiç yok. Ah fakat dalgınım, alığım, beyinsizim... Hâlâ kendimde değilim. Bir baş dönmesi var. Şurada burada yerlere kapanacak gibi oluyorum. Kendimi zor topluyorum. Kâfir sigara... O kadar gözümde tütüyor ki bir nefesi için canımı fedaya kadar vardığım anlar oluyor... Bu ölümlü dünyanın neye tahammülü var? Nefesime bu işkenceyi niçin yapıyorum? Ölümden kurtulmak için mi? Ölümden kurtulmak deyiminde, yaratılışın öyle acı bir istihzası vardır ki... Bugün tütünden ölmesem yarın namlarını tıp kitapları yazmayan kötü hastalıkların kim bilir hangisi yakama yapışarak beni mezara sürükleyecek... Ve taşrayı dolduran asırlık mezarlıklara ibret gözü ile bakınız. Bundan yüz elli yıl önce Hafız Mehmet Efendi’nin, Hacı Ali Efendi’den otuz yıl sonra ölmesindeki fazla hayat sürme kârından, bugün her iki ölü için de eşittir. Sıfırdan başka ne fark kalmıştır? Determinizm

felsefesi, kesin bir hakikat gibi gözlerim önünde parıldamaya başladı. İşte zorla olmuyor. Benim tütüne olan müptelam, onu bırakma hususundaki kararına üstün geliyor. Üzerinden bir ay geçti hâlâ kafam yerine gelemedi. Hâlâ ben eski benliğimin, fikrimin, bilincimin ve ihtiyarımın²²⁷⁷ önceki kuvvetli görünen varlığına dönemedim. Ben ben olamadım... İşte o kadar. Emin olunuz ki bu bir aylık savaşımla, kendimce hemen hemen büyük ve insanüstü sayılacak bir gayretle devam edebilmiştir. Bu babayiğitliğimin on beş gün daha sürmesine ihtimal veremiyorum. Çünkü bittim, tahammül kuvvetim sifıra indi.

İşte yine tekrar ediyorum, bazı kimselerin bunu başardıklarını söylüyorlar. Peki ama benim bünye ve sinirlerimin onların vücutlarına nakli şartı altında, bu kimselerdeki iradenin sifıra düşeceğine şüphem yok. Yenilen pehlivanın yenenin önünde pes demesi gibi, ben de tütün tabakasının önünde boyun kırarak artık sigarayı tellendirivereceğim ama çoluğun çocuğun karşısında savurduğum tövbenin utancını, babalık şerefi ile nasıl bağdaştıracağımı düşünüyorum.

Üzerimdeki huysuzluk, terslik nöbetleri gibi pek bayağı bahanelerle haşıyorum. Bütün evdekiler benden yılgın, bıkkın... Denizsizlik ve haksızlıklarımın illallah çağırıyorlar.

Ben tövbeyi bozmak için müsait bir vesile aradığım bu sıralarda yine karımla bir gün hiç yoktan bir dırıltı çıkardım, çaresiz kadın bezginlikle kalktı. Dolabı açtı, önüme bir tabaka, iyi neyden beş altı sigara, ağızlık, kibrit koyduktan sonra, zoraki bir tebessümle:

– Beyefendi tövbeyi bozunuz. Zevceniz olduğum için bir aydır çektiğiniz işkenceyi biliyorum. Bozunuz. Günahı varsa bana gelsin. Bir aydır yalnız siz çekmiyorsunuz. Bütün ev halkı sizinle beraber ıstırap içinde... Sizinle beraber tütün tiryakisi, sizinle birlikte zihinsiz, neşesiz... Metanetse, tahammülse, gayretse işte bu kadar olur. Gördük erkekliğinizi, takdir ediyoruz. Fakat gücünüz artık bundan öteye gidemeyecek. İçiveriniz şunu, hep birden azaptan kurtulalım.

²²⁷⁷ ihtiyar: seçme gücü, irade

Zevcemin bu sözleri ne haklı fakat ne acı hatırlatma, bir ikaz idi. Evet yalnız ben çekmiyor, onlara da çektiriyorum. İşte fırsat bu fırsattı. Sigaraların önünde kalbime tatlı bir çarpıntı, ellerime hafif bir titreme geldi. Zevcem kuvvetsizliğimin nihayetinde olduğumu anladı. Ağızlığa geçirdiği sigarayı bana uzatarak:

– Bunu tövbe ile bırakıp da tekrar başlayan yalnız siz değilsiniz. Tövbenizde, Rabb'im esirgesin, ağır şartlar yoktur. Bir sigara içiniz bakalım ne olacak?

Ağızlığı dudaklarımın arasına verdi. Sigarayı ateşledi. Bende küçük ve büyük irade dama demişti²²⁷⁸. Tütün kokusu beni tamamıyla büyüledi. Sigaranın ilk nefesini çeken ben değildim. Benliğime girip isyan eden sanki bir şeytandı. Benim önlemelerime rağmen içiyordu. Birinci nefes beni esir²²⁷⁹ bir zevk dünyasına uçurdu. İkinci çekişte zihin, bütün sinir ve damarlarımdaki tortulaşmış, donmuş, katılaşmış bir şeyler yumuşuyor, çözülüyor, zihnim, hislerim açılıyor, kendimi biliyor gibi oluyordum. Fakat üçüncü nefeste aklım başıma geldi. Ben ne yapıyordum? Uçmaktaki²²⁸⁰ yasak meyve olayı gibi karımın aldatmasıyla tütüne tekrar başlamıştım. Birdenbire bir nedametle sarsıldım. İnsanlığımdan utandım. Şakaklarımdan terler boşandı. Gözlerim bulandı. Sigarayı pence-reden dışarı fırlattım. Tütün gibi bir bitkinin kanımda, beynimde, sinirlerimde gösterdiği tesir, benim insanca azmimi yensin, irademi öldürsün, bir ot duman beni tutsak etsin... Onun uğruna sağlığını feda edeyim... Tövbemi bozayım... Ciddiyetimden, erkekliğimden, insanlığımdan çıkayım... Hayır dedim, hayır... Kararlı büyük insanların, yenilmez sebatları sayesinde olan mucizeleri düşündüm. Bir insanın güçsüzlüğünü yenme suretiyle insan olabileceğini, bu parlak misal ile gözlerimin önüne getirdim. Benim gibi bu iptila ile mücadele edip onun en ince sinirlerimize kadar sapanan zehirli pençelerinden kurtulmuş bunca karar sahipleri var... Elbette bunlardan bazıları da benim geçirdiğim şu bunalım devrelerini aynı

²²⁷⁸ dama demek: gücü kalmamak, tükenmek

²²⁷⁹ esir: uçucu

²²⁸⁰ uçmak: cennet

hastalık ve aynı uzun titizlikler, elemelerle atlatmışlardır. Bunlardan hiçbirinin tütünü bırakmakta gösterdikleri sebatları yüzünden malul kalmış olduklarını işitmedim. Onlardan kalkan hastalık, elbette benden de kalkacaktır. Fakat kurtuluş dakikasına kadar tahammül lazım...

Bir daha ağzıma sigara koymadım. Yavaş yavaş azalan sersemlik ve fenalıklarım tamam dokuz ay devam etti. Sonunda büsbütün kurtuldum. Öksürükten, tükürükten hiç eser kalmadı. Sinirlerim, midem, uyku düzeldi. Belleğim yerine geldi... Neşem geriye döndü. Kendimi buldum. Allah'a hamdederim, ben ben oldum... Elinizde tuttuğunuz o zehirli dumanın bazı bünyeler üzerinde işte bu kadar derin ve müthiş bir tesiri vardır. İçki kullanmaktan kötüdür. İnsanlığın büyük kısmını tutsak etmiş... En fakirlerimiz, etmek parasından evvel tütün parasını ayırıyorlar.

Bu yavaş yavaş zehirlenmeden kurtulmak isteyenler, gün saat belli etmeksizin hemen ellerinden sigaraları atmalıdırlar. Çünkü her an dudaklarınızla kutladığınız bu duman, zannınızdan bin kat güçlü, hain, sinsi ve tehlikelidir. Nezaketten anlamaz. Onu hemen bütün istiskal²²⁸¹ ve azminiz ile evinizden, cebinizden, ciğerlerinizden, aklınızdan, fikrinizden, kalbinizden dışarı kovuvermelisiniz.

Hüseyin Rahmi

Kokotlar Mektebi ve Yeni Bir Mecmua²²⁸²

Yine bana karşı baştan kara bir hücum var. Lakin müsademedede sakatlanan ben değilim. Tıpkı acemi bir kaptanın gemisini kesif bir kayalığa körlemesine çarptığı gibi hurdahaş olan odur. Bilmem ki şu mizah bolluğunda bu feci tuhaflığa ne lüzum vardı. Tecavüz sernamesi şudur: “İlim Adamında Seciye”

²²⁸¹ istiskal: yüz vermeme, aşağılama

²²⁸² *Vakit* gazetesi, 14 Haziran 1928.

Eğer bu terkip, “seciye”yi²²⁸³ yanlış heceleyen bir kaleminden çıkmamış olsaydı gider bu hayır sahibinin mübarek ellerini öper, ahlaktan birkaç dersini daha rica ederdim. Lakin heyhat...

Dinleyiniz efendim, mesele dikkatle takip olunmaya değer bir nezakettedir. Seciye hocasının aflarına iğtiraren şaheserlerinden bazı satırları buraya nakletmek cüretinde bulunuyorum.

İşte yazı şöyle başlıyor:

“Oldukça şümüllü bir mevzuu iki sütunluk bir makaleye serlevha yapmak, insanda daha ilk nazarda büyük bir ciltten rastgele koparılmış bir sayfa tesiri yapar” İlaahirihi...

İşte bu çetrefil ifade, haşa sümme haşa halk dili imiş... Ben bu isnadı güzel Türkçemizin safvet u selametine karşı bir küfür sayarım.

Böyle şivesizliklerle Türkçenin kuvvet u sahtını ifsada uğraşmak, her samimi Türk’ün yüreğini dağdar edecek²²⁸⁴ bir vebaldir.

“... Bir makaleye serlevha yapmak... bir sayfa tesiri yapar”-miş...

Bu ibare olsa olsa mektep çocuklarına şivesizlik bahsinde gösterilecek çok nadir bir misal olabilir. Dilimizde “yapmak” fiilinin suiistimaline -aransa- bundan parlak bir numune bulunamaz... Birinci “yapmak” mastarı, ikinci “yapar” fiilinin faili oluyor. Fakat muharririn faili, mefulü seçer boydan olduğuna şüphem var. Zira diğer ibarelerinin derbederlikleri bu şüphemi kuvvetlendiriyor.

Masum Türkçenin bünyesine, hoyrat bir boksör patavat-sızlığıyla indirilen bu darbelerin günahını Allah affetsin... Evvel-den bu lisan tahripkârlığı ayıp bir cürüm sayılırdı. Etraftan itirazlar yağardı. Şimdi aldırın yok... Türlü türlü garip üsluplar arasında dilimizin asaleti ve vuzuhi kayboldu. Ne yaparsınız, kaide görmeden ilmin, fennin, ahlakın, felsefenin en yüksek şerefelerinden maval okumaya çıkıyorlar.

²²⁸³ seciye: karakter

²²⁸⁴ dağdar etmek: yaralar açmak

Muterizin ilim, fikir, tettebbu sahalarındaki kuvvetlerini araştırmak istedim. Bulduklarım hep tahtessıfı²²⁸⁵ ve hatta tahteşşuur²²⁸⁶ hasmane sözlere boğulmuş, dumanlı, anlaşılmaz, sözüm ona mülâhazalardan başka bir şey değil...

Beyefendi, büsbütün lüzumsuz yazılarınızı atlayarak bir şeyler söylemek istediklerinizden bazılarının üzerinde duracağım... İşte, bu demir leblebiye benzeyen hükümlerinizden bir tanesi:

“Bir sanatkârın sanat namına ibda ettiği eserin inceliğini anlayanlar; zaten o eseri görmeye mecbur ve heveskâr olmadıkları gibi (!) nihayet muayyen ve mahdud bir daire içinde bulunacağından herhangi bir memleketin umumi ahlakı üzerinde de bir tesir icra edemez, denebilirdi.”

Mizaha kaçmak için ibareleri tahrif ediyorum sanmayınız. Bu, aslında aynen böyledir. İşte bu efendi size ve bana ders vermeye kalkıyor. Bir memleketin edep ve edebiyatı için bu ne büyük bedbahtlıktır...

Bir meal çıkarabildiniz mi? Bu mümkün değil çünkü yazan ne dediğini bilmiyor ki... Ne sebk²²⁸⁷ var ne rabt²²⁸⁸ ne mana ne mantık... İşte görülüyor ki muharririn o satırlardaki kitabeti bir orta mektep efendisinin karalamasından çok aşağıdır. Zavallı Türkçe, zavallı kariler, hangisine ağlayalım... Cehaletin baltasıyla budanan dilimizin bu feci manzarasına mı? Yoksa aslan postuna bürünmüş bu nev tilki edipleri ısıklıla susturmaya korkmaktaki cebanetimize mi²²⁸⁹?

Bir şey anlayamıyor ki cevap verilsin. Eğer anlayabilen varsa gabavetimi²²⁹⁰ yüzüme vursun... İbarelerin çoğu böyle büzük büzük, kördüğüm arapsaçı... Çünkü evvelen kafada ilim izanı, fikirlerde vuzuh yok ki yazılar vazıh, muayyen bir şekil alabilsin... Fi-

²²⁸⁵ tahtessıfı: sıfırın altı, boş

²²⁸⁶ tahteşşuur: bilinçaltı

²²⁸⁷ sebk: üzlup, tarz

²²⁸⁸ rabt: bağlantı

²²⁸⁹ cebanet: korkaklık

²²⁹⁰ gabavet: ahmaklık, kalın kafalılık

kir beyanı ekseriyetle geniş, ferah bir tahsilden doğar. Bazen de bu kesbî²²⁹¹ değil, vehbîdir²²⁹². Muharrir bu iki faziletten de mahrum olunca işte böyle bir şarabiye icatla mahiyetini meydana kor.

İşte size bir tuhaflık örneği daha, bundan biraz mana çıkıyor... Fakat fikrin garaibi önünde şaşırıp kalıyoruz:

“Açık, iğrenç mevzulu neşriyat, denize atılan bir maddenin (!) etrafta yaptığı hare halkalarına benzer. Şu fark ile ki: Denizdeki hareler merkezden uzaklaştıkça kuvvetini kaybettiği hâlde, neşriyatın gayriahlaki hareleri dairelerini genişlettikçe kuvvetlerini de arttırmırlar. Ve birkaç sene sonra büyük kuduz dalgalar hâlinde kayalara değil, ahlaki telakkileri henüz tebellür etmemiş genç kitlelere çarpar, devirir yutarlar...”

Fesüphanallah... Şimdiye kadar çoluğu çocuğu devirip yutan böyle umacı eserlere tesadüf edilmemişti. Beyefendi bu hikmetleri hangi fizik, hangi matematik düsturlarından çıkardınız? Ciddi vukuf noksanı, insanı böyle gülünç vadilere düşürür. Görünüşte kahkahalık fikirler fakat hakikatte ağlanacak şeyler...

Pederasti sevicilik²²⁹³, istimna²²⁹⁴ ve daha sair *perversion*²²⁹⁵ üzerine yazılmış cilt yığınlarını bir tarafa bırakalım. *Nana, Paris Bakir Kızları, Çırılçıplak* ve ilaahirihi isimlerindeki romanların midelerini karıştırırsak acaba yutulmuş kaç genç nesil enkazı buluruz? Cenabıhak zatıalilerini böyle eserlere lokma olmak felaketinden muhafaza buyursun. Siz edebî telifleri köpek balığı oburluğunda zannetmek galat-ı hissine²²⁹⁶ düşmüşsünüz. Lütfen bana, genç kitleleri yalayıp yutmuş, eskiden yeniden birkaç kitap adı sayabilir misiniz? Sözlerinizden zerrece tettebbu kokusu alınamıyor... Ya Rabbi bu ne fantezi malumdur...

²²⁹¹ kesbî: sonradan kazanılan

²²⁹² vehbî: Allah vergisi

²²⁹³ pederasti sevicilik: genç erkek seviciliği, oğlancılık

²²⁹⁴ istimna: mastürbasyon

²²⁹⁵ *perversion*: sapkınlık

²²⁹⁶ galat-ı hiss: his yanılması

Ben şimdiye kadar yukarıda saydığım *pervers*²²⁹⁷ mevzularından hiçbirine yanaşmadım. Fakat hamam sevicilerini, tellak öğrencilerini hiçbir itaba uğramadan yazanlar oldu. “*Kokotlar Mektebi* neden bahsediyor?” Bu unvanı gördünüz. Belki ondan bazı parçalar okudunuz. Nişancılığınıza âlemi hayrette bırakmak için “Hah!” dediniz, zehirli bir dumdumla hemen öldürülecek bir eser... Kurşunun çarpacağı kesif kayalıktan tekrar kendinize döneceğini düşünmeden tetiği çektiniz...

Kokotlar Mektebi sizin zavallı idrakinizin ne bugün ne yarın ihata edemeyeceği mühim bir eserdir. Bu hakikati her zaman ispata hazır ve kâdirim. *Kokotlar Mektebi*’nde zannettiğiniz hasis menfaat sevkiyle şehveti tahrik için yazılmış bir satır bulabilirsiniz bütün karilerin huzurunda eğilerek bahsi kaybetmiş olduğumu itirafla sunarım.

Ve illaki yaptığınız bedhahlığın menfurluğu da âlem nazarında sabit olmalıdır. İftiraya, gayz u kine, hamakate, riyaya karşı nefretim büyüktür. Bu istikrahımın cehennemini öyle adi ithamlarla, bühthanlarla söndüremezsiniz.

Romanıma esas olan bu isimdeki Fransızca piyesi okudunuz mu? Hayır... Ona dair yazılmış tenkitleri, takdirleri *Figaro*’da yayımlanan Reji Jinyo’nun yüksek mülahazalarını gördünüz mü? Hayır... Hayır... Pekâlâ... Filhakika sizin için böyle tettebbulara ne lüzum var...

Siz, zehirli bir dumdumcusunuz. Yalnız atıp devirmekten zevk alırsınız. Siz okumadan okutmak savındasınız...

Kokotlar Mektebi’ne dair yazılanları hep tercüme edip önünüze koysam... Fakat insaf, hüsnüniyet, hakikate hürmet, kafanızda anlamaya kudret olmadıktan sonra... Bu zahmetler neye yarar?

Kritiklerden biri şöyle diyor: *Kokotlar Mektebi* hakkında yazılan makalelerdeki umumi takdirler o kadar haddinden efzun ki bunlardan bir intihap²²⁹⁸ yapabilmekte cidden müşküle uğruyorum.

²²⁹⁷ *pervers*: ahlaksız, sapık, bozuk

²²⁹⁸ intihap: seçme, ayırıp beğenme

Kokotlar Mektebi, Moliere'in *Le col de Mari* eserinin tabii ve mütebessim bir kızı sayılıyor. Ve sonra birçok edipler tarafından yazılan *Le col de Jalü*, *Le col de Zaman*, *Le col de Devu* ve ilaahiri-hi piyeslerin mütemmimi²²⁹⁹ tutuluyor...

Dehasının güneşi zaman geçtikçe kuvvetini, feyzini daha ziyade arttırarak hâlâ asırların arkasından vicdanlarımızı aydınlatan, ruhlarımızı besleyen ve hâlâ münafıkları, müfsitleri, mutaassıpları, mürailer²³⁰⁰ titreten o büyük Moliere ki vefatında mübarek naaşını toprak kabul etmez iddiasıyla Paris Arşöveki günlerce müddet gömdürmek istememişti. İşte dehanın insanlardan gördüğü sureti telakki, işte son şükran... O zamanlar sizin fikrinizde insanlar şimdikinden ziyadeymiş. Beyefendi kırk iki senedir elimde kalem, hokka başındayım... Daima taassuba, riyaya hücum ettim. En tehlikeli zamanlarda bütün şiddetimle tesettürün aleyhinde haykırdım. Eserlerim bu iddialarımı müsbit sahifelerle doludur.

Madam Sipinelli şehrimizin sahnesinde *Kokotlar Mektebi*'ni yarattı. Alkışlandı. Kimsenin iffetine, ahlakına bir leke, bir tehlike sıçramadı da eser bir Türk'ün kaleminden geçtikten sonra mı iğrenç ve müstekreh²³⁰¹ oldu?

Sürüm temini için ben, açık mevzu intihabı sanihasında bulunmadım. Bu zehabınız büsbütün yanlış... Benim sızırılmış, darası alınmış bir kısım karım vardır. Ne yazsam aynı rağbetle okurlar... Eserlerimin koleksiyonunu tamamlamak için, her yeni çıkan cildi mutlaka alırlar. Sürüm temini endişesiyle ne yapacağını bilmeyen, on abone getirene bir senelik mecmua vadeden sizsiniz. Yüz binlerle kari kitlelerine malik olan memleketlerde cari olan bu usulün burada tatbikine kalkışmak gülünçtür. Bizde on adam kandırabilecek kurnaz kimse, bu zahmeti diğer bir işe sarf ederek daha ziyade kazanır.

²²⁹⁹ mütemmim: tamamlayan

²³⁰⁰ mürai: ikiye bölünmüş

²³⁰¹ müstekreh: iğrenç

Benim gibi kırk yıldan beridir eserleri Türk kütüphaneleri raflarında sıralanan bir muharrir, öyle paçaları çemreyip şapkayı yana eğerek elde baston, ağızda en adi, müstekreh, iğrenç (tabirler sizindir) ithamlarla bir vodvil kahramanı tavrı alarak hücum edilemez.

Halk... Halk... Halk... Bu tespiti daima çekip duruyorsunuz. Bari halkın ruhuna, diline, imanına, malına biraz agâh olsaydınız. “Millî vicdan”, bu da kaleminize oyuncak ettiğiniz bir tabir. Bunun da mealini müdrük olaydınız ve kerih nefesle bana hücumunuz anında sizi durdurması icap eden noktaları seçerdiniz. Bir de millî terbiye vardır. Bu da ötekiyle tevemdir²³⁰². Birinin fıkdanı²³⁰³ hâlinde öbürünün vücudiyeti tasavvur-ı kabil olamaz.

Bu ana kadar küflü kafaların temerrütleriyle uğraştım. Zamanın incilasıyla o cahil sesler pest perdeye indikten sonra, şimdi onlara vekâleten bu çirkin yaygara ile ortaya çıkışınıza tahammül olunmuyor doğrusu...

Şıpsevdi Hamid devrinde *İkdam*’da neşrolunurken on üçüncü tefrikada menedildi. Dokuz sene kütüphanemde kilit altında yattıktan sonra kari huzuruna çıktı. Hikâyemi basan matbaanın camları taşlandı. Her gün başımızdan aşağı tehditnameler yağardı. Yeni telakkiyatı âleme kabul ettirmek kolay değildir. Hakikate ancak bu tan u teşni köprüsünden geçilir bilirler... Bu her cesur, her fedakâr muharririn uğradığı bir şey midir? Bu mütecavizlerin ellerinden Emile Zola’nın çekmediği kalmamıştı.

Her yeni romanın etrafında kopan bu sağanakları realist üstat Bonsigce tebessümüyle karşılar yani eserin kıymet ve kuvveti hakkında bir melamet hayır sayardı.

Tartuffe türlü çirkin entrikalarla defaatle menolunmuştu. Nihayet Saint Bartelemi babası Piyer Derle, Moliere için, “Bu herif,

²³⁰² tevem: ikiz

²³⁰³ fıkdan: yokluk

beşerî lahm²³⁰⁴ ile örtülü, insan kıyafetinde mütelebbis²³⁰⁵ bir şeytandır.” garabetinde bir aforozname ile ortalığı velveleye vererek o dehayı büsbütün müşküle düşürmüştü...

Alexandre Dumasade’nin *La Dam O Kamelya*’sı dünya edebiyatında misline tesadüf olunamayan bu şaheser, gayriahlaki damgasıyla zamanın dâhiliye nazırı tarafından menedilmişti. Victor Hugo da müteaddit eserlerinde bütün şeditleriyle memnuiyet fırtınaları geçirmiştir. Hangisini sayayım? Fakat ne kadar teessüf olunur ki bu büyük eserlerin bugün gözlerimizi kamaştıran zaferleri karşısında mürailerin çeneleri tutulamamıştır. Ne yapalım ki hâlâ aramızda, cilt cilt telif ve tercüme olunan Bruno Grafın eserleri *Kokotlar Mektebi*’ndeki felsefeyi birbirinden ayıramayan edebiyat sersemleleri, bakar körler yaşıyor.

İttihatçıların istibdadı zamanında bir gün telefonla matbaada şu tehdide uğradık: “*İkdam* namını dünyadan yok ederim!”. Hâlbuki yok olan o mankafa mütebidin kendisidir. O devirde edebiyat doğrudan doğruya zabitanın kamçısı altındaydı. İstemediklerini hemen sürerler, gerekli gördüklerini sokak ortasında öldürtüverirlerdi.

Şimdi büyük halaskârımızın dehasından doğan askerî, siyasi, idari, içtimai mucizelerin, milletin her ferdine şamil kanuniye devresindeyiz. Şahsın doğrudan doğruya veya bilvasıta herhangi bir şekilde tarizinden masunuz. Müesses hukukun bu ehemmiyetine karşı iğmaz²³⁰⁶ ile siz tenkitten, takdirden büsbütün âciz bulunduğunuz bir eser aleyhinde su-i telkinatla²³⁰⁷ muhterem adliye ve maarif vekillerimizin tevbihlerini alenen celbe kalkışmak gammazlığa nasıl cesaret ediyorsunuz? Eski devirlerde böyle cüretlere verilen menfur bir nam vardı. Fakat şimdikiler için bir kullanacak bir tabir bulamıyorum.

Mecmua mı yazıyorsunuz, hükûmete talimatname mi? Vekiller vazifelerini sizden mi öğrenecekler? Haddinizin bu kadar fevkine

²³⁰⁴ lahm: et

²³⁰⁵ mütelebbis: elbiseli

²³⁰⁶ iğmaz: göz yumma

²³⁰⁷ su-i telkinat: kötü telkinler

çıkmağ yükselmek değildir. Eser yazıldı. Okundu. Üzerinden sene geçiyor. Hâlâ sizin yüreğinizde sönmeyen bu gayz²³⁰⁸ nereden geliyor?

Beyefendi niçin yalnız, vekillerimizi ikazla iktifa ettiniz? Niçin polis müdürüne haber vermediniz? Niçin birkaç jandarma çağırmadınız? Niçin ıskatçıları toplayıp da bir recim²³⁰⁹ ayini yaptırtmadınız? Şaşıyorum. Uğradığım iftiranın büyüklüğü zihnime sığmıyor. Pompei'yi kızgın lavlara gömen acaba benim günahlarım mıydı? Torbalı'yı hâk ile yeksan eden *Kokotlar Mektebi*'nin ifsadından gelme bir gazab-ı ilahi miydi? Bozkurt'u batıran kaptanlar o akşam bu romanı mı okumuşlardı?

Tariznamenizde şöyle de bir ibare var:

“Türki tarihini, dinini tahrif ve tezyif edercesine yazılan eserler...”

Hâlâ mı bu softa ağzı teranelerin hücumları altında ezilmek zilletinden kurtulamayacağız? Ne hacet efendim... Müzelere gidiniz, heykelleri kırınız. Tabloları yırtınız. Tiyatroları yıkınız. Darülelhanı²³¹⁰ kapatınız. Radyoları susturunuz. Kadınları peçeleyiniz. Mülhitlerin²³¹¹ boğazlarına kurşun akıtınız.

Kokotlar Mektebi, Avrupa'da alkışlanan edebî bir abidenin tevsimen²³¹² kopyasıdır. Ona taarruz, bedhahane²³¹³ hücum yukarıdaki barbarlıkları irtikâptan çok uzak bir hareket değildir.

Her vesileyle hemen gözlerimizin önüne dinin yeşil sancağını çekerek hayatın ufuklarını, bedîiyatını rüyetten bizi mene uğraşan, bu taarruzları bütün Türki perestîşkârlarının²³¹⁴, bütün Türki vicdanlarının minberi Çankaya'dan, o yüce fikir tepesinden işitilecek sesler midir?

²³⁰⁸ gayz: kin, öfke

²³⁰⁹ recim: taş tutma, lanetleme

²³¹⁰ darülelhan: konservatuvar

²³¹¹ mülhit: Tanrı'yı inkâr eden, imansız

²³¹² tevsimen: adlandırma, isim olarak

²³¹³ bedhahane: kötülüğünü istemesine

²³¹⁴ perestîşkâr: taparcasına seven, tutkun

Asırlarca kafalarımızı bu cehennem topuzları altında eze eze nihayet bizi uçuruma yuvarladılar. Yarı yolda Büyük Gazi'nin bazusu ilahi bir himmet ve kuvvetle hepimizi kavrayarak bu muhakak ölümden çevirdi. O, akur-ı taassubu²³¹⁵ darağaçlarında boğdu. Onun Türklüğe yeni ruh nefheden²³¹⁶ deha celaleti önünde münafıklar sindiler. Onların ellerinden düşen bir silahla şimdi siz karşıma nasıl çıkıyorsunuz? Bunu ancehlin²³¹⁷ yapıyorsanız size çok yazık, ankasdin²³¹⁸ yapıyorsanız çok ayıp...

Hâlâ aramızda başlarından çıkardıkları ağır serpuşların tazyiklerinden dimağlarını kurtaramamış olanlar var. Bu sözlerinizden ancak onlar hoşlanırlar. Halka taassup kapısından hulule uğraşmayı marifet sanıyorsanız bu sapıklığınıza acınır.

Dini tahrif, tezyif körüğüyle cehli koltuklayıp, taassubu kabartarak rağbet teminine kalkışmak yeni bir usul değil, bu, münafıkların takip ettikleri eski yoldur. İşte *Tartuffe*'e, *La Dam O Kamel-ya*'ya vesairlerine hücum edenler hep bunlardı. İyi kitapların zem, fenalarının metholunması bu hep talikatın, iyilerin, kötülerin eski nasipleridir.

Matbuatı alevlendiren bir eser hakkında Fransızcada şöyle bir şey görmüştüm:

Zem olundu meşhur oldu

Men olundu çok okundu

Bu hücumunuzla *Kokotlar Mektebi*'nin revacına hizmetten başka bir şey yapmış olamazsınız. Bakınız, muhakemesiz, temelsiz, idraksiz sözleriniz ortaya ne kadar lakırdı çıkardı...

Ahenksiz sedanızda bir sulta²³¹⁹ iddiası var. Tahsilinizde, terbiyenizde, kafanızda, kaleminizde olmayan bu kuvveti nereden

²³¹⁵ akur-ı taassub: taassup kuduzu

²³¹⁶ nefhetmek: üflemek

²³¹⁷ ancehlin: bilmeyerek

²³¹⁸ ankasdin: kasten, bile bile

²³¹⁹ sulta: baskı, otorite

alıyorsunuz bilmiyorum. Belki *Kokotlar Mektebi*'ni menettirebilirsiniz.

Bu suretle onu büyük eserlerin mümtaziyet markasıyla damgalanmaya şeref yap etmiş olursunuz. Günü saati gelince o, yine kitapçı vitrinlerindeki makamına kurularak sizden öcünü alır.

Şıpsevdî'nin de, *Tebessüm-i Elem*'in de tercümeihâllerinde bu mazhariyeti görmüyor muyuz? Nerede o edebiyata musallat olan yarı ümmî sansür Azrailleri? Nerede o telefondaki cehennemî nefesiyle matbaaların altını üstüne getiren, rugan çizimleri altında hürriyeti öldürdüm sanan Bedri... Bu zorbanın çürüdüğü çukuru bugün bilen var mı? Bu herifler bugün seyyiatlarından başka bir vesileyle anılıyorlar mı?

Makalenizde sahifelerinizin kimsenin iyi (!) veya fenalığını teşhire meşhur (!) olmadığını söylüyorsunuz. Fakat hikâyemi ve mevzuunu istikrahla, ahlaki ifsatla, bütün genç kitleleri, defineleri yutan bir ejder olmakla itham ediyor, âlemin telini ve alakadarların tevbihatını üzerime davete uğraşıyorsunuz. Bundan büyük fenalık nasıl olur? Size göre seciye bu mudur? Aman ya Rabbi, kırk sene bir memlekette muharirlik değil, tanzimatçılık etmiş bir adamın ithamına yürünürken onun beyaz saçları önünde bir teemmül dakikası geçirmek gerekir.

Etrafımda patlamış ahlakgürizleri²³²⁰ akarken bu duyulan taaffünlere²³²¹ karşı burnumu tıkayarak hiçbir levse²³²² sürtünmeden yürüdüm. Bana karşı açtığınız bu istikrah davasında ne münasebetle Rıza Tevfik'i söze karıştırıyorsunuz? Ferit Paşa kabinesinde bir nezaret koltuğuna oturmadım. İngiliz Muhipleri Cemiyetine aza olmadım. Ne şekilde olursa olsun hiç bir cemiyete duhulde menfaat, kuvvet, şeref aramadım... Sırf kendi zati sayımla yaşadım. Çok küstahlara hadlerini bildirmiş bu elimdeki kalemle ben de bazı entrikalar çevirebilirdim. Ortaya fırlattığınız müstekreh lügati, sa-

²³²⁰ ahlakgüriz: ahlak kaçını

²³²¹ taaffün: fena ve pis koku

²³²² levs: pislik, kir

tırlarınızın üzerinde pis bir balgam lüzucetiyle²³²³ duruyor. Masum, temiz yüzümü buruşturarak işte başımı çeviriyorum...

Çekiliniz beyefendi karşımdan... Seciye'yi sizden öğrenecek kadar düşmedim ve hiçbir zaman o dereceye inmeyeceğim. Seciye pekiyi fakat ona herkesten ziyade siz muhtaçsınız. Cehaletinizi, haddinizi biliniz. Gözü keskin, iyi bir nişancı değilsiniz. Bu sakar kaleminizle etrafa endaht²³²⁴ yapmada ne mana var? Doğru yolunuza gidiniz...

Şimdi en büyük teessürümü söyleyerek bitireceğim. Bütün uyanık, münevver, Türkipereş, hayırhah Türklerin, en büyük hürmetlerle önünde eğildikleri Çankaya; sizin bilgidен, akıldan, terbiyeden, insaftan muarra taarruzlarınıza istihkâm²³²⁵ olamaz. İşte bu kutsi kıblegâhın arkasına gizlendiğinize ve gizlenmenize müsaade edildiğine meysum.

Bu mübarek peçeyi yüzünüzün mütehakkık²³²⁶ patavatsızlık ve hicap teriyle ıslatmak, günahların en büyüğüdür.

Hüseyin Rahmi

Dilimizin İstiklali²³²⁷

Dilimiz şimdiye kadar bünyesini kemirerek istiklaline mâni olan ve ağırlıkları dimağımızı tembelleştiren kelimelerinden ayıklanmalıdır. Bunların en tehlikelileri harsımıza²³²⁸ Arap ve Acem tohumları saçanlardır.

Türk dili asırlardan beri bünyesini istila eden bu ecnebilerle bir türlü kaynaşamayarak asaletini muhafazada sebat göstermiş ve saffetini İstanbul halk dilinde ve Anadolu lehçelerinde yaşatmıştır. Sarık, cüppe, çakşır, çedik, pabuç gibi şeyler içinde vücut nasıl

²³²³ lüzucet: yapışkanlık

²³²⁴ endaht: silah atma

²³²⁵ istihkâm: siper

²³²⁶ mütehakkık: doğruluğu meydana çıkan, gerçek olduğu anlaşılan, ispatlanan

²³²⁷ *Vakit* gazetesi, 25 Eylül 1932.

²³²⁸ hars: kültür

ağırlaşırsa bu ihtiyar dillerin kisvesi altında fikir de çevikliğini kaybetmektedir. Ve gene asırlardan beri Osmanlı İmparatorluğu'nun resmî dili olan Türkçe niçin kendi köklerinden dal budak sürerek hasıllanamamıştır? Biz bütün tercihimizi ecnebi kelimelerine vererek kendimizinkileri körletmeye uğraşmışız.

Bir kelime lisandan lisana geçerken *phonétiquement, morphologiquement* yani savten, şeklen uğradığı değişiklikler de bazı kanunlara tabidir. Biz yazı lisanımıza aldığımız Arabi, Farsî kelimelerde bu kanunlara riayet etmemişiz. Bu kelimeleri asıllarındaki imla ve telaffuzlarla almaya çalışmışız. Onları imla ve telaffuzca asılları hilafında kullananları cehaletle itham etmişiz. Ve hâlâ da bu iddiadayız. Fakat halk kendi şivesine uymayan ağırlıklarını gidermeden bu yabancı kelimeleri ağzına almamış mesela Arap'ın “sahih”ini “sahi”ye çevirmiş, “Hızırilyası”ı “Hıdırellez” yapmış, bunlar gibi birçok kelime ve terkipleri kendi fonetiğine uydurarak kullanmakta ısrar etmiş...

Böyle dilden dile geçerken şeklen, lafzen değişmiş kelimelerin asıllarını aramak “*étymologie*”ye, iştikak ilmine aittir... Her nereden olursa olsun lisana kabul edilen kelimeleri benimseyerek onları doğurtmalıdır. Bugün Fransızların “at” manasına kullandıkları “*cheval*” kelimesinin Latince aslı, diksiyonerlerde²³²⁹ “*caballus*” olarak gösteriliyor. Fransız dilcileri tabiiyetlerine aldıkları kelimeye millî başlığı giydirerek alnını mavi, beyaz, kırmızıya boyadıktan sonra onu kendi gramer usulleriyle kaidelendiriyorlar. Yani tamamıyla Fransızlaştırıyorlar. Kelime girdiği dilin sahasında artık yavru olmayıp duruyor... *Chevalement, chevalersque, chevalier, chevalée, chevalet, chevalerie, chevaleresse, chevaleresquement, cavalerie, cavalier, chevalereux, chevaline* ilaahirihi²³³⁰... Bu suretle on beşten fazla şekil ve mana alarak Fransızca doğum kaidesine tevfi kan dili zenginleştiriyor. Bu ana kadar Türkçe Anadolu'daki köklerinden filiz sürememişti. Çünkü onun payitaht ana toprağında üreyen ecnebi kelimeleri hasıllanmasına mâni oluyorlardı. O derecede ki

²³²⁹ diksiyoner: sözlük

²³³⁰ ilaahirihi: ve benzeri

zavallı Türkçe, öz muhitinde kendi namına yapılan lügat kitaplarına bile kabul olunmuyordu.

Yunan ve Latincenin, Fransızcaya yaptıkları analığı Türkçe Arabi ve Farisiden görememiştir... Çünkü ırkları başkadır. Kaç asırdır Arap'ın "feres"inden²³³¹, Acem'in "esb"inden²³³² böyle döl alabilmiş miyiz?

Bu ecnebi kelimeler, Türkçeye kendi kefiyeli²³³³, papaklı kaide ve kıyafetleriyle gelmişler mağrur ve hâkim tavırlarla başsedire kurulmuşlar; öz dilimiz bunlar arasında sığıntı vaziyetinde kalmış; bütün resmî, ilmî tabirler, ıstılahlar onlardan yapılmış kendi kelimelerimize kabalık damgası vurulmuş; edipler, şairler ilhamlarını onların çıkırtkan renklerinde aramışlar...

Franklerin edebiyatımız hakkındaki muahazeleri²³³⁴ şudur:

"Türk edebiyatı, Şark edebiyatından biri olmakla beraber Avrupaca en az tanılan binaenaleyh en az takdir görendir. En büyük kusuru orijinaliteden mahrum bulunmasıdır. Türk edipleri, şairleri asırlardan beri sazlarını Arap, Acem nağmeleri üzerine akort etmişlerdi. Son nesiller Avrupa asriliğine dönmek istemişlerse de bir İspanyol, bir Rus, bir Macar edebiyatı olduğu gibi bir Türk literatürü meydan alamamıştır. Türk'ün öz unsur hayatından doğmuş ve o unsurun ruhunu terennüm eden kuvvetli edebi bir şahsiyet 'İşte ben de varım!' diye kendini cihana takdim edememiştir." Avrupalıların bize buldukları kabahat işte bu...

Türk dili bugün (Niçin söylemekten çekineyim?) anarşi hâlinde. Kaide şirazeleriyle kendini derleyip toplamak ihtiyacındadır. Grameri yok, bu nama müstahak bir lügat kitabı yok. Zaten asırlarca doğru telaffuzunu veremeyen Arap harfleri rejimi altında kuradalaşmıştı²³³⁵. Latin harfleri imdada yetişti. Lakin şimdi dilimiz

²³³¹ feres: at, kısarak

²³³² esb: at, beygir

²³³³ kefiye: başa sarılan ve omuzların üzerine kadar gelen, uçları püsküllü ince ipek örtülü kumaş

²³³⁴ muahaze: eleştiri

²³³⁵ kuradalaşmak: eskimek, bozulmak

yeni kirizma²³³⁶ ve gars²³³⁷ yapılan bir bahçe hâlinindedir. Dikilecekleri ihtiyaca tevafuk eder surette seçerek dikmek ve kökleşmelerine itina göstermek lazımdır. Türk dilinin şeceresini meydana çıkarmalı, akrabalığı bulunan lisanlardan lügat ve kaidece istifade olunmalıdır. Evvela tahlilî ve sonra terkibî surette hareket olunur.

Türkçemiz Oural-Altaïque yani Finois, Japon, Hongrois, (Macar), Samoyede, Mongole (Moğol), Kalmuk, Mandchu ilaahirihi dillerin ailesindendir. Bunların arasında müterakkilerden bulunan Macarcanın ıslah ve Garplılaşıma usulünü tetkikten müstefit olabiliriz. Dilimize kabul olunacak her kelime tespit edilecek kaidelere ve en dürüst şivemize tevfikân şeklen ve lafzen Türkçeleştirilmelidir.

İngiliz, Alman, Fransız lisanları arasında pek çok müsterek kelimeler bulunduğu malumdur. İlim, fen ıstılahlarınca bu dillerden çok uzaklaşmamak fikrindeyim. Mesela “müvellidü'l-humuza”²³³⁸ demedense *oxygéné*, *hydrogéné* demeyi tercih ederim. Bizden sonra gelecek nesiller belki bu kelimeleri “su doğuran, ateş doğuran” suretine çevirmekte bir garabet görmeyeceklerdir.

Afakî, *enfüsî* gibi saçmalara dilimizde yer vermektense doğruca *objectif*, *subjectif* diyerek sesimizi bütün medeni cihanla birleştirmeyi muvafık bulurum.

Mikroplar mukavemetten âciz, zayıf vücutlara hücum ederler. “Kontenjan, döviz, kabotaj” ve ilaahirihi birçok kelimeler, dilimize ellerini kollarını sallayarak resmî kapılardan girmektedirler... Bunlardan fazlalara karşı kapı önüne bir “YASAKTIR” nöbetçisi koyacak mıyız? Dilimizin ilim, fen, felsefe, siyaset ve ilaahirihi bütün şubelerdeki bugünkü farkı münasebetiyle bu akının önüne durmayı çok müşkül buluyorum. Bu istiladan dilimiz kazanacak mı? Bozulacak mı?

Bugün spor, atlet, boks, maç, rekor ve daha sayısız kelimeler bize artık munis geliyor. Bunların hangisi hangi dile mensuptur dü-

²³³⁶ kirizma: toprağı derince kazarak altını üstüne getirme

²³³⁷ gars: ağaç dikme

²³³⁸ müvellidü'l-humuza: oksijen

şünmüyoruz... Yalnız delalet ettikleri manaları biliyoruz. Bunlar şimdiki medeni dünyanın geçer akçe kelimeleridir... Bütün dillerde mevki tutarak umumileşmişlerdir. Türkçede bunlara karşılık kelime icadına kalkışmak abestir. Fakat bu dalgalar coşkun geldikçe dil kapımızın önünde bir Çanakkale mukavemeti yapabilecek miyiz?

İstikbal bu yasağımızı dinlemeyecek gibi geliyor bana...

Köklerinden sürdüreceğimiz filizlerden yapılacak uygun terkiplerle asri tekâmülüne kavuşturacağımız dilimizin ihtiyaçlarına karşı bir hazine hazırlamış olacağız.

Hüseyin Rahmi

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Edebiyat Hakkındaki Fikirleri²³³⁹

Sual 1: Edebiyatın hayat ve cemiyetteki mevkiî size göre ne idi, nedir ve ne olmalıdır?

H.R.: Edebiyat, cemiyet şuurundaki irfanın derecesini gösterir. Hududu olmadığı için düstur altına alınamaz. Mevkiî, içinde yaşadığı milletin telakkisine göredir. Ne idi? Bunu edebiyat tarihlerinde arayınız. Ne olmalıdır? Bunu da bu şahikaya yükselmiş milletlerin eserlerinde tetkik edebilirsiniz.

Sual 2: Hayat ve cemiyetin edebiyattaki mevkiî size göre ne idi, nedir ve ne olmalıdır?

H.R.: Birinci sualin üstünü altına çeviriniz, ikincisinin cevabını bulmuş olursunuz. Hayat ve edebiyat, içinde tebellür ettikleri²³⁴⁰ milletlerin aynalarıdır. Birine bakarsanız ötekini, ötekine bakarsanız berikini görürsünüz.

Sual 3: Bizde “inkılap edebiyatı”, “millî edebiyat”, “beynel-milel edebiyat” mefhumları size neler ifade eder ve nasıl yapılır?

²³³⁹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Sanat ve Edebiyat*, der.: Abdullah Tanrıninkulu, sad.: H. Adnan Önelçin, Oğul Yayınları, Ankara 1972.

²³⁴⁰ tebellür etmek: açığa çıkarmak

H.R.: İnkılap edebiyatı bizde mazinin karanlığını yırtarak ufuktan sökmeye başlayan güneşe benzer, ışıklarından ümitler saçılmaktadır. Fakat henüz olgun meyvelerini tadamadık. Beynelmilel²³⁴¹ edebiyat, içinde zuhur ettiği milletin sınırlarını aşarak tesiri bütün cihana şamil olan eserlerdir. Millî edebiyat, mensup olduğu milletin karakteri ile damgalanmış olandır.

Sual 4: Sanatkâra eserini yaratırken hangi endişeler hâkim olmalıdır?

H.R.: Hakiki sanatkâr, idealinin âşığıdır. Bütün hamleleri ona müteveccih²³⁴², bu sanat güreşi sahasında maşukasına kavuşmak için her menfaati istihkar edendir. Bir tek endişesi vardır: sanat.

Sual 5: Sanat eseriyle sanatkârın seciyesi arasında ne gibi münasebetler vardır?

H.R.: Dimağ, her şahsiyete göre türlü türlü işleyen bir makinedir. Amilin mamul üzerinde nişanelerini bırakması tabiidir.

Sual 6: Edebiyatta şahsiyetin rolü nedir?

H.R.: Edebiyatta şahsiyetin rolü büyüktür. Gayrişahsi yani şahsiyetini seçtirmeyen eserler, bir sürüyü dolduran faydasız kalabalığa benzerler.

Sual 7: Edebiyatta tam şahsiyet, yarı şahsiyet ve şahsiyetsiz edebiyat olur mu?

H.R.: “Şahsiyet” demek umum arasında bazı hususi başlıklarla kendini seçtiren demektir. Bunun bütünü, yarımı olacağını bilemiyorum. Tabii, şahsiyetsiz edebiyat vardır ve şahsisine nispeten çok fazladır.

Sual 8: Tufeyli²³⁴³ sanatkâr ne demektir?

H.R.: Tufeyli sanatkâr, kendiliğinden bir şey yaratmayarak şunun bunun sanat eserlerinden çalıp çırpma yapanlar, binaenaleyh başkalarının istidat ve kültürleriyle beslenmeye uğraşanlardır.

²³⁴¹ beynelmilel: uluslararası

²³⁴² müteveccih: yönelmiş

²³⁴³ tufeyli: asalak, başkasının sırtından geçinen

Sual 9: Türkiye’de son senelerin edebî manzarasını nasıl görüyorsunuz? Sebepleri?

H.R.: Gündelik ve umumi gazetelerde edebiyat namına istihkak gösterecek eserler çok azdır. Mecmualar, kara bulutlar altındaki ay ışığı gibi mütemadiyen çıkıp batıyorlar. Okuyucu yok gibidir. Çünkü okuyuculara kendilerini sevdirecek eserlerin fıkdanı bu buhrana sebep oluyor. Mecmualar hiçbir tasnife riayet etmeksizin rastgele yazılarla dolduruluyorlar. Bugünkü felsefenin gayet çetrefil bir lisanı vardır. Şiirlerin çoğu kekemedir. Çığır’ımız²³⁴⁴ bu mahzurlara karşı bir mücadele açmakla rağbet temin edebilir. Yeni çıkan mecmualar kendilerinden evvel çıkıp kapananlardan ibret almayı bilerek bu ölümlere sebep olan hastalıklardan gayetle kendilerini sakınmalıdırlar.

Sual 10: Türk edebiyatının istikbali hakkındaki düşünceleriniz?

H.R.: Türk edebiyatının istikbalini iyi görüyorum. Ve bunu mazinin isleriyle kararmamış gençlerin, yepyeni temiz dimağlarının faaliyetinden bekliyoruz.

Sual 11: Beynelmilel sanatın istikbalini nasıl görüyorsunuz?

H.R.: Radyolarla, tayyare yollarıyla birbirine bağlanmış fikir ve sanat faaliyetleri, fişkırıdıkları kaynaklardan hemen etrafa saçılarak beynelmilel bir mahiyet almaktadır. İş, bu umumi fikir ve sanat hazinesine her sene vergilerini veren özlü milletler sırasına girebilmektedir. Biz bu hissemizi verdikten başka, beynelmilel faydalı mahsullerden de lüzumu kadar pay alamamaktayız. Çünkü böyle eserler çıkar çıkmaz bir anda bütün medeni dillere tercüme ediliyor. Bu neşriyatın kendilerini değil, kataloglarını bile okumaya yetişemiyoruz. Beynelmilel terakki bir (*fougue*) hâlinedir. Bu müteaddit kaynaklardan biriken kuvvetin elbette istikbali açıktır.

Hüseyin Rahmi

25 Eylül 1932 / Heybeliada

²³⁴⁴ Çığır: Hıfzı Oğuz Bekata tarafından 1 Ocak 1933-1948 yılı sonu arasında toplam 193 sayı hâlinde çıkarılmış aylık fikir, edebiyat ve sanat mecmuası.

Muhayyel Bir Münekkide Karşı²³⁴⁵

Tenkit, münekkit, kritik... Türkçesi, Fransızcası beyinde ley-lek laklakası yapan baş ağrıtıcı ve bazı haşin münekkitlerin elinde tokmaklaşan takır takır sevimsiz bir kelime... Münekkidin bu işte geçim arayan türlü çeşidini gördük. Kompetanını, pentanını... Hatta eşeğin kulağını deveye, deveninkini eşeğe nakille bedii ölçü bakımından yaratanı tenkit eden amatörlerini bile... Keyfinin küheylanına binip de herkesin eseri üzerinde nal ve kırbaç şaklatmak hoyratlığı... Mizacımız, irfanımız, kültürümüz, psikolojik temayüllerimiz, estetik görüşlerimiz, sanat zevklerimiz birbirinin aynı mı? Niçin fikir modellerimi kendi keyfi patronun üzerine kesip biçmeye davet ediyorsun beni? Zevkimi zevkinin ibresi üzerine ayar ettirmeye çalışıyorsun. Ne salahiyetle? Sanat duygusunda kendi hususiyetimce senden çok başka, sana hiç benzemez edebî bir hüviyet hürriyetine malik değil miyim? Orijinalite, sanatkârın sırf kendi ibdaından²³⁴⁶ doğar. Bırak ben ben olayım. Sen de sen kal... Ben bir eser vücuda getirmişim. Yapmakta sana takaddümüm²³⁴⁷ var. Sen cüretkâr kaleminle bu mevcudu delik deşik didikleyerek varlığa çıkmak sanatını tutmuşsun. Tıpkı yağlı kâğıtları dişleriyle oyan fareler gibi. Kendi sanat kaynağından “*initiative*” bir eser fişkirtamayarak tıpkı o ziyankâr mahluklar gibi, onun bunun fikrî malından kokusunu aldığı yağlarla geçinmek... Ve daima yağı balı alıncak, tutulmuş eserlerin özlerini emmek. Çöregini benim mayamdan kabarttıktan sonra bir de üstünlük iddiasıyla böbürlenmek. Ben ve eserim olmasaydık senin şahsiyetin gelişecek miydi? Parazitliğin bu şekli neden makbul sayılıyor?

Sayıyorum ki bu laubali vicdanlı mideler muhakkak fesada uğrarlar. Sen ise başkasının zararına bu beslenişi helal sayıyorsun.

Edebî dehasını şunun bunun eserleri üzerinde hasretmek, yalnız kemirmek için yaratılmış muzır tırtılların işidir. Hep kerametlerin kendinden menkul... Bir de sanatını nefesine tatbikle sübjektif

²³⁴⁵ *Cumhuriyet* gazetesi, 24 Şubat 1939.

²³⁴⁶ ibda: yaratmak

²³⁴⁷ takaddüm: önde bulunma

bir adeseden²³⁴⁸ liyakatini seyretsene... Tenkitlediklerinden üstün gördüğün kudretinin, Beyazıt Kulesi gibi yanmaz yıkılmaz bir anıtını oraya dik, “İşte eser böyle olur!” de. Önünde hep eğilelim. Sen bu harikanın eri olaydın yüksek ruhun başkalarında kusur aramak zevkine tutulmazdan önce seni, kusursuzluğun timsalini, sırf kendi dehanın güneşinde göstermenin mümtaziyetine eriştirirdi.

*

Çok uzak bir mazisi olmayan eski tenkitçiliğimiz:

Şöhret afettir, diyen bir meselimiz var. Bu denenmiş atalar sözüdür. Şöhret, sahibine daima şeref, gurur hazzı vermez. Bazen onu boğucu, zıt heyecanlarla tırtıklar durur. Sanılır ki o kocaman bir kemiyet külçesidir. Birine çok isabet ederse başkaları kendilerine hisse kalmayacağı üzüntüsüyle yanar tüterler. Çok tenkitlerde hüsnüniyet boyası altından haset ateşleri kıvılcımlanır. Karşı hezeyanı andırır gülünç şiddette haksız tenkitlerin zemberekleri boşanır... Okuyucular âleminde bu edebî zilletten istikrahlanaarak hakka yerini verecek temyiz kuvvetini haiz bir ekseriyet yoktur. Matbuat havasında ara sıra kopan bu fırtınalar çoklarınca merakla karşılanır. Bu âdeti boks, futbol, at yarışları, pehlivan güreşleri gibi seyircilere heyecan zevki veren bir kalem maçıdır. Kim kimi tehzilen²³⁴⁹, terzilen²³⁵⁰ tepeleyecek? Hangi kalemin mürekkebi daha çirkefli? Bu hakikat, sövüşmelere bayrak açan iki gazetenin sürümleri artmakla sabittir.

Bu yazı tulumbacıları edebî tahlilden âciz oldukları kadar zati haysiyete hücumda mahirdirler. Fikrî seviyeleri düşkün kısmın demagogluğunu yaparlar. Okuyucularının tenkit üzerinde toplanan kanaatleri şu ayardadır:

²³⁴⁸ adese: mercek

²³⁴⁹ tehzilen: alaya alarak

²³⁵⁰ terzilen: rezil ederek

– X gazetesinde dünkü atışmayı okudunuz mu? C., L.’yi bitirmiş. İler tutar yerini bırakmamış... Aşk olsun, hasmı kalem cerbeze²³⁵¹ işte bu kadar olur.

Ciddi kuvvetteki bitaraf, asil edebî tenkit tekniği çoklarımıza haz vermez. Can sıkıcı bir çoraklık arz eder. Bu namı gazap eden küfürlü yazılara ise koşan koşanadır.

Matbuat dünyasına ilk gözlerimi açtığım zaman edebiyatın zuhuriye andırır bir şeklini gördüm. Hacı İbrahim’in başkanlığı altında din ve edep bayrağı açmış bir kavuklu alayı, skolastik küflü mantıklarıyla etrafa yaylım ateş ediyorlardı. Ortada ne münasebetle çıktığını bilmediğim bir pilav zerdesi, ehlen ve sehlen²³⁵² garibesini dolaşıyordu... Biz bunu Hacı’nın edebî firması sayıyorduk. Bilgileri fodla ile beslenmiş bu imaretçiler, kafadan ziyade işkembeyi hatırlatan bu iki kelimeli silahla ortada bir İslamiyet papalığı kurmuşlardı. Dinsiz, kâfir, didon, Frenk isnatlarıyla aforozladıkları kimseler, hükûmetin şüpheli nazarına, muhitin taassup husumetine uğrayarak lekelenirdi. Fikirde, yazıda Arabi ve Arap olmayan her şey menfur sayılırdı. O zamanın genç Türkleri zümresinden Fraşiri Şemseddin Sami Bey’i, o kamuslar babası muhteremi sigaya çektiler. Arapçaya mübalatsızlığı²³⁵³ münasebetiyle kendine saldıranlara karşı Ahmet Mithat şu cevabı haykırıyordu:

“Suriye’de çıkan *Elcenne* mülhit gazete de bu dilden yazılıyor. Hangi lisan tahsisen mukaddes kalabilir?”

Şiirlerine Frenk çeşnisi verdi diye Hamid’in ağzına ucundan küfür tüten bir pipo sundular. Hasan Basri’nin 54 farzından imtihan için Numune-i Terakki müdürü Mehmet Nadir’i Ayasofya top kandilinin altına çağırdılar. İyi bir riyazi ama din bilgisi zayıf olan Nadir’in benzi sarardı.

²³⁵¹ cerbeze: ikna edicilik, beceriklilik, tuttuğunu koparma

²³⁵² ehlen ve sehlen: hatır sorma

²³⁵³ mübalatsızlık: ilgisizlik

Edebiyatı kalemi dinî taassubun mesa ölçüsüne uydurarak yazmak, zihni, fikri köstekleyen ne müthiş bir belîye²³⁵⁴ idi. Bu taassup zorbalığı, memleket sınırlarını aşarak Avrupa'ya taşmaya başladı. Bütün ömürlerinde tabiat bilgilerinden iki satırcıkla kafaları aydınlanmamış bu gabi hocalar, filozof Renan'a, materyalist Büchner'e karşı reddiye namıyla gülünç cehalette yazılar karalıyorlardı. Beyazıt Camiinin son cemaat yerinde ramazan vaizi Eğinli Hoca'nın Voltaire için "Bu habisin kemiklerini necasete bulayıp da öyle yakmalıdır." teşmile²³⁵⁵ haykırdığını işittim. Cami kubbesini inleten bu galiz küfrün aksiyle kulakları zedelenmiş olanlardan sağ kalmışlar varsa şehadete çağırıyorum.

*

Hacı İbrahim'in pilav, zerde kaynatan kazgan-ı şerifi²³⁵⁶ Recaizade'nin *Talim-i Edebiyat*'ı münasebetiyle gene aş meydanına çıkarılmıştı. Kulplarına yapışan derbeder kavuklular bağrışıyorlardı: "Bu eser için 'Fransızların retoriklerinden alınmadır.' deniyor. Kitap aslen Frenk'tir. Talebeye ilhamı kâfirane olur... Muhterem Altıparmak Abdurrahman Süreyya'nın *Sefîne-i Belagat*'ine benzemiyor." O Altıparmak ki biz ona "sefine-i belagat²³⁵⁷ denizinin babatorîği" diyorduk.

Hey gidi edebiyatımızın pilavlı, zerdeli, şenlikli geçmiş günleri...

İmaret besisi ulema fikren zayıf, cismen semiz adamlardı. Rejimi mideden kafaya nakledildiğinden beri şimdikilerin içinde kanlı canlı, şişkin vücutlular görülmüyor. Hep birden pilavı kazandan kaşıklamakla ayrı küçük tabaklarda yemenin farkı...

Kafalarına koca sarıkla heybet veren eski âlimler edebiyatın ancak dinden kuvvet alacağı iddiasıyla kükrüyorlardı. Zamanımızın edebî felsefesi ise bu hükmün büsbütün zıddıdır. Edebiyat, dinamik fikirlerin saçtıkları nurlardan doğar. Dünyalar gibi, bulut-

²³⁵⁴ belîye: bela, keder

²³⁵⁵ teşmil: bir şeyi kapsamı içine alma, yayma

²³⁵⁶ kazgan-ı şerif: mübarek kazan

²³⁵⁷ sefine-i belagat: belagat gemisi

lar gibi daimî tahavvülde bir kudrettir. Değişir. Değiştirir. Dinin değişmez betatine bağlı köle kalamaz...

*

Biz, şimdikiler, tenkit terbiyesinin kaçınıcı merhalesindeyiz? Son yıllar zarfında gördüğümüz birkaç örnek, henüz şahıkada olmadığımızı ispat ediyor. Ara sıra sanat babalarımızın ruhlarını şad edenler bulunmuyor değil. Modern kültürlülerimizin cumhuriyet terbiye, tesanüt²³⁵⁸, disiplini altından çok tuhaf ifadeli bir sırtışları var.

Ben bu gülümsemede dedelerimizin atavik²³⁵⁹ mirasını okuyorum.

Hüseyin Rahmi

Edebiyat Cinayette Heyecan Arıyor²³⁶⁰

“Cinayet”, edebiyatta, sanatta geniş, cazip, meraklı, heyecanlı bir yer almıştır. Hele yirminci asrın yaşadığımız şu zamanlarında roman, tiyatro, sinemalarda bulduğu rağbet, cemiyeti endişeye düşürecek bir raddeye varıyor.

Ne edep ne edebiyat ne sanat... Heyecan istiyoruz. Yak yık, öldür, seyredelim. Okuyucu göz attığı sahifelerde, sahnelerde, beyazperdede kanla, ateşle mülemma arıyor. Mütalaa, temaşa lezzetlerini ancak bu manzaralarla tatmin edebiliyor. Kurşunun devirdiği vücudu, kamanın fişkırttığı kanı, boğarlarken moraran çehreyi, yanan yurtların bulutları kızıla boyayan alevlerini, üzerlerine toprak yorgan örtülmemiş ceset kümelerini vahşi bir zevkle seyrediyor.

Bu feci sahneleri seyretmekten aradığımız heyecan, hissen bir yükseliş eseri midir? Psikolojik, marazi bir soysuzluğa doğru gidişe alamet midir? Zamanın hâlâ nikbin²³⁶¹ kalmak isteyen medeni insanlığını *choquer* etmemek için, kendimde vermek cesaretini bu-

²³⁵⁸ tesanüt: dayanışma

²³⁵⁹ atavik: atalara benzemekle, atacılıkla ilgili

²³⁶⁰ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Sanat ve Edebiyat*, der.: Abdullah Tanrınıninkulu, sad.: H. Adnan Önelçin, Oğul Yayınları, Ankara 1972.

²³⁶¹ nikbin: iyimser

lamadığım cevabı ruhiyat mütehassıslarına bırakıyorum. Sirkat ve cinayetin uyandırdığı hain hırs öyle müstevli bir hâl aldı ki cebinde beş on lira ile تنها bir yoldan giden adam evine sağ varamıyor.

En namuskâr insanlardan en masum çocuklara kadar cinayet seyretmek düşkünlüğü var. Tiyatro, sinema, kitap reklamlarında okuyoruz: “Heyecan dolu... Çok meraklı...” Bu sözlerin seyredeceğimiz cinayetlerin bir müjdesi olduğunu artık anlıyoruz.

Cinayette bizi en ziyade alakalandıran hangisi? Katil mi? Maktul mü? Birine acıyıp ötekinden nefret ederken aldığımız heyecan zevkini vakayı doğuran bu amillerin her ikisine de medyum değil miyiz? Maktule yüreklerimiz sızladığı kadar, katilin yüzünde de bizi çeken bir mıknaş var...

Herhangi bir cinayet hadisesi mahkeme huzuruna çıkarılırken salon hıncahınç doluyor. Bu kalabalığın kesafeti, cinayet vahşetinin menfuriyet şiddeti nispetindedir. Maktul mezarında, adalet divanında yalnız katili görüyoruz. Bütün gözler onun yüzünde cinayetin esrarını okumaya çalışıyor. Eğilip eğilip bakıyorlar. Adaletle verdiği cevapları can kulağıyla dinliyorlar. Çünkü iki jandarma arasındaki bu adam bir cana kıymış, kanuna asi gelmiş, adaletin intikamını hiçe saymış, ferdî sürünün irtikâbından titredığı bir fiile cüretle aleladelikten ayrılmış menfi bir kahramandır. Umumiyele nispetle onun bu müstesna hâli, yalnız dikkate şayan görülmekle kalmaz, bazı soysuz kafalarda taklidine yeltenilecek bir hayranlık bile uyandırabilir.

Cinayetin sanatta heyecanlandırıcı mühim bir yer alması, ta geçmiş asırlardan başlıyor:

W. Shakespeare: *Makbet, Hamlet, Otello*

F. Schiller: *Haydutlar*

V. Hugo: *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*

E. Zola: *Thérèse Raquin, Germinal, Bôte Humaine*

P. Bourget: *Cosmopolis*, *André Cornelis*²³⁶²

F. Copée: *Le bon Crime*

H. İbsen: *Hortlaklar*

Tolstoy: *Karanlıkların Kudreti* ve *Sonat à Kreutzer*

Dostoyevski: *Ölümler Evi*, *Cürüm* ve *Ceza*

ilaahirihi...

O zamanlardan bugüne kadar artan rağbet üzerine cinayeti sanatlaştıran sayısız eserler yazılmışsa da, çoklukları belki de mevzuun düştüğü iptizal²³⁶³ yüzünden eskileri derecesinde meşhur olamamışlardır.

Psikolojik, klasik, deskriptif²³⁶⁴, derin uzun tahlilli eserlerden bıkılmıştır. Böyleleri pek okunmuyor şimdi. Belki de maddileşen asrın ruhlarımızı kabalaştıran zihniyeti tesiriyle bu incelikleri anlayacak kültür terbiyemizin azalmasından, belki de hayalden kaçıldığı kadar reelle kucaklaşılmasından...

Schiller'in meşhur eserinde haydut Charles Moor'un müdafaa-sını yaparken söyledikleri aşağı yukarı şöyle hülasa edilebilir:

“Cinayetin de caninin de yükseği, alçağı vardır. Charles Moor ruhunda kaynayan enerjiyle boş duramazdı. Kötü bir kader onu fena yola sürükledi. Müthiş cinayetler işledikten sonra salaha dönemezdi. Nefsinde hissettiği faaliyet kudretini kanundan yüksek görmek hatasına düştü. Kabına sığamayan bu fazla kuvveti sarf etmek ihtiyacında idi. Kurduğu büyüklük tasavvurlarına, muazzam hadiseler yaratmak hülyalarına kapıldı. Tiksindiği Don Kişot orijinalitesi gibi bir hakikat olmaktansa geniş hayaller peşinden koşan bir haydut olmayı tercih etti. Çünkü o merdut²³⁶⁵ olduğu kadar hayrete şayan bir sima idi. Bu menfi zihniyetle sosyeteğe düşman kesilmesi tabii idi.”

²³⁶² “André Cornelis'i İkdam'ın ilk neşrinde tefrika suretiyle tercüme etmiştim. O zaman çok tutulduydü.” (Hüseyin Rahmi'nin notu)

²³⁶³ iptizal: bayağılaşma, değersizleşme, sıradanlaşma

²³⁶⁴ deskriptif: tasvir edici

²³⁶⁵ merdut: reddolunmuş

“Zayıf ruhlulara yaratmak için tabiatı daha az sadakatle mi tasvir etmeliydim? Yaktığı için ateşi, boğduğu için suyu yok etmeli miyiz?”

Muterizler de kısaca diyorlar ki: Bu mülahazalar yalnız Schiller’in hayduduna değil, ceza kanunundan sıvışmayı bilen bütün mücrimlere şamil olabilir. Cürme bu haydut mazeret morali adesinden bakılırsa hâl ne olur? Cervantes’in istihza kastı ise yalnız yarattığı serseri şövalyeye münhasır kalmaz.

Schiller, gene Charles Moor’un ahlaki, mesleki nasiyesini²³⁶⁶ tamamlamak için onun hakkında iki yırtıcı haydudu şöyle konuşturuyor:

“– O bizim gibi zengin olmak için öldürmez. Çok topladı. Artık para tasası yoktur. Fazlasını ne yapacak? Vurgundan hukuken (!) kendi hissesine düşen üçte biri, yetimlere, fakir, zeki gençlerin tahsillerine yardım için gönderir. Bedbaht halkı koyun gibi kırpan sırma galonlu şehir haydutlarına, herhangi bir tirana gelince işte o zaman Charles Moor kendi elemanının içindedir. Vücudunda dolaşan kanı, hiddetten damarlarını yakan bir ateş kesilir.”

*

Emile Gaboriau, bir romanında bir dedektife söyletiyor:²³⁶⁷

“Zevkli şeydir, hayvan avından insan avına dönmek. Bir tavşan vuran ahmağa 25 frank av hakkı ödettiklerini görünce omuzlarını silkerim. Bana insan avından bahsediniz. Bu ötekine benzemez. Ava bütün beşerî maharetini faaliyete getirmek mecburiyetine düşer. Galebe şerefsiz değildir. Av ile avcı aynı zekâ, aynı kuvvet, aynı sania, aynı silahla mücehhezdirler²³⁶⁸. Caniyle polis arasındaki bu saklambaç oyunu bilerseniz ne kadar heyecanlıdır. Felaket şu ki bu sanat gittikçe küçülüyor. Kayboluyor... Eski güzel cinayetler na-

²³⁶⁶ nasiye: alın, yüz

²³⁶⁷ “Bu müellifin *Là Corde au Cou (İp Boynunda)*, *Le Dossier No: 113 (Dosya No. 113)* adlarında iki büyük romanını 50 yıl evvel tercüme etmiştim. Mevcudu kalmamıştır.” (Hüseyin Rahmi’nin notu)

²³⁶⁸ mücehhez: donanmış

dirleşti. Gözünü şimşekten kırpmaz, korkusuz o eski cins haydutlar nerede? Ara sıra kendilerinden bahsettiren şimdikiler alçak oldukları kadar da ahmaktırlar. Kartvizitlerini bırakmışlarcasına vaka yerinde bütün emareleri aşikâr görürsünüz. Böylelerini yakalamaktan ne şecaat umulur? Cinayet duyulduktan sonra hemen gidip elinizle koymuş gibi birer birer enseleyerek adalete teslim ediniz.”

*

Canı öldürür. Fakat yüzüne karşı kanunun müthiş maddesi okununca ölümün gölgesi önünde sararır. O acımamıştır. Şimdi kendine acındırmaya uğraşır. Kanunlarımızın bu sefil ruhlular hakkındaki şefkati fazlacadır. Sosyete kendinin selameti namına kanundan diyet istiyor. Canına, malına emniyet diliyor. Hâkimler huzurunda hâlâ yalan söyleyen bu sefile mi acırsınız? Onun şerrinden korunmak çarelerini arayan masum bütün bir insaniyete mi? Vücudu kurtarmak için kangreni uzvu kesip atmayı fen emrediyor. Teşriciler hafiflendirici sebeplerle bu öldüreni ölümden kurtarırlarken gelecekteki hilkati bozuk diğer katillere öldürme cesareti vereceklerini düşünmelidirler. “Öldürürüm, filan filan maddelere istinaden kurtulurum.” hükmüyle cinayeti kanuna uydurarak işleyenler de vardır. Mezarlarında susan kurbanlar, kan davalarını adaletin takibine bırakmışlardır. Adalet ancak tam hükmünü icra ile âdil olabilir. Onun terazisinde merhamet yok, hak vardır. Katile maktulün kanını ödetmek mükellefiyetini ifada çok hassas olmasıyla canına acınmaz. Bu öldürülenlerden alınacak ibretle öldürülecekleri kurtarmak vazifesinde kanun keskin bir kılıç gibi işlemelidir. Çoğalan cinayet vakaları, kanunun ıslah kuvvetindeki mülayemetinden²³⁶⁹ cesaretlenir bir hızla devam ediyor.

*

Criminologie, katil çehrelerinde bariz alametler sayıp döküyor. Baş kaba, iri, çenesi dört köşe, burnu pat, alnı kaçık, kaş kemeri, elmacık kemikleri fazla çıkık, gözleri küçük, vahşi, yüzünün iki tarafı

²³⁶⁹ mülayemet: yumuşak huyluluk

gayrimütenazır²³⁷⁰, üst dudağı ısırmaya hazırlanan bir hayvan gibi bir tarafa kabarık ilaahirihi...

Cinai delaletleri itibarıyla istikrahımızı çeken bu tavsiflerden edilen doğru olabilir fakat her canî suratında bu şekli alametleri ararsak aldanırız. Ağzı burnu düzgün, medeni çalımlı nice sakiler vardır ki bu kaba yaradılışlara taş çıkartırlar. Tabiatın yüzlerine geçirdiği maskeden bu anadan doğmaları belki ayırt edebiliriz fakat en tehlikelileri, yüzleri içlerini söylemeyenlerdir.

Bu cinayet artistlerin melun ruhlarını iskandil²³⁷¹ için kriminolojinin kati yeni bir keşfi beklenebilir ama ilerleyen medeniyetin menfi bir cephesi olan haydutluk da sosyetenin zararına tekemmülünde devam edip gidecektir.

Hüseyin Rahmi

1941 Cumhuriyet

Roman Nasıl Yazılır?²³⁷²

Edebî sanatlar sırasında roman, her aklına esen acemi kalemlerin hücumuyla müptezelleşen bir şeydir. Güzel sanatların diğer şubeleri için bazı mertebe bilgilere ihtiyaç vardır. Romanın, bu lüzumdan vareste tutulduğu zannındayım. Çünkü hikâye yazmak için kaideleri tespit edilmiş bir teknik, ilmî bir tedris usulü yoktur. İhtatını²³⁷³ tahdiden, onu herhangi bir kaidenin dar çerçevesine sıkıştırmak mümkün değildir. Öyle romanlar vardır ki kazanmış oldukları büyük şöhretlere rağmen, tecrübesiz okuyuculara gayet kolay yazılmış gibi görünürler. İşin güçlüğüne takdirden âciz olanlarda derhâl taklit hevesi uyanır. Bana on üç, on dört yaşındaki bebek müelliflerin eserleri gönderilmiştir, bir gözden geçirilip bastırılmak ricasıyla...

²³⁷⁰ gayrimütenazır: karşılıklı, bakışumlu olmayan, asimetrik

²³⁷¹ iskandil: araştırma, içyüzünü öğrenme, bilgi edinme

²³⁷² Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Sanat ve Edebiyat*, der.: Abdullah Tanrıninkulu, sad.: H. Adnan Önelçin, Oğul Yayınları, Ankara 1972.

²³⁷³ ihata: kuşatma, sarma

Ana baba, çocuklarının -turfanda diyemeyeceğim- henüz çok ham, bu yemyeşil eserlerini “kusursuz” buluyorlar. Bu ilk karalamalarda, çok erken inkişaf eden bir deha müjdesi görerek seviniyorlar.

Vaktiyle ben de öyle idim. On iki yaşında bu işe başladım. Büyüyük sevgiyle, hayranlıkla meşk edindiğim eserler *Monte Cristo* romanıyla Ahmet Mithat Efendi’nin *Letaif-i Rivayat* hikâyeleriydi. Bu örnekler üzerine tomarlar dolduruyordum. Bu temayülüm büyüükannemle teyzemi çok kederlendiriyordu. Çünkü anasızdım. Babam da uzaktaydı. Beni onlar büyütüyorlardı. Bu ateşli hevesim hilafına, kadınıninem mabeyinci olmamı isterken teyzem de Amedi Divan-ı Hümayun kalemine çırak buyrulmaklığım nakaratını tutturmuştu. Bu hususta ana kız uzun uzun dertleşiyorlardı. Nazarlarında romancılık, gazetecilik bayağının bayağısı, çok aşağı mesleklerdendi. Büyüükannem söylüyor:

– Oğlanın kafasından bu kötü hevesi nasıl çıkaracağız bilmem ki...

Sonu gelmez nasihatlere girişiyorlar, ben de şu değişmez cevabı veriyordum:

– Ahmet Mithat Efendi gibi olacağım, mutlak öyle olacağım.

Kahkahalarla karşılanan bu saf iddiam, şu tevbihlere uğruyordu:

– Ahmet Mithat Efendi kim, sen kim? Onun gibi olmak senin ne haddine! O doğuştan büyük adam... Sen abuk sabuk şeyler karlıyorsun... Derslerine çalış daha iyi...

Bütün hayatımı ihtimamlarınıza borçlu olduğum muhterem kadınlar... Ahmet Mithat Efendi’ye benzemek suçu, sizden sonra hâlâ her münekkidin kafama indirdiği bir yumruktur... Benzemek hevesinde çok muvaffak olduğumu bundan anlıyorum.

Zola’ya göre romanlardaki hayalî tasvirler hep köksüz yalanlardır. İnceden inceye tahkik, tetkik, tahlil etmeden hiçbir şey yazmamalı hatta hayatta rastlanılan nadir olayları bile esere katmamalıdır. Çünkü bunlar gerçek de olsalar yalana benzerler. Ro-

manın “*matière*”i başlangıcı ve sonu olmayan herhangi banal bir akıntıdır. Her gün gördüğümüz, işittiğimiz herkesin başından geçen şeyler... Her günün hırgür, basbayağı hayatı, çirkinlikler, alçaklıklar, kıskançlıklar, hileler, hıyanetlerle örülmüş bir dokumadır. İyilikler, güzellikler, faziletler hüsnüzanlardan doğan muhayyel yahut müstesna mahiyette Ankalardır. Roman konusu olamazlar. Roman alışılmış, tabiat hükmüne girmiş seyyieler²³⁷⁴ üzerine kurulur. Bir sosyete hayatının avami bayağılıklarını, kabalıklarını, münasebetsizliklerini, budalalıklarını, herzelerini, riyakârlıklarını göz önüne sermelidir.

Bir kısım ailelerde evden uzaklaşan kocasına karşı kadın doygunsa onu aldatmak fırsatını gözler. Belki ötede koca da aynı çeşni değiştirmek mazeretiyle aynı gönül iptilasını tatmine uğraşmakla meşguldür. İşte gizlenen karı koca felsefesinin iç çeşitleri hep dertler buradan kopar. Bu günahın işlenmesine imkân müsait olmazsa aile hayatında asabiyet başlar. Türlü dirliksizlikler, dırıltılar, yersiz öfkelenmeler, parlamalar, açığa vurulamayan iç zehrinin kabına sığmayan taşkınlıkları... Karı koca dalaşmaları böylece sürüp gider. Bu derdin devası ne Lokman Hekim’in hazakatinde ne de eczane kavanozlarındadır. Sinirler ancak tabii serumun tatbikiyle yatıştır. Bir romanın güzelliği, yaraşığı, çirkinlikleri tasvirdeki sadakat kuvvetiyle belirlir.

*

Bizde sanat meziyetçe en başta üslup gelir. Balzac üslupçu değildi. Onun arkasında hâlâ “*imperfection de style*” kampanyası çalınır. Üslupça istenilen kemale ermemiş olmakla beraber, sanat dehasıyla asrını kaplamıştı. Stendhal... O da şöretini asla üsluptan almamıştı. Derin psikolojisi, ince hassasiyetiyle beraber üslubu kupkuruydu. Medeni Kanun metni kuraklığında yazmaya çalıştığı rivayeti meşhurdur. Realist, teknik şatafata perhizcidir. O metanetini sadelikten, kabalıkları tasvirden ürkmemekten alır. İçten ziyade dışı perdahlamak, ciddiyeti bozan zaaf alametidir.

²³⁷⁴ seyyie: kötülük, fenalık

Aralarında açılan polemikte Victor Hugo bu realist romancıya “Efendi, tenkitten önce size dürüst Fransızca öğrenmeyi tavsiye ederim.” nasihatini vermişti.

Stendhal hakkında kritikler şöyle diyorlar: “Onun en zayıf tarafı üslubudur. Yazılan müsamahalı, düzensiz, uzun cümleleri fena terkip edilmiştir. Kısalarında da bir alım yoktur.”

Seda aksi veren kof kelimeleri birbirine çarparak bando zili gibi bir ahenk çıkaran romantik Hugo, tok sözlü, çetin, haşin, realist Stendhal’ı ancak üslup cihetinden vurmak istemiştir.

Zola, Hugo için “Coşkun bir nehirdir. Sürüklediği kum, toprak, çer çöp yığınları içinde bazen tek tük pırlantalar da bulunur.” demişti.

Aşırı üslupçu Théophile Gautier hakkında da yine Zola şu hükümü veriyor: “İçinde doğup yaşadığı muhite karşı sanihası kapalıdır. Güneşin tutuşturduğu sahra kumluklarında bir deve, deveci, hurma ağacı görmedikçe ilhamı kabarmaz.”

İlhamlarını asıl sanat kaynağına bedel hayalattan, maverai estetikten alanlar, kiliselerin, mabetlerin buhurdanlarından cezbe lenmeye çalışanlar, artık maddeci asrın sergisinde eser beğendiremezler. Bugün hâlâ Balzac, Stendhal bizde bile yeni tercümelerle basılıp okunuyor. Şöhretlerini üslup makyajından alan eserler, raf-larda tozlanıyor. Asri müşahhas fikirlerle kafaları komprimeleşmiş²³⁷⁵ kültürlü muharrirlerin kelimelerle çok oynamaya vakitle-ri yoktur. Onlar fikir emtialarını pek de intizama sıra bulamadan hemen boşaltırlar. Cümlelerle saatlerce, günlerce ancak fikir zü-ğürtleri didişirler. Bu dış şatafatı oltalarına da yalın kat²³⁷⁶ kafalıları tutulurlar. Fikir cevheri aşıkları, gıdayı derinlikte ararlar. Makyajlı adi bir kadının yüzüne aldanmaya benzer bu... Yalnız çiçek açıp da kök salmayan ağaçların meyveleri buruk, tatsız, süreksiz olur.

²³⁷⁵ komprimeleşmek: derinliği olmayan bir hâle gelmek

²³⁷⁶ yalın kat: derinliği olmayan

Muharririn kafasında fikir stoku dama deyince²³⁷⁷, imdada yetişen birkaç şakrak fakat özsüz cümle boşluğu doldurur.

Romana başlamazdan önce bir plan çizilmeli midir? Cumhuriyetimizin ilk yıllarında İstanbul’u ziyaret eden Claude Farrère, verdiği konferansta bu usulün aleyhinde bulundu ve “Önceden plan çizmek, roman şahıslarını bir demir kafese sokarak serbest hareketlerine mâni olmaktır. Onları kendi hâllerine bırakmalı, istedikleri gibi yaşasınlar. Romancı, şahıslarını kendi sevkine tabi tutmamalı, kendisi onların töresine gitmelidir.” dedi.

Claude Farrère bu iddiasını tevsiken²³⁷⁸ Gustave Flaubert’in *Madame Bovary*’sini misal getiriyor. Eserin bu yüzden kusurlu olduğunu söylüyor. Şahıslar yaratıldıktan sonra kendilerine has hayatı yaşamaya bırakılmamıştır. Flaubert, *Rouen* gazetesinde bir kadının intiharını okumuş, hadisenin neden ileri gelebileceğini düşünmüş, bu ölüme erişmek fikriyle bir roman tahayyül etmiştir. Hâlbuki münteher kadınla *Madame Bovary*’nin arasında psikolojik ve yaşayış tarzları icabı ve hadise şekline aynı neticeyi doğuracak benzerlik bulunmadığı hesaba katılmamış, muharrir tabiat hilafına bu rolü benimsetmeye uğraştığı kahramanını zorla bu akıbeta sürüklemiştir. Evvelce verilmiş böyle bir karar takip edilmiş olmasaydı *Madame Bovary* tatlı canına kıymazdı, diyor.

Farrère, Balzac’ın *Le père Goriot*’sunu fevkalade bir şaheser telakkisiyle beğeniyor. Bu takdirini şöyle anlatıyor:

“Bu roman tefrika edilirken ‘mabadı var’ sonunu okuyucuyu merakta bırakacak bir noktaya düşürmek için birçok adilliklere yer verilmiş, pek acele yazıldığından üslupça da kusurludur. Bununla beraber eser son derece canlıdır. Çünkü önce tasmin edilmiş bir planı yoktur. Balzac, düşünüp ilk hamlede yarattığı şahıslarını sahneye çıkardıktan sonra, gem vurmayaarak onları tabiatlarına, huylarına göre yaşıyor. Bu suretle eser her kusuruna rağmen yüksekte

²³⁷⁷ dama demek: tükenmek

²³⁷⁸ tevsiken: ispat etmek, belgelemek için

kalıyor. Her sanat eserinin doğuşu esrarlı bir şeydir. Onu önceden muayyen birtakım kayıtlarla, kaidelerle bağlı tutmak imkânsızdır.”

Hayat da böyle değil mi? Bugünün yarını ne olacağını biliyor muyuz? Geleceği irademize ram etmek, olacağı keyfimizce olmak kabil olsaydı dünya bugünkü acıklı manzarayı almazdı. “Mukadderat” diye uydurulmuş bir kelimenin şansına, nikbetine²³⁷⁹ takılıp gidiyoruz.

Ara sıra gazetelerde tefrika edilecek yeni romanların reklamları okunur... Eserin methindeki bu tebşirler mübalağada bazen maruf haddi çok aşarlar... Söz nihayetinde, şöyle bir de ibram²³⁸⁰ görülür:

“Bu harikulade romanı mutlaka okumalısınız.”

Okuyuculara karşı yapılan bu kaba icbar²³⁸¹, bütün o övmeleri sıfıra indirecek mahiyette bir safdilliktir. Bu sallapati laubali kalemlemlerden sanat ciddiyeti beklenir mi? Vadedilen bu pohpohlu eser de ekseriya henüz bitirilmiş değildir. Bu itibarla muharririn kafasından doğacak ne idüğü belirsiz mucizenin, mevsimsiz sevincine tutulmak da yersiz bir nikbinlik olur.

Ekseriyeti itibarıyla roman bizde sanat aşkından ziyade hayati ihtiyaçlar sevgiyle yazılır. Eserlerine tabi²³⁸² bulmak için ceplerinde tomarlarla piyasada dolaşanların arasında bu saikın²³⁸³ kırbacından kurtulmuş karnı tok, sırtı pek muharriri aramak da beyhude bir yorunluğa varır.

Hüseyin Rahmi

²³⁷⁹ nikbet: talihsizlik

²³⁸⁰ ibram: ısrar etme, zorlama, bıktırma

²³⁸¹ icbar: zorlama

²³⁸² tabi: yayımcı

²³⁸³ saik: sebep

